

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÖTÖDIK KÖTET.

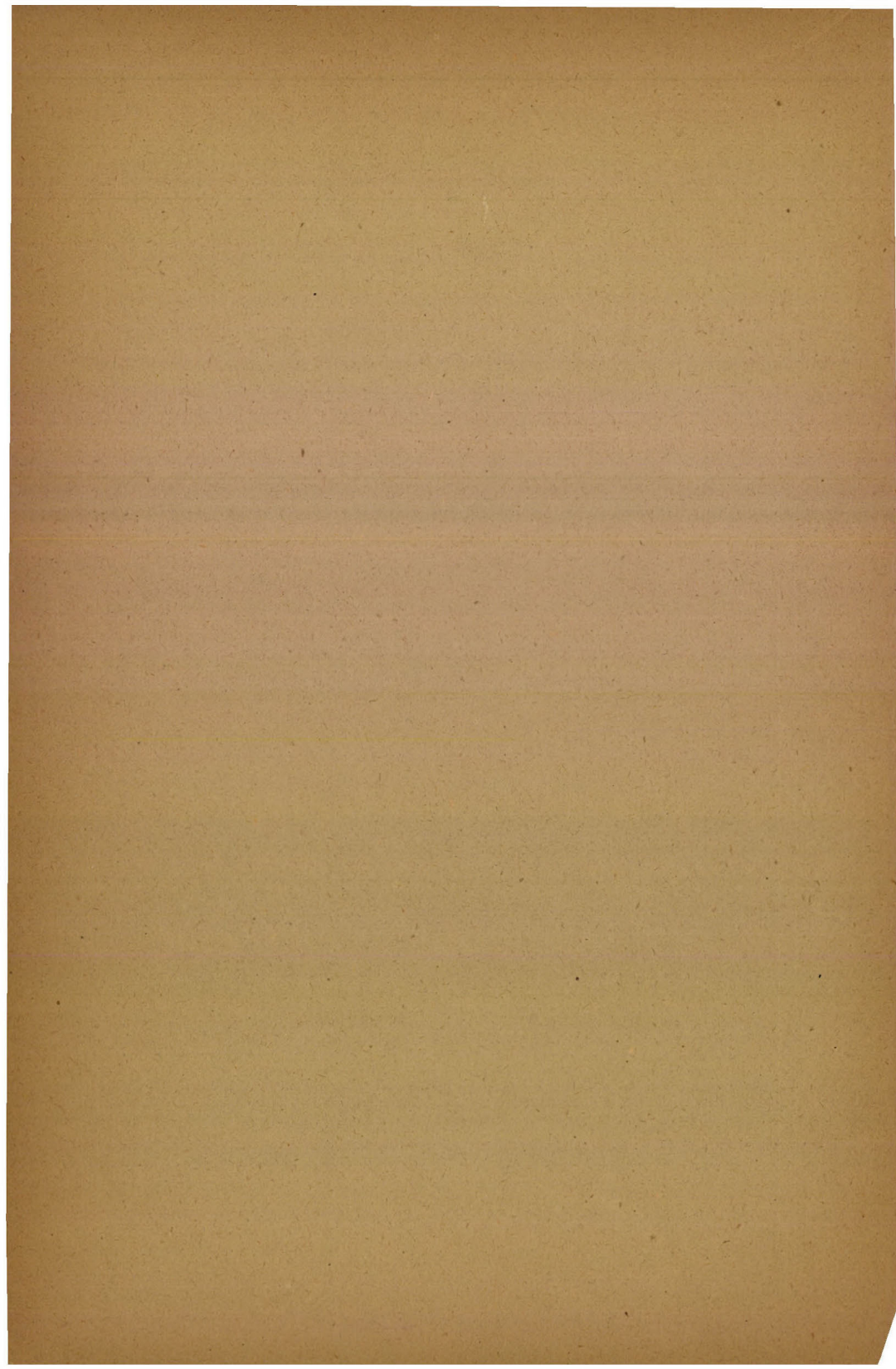
RADÁN BALÁZS, DÉZSI ANDRÁS, SZTÁRAI MIHÁLY.

154?—1560.

BUDAPEST, 1886.

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

V.

RÉGI
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

ÖTÖDIK KÖTET.

RADÁN BALÁZS. DÉZSI ANDRÁS. SZTÁRAI MIHÁLY.

154?—1560.

BUDAPEST, 1886.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

XVI. SZÁZADBELI
MAGYAR KÖLTŐK MŰVEI.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MEGBÍZÁSÁBÓL KÖZZÉTESZI

SZILÁDY ÁRON

M. AKAD. R. TAG.

NEGYEDIK KÖTET.

154?—1560.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1886.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

ELŐSZÓ.

Két oka van, hogy e kötet csak három költő műveit foglalja magába. Az egyik az időrendi sor, a mely szerint azok közzétételében haladunk, a másik pedig azon kötelesség, melynek teljesítését nem akartuk tovább halasztani.

Három írónk közül is egynek épen csak egy éneke maradt ránk; míg kettőnek nagyobb számú munkái, azzal együtt annyi ívet töltöttek meg, a mennyi e kötetbe szánva volt. A sor szerint való közlés semmi tekintetben sem tűri meg a csoportosítást s ha olykor mégis egyik másik kötet ennek a színét látszanék viselni, az csak a véletlennek tulajdonítandó, mint a jelen esetben is. Radán, Dézsi és Sztárai is csak ezért jutott egymás mellé, nem pedig költői vagy felekezeti álláspontjuknál fogva. Ezért talán helyesebb volt és lesz ezután is rólok külön-külön szólni és mondani el a mondhatót s műveikről a megjegyezhetőt, mint egybekeverve emlegetni s hasonlítani azt a sokat vagy keveset, a mi bennök hasonló vagy különböző s annyszor a mennyiszor egy-egy kötet világot lát, tíz-tizenkét évre terjedő időközön belől kor-rajzoló vonásokat másolni és ismételni. Nem bizonyos kor íróinak összefoglalása s ezek működésének méltatása által koruk jellemzése ellen akarunk kifogást tenni, a mi szükséges és hasznos; hanem irodalomtörténeti szempontból azt nem tarthatjuk helyesnek, hogy minden három-négy, nem is egyenlő jelentőségű író műveinek egy kötetbe kerülése alkalmával olyas valami történjék. Az ezt kívánók némi megelégedéssel nyilatkoztak a Tinódi műveit tartalmazó kötet

megjelenésekor s a következőben is hasonlóval óhajtottak volna találkozni. A mire azonban Tinódinál, akár kimagasló alakjára, akár művei tömegére való tekintetből elégséges ok volt, az nem minden régi költőknél, vagy legalább is nem oly mértékben van helyén. Mivel Tinódi maga töltött meg egy kötetet, Bevezetés alakjában volt művei elé bocsátható mindaz, a mi a többiekéről a kötetek második felében szintén feltalálható. Igaz, hogy az I. kötetbe foglalt művekről is jelent meg egy külön, összefoglaló tanulmány (*A magy. tud. Akadémia Évkönyvei XVI.k.*): csakhogy középkori költői maradványaink amaz újraemlegetésére akkor Mátyás király könyvtára töredékének visszanyerése szolgáltatott külön alkalmat. Magában az I. kötetben a kort illetőleg is sokkal több van az egyes darabokról mondvá, mint ama nyilvános felolvasásra készült előadásban, csakhogy nem az Előszóban!

Mai napság mind nagyobb becsülete kezd lenni az Előszóknak. Csokonai és kortársai még panaszkodhattak, hogy «közönséges dolog az authoroknál Előljáró beszédet írni: de még közönségesebb az olvasóknál, azt soha el nem olvasni. Az olvasó elfordítja az Előbeszédet, mert szükségtelennek tartja az udvaron való bemenetelt, mikor az ember a kert alatt is elkerülhet s az ablakon is beszélhet.» Ma szokottabb dolog legtöbbször csak a kerítésen át tekinteni be az udvarra s a mi a szín alatt nem látható, azért az ablakon sem igen tartjuk érdemesnek a beszélést. Tagadhatatlan, hogy e szokásnak hovatovább több mentsége van. Csokonaiék idejében még kapva kapott a magyar közönség a magyar olvasni valón s korántsem talált annyit, a mennyivel mohó vágyát kielégíthette volna. Nem sokat törődött azzal, hogy az author mit beszél a maga könyvéről? Megköszönte a tessékelést, melylyel még a «kültornáczból» is először csak az «Előházba» invitálták s tudatta, hogy ő odabenn sem fog unatkozni. Ma sok háznál kell az embernek megfordulni; még ha megtörlik a helyét, akkor sem ér rá mindenütt leülni. Egyik soron fel-, másikon alámentében

sokszor nem is látogatni hanem magát láttatni jár s lábánál is gyorsabb ítélőtehetségének egy kis ajtónyílás vagy épen repedés is elég tágas látó határ. Gyorsan, fáradság nélkül, sokat, legalább nagyjából — ha lehet — mindent megtudni, a mit tudni érdemes: életnek, iskolának egyiránt ez a törekvése, a tudomány és irodalom terjeszkedő fejlődése közben, az élet sokféle kereszt-útain. Erre jók lehetnek a kivonatok, s kapósak az afféle Előszók.

A Régi Magyar Költők Tára ennyi szükséggel s kívánsággal szemben sem igen tehet mást, mint hogy azon a nyomon halad, melyen megindult. Nem átnézetek és korszakok jellemzésének, hanem az egyes költők műveinek tára, a kiket műveikkel együtt az ismeretlenség vagy feledés homályából kell előhívni és egyelőre sorba állítani. A mi irodalmi viszonyaink közt az ismeretlenség egy maga is elég ok arra, hogy egy-egy régi íróról a mit tudunk, azzal előhozakodjunk. Nincsenek ezek oly sokan, hogy már elegenden lehetnének, s irodalomtörténetünk hézagai sokkal nagyobbak, semhogy összefoglaló ítéleteink megalkotásával, a múlhatatlan szükségén felül, sietnünk tanácsos volna. Ezt kézikönyveink több-kevesebb ovatossággal már megtették s még sokáig rászorulunk a bennök található átnézetekre s töredékes adatokra; de azalatt szükség és kötelesség a részletek kutatása, az adatok teljesebbé tétele, esetleg megigazítása által annak előkészítése, hogy a körvonalak, szabályosságuk mellett természetesen s a mennyire lehet, az igazságnak is megfelelőek legyenek; irodalomtörténeti képeink festésénél pedig ne az általánosság egyhangú szürke színe legyen a túlnyomó.

Hogy ez ma még nagy mértékben így van, nem tagadhatjuk. Régiségeink olvasását, tanulmányozását nem igen sikerült a közönséggel megkedveltetnünk. Codex-irodalmunk mondhatni teljesen közzé van téve, de közkézen forgásával semmi részben sem dicsekedhetünk. Az érdeklődés, melyet régi magyar könyveink iránt Szabó Károlynak sikerült korszakalkotó

művével felköltetni, lohadóban van. Állandó sikere lesz, hogy a gyűjtés, mentés munkája többé meg nem szűnik; de a kiaknázásnak még talán a kezdetén is innen vagyunk.

A nyelv- és irodalomtörténete művelésének nálunk is együtt tartva kellene haladni: de a mi e tekintetben külön-külön történik, az még csak párhuzamos működésnek sem mondható. Nyelvtudományunk a sok más felölelni való anyag mellett, irodalmunk történetével nem igen köthet belső ismeretséget; viszont ennek művelői, régi irodalmunkat nyelvtudományi anyagnál egyébnek nem igen tartván, többnyire bibliographice bánnak el vele, s majdnem csak repertoriumszerűleg méltatják. E bajon a Nyelvtörténeti Szótár elkészítése sem igen fog segíteni. Azt ismét csak a nyelvtudós teszi tanulmány tárgyává s belőle ismét csak a nyelvet fogja megismerhetni. Az irodalomtörténet munkása gyakran bele tekint, egyes kérdésekre nézve okul belőle, de a nyelvtudomány állásáról nem tájékozhatja magát. Régi irodalmunkat mindenestől átengedi a nyelvtudósnak: ez viszont az újabb kort bocsátja amannak korlátlan birtokába, egyedül csak azt kötve ki, hogy a közelében eső legújabb bozótban olykor-olykor nyelvtudományi csudákra, hüvölvényekre vadászhasson.

Ennek a megosztozásnak már is vannak kevésbé dícsérhető következményei. A csak nyelv-tanulmányozó ifjabb nemzedék némely tagja, terminológiából fon kalitkát maga körül, melynek keresztül fektetett rúdja in bámulatos gyakorlatokat végez. Cui bono? Az irodalomtörténetnek szép reményre jogosító ifjabb művelői szabadabb téren mozognak, de mozgásuk szabadságát nagyon korlátozza, chablonszerűvé teszi a kritikának korán felöltött nehéz fegyverzete. A tanulmány tárgyává tett kor vagy egyes író műveinek méltatása nagyjából, felületesen történik. A kérdés rendesen nem az látszik lenni: mi található a kéz alá vett műben vagy korban, mi fejthető ki belőle, minek miben rejlik természetes oka, hol emelkednek a fejlődés fokai, stb.? — hanem egyedül csak

az, hogy a ma helyeseknek tartott elméletek dirib-darabjából mit, hol lehet csálhatatlanságot követelő ítéletképen ki-mondva alkalmazni; a más korban élt s küzdött író s nem a mi számunkra készült művét, mely a maga idejében nem-csak hézagot pótol, hanem ízlést is nemesített, ismeretkört is bővített, vagy buzdítani tudott, — hogy lehessen tetejébe aprított szabály-forgács alá borítva eltemetni. A hol ezt a műveletet egy vagy más tekintet nehezítené, ott $\frac{1}{4}$ dícséret, $\frac{3}{4}$ megrovás az alkalmas vegyíték; ezzel a mázzal bevonva számolunk s végezzünk a csekélyre becsült anyaggal. Mintha ez volna annak oka, hogy mi megérteni s értelmezni nem tudjuk? holott övé az elsőség, mienk az utána járás kötelessége. Ha resteljük s elmulasztjuk, nem az ellen, hanem a fokról fokra haladó nemzeti művelődés szelleme ellen vétünk.

Nekünk még nem lehet irodalomtörténetünk írásában azt a módszert követnünk, melynek helyességét német, angol, francia szempontból nem tagadhatjuk. Irodalmi nyelvünk még nem jutott el a megállapodottság ama fokáig, honnan visszatekintve csak a vonal fölé emelkedő nagyságokat lehetne és kellene számba vennünk. E kiválasztás ideje még nem érkezett el. Íróink működését, hatását meg kell előbb ismernünk és ismertetnünk, ám következék azután akár egyesek, akár csoportok felett az indokolt napirendre térés. Ezekkel együtt természetesen fenékre fog merülni az a munka is, mely műveiket előbb a sötétből előkeresi, összerakja s kedveltetni igyekszik: de azért még azt sem lehet hiába való fáradságnak nevezni. Ha az igazat meg kell vallani, nálunk nemcsak az ilyen kevés igényű munkára vár ez a sors. Ha annyira természetünkben nem volna az újdonság szeretése, ezek a mi régiségeink nem válhattak volna — mondhatni kivétel nélkül — ennyire ismeretlenekké. Egyet mást vallásos, felekezeti tartalom és színezet mentett meg ettől a sors-tól a legújabb időig — legalább az illető felekezet körében. A mi vallásos, de nem szigorúan felekezeti színezet mellett,

nemzeti és hazafias szempontból is majdnem páratlan és pártatlan tetszésben részesült még a jelen század első éveiben is, t. i. a Balassa-Rimai-féle istenes énekek; ma már szintén a mellőzöttek közé tartozik. A felekezeti énekes könyvek is engedtek az áramlatnak s félő, hogy az ezek reformjának most is meg-megújuló sürgetése megint oly eredményt hoz létre, melynek csak a hirlapirodalom által fejlesztett nyelvérvék örvendhet.

Ezen az úton nálunk nem kiválasztás, hanem törlés történt, mely alól egy író műve sem volt kivétel, ha utána már a második, harmadik száz esztendő nevelt újabb meg újabb nemzedéket. Tartós lesz-e Tinódi, Balassa, Zrinyi új életre ébredése, jut-e ezek sorában hely a már ponyváról is leszorult Ilosvainak, Istvánfinak, s a többinek; lesz-e kívánatos sikere az irodalomtörténet közép- és felsőbb iskolákbeli tanításának? mind oly kérdés, melyre még mindig a jövőtől várjuk a feleletet. Jóhiszemű kétkedéssel ma csak annyit mondhatunk, hogy középiskoláinkban nem elég az erre fordítható idő; amennyire lehető volna, annyira sincs megválasztva a tanítani való anyag, — s e miatt a követendő módszer aligha nyújt biztosítékot.

Helyes, ha a középiskolai oktatás terén, a tanítandó s mellőzendő tárgyak felett nem követeljük magunknak Európában a döntő vezérszerepet. E tekintetben nem járhatunk legelől; de saját nyelvünk s irodalmunk története tanítása körül ránk férne egy kis bátorság, nem ártana egy kis akarat, ösztönözhetne a nemzeti érzés!

E kérdések bővebb vitatásának itt se helye se ideje, és pedig azért sem, mert e kötetek korántsem járulhatnak az elvek tisztázásához s az anyag rendezéséhez oly mértékben, a mint az kívánatos volna. Tesznek a mennyit tehetnek a programhoz híven, melytől eltérni nem volna tanácsos. Ily czélból, a használhatóság tekintetéből történik, hogy e kötethez név- és tárgymutató is csatoltatott az eddig megjelent

kötetek tartalmáról. Ez azon kötelesség teljesítése, melynek eddig sem kellett volna elmaradni, s mely ezután nem fog kötetről kötetre halasztatni.

Azok közt, a kik e kötet szerkesztése közben szíves támogatásukban részesítettek, különös hálával tartozom Buttler Dundas Edének, az Akademia kültagjának, a ki Sztárai Mihály utolsó helyen álló énekének betűről betűre hű másolatát készítette el, a British Muzeum könyvtárában levő egyetlen példányról. Továbbá Géresi Kálmán, Gyulai Pál, Kálmán Farkas, Király Pál, dr. Nagy Sándor, Ráth György, Szilágyi Sándor, Szinnyi József uraknak s néhai dr. Szalay József és Tárkányi Béla emlékezetének!

Budapesten, 1886. ápril 16-án.

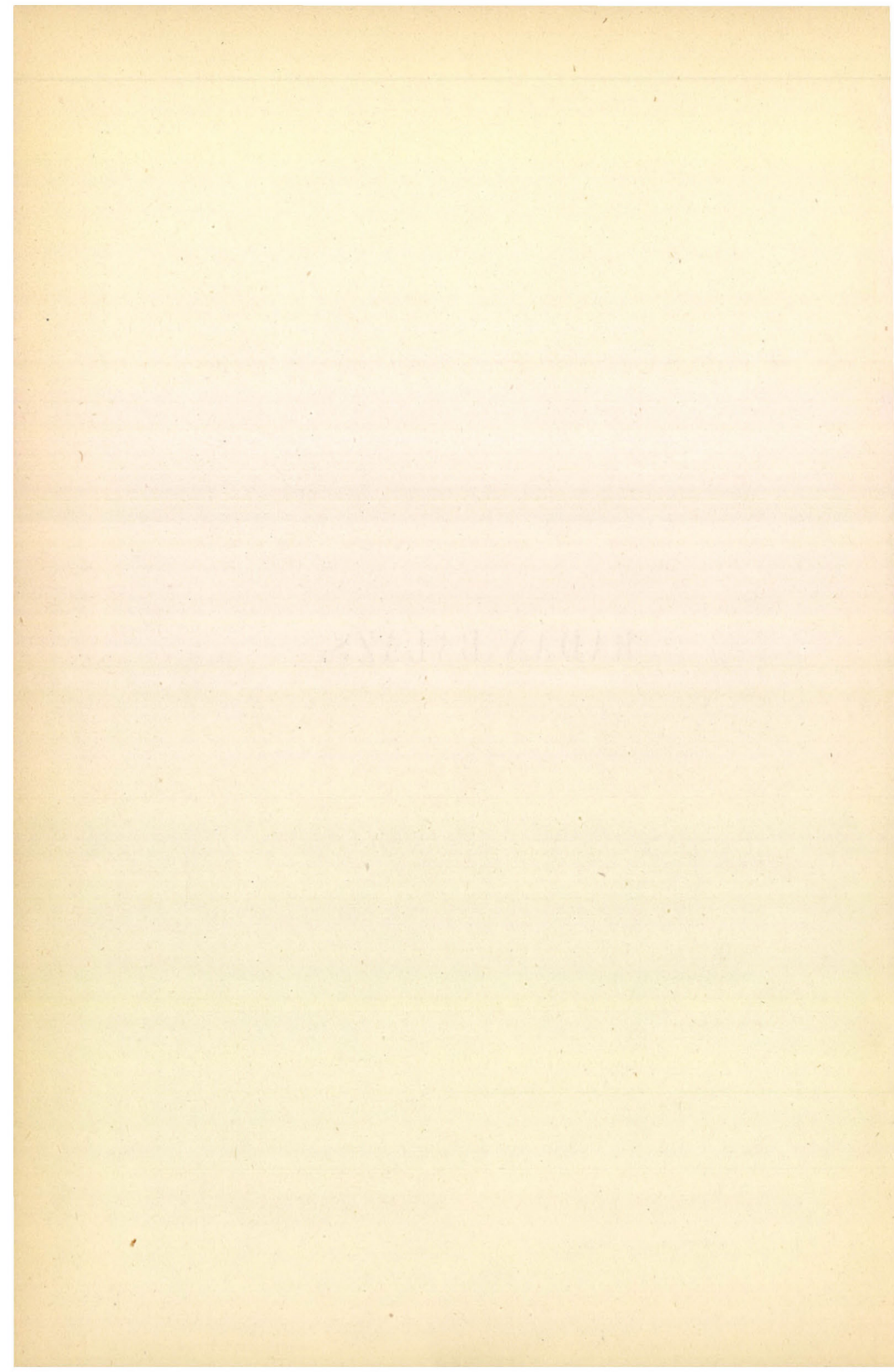
Sz. Á.

RADÁN BALÁZS.

HÁBORÚSÁGNAK IDEJÉN VALÓ KÖNYÖRGÉS.

Az Juste Judex nótájára.

Buzgó szívből te fiaid kegyes atyánk könyörgünk,
Adj minékünk igaz hitet, hogy tégedet imádjunk,
Teljes hitből, szeretetből hogy tégedet mindnyájan áldjunk.

Látod atyánk, felséges jó! lelki testi szükségünket,
Gerjeszd köztünk szent ígédet, esmérhessünk tégedet, 5
Esmérjük meg szent fiadot, az mi idvösségünket.

Az sok bálványimádástól, rettenetes kárhozattól,
Szabadíts meg szent nevedért minden eretnekségtől,
Antikrisztus szerzetitől, az pápának tévelgésétől.

Sírván hozzád mi óhajtunk és felszóval kiáltunk, 10
Kik szent ígédnek általa az hitben plántáltattunk,
Embereket az vakságból végy ki, hogy tégedet dicsérjünk.

Jól esmérjük bűneinket, minden tévelgésünket,
Kikért reánk erőstöttél minden veszedelmeket,
Pogányoknak dihösségét, az fejedelmek keménségét. 15

Veszedelmet az pogányok országunkban tevének,
Sokat bennünk megölének és szántalant elvivének,
Országunkból kiűzének, nyomorúságot rajtunk tevének.

Senkit nékünk ótalmunkra hatalmas úr nem támasztál,
Hogy ki venne győzödelmet, pogányokon hatalmat, 20
Keménységes nagy inséget mindenfelől reánk támasztál.

Rettenetes bűneinkért mindezeket szenvedjük,
Vallást tészünk felségednek, bűneinket nem fedezzük,
Kérünk terjeszd szent ígédet, szent nevedet dicsérjük.

Az te neved kegyes atyánk bizonynival ott szenteltetik, 25
Ahol az te drága ígéd igazán hirdettetik,
Melylyel emberekbe az hit szépen beplántáltatik.

De úristen emlékezzél az te fogadásodról,
Melyben töttél bizonságot te irgalmasságodról,
Hogy soha nem emlékezel az mi álnokságinkról. 30

Azért hitből valamikor tehozzád kiáltandunk,
És az Krisztusnak általa mindeneket kérendünk;
Megadod és el nem fordulsz semmiképen mitőlünk.

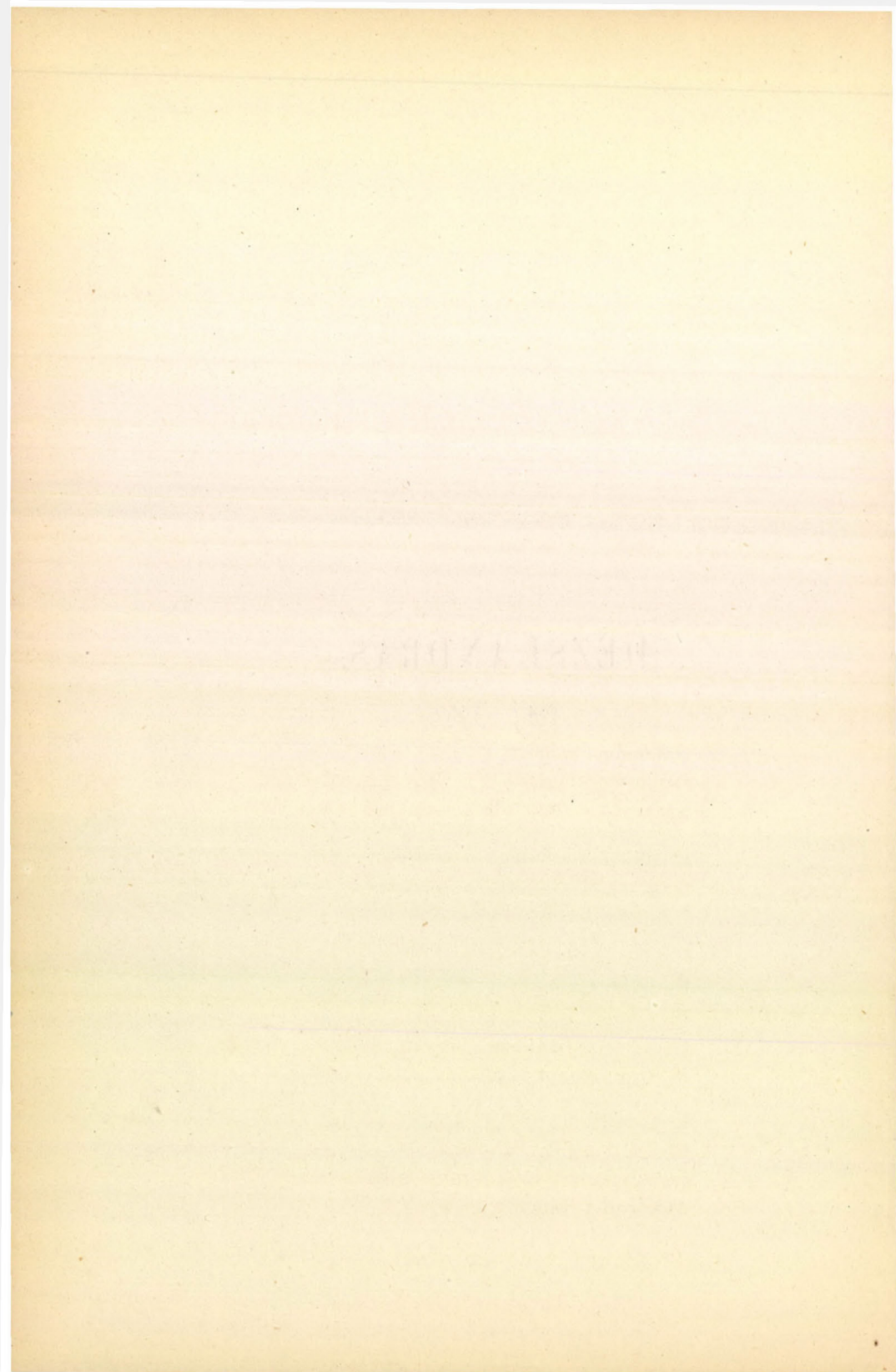
No azért felséges Isten terjeszd el-ki ígédet,
Hogy mindnyájan dicsérhessük az te istenségedet, 35
Kinek legyen az tisztesség mind örökkön örökké Amen.

DÉZSI ANDRÁS.

154? — 1550.

VILÁG KEZDETITÜL LÖTT DOLGOKRÓL.

Nótája külön is vagyon: Sokra is szabhadd, mint imerre is: *Laknak vala
régente Aegyptomban stb.*

Földet, mennyet mely nap Isten helheté,
Hat nap után Ádámot úgy teremté,
Csalárd ördög ezt igen megirigylé,
Hazugsággal Ádámot elhiteté.

Igen hamar Ádám el kiűzeték,
Ő lelkében szegény megháborodék,
Ebron hegyén lakása helheztteték,
Kaim, Ábel ottan hamar születék.

5

De az Ábel Kaimtul megöleték,
Seth azután Ádámtul születteték,
Kilenczszáz harmincz esztendősnék lölék
Ádámot, hogy mikoron megvénhedék.

10

Éle Seth kilenczszáz tizenkét esztendőt,
Jára Ádám Éva szüléi előtt,
Nagy szorgalmatosan várják az időt,
Az szent magot várják mint eljövendő.

15

Lőn százöt esztendőben Sethnek fia,
Szerettében ötet Énósnek hívá,
Énós kilenczven esztendősnék hogy volna,
Akkoron a Kénán fia lett vala.

20

Immár hetven esztendő s Kénán vala,
 Mahaléel fia született vala,
 Nyolczszáz kilenczvenöt esztendő s vala,
 Az Ádámot Kénán éltében látá.

Sok népek immár szaporodtak vala, 25
 Patriárkháknak sok nemzetjek vala,
 Első szülött közülök méltóbb vala,
 Kikre atya áldomása néz vala.

Szülé hatvanöt esztendő s korába, 30
 Mahaléel Járedet ez világra,
 Vénségében Mahaléel meghala,
 Nyolczszáz kilenczven esztendő s korába.

Járed száz hatvankét esztendő s vala, 35
 Hogy született az Hénókh patriárkha,
 Kilenczszáz és hatvanra jutott vala,
 Járed Ádámot még éltében látá.

Mikor Hénókh hatvanöt esztendő s vala, 40
 Túle születék az jó Methusála,
 Háromszáz hatvanöt esztendő s korába,
 Élő testben az Isten elragadá.

Ott szülé száz nyolczvanhét esztendőben,
 Methusála Lámekhet nagy örömében,
 Kilenczszáz hatvankilencz esztendőben,
 Meghala Methusála vénségében.

Vala száz nyolczvankét esztendő s Lámekh, 45
 Egy fia lön asszony feleségének,
 Kit Noénak ottan ők nevezének,
 Lámekh adá magát ilyen beszédnek.

«Imhol vagyon minékünk oly magzatunk,
 Minden nyavalyáinkban megvigasztalónk, 50
 Kézi munkáinktul megszabadítónk,
 Istennek átkáról minden biztatónk!»

Régi ösét Ádámot Lámekh látá,
Pátriárkhákkal ő szavát hallgatá,
Hétszáz hetvenhét esztendő's hogy volna, 55
Nagy vén vala Lámekh mikor meghala.

Ott az Noé vénségre mikor juta,
Ötszáz esztendeje Noénak vala,
Sem, Khám, Jaffet három fia lött vala,
Özön vize földre még nem jött vala. 60

Finis capiti quinti.

De azt írja Mojzses első könyvében,
Özön előtt kétezer esztendőben,
Szent atyák voltak hosszú életben,
Ördögnek tudom voltak inségében.

Oly nagy nyavalyában hiszem voltak, 65
Kísírtetben nagy sokban forgottanak,
Gonosz ördög miatt elbúsultanak,
Nem volt nyugodalmok szegény jámboroknak.

Mennyiszer nagy kísírtetben voltak,
Az megígért szent magban csak biztanak, 70
Rontója lenne ördög hatalmának,
Vöttek vigasztalást ezben magoknak.

Jóllehet írások nékiek nem volt,
De egymástul az tudománt értik volt,
Egymásután esztendőt számlálják volt, 75
Istennek ígéretire néznek volt.

Nézzétek szent atyáknak idejeket,
Sok esztendeig való életjeket,
Békével türtek minden eseteket,
Jámborsággal éték ő vénségeket. 80

Olyan testben mint mi vagyunk voltanak,
 Bosszút, háborúságot vallottanak,
 Veszedelmeken nem átkozódtanak,
 Mindenről Istennek hálát adtanak.

Bátor csak az szent atyákat tekintsük, 85
 Ez nyavalyás világon mi is mint élünk,
 Vigasztalásul magunknak vehetjük,
 Hosszú életeket ha meggondoljuk.

Legutolsó szent atya Noé vala :
 Immár óriások támadtak vala, 90
 Mint egy Ántikrisztus, gonosz nép vala,
 Szent atyákat ők háborgatják vala.

Az megígért szent magot elfelejték,
 Benne való reménséget elenyészték,
 Szent atyáknak beszédeket hátra veték, 95
 A nagy paráznaságot elővévék.

Sok bűnökkel ez világ elárada,
 Gerjede fel Istennek nagy haragja,
 Noénak ezt az úristen megmondá,
 Özönvel ez világot elburítná. 100

Immár százhusz esztendőt hagyta néki,
 Míg az bárkát szent Noé megkészíti,
 Azután ez világot mind elveszti,
 Kétezer esztendőt mert bé nem tölti.

Ott az bárka mikorcn készítettnek 105
 Kaimnak nemzeti igen neveték,
 Esze veszett, — Noénak azt ők vélék,
 Száz esztendő ottan hamar bételék.

Rakodék be szent Noé az bárkában,
 Böjtmás hónap után márcziusban, 110
 Az holnapnak tizenheted napjában,
 Minthogy volna az szent Györgynek havában.

ELVÉGEZTE NOÉ AZ BÁRKÁT.

Az égbeli vizek indulának,
 Mély kútfejek föld alól felforrának,
 Mind ez világ ezen sivolkodának, 115
 Ljedtekben nagy hegyekre futának.

De isten előtt senki el nem mehet,
 Ha az égbe felmegyünk is meglelhet,
 Pokolban is békessége nem lehet,
 Úrnak szentenciája oda vethet. 120

Az bünt az úristen oly igen feddé,
 Ez világot özönvízbe meríté,
 Az élő állatokat mind megölé,
 Paráznaságért ez világ azt lölé.

Nám özönig két ezer esztendőnek, 125
 A számszerint kell vala bételniek,
 Ennyi hía lón hogy bé nem telénck,
 Irják háromszáznak és negyvennégynek.

De ez világ hogy három részben álla,
 Első világ özönvíz előtt vala, 130
 Kit az bűnért Isten megostoroza,
 Nagy hatalmát, igazságát mutatá.

SECUNDUS MUNDUS POST DILUVIUM.

Immár özön után új világ vala,
 Kit az isten az törvény alá hajta,
 Környülmétélést Ábrahámnak ada, 135
 Mojszesnek parancsolatot hagyta.

Senki az törvény mellől el ne álljon,
 Ki eláll, testbe lélekbe meghaljon,
 Minden ember erről nagy bizont mondjon,
 Azért mindennel ezt mondatá: Ámen.

140

Pokol bűnben új világ ismét esék,
 Az szent törvényeket mert hátra veték,
 Sok bálványimádással förtezteték,
 Istennek haragját ismét gerjeszték.

Első világot az isten megfeddé
 Szent atyáknak mert intését nem vövé,
 Paráznaságnak bűnéjért elveszté,
 Özönvízzel őket semmié tevé.

145

Nem engedé az második világnak,
 Hogy az bálványisteneket imádnák,
 Megjelenté ezt a szent prófétáknak,
 Vérözönnel, vérontással megbánnák.

150

NÉGY MONARCHIÁK TÁMADÁSÁRÓL:

első Babilóniai ; másik Persiai ; harmadik Macedóniai ; negyedik Római.

Szidóságok Istennek népe vala,
 Kik az bálvánt feltámasztották vala,
 Nagy monárkhiákat isten támaszta,
 Nagy vérontást zsidóságban indíta.

155

Az monárkhiának görögül mondják,
 Deákul peniglen ígyen magyarázzák:
 Győzhetetlen fejedelemnek írják,
 Avagy hatalmas császárságnak hívják.

160

Támada első Babilóniából,
 Másik monárkhia a Persiából,
 Harmadik Sándor, Macedóniából,
 Negyedik monárkhia Rómaságból.

Oly hatalmas Nabukodonozor vala, 165
Az első monárkhia mert ő vala,
Kihöz hasonló ég alatt nem vala,
Hatalmát Isten igazgatja vala,

Rontója vala az Zsidóországnak,
Mert képeit imádák bálványoknak, 170
Fogsága lészen vala királyoknak,
Nagy vérontások vala zsidóságnak.

Igy jól tudom, hogy sokszor értöttétek,
Manasses király bűnéjért veszének,
Zsidóságban az kik megöletének, 175
Bálványoknak mert tisztességet tőnek.

Vesze sok nép Zedekhiás királylyal,
Szántalan nép vesze szörnyű halállal,
Királi magzatok az nagy urakkal,
Sokan vitettetének nagy fogsággal. 180

Joachim király ő előtte vala
Sok bűnökkel az úristent bosszontá,
Fogva vivék az Babilóniába,
Sok szántalan nép akkor is meghala.

Rólok Jerémiás azt mondta vala : 185
Az bálványimádást ha el nem hagyná,
Vérontással rajtok bosszút állana,
Pogánoknak őket kezében adná.

Bosszúját állatá monarkhiákkal,
Az úristen az fejedelmek által, 190
Kiket támaszta nagy hatalmassággal,
Bálványozást büntete vérontással.

Jézabél Ákháb király felesége,
Készeríté az királyt nagy bűnökre,
Bálványoknak inté tisztességére, 195
Kinek halála gonoszul lön végre.

De vajjon s ki győzné megszámlálnia,
Mennyi veszedelem lön zsidóságban,
Híván Isten az penitenciára,
Elkárhozni mert senkit nem akarna.

200

Ez vala másik kétezer esztendő,
Özön után hogy kezdeték az idő,
Ezben várták hogy leszen eljövendő
Az Messiás, ki leszen idvözítő.

Immár utolsó monárhia vala,
Augusztus országát számlálja vala,
Nagy kazdagon adóját szedi vala,
Pap uraknak nagy lakodalmok vala.

205

Ez kétezer esztendő ott bételék.
Áldott szent mag akkoron hogy születék,
Harmad kétezer esztendő kezdeték,
Születéstől mind eddig számláltaték.

210

TERTIUS MUNDUS.

qui est tempus gratiae.

Csalatságok lön ezben az zsidóknak,
Mert nem hűnek a Krisztus mondásának,
Oka lőnek az Krisztus halálának,
Gyolkosi lőnek az Krisztus Jézusnak.

215

Csak harmad nap koporsóban nyugovék,
Dicsőséggel ismét feltámasztaték,
Mennyországba szemlátomást viteték,
Isten hatalmán királylyá téteték.

220

Lám az zsidók azt is semmié vélek,
Krisztus megöleték, igen örölek,
Tanítványit mindenfelé kergeték,
Hol kaphatják, mindenütt megöleték.

Ezt írják, hogy negyven esztendeig várta,
Az úristen az penitenciáira ;
Meglátá, hogy nem térnek ő hozzája,
Az római császárt ám feltámasztá. 225

Sok népek Jeruzsálembe gyűlének,
Szám szerint lölék harminczszázezernek,
Kiket az városba bérekesztének,
Végre ők oly igen megéhezének. 230

Istennek nagy haragja rájok szálla,
Édes magzatjokat megeszik vala,
Rájok telék az próféta mondása,
Jeremiás hogy régenten ezt mondá. 235

Az Jeruzsálemnek nemes magzati,
Kiknek veres bárson szép öltözeti,
Mint a holt szén oly feketék szemei,
Elváltoztak nagy szép piros orcái. 240

Éltek vala oly nagy szép gyengeséggel,
Öltözettek nagy drága öltözettel,
Megölettek az utczán éles törrel,
Ki születik, nézik keserű szemvel.

De nem vöd azt még régente eszedben,
Bálványokért mint fenyegete Isten,
Hogy vérontással megfedd életedben,
Ezt mondá Bálám próféta éltében : 245

Ellened készülnek Olaszországban.
Te reád eljönnek nagy hatalomban,
Meggyőznek tégedet nagy hatalmodban,
Híredet hagyják néked ez világban. 250

Eizonyosban Krisztus nékik megmondá,
Hogy templomnak rakását nézi vala,
Egy kő másikon hogy nem maradhatna,
Elvétetik tiülök Isten országa. 255

Rájok törék az város kerítésit,
Mind levágák ott az zsidó népeit,
Az országnak égeték tartományit,
Fogva vívék nékiek maradékait. 260

Ez az utolsó kétezer esztendő,
Ez világban ez az utolsó idő,
Melybe Krisztus ítéletre jövendő,
Jókat, gonoszokat megítélendő.

Csak egy kevés kétezer esztendőnek 265
Az hía, hogy immár bé nem töltenek,
Mint özönig, kétezer esztendőnek
Hiát lölék háromszáz negyvennégynek.

Szintén ugyan most ha eszünkbe vesszük,
Özön előtt való időhöz vetjük, 270
Csak százhet esztendő hiát most löljük,
Istennek ítéletit hogy nem értük.

Első világot özönvel elveszté,
Másik világot vérontással feddé,
Harmadikat tűz-özönvel vesztené, 275
A szovárvánt jegyül az égre veté.

Noénak szovárvánt isten mutata,
Első részét Noé fejrnek látá,
Másik része verhenyő mint vér vala,
Harmadik része tüzes, lángos vala. 280

Az szent Noé csak egyedül marada,
Az szent ígét immár elnyomták vala,
Ez világ oly nagy tévelgésben juta,
Nyolczad magával Noé megmarada.

Nagy sok országoknak most is kiáltják, 285
Inkább e világon mindenütt hallják :
Az tűz-özön közel vagyon, — azt mondják.
De mit hiszik, ha inkább megkáromlják ?

De nincs messze Istennek ítéleti,
De bizonynyal senki azt nem értheti, 290
Vigyázásra ez világot csak inti,
Krisztus eljő, mikor senki nem véli.

Róla Krisztus egynéhány jegyet monda:
Első jegyet az égben lenni monda,
Másod jegyet, földön nagy harc indulna, 295
Harmad jegyet, hogy nagy szükség támadna.

Ez negyedik, hogy nagy döghalál lenne,
Egy ország más ország ellen felkelne,
Egyik ház az másikra akkor dülne,
Híveknek nagy nyomorúságok lenne. 300

Az szent evangéliom megzöndülne,
Kinek e világon mind híre lenne,
Ítélet napjának ki jegye lenne,
Nagy földindulás, tengerzugás lenne.

Szép fígefák mikoron megberkéznek, 305
Közelvöltát az nyárnak ők esmélnék:
Azonképen ez jegyek jelentenek,
Ítéletnek közel voltát jegyeznék.

EXHORTATIO ERGA PIOS.

De kérlek titeket hív keresztyének,
A szent ígét kik esztekbe vöttétek, 310
Ez ígéket semminek ne véljétek,
Krisztus mondta, bár bizonynyal higgyétek.

Ez tudománt igen megőrizzétek,
Magzattokat ezben egyengessétek,
Ezért az úristent igen kérjétek, 315
Ítéletig megmaradjon köztetek.

Sőt ne légyetek ti is olyaténok,
 Özön előtt miként az óriások,
 Kik előtt valának prédikállások,
 Semmi vala szent atyák kiáltások.

320

Isten őket fenyíté vízözönvel,
 Mostan penig röttenetes nagy tűzzel,
 Még nagyobbbal, örök veszedelemmel,
 Úgy hallgassátok ezt süket fülekkel.

Jóllehet nagy szeretettel halljátok
 Ez szent ígét, de hogy meg nem tartjátok,
 Szegény nyomorúttakat útáljátok
 Krisztusnak ily mondása néz reátok :

325

Nagy bővséggel megárad az álnokság,
 Kell mindennek ez világi kazdagság,
 Meghidegült szeretet, irgalmasság,
 Elenyészék mindenben az igazság.

330

Gonosz Antikrisztus akkor is vala,
 Óriásoknak neveztetnek vala,
 Kik között ördög cselekedik vala,
 Szent atyák ellen tusakodnak vala.

335

Ezenképen özönvíznek utána
 Az zsidó nép mikor elsokasúla,
 Ő köztök is sok hitető támada,
 Az híveket akkor is háborgatá.

340

Nagyobb hatalma de mostan adatott,
 Dicsőséggel pokolból kiszaladott,
 Mert az ördög tömlőczből eloldatott
 Szent Jánostul miképen megláttatott.

Támaszt ez világi fejedelmeket,
 Hogy kergessék az hív keresztyéneket,
 Kézbe kérnek nagy sok jámbor híveket,
 Hogy megtagadtassák az szent ígéket.

345

Igy jól látjuk ez világ dühösségét,
 Ne röttegjük ő sok fenyegetését, 350
 Krisztus által kérjük ő szent felségét,
 Ne vonja meg tőlünk nagy segítségét.

Sok kegyetlenek nem messze támadnak,
 Kik az ígét eloltani akarják,
 Szent ígének hirdetését megtiltják, 355
 Tudom akkor egymásnak ők azt mondják:

Vagyon immár mindenben békességünk,
 Egymás között békességet szerzettünk,
 Luterséget közölünk kiszínlettünk,
 Nem bánt senki, bátor immár ne féljünk. 360

De mikor azt mondják, hogy ne félnének,
 Békesség, bátorság vagyon mindennek;
 Akkor jönnek hertelen veszedelmek,
 Melyet soha ők ingyen sem vélnének.

Oly igen nagy tévelgés akkor leszen, 365
 Az ítélet napja hogy közel leszen,
 Az szent íge oly igen ritkán leszen,
 Mint Noénak idején, semmi leszen.

Róla Krisztus Jézus urunk azt mondá: 370
 Ítélni ha eljő embernek fia,
 Senkiben hitet földön nem találna,
 Oly nagy vakságban ez világ maradna.

És az Krisztus ítéletire jönnek
 Jók, gonoszok akkor mind együtt lesznek,
 Az hív keresztyének akkor örölnék, 375
 Kik az Krisztus mellett földön szenvedtek.

De az hitetlenek akkor röttegnek,
 Nem örömet ítéletre mennének,
 Hegyek, völgyek alá hogy rőjtezenek,
 Hívják őket hogy reájok dőljenek. 380

Ott halottak egyszersmind feltámadnak,
 Az élőkkel égbe felragadtatnak,
 Tűz-özönvel mind ez világ meggyúlnak,
 Vége lészen mind teljes ez világnak.

ORATIO AD DEUM.

Néked mennyei szent atyánk könyörgünk, 385
 Lelki fájdalmunkban kérünk légy vélünk,
 Az ígért szent országot add meg nekünk,
 Melyet te szent ígéből megértettünk.

Adjad ítélet napját készen várjuk, 390
 Szent fiadnak kegyes szavát hallgassuk,
 Az örök mennyországot hogy vallhassuk,
 Az régi szent atyákat megláthassuk.

Veszedelmes nagy röttenetességtől,
 Halálunk idején nagy kísértettől,
 Oltalmaz meg a kétségbeeséstől, 395
 Ne szakadjunk el az örök élettől.

Istennek jóvolta nagy dicséretes,
 Ő szent neve mindörökké szentséges,
 Földön, mennyen mindenha dicsősséges,
 Légyen mindörökké nagy tisztességes. 400

IZSÁK ÁLDOZATJÁRÓL

Geneseos XXII.

Abigail nótájára, vagy ő magáéra.

Mennyi számtalan krónikát mondattok,
Szentírást előttetek kiáltattok,
Ez egyet talám ingyen sem tudtátok,
Csak meghallanátok, melyet most mondok.

Az kétezer esztendő hogy elmúlték,
Özönvize után mikor bételék,
Más kétezer esztendő elkezdeték
Ábrahám Istentül akkor hívaték.

5

Gazdagsággal Ábrahám elindúla,
Mesopotámiából kiment vala,
Három városát ő elhagyta vala,
Palesztinának földére jött vala.

10

Nagy sok helyen immár bujdosott vala,
Geráris városába bément vala,
Ábimélek király ott lakik vala,
Sára immár Izsákkal terhös vala.

15

Itt Ábrahám királynak megesküvék,
Hogy ő köztök békességgel lakoznék.
Bizonyságul egy kút néki adaték,
Születésnek ideje ott bételék.

20

Fia akkor asszontul ott születék,
Az szép gyermek Izsáknak nevezteték,
Idő szerint gyermek felnevekedék,
Háza népe mind ezt igen örülék.

Ingyen sem örül nagy kazdagságának,
 Hanem inkább ő kicsinde fiának,
 Örömök vagyon minden szolgáinak
 Ily nagy jó szerencsén ő uroknak. 35

Csakhamar tizenöt esztendő telék,
 Úristentül gyermek felnevelteté,
 Királi szömély Izsákon láttaték,
 Félelemben az gyermek feltartaték. 39

Oh mely nagy szeretet gyermekhez vala,
 Mindenektül kik őt esméri vala,
 Isten ígéretinek örül vala,
 Ábrahámnak hiti nagy erős vala. 35

De hogy Ábrahámnak nagy vala hiti,
 Az áldomásban kezde igen bízni,
 Akará Isten ezben megpróbálni,
 Parancsolá az gyermeket megölni. 40

Ott Istennek angyala hozzá juta,
 Ábrahámot ottan hozzá szólítá :
 «Ábrahám, Ábrahám!» néki így szóla,
 «Uram, imbol vagyok!» Ábrahám monda :

«Menj el, vedd fel te kicsinded fiadat,
 Az melyet igen szeretsz az Izsákot,
 Magas hegyre kit néked megmutatok,
 Ott megöljed, tégy nekem áldozatot!» 45

Imha ilyen nagy úr Ábrahám vala,
 Kazdagsággal igen nagy bőves vala,
 Egy magzatját igen szereti vala,
 Semmit néki de nem kedvezett vala. 50

Nagy hamar előhívá két szolgáját,
 Készíté ottan egyik szamarát,
 Ráülteté Izsákot, kisdéd fiát,
 Vövé törít, tüzet és egy nyaláb fát. 55

Oda az hegy alá ha jutott volna,
Két szolgának Ábrahám parancsolá,
Két szolga az számmal ott maradna:
«Csak áldozunk, majd ismét jövünk alá.» 60

Immár az hegyre hogy felmennek vala,
Az kis gyermek előtte megyen vala,
Gyermek vállán nyaláb fát viszi vala,
Tört és tüzet Ábrahám viszi vala.

Ott Ábrahám imezt mondhatta volna : 65
Úristen ez te ígéreted vala,
Az áldomás rajtam mint maradhatna,
Mert e gyermek áldozatban meghalna ?

Ha fiamot áldozatban levágom,
Mint maradhat meg az én áldomásom ? 70
Nem tudom éltemben ismét ha látom,
Én istenem, magamot reád bízom !

Ábrahám mikor ezeket gondolná,
Lehetetlen szíve nem indúlt volna,
Fiának halálát nem szánta volna, 75
Keserűség szívét nem folta volna.

Nem sok múlva gyermek ottan megállá,
Nem tudja mert viszik szörnyű halálra,
Édes atyának Ábrahámnak szóla :
«Atyám, atyám, halljad szómat mi volna !» 80

Nagy kegyelmes Ábrahámnak beszéde :
«Értsem fiam, szód én hozzám mi lenne ?»
Monda : «látom tört és tüzet kezedben,
Ez nyaláb fát én is viszem ölemben ;

Immár édes atyám hol vagyon az kos, 85
Kivel előmennél ma az óltárhoz,
Ki kész lenne mostan az áldozathoz ?»
Mint mondhatá, szóla gyermek szavához :

«Tekinti meghigyed szerelmes fiam,
Ez kedves áldozatot az én uram, 90
Mert nem feledkezhetik el én rólam,
Mit cselekedem, mostan is néz reám!»

Hamar az hegyre mikor feljutának,
Az megjedzett helyen ám megállanak,
Holott kellemetesen áldoznának, 95
Egy kis oltárt csak gyorsan ott rakának.

Örömét Ábrahámnak itt nem vallom,
Mert az írásban is én nem találom;
Romlott természetből merem mondanom,
Kinek fiát szörnyű halálban látom. 100

Reménlem hogy nagy sok tartományokban,
Kerülnének szántalan országokban:
Nem lölnének oly embert ez világban,
Ki vihetné fiát szörnyű halálban.

Ő éles törít Ábrahám kivoná, 105
Mert az fát immár oltárra felrakta,
Nyakesigáját az gyermeknek megfogá,
Édes magzatját oltárra lenyomá.

Két karjait az gyermekhöz felhúzá,
Éles törrel levágja, azt elszáná: 110
Nagy hertelen az angyal megszólítá:
«Ábrahám, Ábrahám!» néki ezt mondá.

«Az gyermekre kezéd ki ne terjeszszed,
Szörnyű halálára fel ne emeljed,
Megölnie az gyermeket ne merjed, 115
Mert jól látom engedelmed most neked.

No ím ezt míveléd most én éröttem,
Hogy nem szánád egy fiadat éröttem,
Higyjed, néked ezt én úgy megfizetem,
Nagy halálakkal megköszönöd énnekem. 120

De im én tenéked mostan ezt mondom,
Én istenségemre azt felfogadom,
Eskésemmel néked kezemet adom,
Fogadásom ezzel megbizonyítom :

Reád az én áldomásomat adom, 125
Nagy sokságú nemzetedet megáldom,
Mint az égnek csillagit szaporítom,
Mint tengernek főenyit sokasítom.

Es az te magod oly nagy, erős leszen,
Minden ellenségín hatalmat vészen, 130
Ellensége kapuin erőt vészen,
Hozzá hasonló ég alatt nem leszen.

Az te magod által mind megáldatnak,
Földön való népek valahol vadnak,
Szaporodások leszen mindazoknak, 135
Semmi dolgokban meg nem csalatkoznak.

Szózatomnak Ábrahám hogy engedél,
Semmi okot ezben mert te nem vetél,
Szerelmes fiadnak te sem kedvezél,
Azért tülem ily ajándékot vövé! » 140

De az mely helyen Ábrahám áldozék,
Fia helyett egy kos hol megöleték,
Gyermeknek halála holott elmúlék,
Az hely ,úr látásának' hívattaték.

Ez mai napig is a helynek neve, 145
Neveztetik mostan is azon névre.
Hegyről az gyermekkel ő alá jöve,
Szolgáival vígan el haza mene.

Soha nem vélhetek nagyobb örömet,
Földnek kerektségében ugyan sem lehet, 150
Kinek fia halálából kimenhet,
Kik kóstolták, azok tudják mi lehet.

Igen vígad vala fia éltenek
 De próbát vete Isten örömének,
 Példa legyen minden élő embernek,
 Hogy csak az egy Istenben örüljenek. 155

Jobb korában örömének hogy volna,
 Istennek angyala azt parancsolá,
 Az gyermeket Istennek megáldozná
 Semmi okkal ezt el ne halogatná. 160

Szíve ezen hertelen röttent vala,
 Lelki esméreti igen bús vala,
 De esmétlen megbátorodott vala,
 Mert Istenre csak magát bízta vala.

Víg öröme olyan hamar érkezék,
 Gyermek halála miként megtiltaték,
 Annyira hogy ugyan elámélkodék,
 Előbbvalónál nagyobbnak láttaték. 165

Oh mely kísértetben forog az jámbor,
 Csökkenést látsz-e benne valamikor?
 Állhatatos azért ismét nagy sokszor,
 Mindenekről hálaadó nagy sokszor. 170

Panasz nélkül volt Istennek előtte,
 Az jámbornak minden cselekedete,
 Kit szent Jakab apostol is becsüle,
 Sok jó dolgát dicsére levelébe. 175

Ábrahámnak — mond, hiti jól mégtetszék,
 Jó cselekedettel mert kijelenék,
 Megigazulásra benne láttaték,
 Igaz volta hitinek gyümölcsözék. 180

Több dolgot én ebben nem elegyíték
 Ehhez hasonlót, mert ugyan nem lelek,
 Az mire néz tudom, hogy jól értitek
 Csak legyen ehhez reménség bennetek.

Régen ki volt Izsák, azt hallottátok,
Ez bizony Izsákot jedzi, tudjátok,
Áldozni mint fölvivék, hallottátok,
Másutt az értelmet megtanuljátok.

185

Okát ez példának megmagyarázza
Szent Pál apostol, egy könyvében írja,
El-béküldé Galata városába,
Az híveket erről bízattatásába.

190

Nem mondok ez helybe én egyebet most,
Mégis előhozom az nagy áldomást,
Ne halljátok heában az nagy mondást,
Hasznót lelsz benne, csak értenél írást.

195

Oly nagy drága áldomás az kit hallál,
Hogy kit méltó éjjel nappal tanulnál,
Arany betűvel szívedbe béírnál
Minden órában csak ezben vígadnál.

200

Soha ezt szívedből te ki ne vessed,
Valahol jársz, te előtted viseljed,
Hogy az Isten szent fiáért kegyelmes,
Ábrahámnak ez az ígért áldomás.

Előtted ez nagy dicsőséges mondás,
Forogjon te néked ez nagy áldomás,
Ne ígézzzen valami csalatkozás,
Te igyvedben ne légy olyan mint Júdás.

205

Reá gondolj ez nagy pályafutásra,
Gondot viselj ilyen nagy ajándékra,
Gyorsan siess, hogy előbb juss az czélra,
Hogy méltó lehess az nagy jutalomra.

210

Valaminemő okkal ennek ne vess fart,
Mert olyat vesztesz, kiben vallasz nagy kárt,
Idvösségednek oly igen nagyot árt,
Semmi lészen az mit reménséged várt.

215

Ilyen nagy jót ne viselj csak hiába,
Ez nagy áldomást ne hordozd csak szádba,
Jó erkölcsvel megmutassad mindenha,
Mit vallasz, légyen annak jó példája. 220

Tekinthetsze Krisztus mire tanyíta :
Úgy félnjék mindennek világossága,
Hogy minden embernek légyen láttára,
Jó cselekedetteket minden lássa.

Vajha ! külső jó erkölcsötek látták, 225
Dicsérettel Istenről jót mondnának,
Ezért mennyei atyátokat áldják,
Istennek fiai vagytok, — azt mondják.

Tarthassuk meg, az úristen engedje,
Ez áldomást viselhessük jó végre, 230
Ki légyen Istennek tisztességére,
Az ő szent nevének dicsőségére.

Ezt Moizses írja első könyvében,
Ő könyvének huszonkettő részében,
Dicséri Ábrahámot nagy hitiben, 235
Istenhöz való nagy engedelemben.

Megtekinté ez ékes históriát,
Nem restellé ennek az olvasását,
Dézsi András ebben ilyen munkáját,
Mindennek ajánlja jó szolgálatját. 240

MAKHABEUSRÓL.

Istoriát hallom igen mondattok,
De csak csodáljátok, nem tanóljátok.
Hogy idvösségtekre megtartanátok,
De csak nagy hiába elhallgatjátok.

Nagy régi dolgokat mondok ti néktek,
Kiket eszetekben kérlek vegyetek,
Úr születése előtt kik meglöttek,
Mert nem álmot mondok, bátor higgyétek.

5

Csuda nagy hatalmas az Egyiptomban,
Király lakik vala nagy pogánságban,
Antiokhus neve nagy kazdagságában,
Igen kevély vala király magában.

10

Lovagját, gyalogját elindíttatá,
Nagy roppant sereggel mikor bójuta,
Izráel országát mind elszáguldá,
Az Jeruzsálemet király megszállá.

15

Indúla Jeruzsálem városába, —
Mene Salamonnak szép templomába,
Sanctuariumba mikor bójuta,
Templomnak szépségét mind eldúlata.

20

Tön nagy pusztaságot sok ékességben,
Szép arany oltárnak eltörésében,
Arany gyertyatartók elvitelében,
Semmit nem kimélle kevélységében.

Isten ezt engedé az pogánoknak,
 Hogy szép arany asztalt elrontanának,
 Arany szelenczéket eltékozlának,
 Arany koronákat mind felrakának,

25

Minden drága gyöngyös szép öltözetit,
 Aranyból, ezüsből csinált edénit,
 Templomnak elvivék gyönyörűségit,
 Csak pusztán maraszták az ő falait.

30

Indítá el ottan király erejét,
 Nagy örömmel viszi sok nyereségét,
 Kevélyen beszélí jó szerencsáját,
 Szegény zsidó népnek nagy veszedelmét.

33

Lön keserűségek fejedelmeknek,
 Orczájok pirula jámbor véneknek,
 Szomorú bánatjok az föld népének,
 Keserű siralom mind az szűzeknek.

40

Immár két esztendő ezben tölt vala,
 Hogy az zsidó nép nagy sírásban vala.
 Király ő ravóit béküldte vala,
 Az ország adóját hogy beszámlálná.

Táborát az ravó jártatta vala,
 Jeruzsálem előtt megszállott vala,
 Nagy csalárdságával el-béindula,
 A városnak népét mind levágatá.

45

Izráel népének minden jószágát,
 Zsákmányba hányatá nagy kazdagságát,
 Felgyújtatá Jeruzsálemnek városát,
 Kerítésselrontat erős tornyokat.

50

Sok gyönyörűségért és dicsőségért,
 Kesergettetének nagy sok bűnökért,
 Mert megunák Istent nagy jótéteért,
 Mindezeket vallák ő érdemekért.

55

Ira egy levelet az Egyiptomból
 Antiokhus király nagy káromlásból,
 Oltárt kitörmének az templomokból,
 Bálvánt imádnának akaratjából.

60

Vinne minden ember az áldozatra,
 Disznóhússal menne fel az oltárra,
 Szegény zsidó népet hajtnák mind arra,
 Áldoznék királynak áldozatjára.

De nagy sokan erre ők nem állának,
 Undok disznóhússal hogy áldoznának,
 Sokan erről ők ott tanácsot tartának,
 Jobb volna fejenkint mind meghalvának.

65

Eleázár vala ott egy szent doktor,
 Kit az áldozatra intének sokszor,
 Soha nem engede halálíg akkor,
 Fiaival megöleték az jámbor.

70

ZELUS MATATIAE.

Gondja erre nagy lön ott az időben,
 Egy főpap jámbornak Jeruzsálemben,
 Ő jó híre neve nemzetségében,
 Matatiás neve jámbor életben.

75

El-felmegyen vala akkor templomba,
 Hogy a bálványoknak áldoznak vala,
 Áldozattul az népet ő tiltja vala,
 Nagy fohászkodással ezt mondja vala.

80

«Siralmas népemnek ily nagy romlása,
 Az szent törvényeknek megcsúfolása,
 Bátor jobb ingyen sem születtem volna,
 Hogy nem veszedelmet most láttam volna!»

Templomban sok népek egykor valának, 85
 Hogy a bálványoknak ők áldoznának,
 Pogán fejedelmek jelen valának,
 Kik az áldozatra népet hajtának.

Az Matatiás pap mikor ezt látná,
 Hogy egy zsidó ám áldozni akarna, 90
 Zsidót az oltárról ám lerándítá,
 Lábaival ötet igen rugdosá.

Az pogán fejedelmet is ragadá,
 Éles törrel ötet ám levágatá,
 Az bálvány oltárit mind lerontatá, 95
 Az városból ottan el kiindula.

Nem sok idő múlván megbetegedék,
 Fiait hozzája ám mind beinték,
 Hagyá, az szent törvént hogy ők őriznék;
 Ottan ez világból jámbor kimúlék. 100

De hogy Matatiás akkor kimúlék,
 Izráel népétől megsirattaték.
 Modim városába el-béviteték,
 Nagy sírva fiai testét temeték.

JUDAS PRAEFECTUS APOLONIUM SERON,
 PRINCIPEM SYRIAE OCCIDIT.

Róla zsidó népek tanácskoznak, 105
 Hogy egy fejedelmet választanának,
 Júdás Makhabeust akkor választák,
 Fejedelmül köztök ötet kiálták.

Elhírhövék Júdás jó barátival,
 Kedves mindeneknek jámborságával, 110
 Híre pogánok közt vitéz voltával,
 Mert Isten vezére nagy hatalmával.

Ám sisakját tévé fejébe Júdás,
 Képe, tekintete mint az Góliás
 Pánczélában ékes mint egy óriás,
 Éles tör kezében mint egy villámás.

115

Sívó oroszlánhoz ám hasonlatos,
 Szeme tekinteti oly gyorsaságos,
 Csengő szava néki népe közt hangos,
 Minden viadalban nagy gyorsaságos.

120

De hogy mellé vővé minden népeit,
 Mindenütt kergeti ellenségeit,
 A hol hírrel hallja nekik lakását,
 Fejekre felgyújtja minden városit.

Erősen kergeti az pogánokat,
 Kik tétetnek vala áldozatokat,
 Ám megszabadíta sok városokat,
 Ezzel bátoríta minden zsidókat.

125

Samáriát Apolónius bírja,
 Nagy hatalmasságát Júdásnak hallá,
 Az hópénzesekkel ottan indúla,
 Hogy Júdás vitézzel szembe megvívna.

130

Júdás vitéz véle ha szembe juta,
 Pogán vitézeket ott levágatá,
 Apolónius is hadban meghala,
 Minden kazdagságát Júdás elfosztá.

135

Indúla nagy haddal az Sýriából,
 Antiokhus király akaratjából,
 Seron vitéz neve a pogánságról,
 Hogy ő bosszút álljon Apolóniusról.

140

FIDUCIA JUDAE IN DEUM.

Igen hamar Júdás hogy ezt megérté,
 Izráelnek népét ottan készíté,
 Seron eleibe ötet kivivé,
 És minden népeit így erősíté :

«Ne féljeteK mostan ez dühös néptől, 145
 Elméjek felgerjedt nagy kevélységtől,
 Nem tudnak tartani az úristentől,
 Ki kezünkben adja őket ezentül.

Lészen mennyországból az győzedelem,
 Földnek mennynek urátul minden hatalom, 150
 Fegyvereseken had nem áll, azt valloM,
 De az nagy Istentül vagyon azt mondom.»

Azontúl hogy Júdás ez szókat mondá,
 Ellenségre nagy hertelen rohana,
 Mindenfelé népet erősen vágja, 155
 Seronnak serege futni indúla.

Vesze Seron vitéz minden népével,
 Nyolczszáz leváгатék benneK fegyverrel,
 Úzöben esének hertelenséggel,
 Seron elszalada csak nem sok néppel. 160

Dúlatá, fosztatá a holt testeket,
 Rólok leszedete minden szépséget,
 Onnét elindítá zsidó népeket,
 ÚristenneK tőnek dicséreteket.

CONTRA LISIAM EXERCITUS ANTIOCHI PRAE
FECTUM, BELLUM INIT JUDAS.

Ezben hír lőtt vala Antiokhusnak, 165
Csudálja hatalmát királ Júdásnak ;
Haragja gerjede pogán királynak,
Erősen parancsol az huszároknak. °

Mind el-felkészíté nagy hatalommal,
Lisiást választá a gyalogokkal, 170
Gorgiást, Nikánort az huszárokkal,
Őket elindítá királi haddal.

Elöl az gyalog nép mind elindúla,
Negyvenezer száma gyalognak vala,
És az huszár sereg utól indúla, 175
Hétezer az száma lovagnak vala.

VICTIMAS OFFERUNT ISRAELITAE.

Tőnek áldozatot az zsidó népek,
Mispeth városában az úristennek
Hallák mert pogánok rájok jönének,
Zsákba, szőr ingekbe felöltözének. 180

Gyakran imádkoznak és könyörögnek,
Azonközbe ők viadalhoz készülnek ;
Júdás vitéz szóla az zsidó népnek,
Semmit ne félnének, bátrak lennének.

Lőnek készülletben az Gorgiással, 185
Táborból jövének nagy szép zászlókkal,
Ötezer gyalogok ezer lovaggal,
Hogy szembe vívnának ők az Júdással.

Oly nagy fényességgel nap felindúla,
 Júdás vitéz háromezeren vala, 190
 Hogy Gorgiás véle szembe ment vala,
 Gorgiás seregét megfutamtatá.

Rivalkodásokkal úgy futnak vala,
 Futó nép közt Júdás ott forog vala,
 Háromezert benne levágtak vala, 195
 Hertelen a többi futva szalada.

Júdás az Gorgiást mikor elgyőzé,
 Izráelnek népét visszatéríté,
 A pogán táborba őket bévivé,
 Pogánok jószágát mind felszedeté. 200

Aranyat, ezüstet bőven talála,
 Bárson, kamukákat, bíbort elosztá,
 Minden népeivel onnét indúla,
 Dicsérettel Istent így magasztalá

«Mennynek földnek ura áldott te neved, 205
 Dicséret örökké légyen te néked
 Irgalmasságodat kiáltja néped,
 Dicsőséges légyen az te szent neved!»

De hogy megbeszéli ezt Lisiásnak,
 Antiokhiának tisztartójának, 210
 Hogy népét elverték az Gorgiásnak,
 Ottan parancsola az huszároknak.

Elkészíté ismét minden népeit,
 Haraggal indítá sok jó vitézit,
 Sereg előtt viszik nagy szép zászlóit, 215
 Hogy mind elvesztette zsidó népeit.

Indulának elől gyalog seregek,
 Lisiás vitézzel kik készülének,
 Hatvanezer száma gyalog népének,
 Ötezeren vadnak huszár vitézek. 220

Ottan Júdás vitéz hogy ezt meghallá,
Tízezer magával hamar indúla,
Lisiás eleit bízvást megszállá,
Ilyen imádsággal könyörög vala :

«Mindörökké Isten dicsóséges vagy,
Mert szabadítója Izráelnek vagy,
Szerencsét minékünk kérünk ez nap adj,
Minden viadalban kérünk hogy megáldj.

225

Nám Dávid kezébe mikor ajánlád,
Pogánok hatalmát mikor megrontád,
Jonathás vitéznek kezében adád
Az idegen népnek minden táborát.

230

Im ez undok népet kérünk úristen,
Ronts meg népeidnek az ő kezekben
Megszégyenüljenek az ő nevekben,
Kik csúfolnak téged te szent nevedben.

235

Pogán népet verd el te hatalmadban,
Ronts meg elméjekben és hatalmokban,
Megszégyenüljenek bátorságokban,
Éles tör bényelje ez viadalban.»

240

Oly nagy bátorságban könyörgés után,
Ám megütközének nagy bátorságban,
Erősek valának az viadalban,
Lisiásnak népe vala futásban.

Tör miatt veszének csak ötezeren,
Tekinté Lisiás népét az igyben,
Hát erősen futnak nagy ijedtekben,
Utánnok indúla nagy sietségben.

245

Ezt az Júdás vitéz eszébe vevé,
Sok ellenségeit hogy elkergeté,
Sionnak hegyére népét felvivé,
Hamar oltárokat megkészíttete.

250

Népeivel áldozatot tétete,
 Nagy dícséreteket istennek teve,
 Hogy megmaradhatna az zsidó népe,
 Kiktül dícsértetnék az ő szent neve. 255

Finis historiae.

SECUNDA PARS CANTIONIS.

Több hadakozási Júdás vitéznek,
 Kiket most elhagyunk, nagy sokak lőnek,
 Példájul csak mondjuk ezt a községnek,
 Hogy tanúság lenne fejedelmeknek. 260

Jámbor fejedelmek jól megértésétek,
 Mint hadakoztanak régi vitézek,
 Segítségét kérték az úristennek,
 Dolgokban voltak jó szerencsések.

Semmi ez világi szép nyereségért,
 Nem hadakoztanak sem kazdagságért,
 Hanem az községnek békeségeért,
 Isten törvényének maradásaért. 265

Ez szent reménségben mert ők voltak,
 Hogy az úristenbe ők ha bíznának,
 Ha az szent törvénybe megmaradnának,
 Békével országokban ők lakhatnának. 270

Lakozának addig nagy békességben,
 Míg az Isten köztök lőn becsületben.
 Míg erősek lőnek az szent törvényben,
 Addig nem esének az pogán kézben. 275

Jövének csakhamar az pogán népek,
 Nevét szidalmazák az úristennek,
 Tisztessége vesze az szentségeknek,
 Ezen zsidó népek megíjedének. 280

Báná Matatiás mikor ezt látá,
Isten tisztességét igen megszaná,
Úgy annyira végre meg is siratá,
Szentség oltalmába harczot indíta.

Reá gondolnátok csak fejedelmek, 285
Tiszteteknek itt megfelelhetnétek,
Sok bálványozókat templomban néztek,
Mégsem szőlítjátok, elszenveditek.

Oh ha szánná istennek tisztességét;
Mint egy Matatiás venné fegyverét, 290
Méltán kionthatná azoknak vérét,
Kik lábbal tapodják Isten ígését.

Mind elaltattanak külső szentségben,
Vélek esztek, isztok nagy egyességben,
Hízkelkednek mint az skorpiók szemben, 295
Mint az Skarióth, adnak másfelől kézben.

Az Krisztus templomba ha bémént volna,
Adókat vevőket mikor ott látna,
Nyakrafőre őket onnét kihányá,
Templom vásár helye — monda, nem volna. 300

Csudálkozom dolgán a káromlóknak,
Sárkányok és kígyók ki nem mardossák,
Az mennyütő kövek rájuk nem szállnak,
Kik a szentségeket pénzen árulják.

Ha most nem bánnátok jó fejedelmek, 305
Mégis egyet szólnék majd ellenetek :
Oltalma legyetek az szent ígének,
Két kő táblán való szent törvényeknek.

Azért vagytok az fejedelemségben,
Úristen titeket hagyja képében, 310
Kétféle dolgotok legyen ez tisztben,
Hagyá, hogy igazán járjatok ezben.

Bántás nélkül legyen első dolgotok,
 Községnek igazat szolgáltatassatok
 Özvegy és árvákot ne utáljátok,
 Pörít, igazságit jól meglássátok. 315

Ez szegény köznépet ne illessétek,
 Bosszúságokkal ne kesergessétek.
 Mert az Isten mondja bátor higyjétek,
 Úrnak szeme fényét így kiveritek. 320

Oztán másik dolgotok is követköznék,
 Gonosztévő embert megbüntessetek,
 Isten ígéjének hirdetésének,
 Bántása ne legyen a szentségeknek.

Régi elmúlt dolgot tekintenétek,
 Ezékhias király mint cselekedék,
 Bálványok templomi földre töreték,
 Érczből csinált kígyó ízre rontaték. 325

Vitete szent Illyés pogán papokat,
 Kik az Baalnak tőnek áldozatokat,
 Cyson vize mellé a káromlókat,
 Levágatá ott mind, ötödfél százat. 330

Mennyiszer hallotok sok rágalmazást,
 Az szent íge ellen való káromlást,
 Csak meg sem fedditek az rágalmazást,
 Nem akartok látni semmi kárvallást. 335

BENEDICTIO MAGISTRATUS.

Felejtsetek immár minden félelmet,
 Adjon az úristen oly bátor szívet,
 Hogy mind halálíg vallhassátok őtet,
 Megmaradhassatok igaz hit mellett. 340

Oltalmazza Isten ti élteteket,
Megáldja tinektek szerencséteket,
Jóra igazgassa bölcsességteket,
Békével bírjátok mind az községet.

E sok részegséget már elhagyjátok, 345
Az méltatlanságot megtagadjátok,
Az ártatlanságot megtanuljátok,
Régi jó szerencsét hogy valhassatok.

Csak hagyjunk el immár sok gonoszságot,
Tészen Isten vélünk irgalmasságot, 350
Megszabadítja jó Magyarországot,
Megépíti ez nagy sok pusztaságot.

Isten ezt megadja higgyétek, néktek,
Szent fia nevébe hogy ha kéritek,
Szent parancsolatja szerint ha éltek, 355
Örök menyországot adja tinéktek.

Tanúságul adá egy jó kedvében,
Nevét ki megjedzé versnek fejében,
Születettül fogva ennyi időben,
Másfélezer negyvenkilenczedikben. 360

AZ LEVITÁRÓL HISTÓRIA

MELYBEN LÁTJUK MELY REJTENETESKÉPPEN AZ UR ISTEN
AZ PARÁZNASÁGOT ÉS EGYÉB GONOSZ FERTELMETES CSE-
LEKEDETEKET MEGBÜNTET. AZOKÁÉRT VEGYÜK ESZÜNKBE
MAGUNKAT ÉS TÉRJÜNK PENITENCIÁRA. *Judicum 19.*

Nagy sok szent írásokat jelentettem,
Tanúságul kiket előtekbe vetettem,
De még egyről ingyen sem emlékeztem,
Kérlek vegyétek ezt jó neven töllem.

El régenten, születetnek előtte,
Lakik vala egykor az zsidó népe,
Az gazdag Kanaánnak földőbe,
Kit Józsué oszta tizenkét részre.

5

Gádnak, Zabulonnak és Isakhárnak
Naptámadatrul juta az országnak,
Manasses, Efraim, Ruben szállának
Napnyúgatról hegyes földén Kanaánnak.

10

Lakozának Dán, Ásser, Naftalinnal
Északfelől ő atyjok fiaival,
Simeon, Beniámin az Júdával
Délfelől szállának nagy hatalommal.

15

Im egy Lévíta kezettek oly vala,
Efraimnak hegyén ő lakik vala,
Az felesége öt elhatta vala,
Betlehembe atyjához haza ment vala.

20

Gondja esék ezen atyjafiával,
Hogy így járt jámbor házastársával,
Készüle Lévitá egy szolgájával,
Elindúla két terhelt szamarával.

Eljuta Júdának tartományába, 25
Bément vala Betlehem városába :
Ipának házánál ottan megszálla,
Ipa ötet nagy jó kedvvel fogadá.

Negyed napig ipa ötet vendéglé,
Ő leányát Lévitának felkészíté, 30
Megáldá, nagy jó kedvvel elereszté,
Már hogy menne Lévitá haza felé.

Csak keveset az napon mentek vala
Jeruzsálem mellől elmúltak vala ;
Immár az nap el-alányúgodt vala, 35
Gába városába el-béindúla.

Itt az Gába városában lakának,
Nemzetségi ím az Beniáminnak,
Itt laknak fiai az Beliálnak,
Kik az városszerte csak csalárdkodnak. 40

Az Lévitá város utcáján megállá,
Senki szállást nekie nem ád vala,
Egy vén ember házába el-béhívá,
Szamarának szénát, polyvát adata.

Megmosatá lábokat ő nékiek, 45
Vacsorát készíte az vendégeknek,
Jó kedvvel vacsorán lakék ő vélek,
Ételvel, italval megelégedének.

Feltámadának fiai Beniáminnak,
Környülfogák házát az vén jámbornak, 50
Kiáltván egyszersmind felrohanának,
Bujaságra az Lévitát kívánják.

Innen belől vén ember nékik szóla :
Ily nagy eretnokség csak ne indulna,
Lévita feleségét nékik adná.
Átkozott nép az asszont elragadá.

55

De követek itt minden jámborokat,
Ne útaljatok ily fertelmes szokat,
Mert azért írtak meg ilyen dolgokat,
Mindenek hogy megtekintsék magokat.

60

Étszaka viradtig parázna népek,
Helt adának minden fertelmességnek,
Tisztesség adassék minden személnék,
Természetnek ellene cselekedének.

Immár holval, ha meg virradott volna,
Nagy bús asszony szállására indula,
Az ajtó előtt arezczal leburula,
Nagy szernyű halállal ottan meghala.

65

Ottan Lévita serkegetni kezdé,
Felesége halva volna, megérté,
Egy szamár hátára testét felszerzé,
Hazájában az holt testet bévivé.

70

Pokróczokból asszú testét kifejté,
Éles törvel tizenkét részre metszé,
Izráel fiainak elrendelé :
Tizenkét nemzetségnek elküldezé.

75

Ezen tizenkét nemzetségek rettenének,
Ilyen kiáltásokat ők tevének :
Miolta Egyiptomból kijöttek,
Soha nem volt nékik ilyen nagy vétkek.

80

Róla zsidó népek tanácskozának,
Az nagy szégyenséget el ne hallgatnák,
Fejenként mindnyájan feltámadjanak,
Benjámin nemzetin bosszút álljanak.

Igen hamar követeket szerzének, 85
Kiket mindenfelé elküldözének,
Nagy hamar fegyveresek készülének,
Maspa városába mind bégyülének.

Sietségvel Lévitá kerestették,
Az templomba ottan el-felvitették, 90
És szégyenség tőle mind megtudaték,
Azután a népet elkészítették.

Seregeket nagy sietve számlálják,
Négyszázezernek az népet találák,
Mind egymás után őket elindíták 95
Beniámin határin megszállíták.

Tevék hírré Benjámin nemzetinek,
Izráel népe hogy rájuk jönének,
Huszonötezeren felkészülének,
Kétszáz vala száma város népének. 100

Ott első nap mikor megitkeznének,
Veszedelme lőn Izráel népének,
Huszonkétezeret benne megölének,
Derék sereg táborba sietének.

Megkeseredék népe Izráelnek, 105
Láták, hogy lött ilyen nagy veszedelmek,
A Siló városába bemenének,
Nagy sírással Istenhöz könyörgének.

Az város alá esmét indulának,
Fegyveresek kapun kirohanának, 110
Tizennyolczezert esmét levágának,
Izráelnek népei futamának.

Csakhamar áldozatokat szerzének
Izráel népei az úristennek,
Tanácsot ott az Istentől kérdenek, 115
Illik-e harmadszor hadra menniek?

Harmadszor is bizvást megütkeznének,
 — Szóla isten Izráelnek népének,
 Holnapon kezetekbe adom néktek,
 Minden hatalmokat az ondok népnek. 120

Ott étszaka város környül szerzének,
 Rejtekhelyen mind leseket vetének,
 Útfélen gyakran állának a népek,
 Hogy hátul állanának ellenségnek.

Az istrása táborból kinyomtata, 125
 Immár az nap hogy feltámadott vala,
 Az derék erő ottan kiindula,
 Gába városa alá ha jutott vala ;

Rikoltással város népe kiüte,
 Hátot ada néki Izráel népe, 130
 Nagy földig hagyák magokat üznie,
 Arczúl rájok tére Izráel népe.

De az két had mihelt szembe jutának,
 Beniámin nemzeti elhullának,
 Huszonötezeren ott meghalának, 135
 Éles tör miatt kik leváгатának.

Ezen közben lesek kitámadának,
 Nagy sietve az kapura rohanának,
 Az város népei leváгатának,
 Mely várost tüzzel ottan felgyújtának. 140

Nagy füstét a városnak mikor látnák,
 Megrettene népe Beniáminnak,
 Tizennyolczezert esmég leváгатának,
 Egy küetlen felé benne futamának.

Túl másfelől eleikbe állának 145
 Az úton nagy rendeket állának,
 Ötezer ott is benne elhullának,
 Csak kevesen egy pusztába szaladának.

Igen üzék őket az zsidó népek,
Üzöben kétezeren elesének, 150
De nagy győzelemmel megtérének,
Izráel népei városba sietének.

Az maradéki mind Beniáminnak,
Kicsintől nagyig mind leváгатának,
Izráel népe ám bosszút állának, 155
Szemérmekről ő atyjok fiainak.

Nem ok nélkül íratta meg ezt az Isten,
Csak vennéd eszedbe magad keresztyén,
Tekints rá mert megtiltá az törvényben,
Hogy ne essél parázñaság vétkébe. 160

De követem az jámbor személyeket,
Én csak intek gonosz bűnben élőket,
Jobbítsák minden gonosz életeket,
Kárhozatra ne ereszszeék lelkeket.

Róllad kérlek ez intéseket értsed, 165
És ez példa eszedben légyen néked,
Istennek parancsolatját tekintsed,
Hátra vessed immár fertelmes életed.

Ez szent evangéliomnak intését,
Ne vedd társsá az Istennek ígijét, 170
Ne kövesd az testnek gyönyörűségét,
Mert nem bírod mennyeknek örökségét.

Az mely cselekedeteknek általa
Az szent hűtet — az ki megmutathatná,
Azt bizon értvén, tudván, megmúlatta, — 175
Sok nyomorúságnak mind ez az oka.

Sok ily példát az Krisztus Jézus monda,
Urának akaratját a mely szolgál
Jól érti, mégis tudván elmúlhatja,
Nagyobb vereséget érdemel azt mondja. 180

De nem tartják mostaniak azt bűnnek,
Kit emberek nem láthatnak öbennek,
Maga mind jelen vadnak az Istennek,
Mégis helt adnak minden fertelmességnek.

El régenten, Ábrahámnak idején, 185
Veszedelem lőn Sodoma várasin,
Súlyede, marada meg föld fenekin,
Kinek most es csodálunk veszedelmén.

Sodoma veszedelmének nagy volta,
Parázñaság vétke lőn az ő oka, 190
Fejekre gerjeda Istennek haragja,
Lótnak mert nem kele prédikálása.

Jákóbnak leánya szép asszon Dína,
Egykoron hogy kiméne mulatnia,
Sálem városa fejedelme hogy látá, 195
Dína asszont ottan elragadtatá.

Itt a szép szüzet ám megszegyeníté,
Simeonnak, Lévinek tevék hírré,
Az isten akkor is ezt nem engedé
Simeon, Lévi fegyverét felvév. 200

Ott az Sálem városa fejedelmet,
Emort, Sikemet és minden szolgálit,
Levágák és az városnak népeit,
Kinek szernyűségének halljuk hírét.

Soha el nem engedte ezt az úristen, 205
Kik vétkeztek parázñaság vétkében,
Mindéltig megfeddette emberekben,
Ezért vesze ez világ özönvízben.

Támár asszont, Dávid király leányát,
Önnen fia Ámon vitéz, szép hűgát, 210
Szégyeníté meg ő atyjának házát,
Érté fején Absolonnak haragját.

Egy lakodalmot Absolon csináltata,
 Király fiait vendéggé hívata,
 Az Ámon vitéz is kezettek vala,
 Absolonnak nagy haragiában vala. 215

Nem tarthatá Absolon nagy haragját,
 Mert megszegyeníté Támárt szép hűgát,
 Az öcscsét Ámon vitézt, király fiát,
 Asztalnál megölé ő atyjafiát. 220

De mostan is vajki nagy sokan vadnak,
 Kik engednek gonosz paráznaságnak,
 Istennek ígijével nem gondolnak,
 Maga tudják érette még mint járnak.

Én szólok embernek az gonoszára, 225
 Senkinek ez ne légyen bántására,
 Tudom senki nem vehetné magára,
 Az ki bánja, tegye másik vállára.

Bizonság légyen az szent Pál mondása,
 Minden ember csak jól eszében tartsa, 230
 Sem részeg, sem orv, tolvaj, sem parázna,
 Mennyországnak örökségét nem bírja.

Az én beszédemnek ez az értelme,
 Minden ember magát eszébe vegye,
 Életét minden jóban ne felejtse, 235
 A Krisztus Jézust hamar rejá vegye.

Tanúságul adá egy jó kedvében,
 Dézsi András csak rövid értelemben,
 Születet után ennye esztendőben,
 Másfélezer negyvenkilenczedikben. 240

MOYSES ÉS JÓSUE HADÁRÓL AZ AMÁLEK ELLEN.

Gondom nagy volt az elkezdett dolgomra,
Kit mondhatnék néktek most hasznotokra,
De talám csak szükségetek sincsen arra,
Annak mondom ottan az ki meghallja.

Ezt Moises írja másik könyvében, 5
Exodusnak tizenheted részében,
Egyiptomból zsidók kijövéseben,
Szállások lön tizenegyedik helyen.

Ott az Rabidéjon pusztáján szállának, 10
Négyszáz negyvenegyben mikor írának,
Kőszikláknak vizéből ott ivának,
Amalekitáktól nem nyughatának.

Rájok jöve Amáleknek királya, 15
Akkor az nép igen megfáradt vala,
Hátul szegényeket szaggatják vala,
Gyakor helyen fáradt népet vágják vala.

Gondja nagy lön erre szent Moisesnek,
Szólott vala az Jósue vitéznek :
„Hallgatója légy fiam beszédemnek,
Tekints veszedelmét az zsidó népnek. 20

Igen hamar siess fiam készülni.
Hadra való népeket válogatni,
Az Amálek népére el-kimenni,
Bátorsággal az királylyal megvíni.

Ott állok holnap az hegynek tetején, 25
És az vesszőt én kezemben felviszem,
Imádkozom, kezemet felemelem,
Hatalmat higgyed — venni az pogán népen !»

Készül hamar Jósue el-kimenni, 30
Fegyvereseket táborból kivinni,
Előljárót ékesen eresztetni,
Derék erőt azután indítani.

A szent Moisesnek mondása szerént,
Bátoritá Jósue vitéz magát ;
Amálek népének állá meg útát, 35
Igen bátoritá mind az zsidókat.

De mely rettenetes Jósue népe,
Mert ám vélek Isten ő szent felsége,
Másod nap ő vélek szembe ott méne,
A pogán nép esék az ő kezében. 40

Az Moises hegyre mikor feljuta,
Kezde akkor szépen imádkoznia,
Meddig az ő kezeit feltarthatá,
Győzedelem addig zsidóknak álla.

Sőt kezei hogy lecsiggednek vala, 45
Pogán nép zsidókat megtolja vala,
Áron és Húr, Moissessel ott vala,
Karja fáradt, láták hogy nem bírhatná.

Áron és Húr ijedének hogy láták, 50
Ijedtekben követ ragadozának,
Moisesnek karja alá rakának,
Mind napestig kezét néki fentarták.

Nagy hatalmas Jósue akkor vala,
Mind napnyúgatig nagy viadalt tarta,
Amálek népét mind levágták vala, 55
Csak kevés pogánokban elszalada.

De ha immár táborba bémenének,
Szóla akkor Isten szent Moisesnek :
«Ezt béirjad egy részébe könyvednek,
Eleibe adjad az Jósuének.

6

Rontója leszek én Isten ezeknek,
Elvesztem nemzetét, az Amáleknek,
Emlékezet lészen csak az ő nevek,
Az ég alatt hírét hagyom nékiek.»

Im mely hatalmas vala könyörgése,
Szent Mojsesnek minden esedezése,
Csak addig lön zsidóknak győzödelme,
Még Mojses érteket könyereghete.

65

Az ő karja mihelt megfárad vala,
Imádsága akkor lassódik vala,
Győzelem Amáleknek áll vala,
Pogánoknak hatalmak nagyobb vala.

70

Soha addig nem akartuk érteni,
Könyörgéssel nem akartunk indulni,
Viadalhoz ha akartunk indulni,
Szítok, átok volt igyünknek kezdeti.

75

De nem egyéb most is annak az oka,
Hogy szerencsénk soha nincsen a hadban.
Mert nem tudtunk akkor imádkoznia,
Úgy indultunk : jer riá az bestiákra !

80

Ez szent Mojsesnek könyörgése szerint,
Esedeznénk Istenhöz szívünk szerint,
Jó szerencsét engedne szíve szerint.
Ellenségen győzedelmet vehetnénk.

Sok népeken volt Istennek haragja ;
Mint akkoron lön Amálekítákra,
Kit megfenyegete mikor ezt mondá,
Jövendőre elveszti, az szándéka !

85

Írnak vala az Ábrahámától fogva,
Négyszáz hetven esztendő betölt vala, 90
Kanaán országába mentek vala,
Az országban megtelepedtek vala.

Immár ebben nagy sok idő tölt vala,
Nyolczszáz nyolczvanban mikor írnak vala.
Sámuel az Isten hozzá szólítá, 95
Saul királyhoz ötlet elbocsátá.

Gondja vala erre az úristennek,
Ura lenne az ő ígíretinek,
Fogadási akkoron bételének,
Meggyalázná népét az Amáleknek. 100

Régi dolog Sámuelről mondaték,
Úristentől hogy királyhoz kildeték,
Elvégezett akaratja jelenék,
Birodalma Amáleknek bételék.

Az Sámuel szóla Saul királynak : 105
«Halljad szavát Istenednek, uradnak !
Királyól adtalak téged zsidóknak,
Számoltam vétkeid Amálekítáknak.

Csak hamar siess királ felkészülni,
Az Amálek országára felmenni, 110
Véneket és ifjakat mind megölni,
Kicsintől fogva nagyig mind levágni.

Juhokat, barmokat ott mind levágjad,
Semmi marhájokat te meg ne hagyjad.
Semmi jószágokat te ne kívánjad, 115
Bosszúját az Istennek te megálljad !»

Az fogadást kit tőn Isten Mojsesnek :
Veszedelmére járna Amáleknek, —
Azt elvégezé akkor zsidó népnek,
Kit az Isten ajánla Mojsesnek. 120

Mennyi rontás mostani időben is,
Nézve hallunk és miképen látunk is,
Isten hatalmából vannak ezek is,
De nem értjük, mert eltévedt eszünk is.

Az emberi állatnak ő hatalma 123
Egyik az másiknak nem árthatna,
Hogy megölné rejá nem támadhatna,
Ha az Isten nem eresztené arra.

De mindennap az krédóban azt mondod:
Földnek, mennynek teremőjének vallod. 130
Az úristent gondviselőnek vallod,
Jót tehet, azt csak ingyen sem gondolod.

Ezen is vagyon Istennek hatalma,
Egy országot más ellen feltámasztja,
Benne való népet megsanyargatja, 135
Ötet hogy megismerjék, azt akarja.

Oly igen megveré végre zsidókat,
Elpusztítá végre ő országokat,
Tartja most is ugyan mint búdosokat,
Nem hagy birni nékiek országokat. 140

Poklól járanak a szegény czigánok,
Nem tudom ha Egyiptom volt országok?
Tudom, hogy otthon voltak hatalmasok,
Isten veszté, csak marada sátorok.

Eg alatt valának szép nemes népek, 145
Kik neveztetének az görögöknek,
Ez világon kedves vala ő nevek.
Kérdenélek, hová lőnek mindezek?

Romlának meg nagy hatalmasságokban,
Mikor ezer négyszáz ötvenháromban, 150
Irnak vala úr születése után,
Makhometnek esék birodalmában.

De nem sok idővel ennek előtte,
Kevély szerecseneknek is lőn vége.
Irnak vala akkor ennye időben, 155
Másfélezer tizenkét esztendőben.

Oh mennyi országok mostan is vannak,
Régtől fogva mely népek kit bírtanak,
Más idegen nép előtt elfuttanak,
Gonoszól lött vége ő országuknak. 160

Mely országnak most veszedelmét halljuk,
Végezeti lött az miképpen mondjuk,
Isten hatalmának mi ezt vallhatjuk,
Nem emberi akaratból azt várjuk.

Istennek hatalma, ezt minden higgye, 165
Magyarország hogy esék mi kezinkbe,
Pogánok valánk az régi üdőben,
De az Isten hoza ily szerencsében.

Nékünk ez országot megszabadítá,
Csudaképen ha ki ezt megmondhatná ! 170
Magyar krónikában ezt megtalálná,
Hogy Istentől vagyon, ingyen sem mondja.

Úrnak mennybe menésének utánna,
Négyszáz egy esztendő mikoron volna,
Jó Magyarországba magyar nép szálla, 175
Kit elhagyunk, mert sok beszéd volna.

Mely nagy veszedelmet reánk ereszte,
Úristen az alatt oly embert szerze,
Nagy romlásnak okát hogy megjelentse,
Hálaadatlanságot benne megfeddje. 180

Igen félek keresztyének én azon,
Ez siketség hogy valamit ne hozzon,
Mint Amálek, országunk úgy ne járjon,
Jól látjátok, hogy pogán köztünk vagyon.

Elején valánk bálvány-imádásban, 185
 Most Istennek nagy irgalmasságában,
 Törökök most noha vannak vakságban,
 A szent lélek hozhatja igazságban.

Sőt ha mostan vannak nagy gonoszságban, 190
 Fordíthatja Isten jó gondolatban,
 Térhetnek ők isteni igazságban,
 Ezt így értem Krisztustól mondásában.

Vaj mely nagy hatalmas embernek fia, 195
 Kövekből is hogy ő feltámaszthatja
 Ábrahámnak fiait támaszthatja,
 Istennek hatalma, minden ezt mondja.

Megvetéd magyar nép Isten mondását, 200
 Nem kedveléd az ő szent oktatását,
 Elvetéd miképen megrothadt almát,
 Lesz oly ember, ki érti ennek hasznát.

Kérlek én titeket hív keresztyének,
 Hogy szorgalmatosok ti ne légyetek,
 Gondját Istennek rólatok higgyétek, —
 Mint ez istóriából megértitek.

Rátok jönnek im most az hitötlenek, 205
 Bosszút felölök nagy sokat szenvedtek,
 Igazságban nem hagynak békét nektek,
 Békességgel vajha eltűrhetnétek !

Istennek hatalma őket megrontja, 210
 Bosszuállást csak reája hagyhatna,
 Mint az Amálek népe am mint jára,
 Igaz útban mert zsidókat bolygatá.

Sok népeket megrontott az úristen, 215
 Bosszúságot kik töttek az híveken,
 Meghiggyétek most es azon az Isten,
 Csak hínátok mellétek igaz hitben.

Távoztassa kérjük ő szent felségét.
Ellenségnek ő gonosz gyűhességét,
Dicsérhessük ebben ő szent felségét.
Tanólhassuk békével szent ígését.

220

Viselje gondunkat mi életünkben,
Országunkat tekintse szükségében ;
Ótalmazzon ez földön életünkben,
Mondhassuk ő néki úgy légyen, Amen.

Messzebb nem viheté ennek értelmét,
Az időnek hogy látá rövidségét,
Igyen értsed ennek mostan idejét,
Ezer ötszáz ötvenben végezését.

225

AZ IFFJÚ TÓBIÁSNAK HÁZASSÁGÁRÓL VALÓ HISTÓRIA ÉNEKBE SZERZETETT.

Minden embert erre szívem szerint intek,
Hogy az mely szent ígét Istentől vöttetek,
Mintegy drága követ ugyan őrizzétek,
Mert ha elvesztitek, meg sem lelhetitek.

Im ha az erkölcsöt bennetek megnézem, 5
Csak nyelvvvel valljátok, azt eszemben vészem,
Igen elhíztatok azt én így hiszem,
Törhető gyümölcsnek, hitnek én azt néztem.

Nagy vétke Ádámnak lelkünket rontotta, 10
Mint hattyúnak, nincsen semmi változása,
Úgyan nem fog rajtunk Istennek mondása,
Mint tőknek, nem ragad tövis oldalára.

Oly szép tanúsággal most adnék tanácsot,
Régi ó törvényből értelmes példákat,
Kikben oktat Isten mint atyafiakat, 15
Mit parancsol, kérlek hogy fogadjatok szót.

Régi meglőtt dolgot hozok előtökbe,
Kérlek meghalljátok, vegyétek esztekbe,
Mert nem sokat szólok mostan ez énekbe,
Csak hogy használhatnék mostan néktek ebben. 20

Jákob országának egy szegeletiben,
Neptalimnak földje ilyen nevezetben,
Galilea felől vala út mentében,
Mely út mégyen vala nap leenyísztetre.

Sephet az Neptalim várasának neve, 25
Tóbiás az jámbor lakik vala benne,
Ő feleségének Anna asszony neve,
Szép magzatjának is kis Tóbiás neve.

Tóbiás az jámbor istenfélő vala,
Isteni félelemre fiát ő tanítja, 30
Szüleit tisztelje, kegyesen oktatja,
Kinek jó erkölcsén örül atyja anyja.

Országát akkoron Izráelnek bírái
Jerobeám király, nagy kegyetlen vala,
Aranyból, ezüstből bálvánt alkottata, 35
Zsidó néppel bálvánt igen imádtata.

Bosszúságot tészén az nagy Úristennek,
Igen vétkezteté népét Izráelnek,
Ezen fellobbana haragja Istennek,
Mert lön veszedelmek az szegén községnek. 40

Izráel népére készüle haragban
Király, ki lakozik benn Assziriában,
Szalmanaszár neve nagy hatalmasságban,
Zsidókat elvivé azért nagy fogságban.

Elviteték szegén szent Tóbiás vélek, 45
Mind háza népével rabságba esének,
Keserű sirással fogva vitetének,
Csak hálát ád vala ezen az Istennek.

Csuda irgalmasság Tóbiásban vala,
Mert atyjafiait igen látogatja, 50
Nyomorúságokat ő kesergi vala,
Noha előttök ezt nem jelenti vala.

Ott az Szalmanasszár király megholt vala,
Hatalma marada egy vitéz fiára,
Kit koronázának az Assziriában, 55
Sennakerib király néki neve vala.

Nem sok idő múlván zsidókra indúla,
Sennakerib király mert hatalmas vala,
Tizennégy esztendő fordulatban vala,
Ezékhiás király birodalma vala.

60

Nagy szégyent akkoron Sennakerib valla,
Mert az nagy úristent igen megkáromlá,
Száz nyolczvanötezer népe ott meghala,
Még önnön maga is nagy futva szalada.

Úgy öleti vala szegén zsidó népet,
Szalmanaszár király fogta vala őket
Nagy bosszúságában öli szegéneket,
Titkon szent Tóbiás temeti testeket.

65

Búvában Tóbiás lefekvék ágyára,
Mert az temetésben testét megfárasztá,
Ott elszenderedék egy édes álomba,
Szemébe egy fecske akkoron ganéjla.

70

Immár Tóbiásnak szeme megvakula,
Sennakerib királ is őt kergeti vala,
Ott az szegénség is rejája burúla,
Talám szívében volt ilyen gondolatja :

75

« Úristen ! te benned mind örökké bíztam,
Én fejemet nem tudom most is hova hajtsam.
Nagy nyomorúságban vén koromban juttam,
Nem tudom mit tegyek, fejem kire bízam ? »

80

Mely szép könyörgéssel imádkozni kezde,
Nagy fohászkodásban egy siralmat kezde,
Úristen jótéte mert juta eszébe,
Ilyen szép könyörgést keservében szerze :

« Áldott oh Úristen te cselekedésed,
Mert igaz tenéked minden ítéleted,
Útaid igazság, kiáltunk tenéked,
Mert nyomorúltaknak gondokat viseled.

85

Ne légyek feledvén előtted Úristen,
Nagy esedezésem jusson te elődbe,
Ne állj bosszút kérlek, én nagy bűneimen,
Szüleinknek vétkét ne vessed szemünkben. 90

De hogy nem engedénk parancsolatidnak,
Azért adál kézbe gonosz pogánoknak,
Tévelgést engedél mint szegén juhoknak,
Nem tudjuk ma holnap-é adatunk halálnak. 95

Rejád bíztam uram én szegén lelkemet,
Jó akaratodból kérlek én tégedet,
Végyed hozzád immár én szegén lelkemet,
Ne kesergesd immár kérlek, életemet!» 100

Ez könyörgést mikor szent Tóbiás mondá,
Kegyelmes az Isten, őtet meghallgatá,
Az Rafáel angyalt ottan elbocsátá,
Hogy szent Tóbiásnak szükségét meglátná,

Az könyörgés után Tóbiás szólt vala,
Egyetlenegy fiát előhívattatá,
Szavát meghallgatná, néki parancsolá
Hamar önnön magát készítené útra. 105

«Siess úgymond, fiam Tóbiás — azt mondja;
Menj el Médusoknak ő tartományában,
Mikor béjutandasz Ráges városába,
Rokonomnak, az Gabelusnak házába. 110

De ne tébologtasd semmiben elmédet,
Tíz gira ezüstöt Gabelustól kérjed,
Ő adóslevelét eleibe vessed,
Megadja bizonynyal fiam azt meghiggyed!» 115

Erre kis Tóbiás felele atyjának :
«Kegyelmed énnékem mit mond, állok annak,
Kész vagyok engednem parancsolatodnak,
Szolgállok mindenben mint édes atyámnak!» 120

Semmit ő atyjának ellene nem szóla,
 Oly nemes erkölse ő nékie vala,
 Az úristent féli és tiszteli vala,
 Nyomorúságokban szüleit szolgálja.

Im ha megtekintjük mostani időben, 125
 Látjuk-e ifjakat atyjokhoz hívségben?
 Nincsen atyjok anyjok nálok becsületben,
 Magokat alítják ifjak negédségben.

Igír Isten hosszú életet ezeknek,
 Kik tisztességeket tesznek szüléjeknek, 130
 Nemes ajándék ez kit sokan elvetnek,
 Nem szükség hosszú fark efféle kecskéeknek.

Ifjú kis Tóbiás atyjának ezt mondá :
 Hogy Gabellus ötöt csak ingyen sem látta,
 Az útát sem tudja, kin oda juthatna ; 135
 Erre nagy Tóbiás felele, ezt mondá :

«No keress egy társot fiam te magadnak,
 Kinek hívségére téged bízhasalak,
 Jutalmát megadom mind egy pinzig annak!»
 Tóbiás kiméne előle atyjának. 140

De hogy jutott vala kapu eleibe,
 Hát egy ifjú magát el-felövezette,
 Mintha majd kész volna útra erednie,
 Öltözeti vala ékes ő nékie.

Ezt az kis Tóbiás behívá atyjához, 145
 Mert igen gerjede szüve néki ahhoz,
 Ifjú hogy bójuta az nagy Tóbiáshoz,
 Köszönetit nyójtá mint megnyomorulthoz:

«Bízzal az istenben és légy nagy örömmel!»
 Felele Tóbiás: «münémő örömmel? 150
 Égneik világát is nem látom szememmel!»
 Monda ifjú néki: «meggyógyúlsz ezennel!»

Rágest Medorumban tudná-é? azt kérdi
Tóbiás ifjútól, ifjú azt felelé:

Tudja, az Gabellust is ő jól ismeri, 155
Fiát kis Tóbiást oda tudja vinni.

Ezt nem ismerheti Tóbiás, ki volna,
Azárias, az nagy Anánias fia,
Úristennek Rafáel nevő angyala,
Ki szent Tóbiásnak hívséggel szolgálja. 160

Csuda az Istennek rólunk ily nagy gondja,
Zsidók Egyiptomból hogy kijőnek vala,
Egy angyal mert őket igazgatja vala,
Éjjel nappal nekik hívséggel szolgálja.

Ezt megparancsolta ő szent angyalinak, 165
Tégedet kezekben hogy ők hordozzanak,
Hív ember! utadban néked szolgáljanak,
Ne ártsanak kövek az te lábaidnak.

Nagy böcsüs nálatok az telhetetlenség,
Angyaloknak nem hagy szolgálni részegség, 170
Minden kívánságtól éktelen nyereség,
Azért következik sok szerencsétlenség.

De mikor Tóbiás fiát elkészítte,
Egészséget mennyből ő fiának kére,
Orczáját apolja, nyakát megölelé, 175
Kegyes áldomással őket elereszté.

Ezen Anna asszony sokat gondolkodék,
Hogy ő magzatjokat nagy útra ereszték,
Vén ember, Anna asszony azon fohászkodék,
Mint asszonyiállat szegén keseredék. 180

Ottan emlékezek ő egy magzatjáról,
Ő engedelmének nagy jámborságáról,
Ő hozzájok való jó szolgálatjáról;
Magát nem tarthatta ilyen nagy sírástól:

«Vénségünknek fiam valál ő estápja,
Szomorúságunknak minden vígassága,
Nyomorúságunknak valál táplálója,
Ez nagy szegénységnek minden gazdagsága!» 185

Oly igen kéreti Tóbiás, ne sírna,
Mert vezérli fiát Istennek angyla, 190
Épen, egészségben ismét jőne haza,
Anna asszony ezt hallá, sírását elhagyá.

Lássuk kis Tóbiás angyallal mint járnak;
Egy napi járó földet mikoron járanak,
Tigris vize mellé csak hamar jutának, 195
Tóbiás levoná saruját lábának.

És az vízen kezdé lábát mosogatni,
Ott egy nagy ondok hal kezdé rejá kapni,
Rettene Tóbiás, kezdé kiáltani:
«Azárias ne hagyj az hálnak megmarni!» 200

«Ne félj, monda angyal, kapd az kopoltójat!»
Ragadá Tóbiás, kirántá a halat,
Tapodnia kezdé halat talpa alatt,
Azárias monda: «hasítsad meg hasát!»

Tóbiás kivéhe epéjét, szívét, gyomrát, 205
Megmondja ő néki következő hasznát:
Hol tűzre vetnének szívében egy falkát,
Mondá sok ördögnek ily háztól futását.

«Ezen kérdlek — monda Tóbiás angyalnak,
Hol lészen ez éjjel helye lakásunknak?» 210
Mutat egy szép várost angyal Tóbiásnak:
«Itt lészen ez éjjel helye nyúgalmunknak!»

Te nemzetid közzől itt egy jámbor lakik,
Jámbor Ráguelnek néptől hívattatik,
Szép leányok vagyon házoknál ő nékik, 215
Szép Sára asszonnak leány neveztetik.

Rejád ez szép leány most házastársul néz,
Melyet feleségül mostan te hozzád véssz,
Sok marhát leánynyal szüleitől te véssz,
Ha én beszédemnek Tóbiás te most hissz. 220

Angyalnak Tóbiás így felele, monda :
«Leánt hét férfinak hallom adták volna,
De az ördög őket mind megölte volna,
Félek, hogy vélem is leány úgy ne járna !»

«Ne félj semmit, monda angyal Tóbiásnak, 225
Mert ördög hatalma árthat csak azoknak,
Istennek szent lelkét kik tőlök elhányják,
Értelmek csak olyan mint lónak, baromnak.

Sőt ha bemenéendes leánynyal az házban,
Szenvedés, józanság légyen te magadban, 230
Könyörgésed légyen nagy fohászkodásban,
Nem fog rajtad semmit ördög csalárdsága !»

Csakhamar az várost ők elközelíték,
Ráguelnek házát ők ottan megtelek,
Iffjakat mindketten házba el-bévivék,
Iffjak jelenvoltát ott igen örölek. 235

Régi jámborokról példát tanuljatok,
Keresztyének mostan ti reátok szólok,
Noha hívek vattok, de kevélyek vattok,
Vendég útonjárót igen orroljátok. 240

Irgalmasságtoknak maga egyik jegye,
Vendég útonjárót minden házba végye,
Ezt mondjátok sokszor, metszőnk ittben véle ?
Ha csak egy pénze is nincsen erszényébe'.

Bízzást az Ráguel kérdi : honnét jönnek ? 245
Mondák : fogságából jönnek Ninivének,
Kérdé : nagy Tóbiást vajha ismernétek ?
Rafáel felele ottan Ráguelnek :

«Sött mi jól ismerjük Tóbiást ki volna,
Ujjával mutata az kis Tóbiásra, — 250
Ez nagy Tóbiásnak egyetlenegy fia!»
Ráguel ezt hallá, arczczal leburúla.

«Isten téged áldjon — Ráguel azt mondja,
Mert vagy ily jámbornak szerelmes magzatja!»
Öröltökben sírnak felesége, leánya, 255
Ebédet Ráguel ottan csináltata.

Tóbiás sem eszik, sem iszik — azt mondja,
Még nem a mit kíván, nékie megadja,
Feleséget, Sárát magának kívánja;
Ráguel azt hallá, nagy sokat gondola. 260

Az hét firfiakról sokat gondolkodék,
Ördögtől halálok hogy így ten törtnék,
Félte kis Tóbiást úgy ne csalatkoznék,
Rafáel azt mondja, hogy ne gondolkodjék.

«Ne félj neki adnod te szép leányodat, 265
Gondoljad Istennek nagy hatalmasságát,
Azért nem valhaták hét firfiak Sárát,
Illesse Tóbiást, mint te atyádfiát.

Ráguel az leánt ottan előhívá,
Jób kezét Sárának kezével megfogá, 270
Ifjú Tóbiásnak jobb kezében adá,
Térdre esék, kezét felemelé, monda:

«Mindenható felség vagy mindennek ura,
Abrahám, Izsáknak, Izráel nek ura,
Ti házasságtokat fiaim megáldja, 275
Ő szent áldomását bírja, igazgassa!»

Vigan az vacsorát mikor elvégezek,
Az szép Sára asszont ágyas házba vivék,
Tóbiást leánhoz szépen bekésérék,
Hálaadás után az vendég eloszlék. 280

Akkor emlékezék szaváról angyalnak,
Szívében egy falkát tűzre vetne hálnak,
Adá ördög magát legottan futásnak,
Akada kezébe Rafáel angyalnak.

Felső Egyiptomnak nagy sörő pusztáján, 285
Hagyá megkötözve ez mái napiglan,
Igy volnánk erősek ördögnek hatalmán,
Ha járnánk Istennek kegyes tanításán.

De ha ti bégyültek az mennyekközben,
Kétféle nagy jószág vagyon erkölcestökben, 290
Az első jó erkölcs áldott részegségben,
Az másik jó erkölcs az nagy tombolásban.

Ruha öltözeti ugyan kevélséggel,
Hunyorgatnak iffjak ott mérges szemekkel,
Ördög is forgódik köztök az fa késsel, 295
Nem szerez jót higgyed, ott az mesterséggel.

Bor el-köszönésben azon tanácskoztok,
Ajtót vőlegényre hogy megostromljatok,
Bizony nem tisztesség, bátor elhadjátok,
Mondom csak bolondság valahol kaptátok. 300

Immár másod napon szintén hajnalkorban,
Láttatja Ráguel őket ágyas házban.
Tóbiás Sárával hát alosznak ágyban,
Ráguel Istennek lőn hálaadásban :

«Áldott vagy Úristen Izráelnek ura, 305
Hogy nem történt nekünk mint alítjuk vala,
Szent irgalmasságod ma mi reánk szálla,
Ördög ellenségtől vagyunk szabadulva.

Egy gazdag ebédet Ráguel szerzete,
Szomszédja, barátja hozzá mind bégyűle, 310
Láták Tóbiásnak vala egészsége,
Jó szerencséjeken az vendég öröle.

Minden jószágával Ráguel ajánlá,
 Felét Tóbiásnak az leánynyal adá,
 Ezen megeskövek, hűtüt béíratá,
 Holta után az többit mind nekik hadná. 315

Azáriás angyalt Tóbiás bocsátá,
 Tűz gíra ezüstöt Gabellustól hozna,
 És az Gabellust is mennyekezőbe híná,
 Azáriás hallá, ottan elindúla. 320

Gabellus angyallal mennyekezőbe juta,
 Mindkettőt Gabellus ékesen megáldá,
 Tóbiásnak és az Sárának ezt mondá :
 «Tü házasságtokat Úristen megáldja !»

Készöl kis Tóbiás haza indulnia,
 Ráguel úgy kéri, ne sietne haza,
 Tóbiás nem akar semmit mulatnia,
 Nem akar maradni, Ráguel meglátá. 325

Adá meg ő néki Sárát szép leányát,
 Véle öszve ada nagy jámbor szolgálakat,
 Kik Sárát szolgálják, nagy szép leányokat,
 Gazdag öltözetet, drága szép ruhákat. 330

Juhokat, barmokat, temérdek sok kincset,
 Öszvérekkel ada és nagy szép tevéket,
 Más seregben hajtnak szép borjús inóket,
 Szerencsézi vendég ott mindketten őket. 335

Atyját, anyját Sára térden állván kéri,
 Ő áldomásokkal ereszsziek, követi,
 Állnak mind környűle szép leány baráti,
 Szülei, rokoni ezt mondják önéki : 340

«Istennek angyala tüteket vezérjen,
 Istennek angyala tü véletek légyen,
 Ipad, napod téged nagy jó neven végyen,
 Iffjú kis Tóbiás tégedet kedveljen !»

Tizenegyed napra útra indulának,
Karan városához mikoron jutának,
Ki ellenben vala Ninive városnak,
Az Rafáel angyal monda Tóbiásnak :

345

«Tudom hogy vár téged atyád nagy bánatban,
Jer menjünk el elől, hadd jöjenek lassan,
Végý hozzád az halnak epéjében mostan,
Orvosságnak szükség lészen ingyen majdan.

350

Eleiben ha jutsz a te vén atyádnak,
Köszönj ő nékie mint édes atyádnak,
Orczáját apoljad szegén vén jámbornak,
Szemét ottan megkend epéjével halnak !»

355

Anna asszony ül vala útfélen egy halmon,
Távol megismeré Tóbiást az úton,
Siet ő urához hogy örömet mondjon :
«Megjött az én fiam, uram imhol vagyok !»

360

Szegén vén Tóbiás magát vezetteti,
Fia eleibe siet el-kimenni,
Orczáját apolja atyja, anyja néki,
Kezdének nagy hálát az Istennek adni.

Imádságát mihelt Tóbiás végezé,
Epéjét az halnak ottan elővevé,
Ő atyjának szemét epével megkené,
Hályogot szeméről ottan el-lefejté.

365

Szeme Tóbiásnak immáran megnyílék,
Örömében szegén ott elfeletkezők,
Mint jártanak, errül ott nem emlékezők ;
Hét nap ezenközbe csakhamar bételék.

370

Sára asszon juta minden népeivel,
Jámbor hív szolgálkkal, öszvérrel, tevéekkel,
Nagy szép leányokkal, drá a öltözettel,
Temérdek jószággal és drága kincsekkel.

375

Nagy hálát adának ezen az Istennek,
 Tisztességet tőnek az nagy úristennek,
 Szép dicsőreteket ők mind éneklének,
 Nagy jó szerencsével hogy haza jöttenek. 380

Ez példa tünéktek eszetekben légyen,
 Igazgasson Isten jó szerencsétekben,
 Dicsőrtessék Isten az ő szent nevében,
 Tisztesség ő néki mindörökké menyben.

Az Rafáel angyal egynihán nap vélek, 385
 Házoknál előttök jó kedvvel forgódek,
 Kérlek szeretettel felével osztoznék,
 Minden marhájokkal az mit hoztak vélek.

De végre Rafáel nékiek megmondá,
 Hogy ő az Istentől bocsáttatott volna, 390
 Nagy szép intés után el-fel magasságra,
 Hirtelen enyészék ő szemek láttára.

Nagy álmélkodással elcsudálkoznak,
 Az földre orczákkal el-leborulának,
 Az kegyes Istennek nagy hálát adának, 395
 Kiben nagy jó példát nekünk is hagyának.

Dicsértessék uram örökké te neved,
 Hogy semmi igyekben az te híveidet,
 Nem hagyod el őket kik tisztelnek téged,
 Ezért szolgálatra segítj uram minket. 400

Ezeket énekbe az mely ember szerzé,
 Nevét versfejekben szépen kijelenté,
 Születéstől eddég esztendő megveté,
 Másfélezer ötven esztendőnek lelé.

HALOTT TEMETÉSKOR VALÓ ISTENI DÍCSÉRET.

Az „*Conditor alme*“ nótájára.

Adj idvösséges kimúlást,
Úristen és elnyúgovást,
Testünk szerént jó meghalást,
Mind holtig adj igaz vallást.

Nincs itt maradó várasunk,
De jövőndőt kelly kívánnunk,
Örök életet csak várunk,
Ez reménségben kimúlunk.

5

De földön olyan életünk,
Miként az virág kit nézünk,
Elváltozik mi életünk,
Koporsóba bététetünk.

10

Rothadandó test enyészik,
Földdé ismég elváltozik;
Lelkünk Istenben nyúgoszik,
Míg ez világ elvégezik.

15

Értelmünk nincs ebből nekünk,
Mikor végezik életünk,
Krisztustól azért intetünk,
Hogy mindenkor készek legyünk.

20

Azért teljes készüllettel,
Várjuk Krisztust igaz hitvel,
Hogy kimúljunk nagy örömvél,
Bémehessünk bölcs szűzekkel.

Senki magát el ne bízza, 25
Lelkét Istennek ajánlja,
Nagy bizodalomval vallja,
Hogy Krisztust ez testben látja.

De nagy dicsőségek leszen
Híveknek az ítéleten, 30
Hogy feltámadnak ez testben,
Lésznek az örök életben.

Ezen testvel feltámadunk,
Ezen kézzel, lábbal állunk,
Krisztusnak akkor udvarlunk, 35
Régi szenteket meglátunk.

Semmi fáradság testünkben,
De mint az nap fényes leszen,
Nehézségünk ott nem leszen,
De nagy gyorsaságunk leszen. 40

Istennek kegyelmes szava,
Híveket akkor behívja,
Örökké való országra,
Az angyali társaságra.

Istennél örökké leszünk, 45
Testestől, lelkestől élünk,
Mind örökké ott örülünk,
Kit most ki nem jelenthetünk.

Dícsértessél atya Isten,
Te szent fiaddal mennyekben, 50
Szent lélekkel egyetemben,
Örökkön örökké ámen.

SZTÁRAI MIHÁLY.

1544—1560.

X. PSALMUS.

Ut quid Domine recessisti etc.

Nóta: *Dicsőírek tégedet. Avagy: Háborúsága Dávid.*

Megnyomorodván ellenségitől Szent Dávid próféta,
Hogy segedelmet földön magának senkitől nem láta,
Keserves szível az Úr Istenhez ekképen kiálta :

Istenem uram miért éntőlem ily nagy távol állasz,
Miért éntőlem miként nyomorgok te rejtekben állasz, 5
Ellenségitől hogy már engemet meg nem szabadítasz?

Csak kevélykedik én ellenségem és felfúvaskodik,
Rajtam naponként kevélységéből ő kegyetlenkedik,
De megfogassék ő tanácsában kiről gondolkodik.

Hányja ő magát mert helyén látja szíve akaratját, 10
Fösvénységével úntalan tölti telhetetlen hasát,
Istent káromlja, semminek tartja az Istennek szavát.

Az ő homlokát kevélységéből ő nagy-felemelte,
És mindeneket magához képest csak semminek véle,
Nincsen az Isten gondolatjában, szívéből kivette. 15

Elömeneti vagyon ő néki minden dolgaiban,
Nem fél Istentől, vakmerőképen bízik ő magában,
Ő ellenségi vadnak ő nála útálatosságban.

Lám azt gondolja az ő szívében : kivel mit gondolok?
Semmit nem félek, mert én mindenkor ekképen maradok, 20
Egész éltemben nyomorúságot, soha kárt nem vallok.

Sőt az ő szája mindenkor rakva isteni káromlással,
 Rágalmazással, minden rütsággal, szitokkal, átokkal,
 Sok csalárdsággal, sok hazugsággal, minden álnoksággal.

Tolvajképen ment mintegy pusztába, ő álnok házában, 25
 Az ártatlanon kegyetlenkedik ő nagy dagályában,
 Az szegényeken vadnak szömei nagy ólálkodásban.

Álnokoskodik mint egy oroszlán titkon barlangjában,
 Csak ólálkodik, hogy szegény essék ő szoros markába,
 Kit megszaggasson, mikor ejtendi az ő hálójába. 30

Rontja, nyomódja, az szegényeket az földre levágja,
 Isten nem látja, az ő szívében lám ő azt gondolja,
 Isten ezeket hogy elfeledte és ingyen sem tudja.

Istenem uram! kelj fel immáron, mutasd meg magadat,
 Felmagasztaljad te is ellenben az te hatalmatod, 35
 El ne felejtse az te nyomorúlt, jó, hű szolgálodat.

Végre kezdedbe kerítet őtet, megbünteted őtet,
 Megoltalmazod te szárnyad alatt az te szegényedet,
 És árváidtul te meg nem vonszod nagy segedelmedet.

Senki nem állja meg az szegénnek mert az ő bosszúját, 40
 És az árváknak senki nem fogja ez világon pártját,
 Reád maradtak, azért megállod azoknak bosszúját.

Felséges Isten! törd meg immáron hitlennek jobb kezét,
 Gonosz embernek te ne szenvedd el ő kegyetlenségét
 Mert ha keresed, hamar elvesztet, nem találod helyét. 45

Örökkévaló királyunk, urunk, csak te vagy minékünk,
 Az hitlen népek földedről vesznek, kik rontóink nékünk,
 Azok ellen légy te mi paizsunk, oltalmazónk nékünk.

Csak te Úristen nyomorúltaknak vagy meghallgatója
 És igaz hűtből az ő szívöknek vagy igazgatója, 50
 Könyörgéseket csak az te füled azoknak meghallja.

Ítéletteddel sok nyomorúltat immár szabadítasz,
 Ez földön való kegyetleneket ítéltre vonszasz,
 Hogy senki többé ne röttegtessen, csak te ellent állasz.

Tudjad ezeket keresztyén ember, szent Dávid próféta 55
 Az ő könyvének tized részében szépen befoglalta,
 Nyomorúságban hogy az Istenhöz nagy sírván kiálta.

XII. PSALMUS.

Domine saluum me fac etc

Nótája: Mindenkoron áldom az én uramat.

Szabadíts meg és tarts meg uram Isten!
 Mert ez földön immár szent ember nincsen,
 Igaz beszéd az embereknél nincsen,
 Mert többire minden ember hitetlen.

Tudván mert oly nagy hívságokat szólnak, 5
 Egymás környül mindenkor csalárdkodnak,
 Mind hazudnak ő felebarátjoknak,
 Szívek szerint es csak abban forgódnak.

Az úr nyelveket és ő ajakokat
 Elszaggassa, eltörülje azokat, 10
 Ajakokkal valakik csalárdkodnak,
 És nyelvekkel csak nagy kevélyen szólnak.

Rovaszságban bízván a kik ezt mondják,
 Hol nyelveket nagyon felmagasztalják,
 Ajakokat hazugságra tanítják, 15
 Az Úristent nem félik, nem uralják.

Az Úristen ezek ellen azt mondja,
 Majd felkelek, minden ember meglátja,
 Mert én szemem az szegényeket látja,
 Hiveimnek fohászkodását szánja. 20

Idvözítő, szabadító mert vagyok,
Szegényeket, árvákat óalmazok,
Beszédemben nagy hívségvel megállok,
Gonoszokon ezentől bosszút állok.

Meghigyjétek az Istennek beszédét,
Kik várjátok csak az ő segítségét,
Mert oly tiszták az Istennek beszédi,
Kiket hisznek az Istennek hívei.

25

Igazak és szintén oly igen tiszták,
Mint az ezüst kit földből elválasztanak,
Az ötvösök kohókban olvasztottak,
És hétszer megeresztvén tisztítottak.

30

Hatalmaddal tarts meg minket Úristen,
Őrizz minket kegyetlen nemzet ellen,
Hogy örökké kik leszünk igaz hitben,
Megmaradjunk az te esméretedben.

35

Az hitetlen és kegyetlen pogánok,
Mi környölünk járnak mint oroszlánok,
Az egyházi fejedelmek gonoszok,
Azért győznek az hitetlen pogánok.

40

Lám ezeket Dávid írá versekben,
Énekének tizenkettőd részében,
Mikor volna nyavalyában, inségben,
Saul király miatt számkivetésben.

PSALMUS XV.

Domine quis habitabit in etc.

Az igaz hitnek jó gyümölcséről.

Sokan vadnak most olyatén emberek,
 Kik azt vélik hogy ők jó keresztyének,
 Noha feslett és nem jámbor életek,
 Sőt mindenben Krisztusnak ellenségek.

Tűlök azért hogy magunkat óhassuk,
 Az szent Dávid beszédét elővegyük,
 Az Istennek feleletit megértsük,
 És magunkat így jól abban meglássuk.

5

Az proféta nagy álmélkodásában,
 Felkiálta lám az ő írásában,
 Ki lakozik uram te sátorodban,
 És ki leszen az anyaszentegyházban?

10

Rövid szóval: ki mégyen menyországban,
 És ki leszen az örök bódogságban?
 Monda Isten neki azon órában,
 Megfelelvén imezképpen szavára:

15

Jó életben az ki magát foglalja,
 Az igazat kezével bizonyítja,
 Igazságot es ki szívében tartja
 Atyjafiát az ki nem rágalmazza.

20

Nem téssen az gonoszt atyjafiának,
 Gyalázatot nem téssen szomszédjának,
 És nem ad helt rágalmazó szavának,
 Oltalmazza hírét atyjafiának.

Útálja ez szemben az gonosz embert,
 És becsüllyi az istenfélő embert,
 Megesküszik ő felebarátjának,
 És mindenben ura leszen szavának.

25

Soha pénzét uzsorára nem adja,
 Az árvákat is azzal meg nem fojtja, 30
 Sőt mindenben azokat ő táplálja,
 Valamit hoz néki igaz munkája.

Igaz ellen ajándékot nem vészen,
 A szegényeknek igaz törvént téssen,
 Ki életében illetén jámbor lészen, 35
 Mennyszámban bizony örökös lészen.

Lám ezeket az szent Dávid próféta,
 Az ő zsoltár könyvében el-béirta,
 Tizenötöd részében befoglalta;
 Isten néki jót adjon, mert jól írta! 40

XXIII. PSALMUS.

Dominus regit me et nihil mihi etc.

Nótája: *Néktek emlékezem.*

Szent Dávid próféta éneklő könyvének huszonharmad részében,
 Bízván az Istennek az ő reá való nagy gondviselésében,
 És hálákat adván ő szent felségének mind egész életében,
 Igen dicsekedik lelkében mindenkor keresztyének képében.

Tudom hogy pásztorom, vezérem énnékem az én uram istenem. 5
 Kinek gondja vagyon testemre lelkemre, mert ő teremtt engem,
 És ő juha vagyok, ő hozzá hallgatok, mert ő megváltott engem,
 Azért benne bízom, tudom, élés nélkül hogy én nem szűkölködöm.

Az ő mezejének szép zsiros füvein szépen legeltet engem,
 Szent ígératinek édes beszédével mikor vigasztal engem, 10
 Anyaszentegyházban és az ő aklában szépen megnyúgot engem,
 Lopótól, farkastól, hamis tanyitótól ott megóalmaz engem.

Reggel hogy kiviszen, én előttem megyen igaz tudomány ával,
 Minden napon kétszer engemet megitat ő lelki italával,
 Lelki folyóvíznek és élőkútfnak szép tiszta folyásával, 15
 Evangéliomnak anyaszentegyházban ő prédikállásával.

Azzal én lelkemet ugyan megújítja és újonnan megáldja,
 Mennyszágnak útát és az igaz hűtet énnékem megmutatja,
 Az ő szent fiában szomorú lelkemet csak egyedül biztatja
 Méltatlanságomban az ő szent nevéért irgalmasságát nyújtja. 20

Ily nagy reménységvel és bizodalomval, azért te benned bízom,
 Én uram istenem! testemet, lelkemet én tenéked ajánlom.
 Ha szinte az halál völgye árnyékában az én fejemet látom,
 Mert te vagy én vélem, szabadulásomat azért tetőled várom.

Megvigasztal engem te pásztori vessződ és te pásztori botod, 25
 Az sok nyomorúság, melylyel híveidet megsujtod sanyargatod,
 Melylyel te kezdedhez oly nagy szépen őket megszoktatod, tanyítod,
 Hogy el ne vesszenek, sőt veled légyenek, mindörökké megtartod.

Im nagy készüllettel ellenségem előtt asztalt szerzesz énnékem,
 Az te szent fiadnak egy áldozatjával táplálsz az én lelkem; 30
 Megvigasztalsz engem, megadod bévségvel én ételem, italom,
 Én ellenségimnek nagy bosszúságára megtartod az én lelkem.

Halandó testemnek ő gyarlóságától megszabadítál engem,
 Ez világ sem árthat semmi álnoksággal, bosszúsággal énnékem,
 Mert én te általad fő ellenségemet, az ördögöt meggyőztem, 35
 Az én életemet csak te benned bízván, mikoron véghez viszem.

Az te jóvoltodból, kegyelmességedből mindezeket én várom,
 Mert ezekre való nagy méltóságomat én bennem nem találok,
 Azért minden napon az én életemben, csak te benned én bízom,
 Éstudom bizonynyal hogy soha te benned én meg nem csalatkozom. 40

Lészek mindörökké az én Istenemnek és uramnak házában,
 Az én Krisztusomnak pásztorsága alatt az anyaszentegyházban,
 Az ő juhainak, igaz híveinek az ő társaságában,
 Kikkel egyetembe örökké vígadok az örök bódogságban.

XXVI. PSALMVS.

Judica me Domine quoniam etc.

Nóta: Nagy bánatban Dávid mikoron. Avagy: Néked mennyei szent etc.

Mikor Dávid vala keserűségben
 Saul király előtt számkivetésben,
 Felkiálta Istenhez ő szívében,
 Könyörögvén siralmas énekében.

Ítélj meg te uram Isten engemet,
 Csak te lássad az én igaz igyemet,
 Mert büntelen kergetnek ők engemet,
 Hogy te benned vetem reménségemet.

5

Csak te reád bízam uram magamat,
 Én szívemet bátor te megpróbáljad,
 Nézésemet azonképen meglássad,
 Dolgaimat hogy csak te igazgassad.

10

Hátra vetem mert én minden dolgomat,
 Szemem előtt tartom te jóvoltodat,
 Én csak nézem te irgalmasságodat,
 Ártatlanul járom az én útamat.

15

Álnokokkal nem tartom tanácsomat,
 Sem gonoszokkal én társaságomat,
 Sőt azoktól megvonszom én magamat,
 Úgy szolgállok tégedet én uramat.

20

És mikor te templomodba bémegyek,
 Keresztyének seregében lejéndeck,
 Tiszta kézzel ottan néked áldozok,
 Szívem szerint szép dicsíretet mondok.

Lám mindenkor uram, rólad éneklek,
 Csudáidról nagy bizonytságot tészek,
 Te népednek seregében örvendek,
 Dicsőséges hajlékodbá úgy megyek.

25

Felséges Úristen ! kérlek tégedet,
 Gonoszokkal ne vedd el életemet, 30
 Gyilkosokkal ne végezd életemet,
 Vélek együtt te ne büntess engemet.

Ezek azok, kik nem félnek tégedet,
 És semminek tartják te beszédedet
 Álnokságban mert nagyon örvendeznek, 35
 És hamissan sok ajándékot vesznek.

Csak te benned bíztam én uram Isten,
 Ártatlanul azért járok éltemben,
 Ne hagyj engem, szabadíts meg ügyemben,
 És könyörülj rajtam nagy szükségemben. 40

Igazságban vetem minden dolgomat,
 Arra hílak tégedet mint uramat,
 Mindenkoron dicsírlek mint uramat,
 És mindenkor hirdetem jóvoltodat.

Tükör gyanánt légyen ez mindeneknek, 45
 Kik keresztyén nevet földön viselnek,
 Életekben hogy ekképpen éljenek,
 Szent Dávidról azmint innen értenek.

XXVIII. PSALMUS.

Ad te Domine clamabo, Deus meus ne sileas etc.

Nótája : *Csak tebenned Uram Isten etc.*

Mostan hozzád felkiáltok felséges Úristen,
 Mert köszálam és oltalmam vagy mindenek ellen,
 Tekints reám, ne hagyj engem nagy veszedelmemben,
 Mert úgy vagyok, kit temetni visznek az veremben.

Imádságom, kiáltásom kérlek meghallgassad, 5
Két kezemet felemelvén irgalmasson lássad,
Igaz hitből azmit kérek énnékem megadjad,
Ígéretedet te azzal most megbizonyítsad.

Csodaképen környülvöttek most az hitetlenek, 10
Kik hamissan cselekednek, átkozott emberek,
Szembe nékem szépet szólnak, de álnok ő szívek,
Kérlek ne hagyj, hogy ne légyek egyik ő közülök.

Hamarsággal inkább kérlek, hogy őket megrontsád, 15
Azmint járnak, ő zsoldjokat akképen megadjad,
Gonoszságban elmerültek, azt te igyól látod,
Azért nékik nagy sokképen kérlek megtoroljad.

Ám jól látod, hogy nem nézik az te dolgaiddat, 20
Megútálták, hátrahagyták parancsolatodat,
Semmi böcsben mert nem tartják az te szolgálidat
Hiszem azért, hogy megrontod mint te tolvajidat.

Azért néked nagy hálákot adok mint uramnak,
Mert te nálad hele vagyon én imádságomnak,
Mondlak téged én erőmnek és én paizsomnak,
Én szívemnek csak egyetlenegy bizodalmamnak.

Lám te voltál csak egyedül nékem segítséggel, 25
És te benned örvendezett szívem nagy bévséggel,
Azért téged én dicsírlek az én énekemvel,
Tarts meg engem — kérlek uram, az te híveiddel.

Ez éneket az Szent Dávid béírta könyvébe, 30
Dicsíretnek huszonnyolczad jó nemes részében,
Ellenségit ki meggyőzé mind egész éltében,
Mert ő bízék az Istennek nagy segítségében.

XXIX. PSALMUS.

*Afferte Domino, filii Dei afferte etc.**Nóta: Nagy hálaadással etc.*

Szent Dávid próféta az Istennek nagy hatalmát látván,
 És nagy mennydörgéssel, villámással záporessöt látván,
 Mennyütő köveknek ő kezéből pattanását hallván:

Titeket — mond, intlek ez világon, kik nagy urak vattok,
 Hatalmas uraknak, császároknak kik fiai vattok, 5
 Az Isten haragját mind fejenként ti meggondoljátok.

Az Isten hatalmas, azért ötet egyedül féljétek,
 Ötet tiszteljétek, imádjátok mint hagyta tinéktek,
 Minden szükségtekben csak ő néki ti könyörögjétek.

Reá gondolatok ha az égből mennydörgést hallotok, 10
 Nagy záporessövel, villámással, mennyütéssel láttok,
 Hogy rajtatok vagyon nagy haragja, bizonynyal tudjátok.

Az Isten haragja eltördeli az nagy czédrusfákat
 Az Libánus hegyén, Seir hegyén az nagy magas fákat,
 És téstova hányja hamarsággal mintegy pozdorját. 15

Igen szökdöcsölnek és ugrálnak, hogy egymásra hullnak
 Mint unikornisnak ő fiai, szintén úgyan járnak,
 Isten haragjának, hatalmának mert azok helt adnak.

Isten haragjának nagy hatalma az Kádes pusztáját
 Nagyön rettegteti, mikor látjuk tüzes villámását, 20
 Akkor ott meglátnád az vadaknak szélyelfutosását.

Akkor az szarvasok ijedtekben fiokat elhányják,
 Kik nyolcz holnapiglan ő fiokat méhekben hordozzák,
 Ő fiazásoknak nehéz voltát azzal elmúlatják.

Hatalmas Istennek ő haragja ezeket míveli, 25
 Az nagy állófáknak ő ágait szörnyen leszegdeli,
 Az ő népét ezzel templomában dícsíretre inti.

Az Isten hatalma vízözönben jelen volt higyjétek,
Ez örökkévaló királyotok és fejedelmetek,
Bírja az ő népét, oltalmazza noha nem értitek.

30

Légyen örök hála az atyának és az ő fiának,
És az vigasztaló és tápláló szent lélek Istennek,
Ki oltalmazója, táplálója az keresztyéneknek.

XXXII. PSALMUS.

Beati quorum remissae sunt etc.

Nóta: *Szent Dávid próféta stb.*

Sok emberek vannak ez széles világon, kik tévelygésben vannak,
Az úristen előtt az ő érdemekben igazulni akarnak,
Mert az üdvösségről és az boldogságról lám ők semmit nem tudnak,
Evangeliumnak azért helt nem adnak, sőt inkább ellent tartnak.

Tanulják meg azért Dávid prófétátúl, mint megigazuljanak, 5
Istennek átkából és nagy haragjából hogy megszabaduljanak,
Isten kegyelmében, színe eleiben Krisztus által jussanak,
Örökkül örökké az nagy boldogságban hogy ők vígadhassanak.

Az Dávid próféta éneklő könyvének harminczkettő részében,
Mikor az Istentől megostoroztatván volna nagy betegségben, 10
Az ő bűneinek megisméretiből volna nagy rettegésben,
Felszóval kiáltván ím ezt mondja vala siralmas énekében :

Rólam most ismérem, csak azok boldogok és az igaz emberek,
Kiknek az úristen irgalmasságából megbocsátotta bűnök,
Az ő szent fiának közbenjárásával befödöztetett bűnök, 15
Az atya Istentől Jézus Krisztus által vagyon nekik kegyelmök.

Isten előtt csak az megigazult ember, és csak az boldog ember,
Kinek isten bűnét szemére nem veti hogy legyen igaz ember,
Kinek ő lelkében képmutatás nincsen, Isten előtt szent ember,
Bűnét megismérte, ő Istenéhez tért, akképen lőtt szent ember. 20

Nagy veszteglésemmel hogy én halogattam Istenhez térésemet,
 Az úristen nékem ugyan megrothasztá minden én tetemimet,
 Nagy keserűséggel és nagy fájdalommal élem én életemet,
 Mert nagy betegséggel most az nagy úristen igen megvert engemet.

Vagyok az Istennek hatalmas markában, éjjel nappal jajgatok, 25
 Úristen! kezedet rajtam súlyosítád és nagy kínokat vallok,
 Erőm, nedvességem mert elfogyatkozott és ugyan megszáradott,
 Mint az meleg nyárban, én nagy asszúságot és fáradságot vallok.

Sokságos bűnömöt már el nem titkolom, tenéked megjelentem,
 Én hamisságomat és gonoszságomat előtted el nem rejtem, 30
 Végezém magamban, hogy tenéked uram hamisságom megvalljam,
 És bizonynyal hittem, hogy te is azontúl megbocsátod én bűnöm.

De ily választ tészek, hogy az én bűnömért az poklot érdemleném,
 Irgalmasságodból hogyha bűneimnek bocsánatját nem nyerném,
 Te szent fiad által, ingyen azt tetőled igaz hittel nem venném, 35
 Minden oltalmamat és bizodalmamat ha te benned nem vetném.

Ezért minden szentek tehozzád folyamnak, kik bűnöket ismérik,
 És ideje korán bűnök bocsánatját hittel tetőled vészik,
 Sok háborúságok ez világon lévén őket el nem veszthetik,
 Sőt reménségeket és bizodalmokat csak tebenned ők vetik. 40

Istenem, uram vagy és te én oltalmam minden nyavalyáimban,
 Én néked könyörgök, hogy tarts meg engemet én háborúságomban,
 Hogy megszabadulván én ellenségimtől még ez árnyék világban,
 Néked szolgálhassak örökkül örökké az én hívatalomban.

Uram isten, nékem ígretet töttél és nyilván ezt mondottad : 45
 Jó értelmet adok jó szolgám tenéked, azért azt megtanuljad,
 Téged megtanítlak az te életedben csak én útam járjad,
 Az én szemeimmel téged igazgatlak, beszédemet fogadjad.

Sok szófogatlan emberek, kik vagytok mind ez széles világon,
 Ne légyetek olyak, mint az ló és öszvér szófogatatlanságban, 50
 Kiket az úristen lám nem részeltetett semmi oly okosságban,
 Kénszerítés nélkül hogy magokat adnák valami szolgálatban.

Te úristen ! nékik erős zabolával szájokat megszorítsad,
 És ekképen őket erő-hatalommal mégis te hozzád vonjad,
 Az kik távol vannak és ide nem jönnek, te kezedhez tanítsad, 55
 Kik szót nem fogadnak, te igazsággoddal mindazokat megrontsád.

Oh mely sok ostorral az hitetlen embert az úristen megveri,
 De ki benne bízik, irgalmasságával mindenkor környülvészi ;
 Azért örvendjetez igaz keresztyének mindnyájan az Istenben,
 És dicsekedjetez mindnyájan, kik vagytok igazak szívetekben. 60

XXXIV. PSALMUS.

Benedicam Dominum in omni tempore.

Nóta: Meghallgassad az én imádságomat etc.

Mindenkoron áldom az én uramot,
 Kitől várom én minden ótalmamot.
 Benne vetem minden bizodalmamot,
 Mindenkoron dicsérem mint uramot.

Igen vígad és örvend az én lelkem, 5
 Az Istennek segedelmét hogy kérem,
 Nyomorúltak meghallják azt örvendem,
 Vígadjanak Istenben arra intem.

Csak egyedül ötet magasztaljátok,
 Mint én tőlem látjátok és halljátok, 10
 Vélem öszve néki hálát adjatok,
 Egyetembe mind az ő nevét áldjok.

Ha valami nyavalyába én estem,
 Az úristent kiáltván megkerestem,
 Feleletet azontól tőle vöttem, 15
 És mindenből megszabadúlt én fejem.

Az Istenhez azért feltekéntsenek,
 Nyomorúltak ő hozzá siessenek,
 Nyilván higgyék hogy meg nem szégyenülnek,
 Csak én rólam erre példát végyenek. 20

Én mikoron Istenhez kiáltottam,
 Az Istentől ottan meghallgattattam,
 Ő általa hamar megszabadúltam,
 Háborúságimban én megtartattam.

Lám Istennek angyala mind tábort jár, 25
 Istenfélő emberek körül ő jár,
 Az Istentől azért ki ótalmat vár,
 Útaiban mindenütt ő nagy jól jár.

Segítségül azért Istent híjátok, 30
 Ő jóvoltát kóstoljátok, lássátok,
 Igen nagy jó, azt bizonynyal tudjátok,
 Benne bízó emberek mind bódogok.

Tőle azért mindenkoron függjete, 35
 Az kik szentek vagytok ötet féljétek.
 Szükségtekben tü meg nem szűkölködtek,
 Az Istennek jóvával bévelkedtek.

A gazdagok nagyon szűkölködtenek, 40
 Hitlenségben nagyon megéheztenek;
 De kik hűtből az Istentől féltének,
 Minden jóval azok bővelkedtenek.

Reám, kérlek én fiaim nézzetek,
 És én hozzám tü minnyájan jöjjetek,
 Szómot hallván hozzám figyelmezzetek,
 Az Istennek félelmét mondom néktek.

Jöjj előmbe az ki oly ember volnál, 45
 Hogy éltedben te jól élni akarnál,
 Jó napokat földön látni kívánnál,
 Mennysországbán es lakozni akarnál.

Nagyon kérlek legelőször tégedet, 50
 Megtartóztatd gonosztól te nyelvedet,
 Csalárdságtól óalmazd ajakidat,
 Meg ne csaljad te felebarátodat.

Valamíglen élsz ez árnyék világban,
 Szántszándékkal ne élj az gonoszságban,
 Sőt életed foglaljad minden jóban, 55
 Hogy lakozzál Istennek ótalmában.

Sok jó között békességet szeressed,
 És éltedben mindenkor azt keressed,
 Ez világnak békességét ne nézzed,
 Mert jól tudod ördögvel vagyon ügyed. 60

Felséges úristen szemei vannak
 Igazakon, az kik ő benne bíznak,
 És valakik tőle ótalmat várnak,
 Kérésekben tőle meghallgattatnak.

Az Istennek haragos tekénteti, 65
 Szörnyűképen gonosztévőket nézi,
 És azokat nagy szörnyen megbünteti,
 Híreket is ez földről ő elveszti.

Csak Istenhez az igazak kiáltnak,
 És ő tőle hamar meghallgattatnak, 70
 És minden nagy inségből, melyben vannak,
 Isten által azok megszabadúlnak.

Igen közel az úristen azoknak,
 Töredelmes szívvel az kik óhajtják,
 Alázatos lélekkel földön járnak, 75
 Sok nyomorúságokból szabadulnak.

Ezeknek ő örzi minden csontjokat,
 És nem hagyja megtöretni azokat,
 Megöleti, veszti az gonoszokat,
 Kik gyűlölik az jámbor igazakat. 80

Békességvel igazak megtartatnak,
 Kik Istennek szolgálóinak hívatnak;
 Soha azok nem pusztulnak, rontatnak,
 Kik Istennek az ő nevébe bíznak.

Az gonoszok kedig mind elrontatnak,
 Kik az úristen ellen rugódoznak,
 És az ördögnek mindéltig szolgálnak,
 Mind testestől-lelkestől elkárhoznak.

85

Tanúságra ezt rendelé versekbe
 Énekének harmincznegyed részében,
 Mikor volna Dávid nagy örömében,
 Szíve, lelke örvende istenében.

90

XXXVI. PSALMUS.

In te Domine speravi etc.

Nótája : *Dicsérlek téged mennybéli Isten én édes teremtem. Avagy : Szánjad úristen.*

Sok nyilván való bizonyságokkal szent Dávid próféta
 Az ő szívéből az gonoszokat nyilván általlátja,
 Felfohászkodván az úristenhez mikoron azt mondá :

Tudom bizonynyal, az én szívemnek ő belső részéből,
 Gonosz embernek ő gonoszságát bizonyos lélekből,
 Kit én ő benne megaránzottam Isten ihléséből.

5

Az első jele gonoszságának, vakmerő bátorság,
 Kinek ellene Isten félelme volna nagy orvosság,
 De nincsen néki szemei előtt afféle orvosság.

Reá ha szólnak, gonoszságában még ő hízelkedik,
 Bűnbe mint sárba disznó módjára ugyan gyönyörködik,
 Melylyel hívektől ő gonoszsága inkább gyűlöltetik.

10

Igaz beszédek lám nem származnak ki az ő szájából,
 Mert hamisságból és álnokságból csak ő mindenkor szól,
 Ingyen érteni még sem akarja, hogy cselekednék jól.

15

Nagy hamisságot forgat szívében, fekvén ő ágyában,
 Megállapodott, megkeményedett ő gonosz útában,
 Semmi gonoszság nincsen ő nála útálatosságban.

Uram Istenem ! irgalmasságod mind az égig vagyon,
 Te igazságod és fogadásod az fölyhőkig vagyon, 20
 Te irgalmaddal és jóvoltoddal az föld rakva vagyon.

Sőt igazságod, mind feljülhallad minden magosságot,
 Mint az nagy hegyek feljülhalladnak minden magosságot,
 Tenger mélysége gondviselésed és igazgatásod.

Felséges Isten, tartod, táplálod te az embereket, 25
 Vélek egyembe az barmoknak is táplálod örvöket,
 Ideje korán áldomásodból megadod étkeket.

Azt én csudálom irgalmasságod mely nagy drágalatos,
 Az te jóvoltod, te híveidtől mely nagy kívánatos,
 Hogninesen hozzád mennyen és földön senki hasonlatos. 30

Csak az te szárnyad alá folyamnak Ádámnak fiai,
 Az kik valának bűnnek, halálnak ezelőtt fiai,
 Szent fiad által örök életnek már lesznek fiai.

Igen élteted őket háznak nagy gazdagságával,
 Szentegyháznak te töled való nagy sok jovaival, 35
 Te bévségednek gyönyörűséges lelki italjával.

Ezt azért vallom, mert nálad vagyon életnek kútfeje,
 Testi és lelki mi életünknek túled függ ereje,
 Te világodban, testben lélekben lát mi szemünk fénye.

Bévségesképen kérlek terjesszed irgalmasságodot, 40
 Az kik jól tudják szent fiad által te akaratodat,
 Nagy béven adjad igaz híveknek te igazságodot.

Az kevés ember az ő lábával engemet ne nyomjon,
 Az gonosz ember az ő kezével es meg ne indítson,
 Hogy hatalmával engem tetőled el ne szakaszthasson. 45

Ám elsillyeszté és mind elveszté azokat az Isten,
 Kik álnokságot cselekedtenek az igazak ellen,
 Ki veretének, nem állhatának ő örökségekben.

XXXVII. PSALMUS.

*Ne aemulare malignantus, neque etc.**Nóta : Néked mennyei etc.*

Megnyomorúlt szegény keresztyén ember!
 Tűrj és szenvedj, hogy te lehess szent ember,
 Ne kövesd azt mit az hitetlen ember,
 És mit mível az gonosz hamis ember.

Igen hamar mert mind azok elvesznek,
 Kik az földön hamisan cselekesznek,
 Szénafűnek módja szerint megasznak,
 Mint az fának levelei elhúllnak.

5

Csak te bízzál erősen az Istenben,
 És magadat tartsad jámbor életben,
 Földön lakván élj jámbor keresetben,
 Gyönyörködjél te csak az egy Istenbe .

10

Hogy megadja értelmét te szívednek,
 Te útatad ajánljad Istenednek,
 Benne bízzál, tartsad gondviselődnek,
 És ő lészen forgatója ügyvednek.

15

Az úristen az te igazságodat
 Kijelenti mint az napnak világát,
 Megmutatja te ártatlanságodat,
 Szintén úgy mint délnek világosságát.

20

Ezért bízván szenvedj, várd az úristent,
 Ne zúgódjál ha látod az hitetlent,
 Hogy jó szerencsével ő igen felment,
 Csalárdkodott, az Istentől messzement.

Lassúsággal megszűnjél az haragtól,
Megoltalmazd magad dagályosságtól,
Haragodban minden gonosz dolgoktól,
Bosszúságtól, az gonosz társaságtól. 25

Sok gonoszok mert nagy hamar elvesznek,
De istenfélők örökössé lesznek, 30
Csak egy kevés üdöt várj te még ennek,
Az helyét sem látod az hitetlennek.

Törvény szerént az kik ez földön élnek,
Együgyűvek és kik Istenben hisznek,
Ez földön ők mind örökössé lesznek, 35
És az nagy békességben gyönyörködnek.

Az hitetlen szívében azt gondolja,
Hogy az igaz embert ő elronthatja,
És ő ellen fogait csikorgatja :
De az Isten őt neveti, csúfolja. 40

Réa ímé mert eljő az ő napja,
Melyen Isten az hitelent megrontja,
Az igaznak ő bosszúját megállja,
Szent ígijét azzal megbizonyítja.

Igen nagyon hitlen népek készülnek, 45
Fegyverekkel, íjjokkal felöltöznek,
És az szegény igaz emberre mennek,
Igaz-szívő embereket üldöznek.

Nosza menjen ő szívökbe fegyverek,
És eltörjék kezekben az ő íjjok, 50
Jobb ő kevese az igaz embernek,
Hogy nem mint sok kincse az hitetlennek.

Végre ő hatalmokban megrontatnak,
Az igazak peniglen megtartatnak,
Kik Istennek ismertetiben vannak, 55
Az ő örökségben megmaradnak.

Sok gonosz időkben nem szegényülnek,
Nagy éhségben ezek megelégednek,
Az gonoszok pedig hamar elvesznek,
Mint kövérség az füstben lecsöpögnek.

60

Kölcsön veszen hitetlen, meg nem adja,
De az igaz az nyomorúttat látja,
Az kin vagyon szívének indulatja,
Melyből néki az övét mind kiadja.

Oh nagy Isten! az kik tégedet áldnak,
Ez földön is örökségben maradnak,
De gonoszok, kik téged szidalmaznak,
Gyökerestül tőled kiszaggattatnak.

65

Nagy sok ügyök vagyon az igazaknak,
De Istentől azok igazgattatnak,
Mert Istennek nagy szerelmében vannak.
És mindenkor az ő kedvében járnak.

70

Történetből az igaz ha elesik,
Az Istentől földhöz nem verettetik,
Mert Istentől akkoron megáldatik,
Mikoron ő ördögtől mardostatik.

75

Róllam ennek én bizonyosságát vöttem,
Ifjú voltam és immár megvénhedtem,
Az igaznak elhagyását nem láttam,
Magzatjának sőt táplálását láttam.

80

Az életben irgalmasságban vagyon,
Mindenkoron kölcsönadásban vagyon,
Az Istennek áldomásában vagyon,
Magzatja is ő oltalmában vagyon.

Már megszűnjél te ember az gonosztól,
Ódd meg magad az Isten haragjától;
Cselekedjél jól az te életedben,
Hogy lakhassál örökké az mennyégben.

85

Az igazak Istentül szerettetnek,
 Azért tőle soha nem felejtetnek, 99
 Mindörökké tőle megőriztetnek,
 De hitlenek maradéki elvesznek.

Gyökerestől és mind kiszaggattatnak,
 Az igazak peniglen megtartatnak,
 És földeknek örökségében laknak, 95
 Mert Istentől örökké megáldatnak.

Nám az igaz az igazat gondolja,
 És nyelvével az mi igaz azt vallja,
 És szívében Isten törvényét tartja,
 Állhatatos voltát es megmutatja. 100

Úgy leseli az hamis az igazat,
 És akarja megölni az igazat,
 De az Isten nem hagyja az igazat,
 Es kimenti kezéből az igazat.

Mikor igaz hamisan ítéltetik, 105
 Az Istentől akkor nem kárhoztatik,
 Sőt az igaz akkoron megáldatik,
 Mikor az hamisságtól kárhoztatik.

Oh keresztyén! az úristent megvárjad,
 Az ő útát és te megoltalmazad, 110
 Hogy Istennek segedelmét meglássad,
 És te magad ő kezébe ajánljad.

Reád gondol, felmagasztal tégedet,
 Hogy te vegyed földön örökségedet,
 És mindaddig megtart Isten tégedet, 115
 Hogy meglátod gonoszoknak veszteket.

Az vakmerő gonosz embert jól láttam,
 Ő hatalmát, magasztalását láttam,
 Czédrusfához ötet hasonlítottam,
 Borostyánhoz hasonlatosnak mondtam. 120

Bátorsággal ő mellőle elmúltam,
Tehát őtet immár helyén nem láttam,
Megkerestem és helyét sem találtam,
Az igaznak pedig jó végét láttam.

Az gonoszok Istentől megrontatnak,
Az igazak pediglen megtartatnak,
Az Istentől ők megszabadíttatnak,
Mert Istentől örökké megáldatnak.

125

Tudjad, hogy ezt az szent Dávid próféta
Az ő Zsoltárkönyvében el-béírta,
Harminczheted részében befoglalta,
Mert élteben ő ezeket jól látta.

130

LXIV. PSALMUS.

Exaudi Deus orationem meam.

Nótája: *Mindenkoron áldom az én uramat etc.*

Meghallgassad az én imádságomat,
Nagy úristen én fohászkodásomat,
Mert csak reád bízam ennem-magamot,
Tőled várom én minden ótalmamat.

Im rettegtet az ellenség engemet,
Tarts meg tőle kérlek én életemet,
Lám te adtad mind testemet, lelkemet,
Kérlek azért ótalmazz meg engemet.

5

Csalárdkodnak ő titok tanácsokkal
Tanácskoznak álnok gondolatjokkal,
Röjts el és ótalmazz engem azoktól
És azoknak az ő álnokságoktól.

10

Hamisságval élesítik nyelveket,
 Úgy mint az ő két-élő fegyvereket.
 És megvonták szájokat mint íjeket, 15
 Lövöldöznek keserű beszédek.

Az ártatlant ők titkon lövöldözik,
 Álnoksággal el halálra keresik,
 Nagy hirtelen es szegént általlövik,
 Mert az Istent csak egy szálnyé sem félik. 20

Ezek azok kik szembe szépet szólnak,
 De szívekben álnokságot forgatnak,
 Szegényeknek ők titkon mind tört hánnak,
 Ő szívekben ekképen gondolkodnak :

Lám ezekben ezek semmit nem tudnak, 25
 Dolgainkban es ők semmit nem látnak ;
 Azért tudjuk, hogy mind kezünkben vannak :
 Mert elrejtett töreinkben akadnak.

Sokkal inkább azért ők gonoszkodnak,
 Álnokságban nagyobbban gyorsolkodnak, 30
 Az szegények után ők ólálkodnak,
 Mindenkoron nagy álnok szívvel járnak.

Te úristen de általlövöd őket,
 Nagy hirtelen es megbünteted őket,
 Rájok ejtesz nagy halálos sebeket, 35
 Megemészted mind testeket, lelkeket.

Az ő nyelvek lészen ő elrontójok,
 És halálok az ő álnok tanácsok,
 Kiért méltán meg szakad az ő nyakok,
 Mindéltiglen mert voltanak álnokok. 40

Rájok nézván oly igen csudálkoznak,
 Az emberek es mind elámélkodnak,
 Ő szívekben reszketnek, fohászkodnak,
 Mert Istentől ily bosszúállást látnak.

Istennek ő nagy hatalmát hirdetik,
Téteményit es ekképen megértik.
Az úristent azután ők is félik,
Gonoszságban magokat el nem hiszik.

45

Nagy örömmel az igazak vígadnak,
Igaz szívvel az kik ez földön vannak,
Az Istenben es annál inkább bíznak,
És ő néki mindenkor hálát adnak.

50

Végét látják úgy az hitetleneknek,
Ő szívekben örvendnek, dicsekednek,
Igazságban es inkább serénkednek,
Kiben élvén minden jót cselekednek.

55

Sok ének közt az szent Dávid próféta,
Hatvannegyed részébe ezt béirta,
Az Istenhez mikor ő felkiálta,
Isten néki nagy segítséget nyújtja.

60

LXV. PSALMUS.

Te decet hymnus deus in Syon.

Nótája : Cur mundus militat sub vana gloria.

Sok jótéteményen nagyon csodálkozván
Szent Dávid próféta és elámélkodván,
Az nagy úristennek nagy hálákat adván,
Felszóval kiáltja imezképen mondván :

Téged úristen illet az dicséret,
Az Sionnak hegyén ünnepi szentelet,
Az Jeruzsálemben áldozat, tisztelet,
Anyaszentegyházban tiéd az dicséret.

5

Az te szent ígédet ott prédikáltatod,
Irgalmasságodat azzal megmutatod, 10
Hogy imádságomat nékem meghallgatod,
Minden nemzeteket te hozzád juttatod.

Rajtam hatalmaztak sokságos bűneim,
Ellenem támadtak számtalan vétkeim,
Látom, hogy az poklot nyilván érdemleném, 15
De szent fiad által eltörlöd bűneim.

Igen nagy bódogság kit te választottál,
Híveid közibe te melléd számláltál,
Az te szent házában néki lakni adtál,
Minden jóvaiddal elégedni hagyta. 20

Nagy igazságodon igen átéltünk,
Hogy te vagy minékünk megtartó Istenünk,
Minden szükségünkben mi nagy reménységünk,
Mert te meghallgatod ha néked könyörgünk.

Valakik lakoznak ez széles világban, 25
Ez egész világnak minden határiban,
Nagy messze a széles tenger szigetiben,
Hozzád reménkednek, vannak te kezében.

Sok hegyek, havasok te töled tartatnak,
Az te hatalmaddal meggyámolittatnak, 30
Tengernek habjai azzal szállíttatnak,
Népeknek hadai azzal lenyomatnak.

Félnek és rettegnek földnek határiban,
Csudatételidnek gyakran látásiban,
Az napnak és holdnak feltámadásában, 35
Minden népek vannak nagy vígasztalásban.

Ez földet meglátod essővel, öntözöd,
Szép zsíros füvekkel megajándékozod,
Termő gabonával es meggazdagítod,
Az folyóvizeket szépen megárasztod. 40

Csudálatosképen az te jóvoltoddal,
 Az egész esztendőt nagy sokféle zsírral
 Te meggazdagítod sok áldomásoddal,
 Pusztákat, halmokat ékes ruházattal.

Juhokkal, barmokkal az mezőt bétöltöd, 45
 Sokféle vadakkal es megbévesíted,
 Égi madarakkal feljölékesíted,
 Az búzát völgyeken nagy bőven teremted.

Tenéked mindezek oly igen örvendnek,
 Az ő módjok szerint néked énekelnek, 50
 Az te jóvoltodért tégedet dicsérnek,
 Nagy hálaadásra néked minket intnek.

Szent Dávid próféta az ő énekében,
 Az nagy úristenben való örömében,
 Ezeket béírta nagy szépen versekben, 55
 Éneklő könyvének hatvanöt részében.

LXXIV. PSALMUS.

Ut quid Deus repulisti in finem etc.

Nóta : Sok inségünkben néked jel. etc.

Sok inségünkben hozzád kiáltunk felséges Úristen !
 Mert parancsoltad, hogy megkeressünk az mi szükségünkben.

Tudjuk, hogy méltán mi bűneinkért te megvertél minket,
 Mert nem tiszteltük, sőt ingerlettük te szent felségedet.

Az mi atyáink, mi vélünk öszve ellened vétkeztek, 5
 Azért hogy téged ők nem ismérték, téged nem tiszteltek.

Reád maradtunk, mert mindenektől mi elhagyattattunk,
 Az ellenségtől ostromlattatunk, naponként rontatunk.

Igiretedből, te szent ígédből téged megismertünk,
 Szent fiad által néked könyörgünk, légy kegyelmes nekünk. 10

Ne hadd, tekints meg ígíretedet és az te népedet,
Kik tiszta szüüből mostan dicsírik az te szent nevedet.

Végy ki immáran ez nagy inségből, ez idegen kézből,
Hogy te szent neved magasztaltassék mi nemzetségünköl.

Sok hálát adunk mint Istenünknek és mi teremtőnknek, 15
Te szent fiadnak és vígasztaló szent lélek Istennek.

XCII. PSALMUS.

Bonum est confiteri Domino etc.

Nóta : Nagy bánatban Dávid mikor etc.

Mely igen jó az Úristent dicsírni,
Felségednek én uram énekelni,
Szent nevedet dicsírvén magasztalni,
És mindenütt ez világon hirdetni.

Igen reggel irgalmadat hirdetni, 5
Igazságod es éjjel kiáltani,
Hegedűvel, orgonával zöngetni,
Minden éneklő szerszámmal tisztelni.

Csudaképen megvígasztal engemet
Mindennémű te nagy cselekedeted, 10
Kezeidnek munkájával örvendek,
Teremtőmnek, megváltómnak örvendek.

Ha szívemben, lelkemben meggondolom,
Mely nagyoknak dolgaidat én látom,
Mélységesnek jótétedet ítélem ; 15
Uram azon oly igen csudálkozom.

Az esztelen ember ezt nem isméri,
Az hitetlen bolond ember nem érti,
Kinek rólad nincs igaz isméreti,
Szent fiadban mert nincs ő néki hiti. 20

Ez világon gonoszok gyökereznek,
 Kik mindenkor hamisan cselekesznek,
 Mint az füvek virágoznak, terjednek,
 Hogy örökül örökké elveszszenek.

Lám ezeket felséges uram Isten, 25
 Megbünteted, mert te vagy örök Isten,
 Kik támadnak az te szent ígéd ellen,
 Viaskodnak az te híveid ellen.

Sokan vannak kik ritkán emlegetnek, 30
 Kik soha nem engednek beszédednek,
 Imé uram! mely nagy hamar elvesznek
 És nagy hamar tőled megbüntettetnek.

Te vagy azért kegyes éltetőm nékem,
 Ki nem örülsz bűnösnek elveszésén,
 De inkább örvendesz ő megtérésén, 35
 És mindörökké való ő életén.

Az én birodalmom oly erős leszén,
 Unikornishoz hogy hasonló leszén;
 Ellenségimen győzödelmet vészen,
 Gonoszoknak elvesztőket én nézem. 40

Rólad uram az kik megemlékeznek,
 Az igazak kik igaz hitben lesznek,
 Mint az pálma szintén úgy megzöldülnek,
 Mint czedrusfák ugyan meggyökereznek.

Istennek ő házában plántáltatnak, 45
 Anyaszentegyházban megvirágoznak,
 Mindenkoron néki gyümölcsöt hoznak,
 Igaz hittel jámbor életét valnak.

Nagy vénségben ők is meggyökereznek, 50
 Nagy szép zöldek és igen nyersek lesznek,
 Igaz hitben mert erősek ők lesznek,
 Életökben tökéletessek lesznek.

Vallást téssen minden emberek előtt,
 Hogy az Isten igaz mindenek előtt,
 Hamisságot soha nem cselekedett,
 Mint kösziklán ad ő nagy erősséget.

55

Soltárkönyvnek kilenczvenkét részében,
 Ezt megírta szent Dávid énekében,
 Az ő népét inti az dicsiretben,
 Úristenben ne essenek kétségben.

60

XCIV. PSALMUS.

Deus ultionum Dominus etc.

Nóta : *Megnyomorodván etc.*

Mikor szent Dávid az főnépeknek gonoszságát látá,
 És azok miatt az szegényeknek fosztatását látá;
 Azon búsulván az Úristenhez ezképen kiálta :

Istenem uram! ki gonoszoknak vagy bosszúállója,
 Az özvegyeknek és az árváknak vagy oltalmazója,
 Személyednek és hatalmadnak légy megmutatója.

5

Csak te magad vagy ez egész földnek ő igaz bírāja,
 Felmagasztaljad azért magadat, hogy minden meglássa,
 Az kevélyeknek, kegyetleneknek mely nagy ő romlása.

Hamisságokban ezek Úristen vajjon míglen élnek,
 Gonoszságokban ennyi ideig miért örvendeznek,
 Hogy keményképen immár tetőled meg nem ítíltetnek?

10

Az ő szájokkal nagy hamisságot kik mindenkor szólnak,
 Minden rútságot híveid ellen torokkal kiáltnak,
 Hamisságokból a kik mindenkor nagyon hányakodnak.

15

Ezek Úristen az te népedet rontják, nyomorgatják,
 Számtalanképen örökségedet nagyon dúlják, fosztják,
 Sok álnoksággal az szegényeket nyúzzák, ostorozzák.

Lám özvegyeknek és az árváknak hajokat szaggatják,
 Szegény jövevény jó embereknek véreket kiontják, 20
 Ő szállásokról kitaszigálják és ugyan levágják.

Sok gonoszságot hogy cselekesznek, akkor ezt gondolják,
 Isten nem látja és ezt nem érti, lám űk azt alitják,
 Azért életben soha magokat űk meg nem jobbítják.

Ti szegény kába, bolond emberek, kik fő népek vagytok, 25
 Miért valaha ti magatokat meg nem jobbítjátok,
 És magatokban szép értelemmel azt meg nem hányjátok.

Az ki embernek ű fűlét adta, hogy nem hallana-é,
 Az ki embernek ű szemét adta, hogy jól nem látna-é,
 Minden dolgokat emberek között hogy jól nem tudna-é? 30

Igaz tudományt és mesterséget ki embernek adja,
 Nagy okossággal és értelemmel megajándékozza,
 De vélitek-é hogy nem értene, mindent jól nem látna?

Nagy hatalmával az embereknek szívét általlátja,
 Gondolatjokat csak az Űristen mindazoknak tudja, 35
 Hejában való akaratjokát, szándékokat tudja,

Valakit uram te tanítandasz, csak az bódog ember,
 Te szent ígédből kit megtanítasz, csak az áldott ember,
 És az te szolgád és tanítványod hű keresztyén ember.

Sok gonosz űdön nagy békességben azt Űristen tartod, 40
 Miglen az vermet az hitetlennek szépen mind megásod,
 És nagy keményen gonoszságaért ott megostorozod.

Csak te egyedűl az te népednek mert gondját viseled,
 Az te népednek örökségeket soha el nem hagyod,
 Ha benned bíznak nyomorúságból te megszabadítod. 45

Oly hamarsággal az igazságot ítéltre vonszod,
 Igaz törvénynyel az te népedet mert megszabadítod,
 És igaz-szívű jó híveidnek azt követni hagyod.

Nyomorúságban mikor én vagyok, ki támad mellettem,
 Az gonoszokkal ha viaskodom ki fogja én velem, 50
 Az hamissággal ha ellenkedem, ki lészen én velem?

Te vagy uram csak lám én mellettem az én segedelmem,
 Ha te nem voltál volna énnékem az én segítségem,
 Megöltek volna, elveszett volna az én hírem nevem.

Rettegésemben hogy mondom vala, immár majd elesem, 55
 El nem szaladok, ellenség előtt immár el kell vesznem,
 Az te jóvoltod uram Istenem volt én segedelmem.

Az nagy sok gondban mikoron valék igen nagy bánatban,
 Sokat gondolván ott én magamról az én siralmimban,
 Az én lelkemet nyugotom vala vígasztalásimban. 60

Igaz vagy uram, az hamis törvényt mert te nem akard,
 Hamis bírának álnok székeket minem jóvá hagyod,
 Törvény színével kik nyomorgatnak, hogy már meg nem
 rontod.

Megseregölnek az igaz ellen, hamissat ítélnék,
 Az ártatlan vért hogy kárhoztassák arra igyekeznek, 65
 És úgy tettetik, hogy mindenöknek igaz törvént téznek.

Patvarosoknak ellenök te vagy énnékem gyámolom,
 Uram Istenem! azért tehozzád mindenkor folyamom,
 Te benned bízom, mert te vagy nékem erős kőoszlopom.

Igazság szerént megalégítéd ő hamisságokat, 70
 Az ő fejökre térítöd, vonszod ő álnokságokat,
 Melylyel rontani akarják vala ők az jámborokat.

Oly nagy bizonynyal teljes hitemmel mondom én ezeket,
 Hogy az Úristen gonoszságokban mind elveszti őket,
 Mégis azt mondom, hogy az Úristen mind elveszti őket. 75

Sok éneke közt szent Dávid király ő zsoltárkönyvében,
 Ezt is béirta kilenczvennegyed szép ékes részében,
 Bízván Istennek nagy oltalmában és segítségében.

AZ ÚRISTENNEK VALÓ HÁLAADÁS ÉS KÖNYÖRGÉS

KI AZ EVANGÉLIOMNAK VILÁGOS TUDOMÁNYA ÁLTAL ÉPÍT
BENNUNKET AZ ORÓK ÉLETRE, MELY DÍCSÉRETET AKKOR
SZOKTUNK ÉNEKELNI, MIKOR A KÖZSÉG A PRÉDIKÁCIÓRA
ÖSSZVEGYÜLEKEZIK.

Hála adásunkban rólad emlékezünk,
Kegyelmes Istenünk tégedet tisztelünk
Te nagy jóvoltodért el-felmagasztalunk,
Haszontalan szolgák mert ezzel tartozunk.

Hajts le füleidet, érts meg kérésünket, 5
Mi édes Istenünk ne nézd bűneinket,
Tiszta szível kérünk, mi könyörgésünket
Vedd hozzád Úristen esedezésünket.

Gerjeszd fel ígédnek szerelmét lelkünkben,
Szent lélek Istennek szentségét szívünkben, 10
Adj igaz értelmet bévségvel elménkben,
Téged szolgálhassunk ez földön éltünkben.

Tanúságra erőt csak tetőled kérünk,
Kire mi most gyűlünk, mindnyájan készölünk,
Hogy te istenséged dicsértessék tőlünk, 15
Engedd szent fiadért ezeket minékünk.

Igazságnak atyja, ki lakol mennyekben,
Magad kötelezted szent ígéretedben,
Szent Máthé könyvének hatodik részében
Tudjuk hogy megmaradsz örökké ezekben. 20

Ha ki szent országod először keresi,
Az te beszédedet mindenben böcsüllí,
Vagy testit vagy lelkit tud tőled kívánni,
Semmiben nem lészen fogyatkozás néki.

Azért gyorsaságot elkezdett dolgunkban, 25
Végig megmaradást mi hivatalunkban,
Szorgalmatosságot, hívséget testünkben,
Egymás-szeretetet plántálj itt éltünkben.

Engedd meg ezeket szent atyánk Krisztusért,
Mi idvözítőnkért, kegyes táplálónkért, 30
Ki egy hatalomban szent lélek istenvel
Élsz és uralkodol örökkön örökké.

AZ ÚR KRISZTUS SZÜLETÉSE INNEPIRE.

I.

A Natus est hodie nótájára.

Semmiből teremté az Úristen az embert,
De megváltá tulajdon ő magával,
Kik hisznek az ő nevében.

Testet ő reá vőn, ő magát megaláztatván
És ekképen minket felmagasztaltván, 5
Kik hiszünk az ő nevében.

Ada oly hatalmat, hogy lehetnénk Isten fiai,
Kik az előtt valánk ördög fiai.
Csak hinnénk az ő nevében.

Róla szól az írás, hogy valaki ő benne hiszen, 10
Nyilván tudja örök életet veszen
És pokolba nem megyen.

Jézus Krisztus úgymond csak a mi közbenjárunk,
Igazságunk, urunk és mi életünk,
Valakik ő benne hiszünk. 15

Ne bízunk emberbe, erdemünkbe, téteményünkbe,
Mert nem megyünk bé az örök életbe,
Ha nem bízunk Istenbe.

Változó az ember minden cselekedetiben,
De változhatatlan az Úristen 20
Minden ő beszédiben.

Semmit mi ne féljünk, kik tisztán ő benne bízunk
És ekképen minden jót cselekedjünk,
Mert örök életet veszünk.

II.

Mi atyánk atya Isten,
Vezérünk fiú Isten,
És szent lélek Úristen,
Vigasztalónk mindenben,
Kik vagyunk igaz hitben 5
Krisztusnak ő kezében,
Jer dicsérjük éneken !

Jó Isten ez világot,
Hogy teremte Ádámot
És az paradicsomot, 10
Hagya parancsolatot,
Melyet Ádám elhagyott,
Mikor ördöghöz hajlott,
Istentől elszakadott.

Csudálatos nagy eset, 15
Vesze emberi nemzet,
Hogy semmi jót nem tehet,
Csak bűnvel rakva lehet,
Kivel nem idvözülhet,
Mennyországba sem mehet, 20
Csak az pokolra mehet.

Haragja az Istennek
Vagyon fején mindennek,
Kik világra születnek,
Bűnös Ádámtól lesznek,
Mert mindnyájan vétkeznek,
Még hogy anyjokban lesznek
Rabjai az ördögnek.

25

Az irgalmas Úristen
Míérthogy nem kegyetlen,
Ezt kiáltja szüntelen :
Nincsen senki büntelen
Én vagyok igaz Isten
Térjete meg hirtelen
Leszek irgalmas ingyen.

30

35

Ezért küldé szent fiát,
Ez világ megváltóját
És megszabadítóját,
Ki megalázza magát,
Ádámnak ábrázatját
Felvövé ő állatját,
Szenvedé bűnünk kínját.

40

Legyen örök dicsőség
Az Atyának ki felség,
Az Fiúnak tisztesség,
Szent léleknek egy hívség.
Háromság egy istenség,
Kérünk hogy légy segítség
Légyen köztünk békesség?

45

III.

Minden embereknek mi örömet mondunk,
 Az kik az Krisztusban igazán bízunk,
 Beszédére figyelmessen hallgatunk.
 Néki engedünk,
 Az ő szentségével igazán élünk,
 Szent lelkével tartatunk,
 Jámborúl élünk.

5

Jézus Krisztus ez világra nekünk születék,
 Ki atyától öröktől születék,
 Mindnyájunknak ígérteték, adaték,
 Prófétáltaték,
 Sok áldozatokkal az ő törvényben
 Szépen megpéldáztaték,
 Értünk áldozék.

10

Krisztus Jézust valljuk mi csak egy személynek. 15
 Istennek és az igaz embernek,
 Szent atyjának ő egyetlenegyének,
 Szűztől szülöttnek,
 Mi közbenjárónknak, mi megváltónknak,
 Es mi idvösségünknek,
 Szentnek szentének.

20

Hamis életéből hogy minden megtérjen,
 Az Krisztusnak lelkében örvendjen,
 Beszédének tiszta szível engedjen,
 Igazán éljen,
 Egész életében az ördög ellen
 Szüntelen vítézkedjen,
 Jó hitben légyen.

25

Az ítéletnapján ő semmit ne féljen,
 Megdicsőült testben és ő felkeljen,
 Jobb kéz felől Krisztus mellett ő légyen
 Ő reá nézzen.

30

Ő szent országába ő véle menjen,
Az szentekkel örvendjen,
Örökké éljen.

35

Ennek sok szent írás tanúbizonsága,
Nagy Istennek ő irgalmassága,
De nem látja ez világnak vaksága
Nagy álnoksága,
Kiknek kell az ördög nagy hazugsága,
Világnak ő vaksága,
Sok gonoszsága.

40

Légyen nagy dicsőség az Atyaistennek,
Egyetemben az Fiúistennek,
Szent léleknek egy Istennek,
És külön három személynek,
Kit az szent angyalok sok szentekkel
Mindörökké dicsírnek,
Néki engednek.

45

AZ POENITENTIÁRÓL ÉS HITRŐL.

Mennyi sokat szól az Isten embernek,
Véget vetne sokféle bűneinek,
Mert ideje lészen az ítéletnek,
Az gonoszok nyilván pokolba mennek.

Irégly ördög elveszté ez világot
Hogy megesalá amaz első Ádámot,
Ott elveszté tüle az mennyországot
És helyette adá az örök poklot.

5

Csudálatos Istennek nagy haragja,
A bűnöket hogy ő mely igen bánja,
Bizonsága sok csapása, ostora,
E világnak nagy számtalan sok kínja.

10

Halál vagyon mind e széles világon,
Sohol senki nem marad ez világon,
Nem változik ezüsten sem aranyon,
De tartozik hogy ő egyszer meghaljon.

15

Azért küldé az Úristen szent fiát
Megváltaná mint teremtetett állatját,
És elvennie rólunk ő nagy haragját,
A pokolnak örökké való kínját.

20

Ez nem csoda hogy az bűnbe te esél,
De nagy csoda hogy az bűnben te fekszel,
Bűneidből hamar ki nem fejtezel
És csak az egy Krisztusba nem öltözöl.

Lám mindezzel csak keveset gondolnak,
Az emberek észnek, isznak, alusznak,
Az bűnökben fottig mind megholtanak
És többire lám mind megvakultanak.

25

Sokan hallják az Istennek mondását,
De úgy veszik mint egy csúfnak mondását,
Sőt nagy sokan hamisolják mondását,
Rájok várják ő nagy tüzes haragját.

30

Tudjad ember hogy megbüntet az Isten,
Ha meg nem térsz te bűneidből itten ;
Azt alítod talám hogy ördög nincsen,
Gonoszságban azért vagy telhetetlen.

35

Az bűnöknek fő jutalma az halál,
Szent Pál írja, hogy az az örök halál,
Kivel minden az pokolra alászáll,
Bűneitül valaki itt meg nem vál.

40

Rosszas vagy te és igen mezítelen,
Higyjed nem méggy mennyországba ekképpen,
Kérlek téged hogy ne essél kétségben,
Hanem bízzál Krisztusnak érdemében.

Ígéreti ez bizonynyal Istennek,
 Hogy valaki véget vet bűneinek,
 Krisztus által kellemetes Istennek,
 Örököse leszen örök életnek. 45

Nagy sok helyen esküszik az Úristen,
 Ne feküdjék csak az ember bűnében,
 Hanem bízzék ő kegyelmességében,
 És nem veti bűneit szemeiben. 50

Változás nincs Istennek böszédében,
 Valamit mond, igaz, megáll mindenben.
 Jaj azoknak kik nem bíznak ezekben,
 Mert mindnyájan öltöznek az ördögben. 55

Sívás-rívás és nagy fogcsikorgatás,
 Az pokolban leszen örök kínlódás;
 Kérlek ember hogy most életedhez láss,
 Hogy örökké oztán te megmaradhass. 60

AZ IGAZ KERESZTYÉNEKNEK KEVÉS SZÁMOKRÓL, HÁBORUSÁ-
 GOKRÓL, ÉS GYŐZEDELMEKRŐL, ÉS AZ HITETLENÖKNEK KORON-
 KÉNT VALÓ SOKASÁGOKRÓL, JÓ SZERENCSEJEKRŐL, ÉS VESZE-
 DELMEKRŐL, SZENT IRÁSBÓL MOSTAN SZERZETÖTT ÉNEK,

SZENT ILLYÉSNEK ÉS ÁKHÁB KIRÁLYNAK IDEJÉBEN LÖTT DOLGOKBÓL.

MELYEK EZ MOSTANI IDŐBÉLI DOLGOKHOZ IGEN HASONLA-
 TOSOK. 3. *Regum.* 16.

Mostan emlékezzünk az keresztyénekről,
 És ő törvénybéli sok hitetlenekről,
 Az Ákháb királyról, hitetlen királyról,
 Illyés prófétáról, Isten emberéről.

Igen gonosz vala zsidó Ákháb királ 5
Mint az önnön atyja gonosz Ambri királ.
Ez nem elégedék annyi gonoszsággal,
De megházasodék egy pogán asszonynyal.

Csakhamar elvévé pogán király lányát,
Az Jézabél asszont, Methaal leányát, 10
És az Bál-istennek adá önnen magát,
Öt imádja vala és az ő oltárát.

Hogy ezt a szent Illyés lám nyilván meghallá,
Isten felindítá, hozzá méne, szóla :
«Él az nagy úristen hogy eső nem lészen, 15
Még Istenhöz való térésünk nem lészen.»

Azonnal szent Illyés Istentől viteték,
Az Karith víz mellett szépen helyhezteték,
És az hollók által Istentől tartaték,
Végre az folyóvíz lám megszáraztaték. 20

És akkor az Isten szent Illyésnek monda :
«Menj el Sareptába, az pogán városba,
Mert megparancsoltam egy özvegy asszonnak,
Hogy tégedet tartson, ételt ad magadnak!»

Legottan felkele szent Illyés, elmene, 25
És az város kövül asszont előllelé,
Hogy az kapun kövül ő fát szedegetne,
Azonnal ő tölle vizet innya kére.

Sietvén az asszony a vízért futamék,
De az szent Illyéstől ismét szólíttaték, 30
Egy falat kenyeret hogy kezébe hozzon.
Felele ő néki, ezt mondá az asszony :

«Tudja azt az Isten hogy nincsen kenyerem,
Hanem az viderben csak egy marok lisztem,
És korsómban vagyon egy kicsin olajom, 35
Im fát szedegetek, hogy én azt megsüssem.

Azt az én fiammal hogy ketten megegyem,
Éhségnek halálát ő véle szenvedjem!»
Felele szent Illyés, az asszont biztatja:
«Egy szálat se félj te, — nékie ezt mondja.

40

Rólunk az úristen oly nagy gondot visel,
Sem lisztünk, olajunk nekünk hogy nem fogy el,
Lészen az korsóval olaj, liszt viderrel,
Míglen ő ez földet meghinti esővel.

Igen hamar menj el és szerezz énnékem,
Süss hamar pogácsát és adj ennem nekem,
Azután magadnak fiadnak szerezhetsz,
Én vélem egyemben fiaddal megélhetsz!»

45

Nagy hamar pogácsát az asszony készíté,
És a szent Illyésnek enni, innya ada,
Ő maga is övék mind háza népével,
Olaja nem fogya, liszti meg nem fogya.

50

Végre az asszonnak fia megbetegvék,
Halálra kórjula, világból kimúlék,
Szent Illyésnek asszony eleiben essék,
Oly beszéddel ottan néki panaszkodék:

55

«S ugyan azért jöttél te az én házamhoz,
Hogy Istentől reám olyan haragot hozz,
Egyetlenegyemet házamnál megöljed,
Mindenestől fogva magvamot szakaszszad?»

60

Az fiat ölében szent Illyés kivivé,
És önnön ágyára szépen őt letevé,
Az nagy úristennek felszóval könyörge:
«Én Uram Istenem, árváknak Istene!

Miért nyomorítod ez egy özvegy asszont,
Ki éltet engemet és szállással tartott,
Elveréd ő tőle az egy kis gyermeket,
Kit szeme-világa gyanúnt szépen tartott.»

6

Ez beszéde után ő megkeseredék,
És az gyermek felett háromszor feszőle, 70
Az nagy úristennek ily szóval könyörge;
«Térjen hátra uram, az gyermeknek lelke!»

Szent Illyésnek Isten szavát meghallgatá,
És az kis gyermeket ottan feltámasztá,
Szent Illyés asszonnak az gyermeket adá, 75
Az asszony ő néki ottan ímezt mondá:

«Immár nyilván tudom, hogy te szent ember vagy,
És az úristennek nyilván embere vagy,
Igaz hirdetője, predikátora vagy,
Igaz beszédő vagy és igaz ember vagy.» 80

Sok napok elmúlván, harmad esztendőben
Isten megszólítá szent Illyést ezképpen:
«Menj el, mutasd magad az Ákháb királynak,
Hogy már esőt adjak ez széles világnak!»

Azért az szent Illyés oda megyen vala, 85
Nagy szertelen éhség akkoron ott vala,
Király az Abdiást akkor híjja vala,
Ő udvarbíráját, néki mondja vala:

«Menj el mindenfelé hegyekre, völgyekre,
Folyóvizek mellett nagy sok kútfejekre, 90
És viseljünk gondot az mi lovainkra,
Hogy vihessék őket az fives helyekre!»

Ez Abdiás kedig istenfélő vala,
Ki száz prófétákat barlangban tart vala,
Mikor az Jézabél öletteti vala, 95
Kenyérrel és vízzel őket tartja vala.

Ketten az királylyal kétfelé valának,
Szent Illyés elejben jöve Abdiásnak,
Abdiás őt látván ottan megismeré,
Homlok leborúlva nékie ez mondá: 100

«Nemde te vagy uram az Illyés próféta?»
 Felele szent Illyés: «én vagyok», — azt mondá:
 «Menj el az uradhoz, az Ákháb királyhoz,
 Mondd meg, hogy itt vagyon az Illyés próféta!»

Abdiás ezt hallván szent Illyésnek monda: 105
 «De miért kívánod az én halálomat?
 Él az nagy úristen hogy nincsen oly ország,
 Kiben nem keresett téged az királyság.

Minden országokat ő meghitöltetett,
 Hogy tégedet senki szemével nem látott, 110
 Meg nem találhatott és meg nem foghatott,
 Néki nem vihetett, kézben nem adhatott.

Ha azért én mostan hozzája menédek,
 És néki felőled ilyen hírt mondándok;
 Addig Isten téged másfelől felvészen, 115
 Ottan az én fejem halál foglya lészen!»

Felele szent Illyés, monda Abdiásnak:
 «Él az nagy úristen, kit szentek imádnak,
 Kinek imé előtt mostan imhon állok,
 Hogy Ákháb királylyal én ma szembe lészek.» 120

Abdiás elméne, királynak megmondá.
 Király szent Illyésnek eleiben jöven
 Távol hogy meglátá, ottan megszólítá:
 «Te vagy a zsidóknak ő háborgatója?»

Felele szent Illyés: «nem én háborgatom, 125
 De te nemzetséged és te háborgatod,
 Mert elszakadtatok az nagy úristentől,
 Ótalmat vártatok az bálvánistentől.

Mostan azért küldj el, gyűjts bé az zsidókat,
 Az Karmelus hegyre és te papjaidat, 130
 Ötödfélszáz hamis prófétáidat,
 Bál isten papjait, Jézabél drabantit.

Király a zsidókat, papokat hívatá,
Az Karmelus hegyre Illys oda juta,
És mind az községnek ő ottan ezt mondá : 135
«De mit sántikáltok és kétfelé tartotok ?

Ha az isten Isten, ötet imádjátok,
Ha az Bál az Isten, ötet kövessétek !»
Ez beszédre az nép csak veszteg hallgata,
Felele szent Illys isméglen, ezt mondá : 140

«Im csak magam vagyok Isten prófétája,
Ötödfélszáz pedig az Bál isten papja,
Hozzanak két ökröt hamar áldozatra,
Egyiket magának ez sok pap válaszsza.

Másikat magamnak én is elválasztom, 145
Darabonként vágom, Istennek áldozom,
De azért én szénnel ötet fel nem gyújtom,
Az égből Istennek tüzet reá kérem.

Papok es ezképpen mind cselekedjenek,
Az áldozat alá tüzet ne tegyenek, 150
Hanem Bál istentől ők tüzet kérjenek,
Az ki tüzet adand, azt tartsuk Istennek !»

Ezt hallván az népek ottan jóvá hagyák,
Nagy hamar két ökröt eleve hozának ;
Monda az szent Illys az sok tar papoknak : 155
«Vá'aszszatok ökröt tinnen magatoknak ;

Mert tü többen vattok, elébb áldozzatok,
Az áldozat alá tüzet ne tegyetek,
Sok istenektől tü tüzet kérjeteK,
Ha istenek lésznek, ebből megértsétek !» 160

Im az egyik ökröt papok elválaszták,
Hogy az Bál istennek ötet megáldozzák,
Reggeltől déliglen öt igen kiáltják :
«Bál isten meghallgass !» — nékie ezt mondják.

De senki ő nékik lám nem felel vala, 165
 Nagyon oltár környül ugordálnak vala.
 És az ő testeket ők metélik vala,
 De azért lám azzal nem használnak vala,

Immáran lám az dél felmelegül vala,
 Őket az szent Illyés így csúfolja vala : 170
 «Igen kiáltatok, igen ordítsatok,
 Az ti istenteket azzal felköltsetek ;

Mert kin talám mostan az vásáron vagyon,
 Azvagy az szálláson, avagy úton vagyon,
 Avagy ő valahol most részegen vagyon, 175
 Az tü kiáltástok töle nem hallatik.»

Az dél elmúlt vala, karban szólnak vala,
 Szent Illyés az népet hozzá hította vala,
 És az úristennek oltárt csinál vala,
 Az ökröt konczolja és áldozza vala. 180

Oltárnak négy szegén árkat ásat vala,
 És az áldozatot ötözteti vala,
 Igen nagy zsilippel az víz ott foly vala,
 Azután ezképen imádkozik vala :

«Én uram Istenem, Ábrahám Istene ! 185
 Mutasd meg te mostan hogy te vagy az Isten,
 Izsáknak, Jákobnak te vagy ő Istene,
 Hogy te szolgálád vagyok, te dolgozban járok.

Én uram Istenem ! meghallgass engemet,
 Hogy mind az egész nép esmérjen tégedet, 190
 Dícsírjenek téged mint ő Isteneket,
 És te megtérítsed hitetlen szívöket.

Azonnal tűz esék mind az áldozatra,
 Kin az egész község álmélkodik vala,
 És egyenlő szóval ímezt mondják vala : 195
 «Az úristen Isten, nyilván ő az Isten !»

Monda az szent Illyés az egész községnek :
«No néki immáran mind az sok tar papnak!»
Megfogatá őket és levágattatá,
Az Kison víz mellett mind megöletteté. 200

Azután szent Illyés monda az királynak :
«Menj el, egyél igyál, mert nagy eső támad ;»
Az király elmene, szent Illyés felmene
Az Karmelus hegyre, homlok esék földre.

Monda szolgájának : «menj az hegytetőre, 205
És tekints el messze az széles tengerre!»
Az szolga elméne, tenger felé néze,
Semmit nem láthata, azért hátra tére.

Ismétlen szent Illyés szolgájának monda :
«Hét tromba megtérj nézz el, őrizz oda!» 210
Hetedszer hogy nézne kis felyhő támada.
Azonnal szent Illyés szolgájának monda :

«Mondd meg az királynak hogy ő felkészüljen,
És az eső előtt ő haza siessen!»
Azonközbe nagy szél és nagy eső lévén, 215
Ákháb szent Illyéssel Jezrahelben mégyen.

Megizené király királyné asszonnak,
Mint lött volna dolgok az ő papjainak.
Azonnal izene asszony szent Illyésnek :
«Isten elveszessen, ha meg nem öletlek!» 220

Szent Illyés féltében az pusztában méne,
És egy fenyőbokor alatt ő leüle,
Ott az úristennek ekképpen könyörge :
«Elég uram, éltém, végy ki ez világból,

Mert nagyobb nem vagyok az én atyáimnál!» 225
Ottan elaluvék bokor árnyékánál ;
Imé az Istennek angyala fejénél,
Megállá fejénél, monda : «kelj fel, egyél!»

Illyés feltekintvén, hát fejénél láta,
 Egy hammas pogácsát és egy pohár vizet. 230
 Evék azért, ivék, ismég elaluvék,
 Másodszor anglyaltól ismét felkölteték.

«Kelj fel — ugymond, egyél, mert nagy útdad lészen!»
 Az Illyés felkelvén ismég evék, ivék,
 És az egy étellel jára negyven napig. 235
 Az Hóreb hegyiglen, Istennek hegyéig.

Oda mikor juta, egy barlangba méne,
 Isten hozzá jöve, ottan néki szóla:
 «Mit csinálsz itt Illyés!» felele nékie,
 «Igen megbúsultam éretted Úristen, 240

Mert az zsidó népek tégedet elhagytak,
 És a te oltárid mind elrontattanak,
 Az te prófétáid mind megölettenek,
 Csak én magam vagyok, halálra keresnek!»

Monda az úristen: «nagy hamar térj hátra,
 Ezennel el bémenj Damaskus városba,
 És válassz két embert ottan királyságra,
 Egyet zsidóságban és mást Syriában. 245

Te helyetted kedig válassz egy prófétát,
 Az hív Elizéust, az Josafát fiát, 250
 Az Hazáel lészen Syria királya,
 És az Jéhu lészen zsidóság királya.

Valaki elfutand az Hazáel előtt,
 Jéhu megöleti az ő háza előtt,
 És valaki futand el az Jéhu előtt, 255
 Azt az Elizéus levágatja együtt.

Választom magamnak egész zsidóságban,
 Az hét ezer embert az egy igazságban,
 Kik nem fértetnek bálványimádásban,
 És nem bizakodtak az ő érdemekben. 260

Szent Ilyés elméne, találá az mezőn,
Szántván Elizéust az tizenkét ökrön,
És mellőle múlván, paláستtal illeté;
Ő szántást elhagyván az Ilyést követé.

Az Benhadád király, Syria királya, 265
Sok néppel készöle az Ákháb királyra,
Az Samáriának városát megszállá,
És az Ákháb királyt benne tapasztalá.

Ezen Ákháb király igen megijede,
Egy igaz próféta ottan hozzá jöve, 270
Azt mondja az Isten, úgy mond: «néked király,
Megmutatom néked, hogy én vagyok király.

Látod-é ez népnek ő nagy sokaságát,
Te kezedben adom minden diadalmát,
És ez mái napon te vésszsz győzedelmet, 275
Hogy te megismérjed az te Istenedet!»

Ezen megörüile zsidó Ákháb király,
Nagy hamar készüle, városból indúla
Benhadád királynak az ő táborára;
Benhadád futamék, népe megvereték. 280

Monda az próféta az Ákháb királynak:
«Bízzál az Istenben és jól reá gondolj,
Eszkendő bételvén ismég reád készül,
Az Benhadád király ellenséged lészen!»

Az Benhadád király, pogán király vala, 285
Azért ő szolgálái néki mondják vala;
«Zsidóknak hegyeken lakoznak istenek,
Azért az hegyeken minket meggyőztenek.

Készöljön felséged újolan rejájok,
És az szép sík mezőn mi megvívunk véllek, 290
Higye te felséged, őket mi meggyőzzük!»
Az király elhívé, népét felkészíté.

Az Ákháb királyhoz jöve az próféta,
 És Isten szavával ő nékie monda :
 «Pogánok azt mondják, hogy én hegyen bírok, 295
 És völgyen nem bírok, kit megbizonyítok

Im kezedben adom az pogán népeket,
 Hogy te megismérjed az te Istenedet,
 Az Ákháb megveré az pogán népeket,
 De meg nem öleté az ő királyokat, 300

Azért az úristen ő reá haragvék,
 És egy prófétája előtte állapék,
 Legottan ő tölle ilyen szó adaték,
 Kin az Ákháb király inkább megdihödék :

«Az Isten te neked adott győzedelmet, 305
 De meg nem öleted te az fejedelmet,
 Érette elveszted az tennen fejedet,
 Az ő népe helyett az tennen népedet !»

Vala az királynak palotája mellett,
 Nábótnak szőlője kit király kívána, 310
 Az Nábót nem adá, király megbosszúla,
 Házába bémene rajta megbúsula.

Utánna béméne az Jézabél asszony,
 Nagyon vigasztalja mint királyné asszony :
 «Semmit ne bánkódjál, segéljen szent asszony, 315
 Én gondját viselem, szőlő tiéd lészen !»

Levelet írata az király nevével,
 És megpecsételé király pecsétivel,
 Nagy fennyen parancsol az király nevével,
 És Nábótra való az ő nagy mérgével : 320

«Mihelt az levelet ti megolvassátok,
 Ottan az Nábótra hamar keressetek
 Két hamis tanúkat ; őt megkövezzétek,
 Ő reá fogjátok és bizonyítsátok,

Hogy az nagy úristent ő megkáromlotta,
 Az felséges királyt es megszidalmazta.» 325
 Az levelet látván úgy cselekedének,
 Az szegény Nábótra mind követ vetének.

Az király ezt hallván oda mégyen vala,
 És szóló foglalni igen siet vala, 330
 Isten szent Illyésnek imígyen szól vala,
 Az Ákháb királynak ezt izeni vala :

«Menj el úgymond, mostan király eleiben,
 Ki foglalni mégyen Nábót szőlejében,
 És monddjad ő néki ezt az ő nevében, 335
 Ezt mondja tenéked lám az nagy úristen :

Az embert megölted, szőlejét foglaltad,
 De a hol ő vérét ebekkel nyalattad,
 Ugyanazon helyen te véredet nyalják,
 És az te testedet ottan megszaggatják !» 340

Szent Illyés elméne, királyt megtalálá,
 És az beszédeknek nékie megmondá.
 Király szent Illyésnek felele, ezt mondá :
 «Megleltél-é engem ismét ellenségem ?»

Monda a szent Illyés : «téged megleltelek,
 Mert sok gonoszságban téged találталak,
 Az Isten reád hoz nagy sok veszedelmet,
 És ő mind elveszti te nemzetségedet. 345

Az ebek a mezőn Jézabélt megeszik,
 Az te testedet is várasban megeszik, 350
 Nemzetségednek is ebek és madarak,
 Testeket megeszik, véreket felnyalják !»

Ez beszédet hallván Ákháb megijede,
 Ruháját szaggatá, fejét befedezé,
 Nagy sokat böjtöle, álnok szűvel jára, 355
 Kiért az úristen néki nem bocsáta.

Hogy három esztendő immár elmúlt vala,
 És az Ákháb király hadra készül vala,
 Négy száz prófétáit behívatta vala,
 Az hadra tanácsot ő tőlők kérd vala.

360

Azok hízelkedvén királynak ezt mondják :
 «Menjen el felséged, szerencsáját mondják,
 Őtet mind négy százan oly igen bíztatják,
 És feje vesztére őt nagyon izgatják?»

Monda az királynak az Josafát király :
 «Nincsen-é valahol Isten prófétája,
 Ki nekünk igazat hadról prófétálna?»
 Felele az király, ő nékie monda :

365

«Vagyon egy próféta Isten prófétája,
 Kinek az ő neve Mikheás próféta,
 De igen gyűlölem, mert soha jót nem mond,
 Sőt az én fejemre mindenkor gonoszt mond.»

370

Nagy hamar hívatá Mikheás prófétát,
 És ő tölle kérdé, hogy mi tanácsot ad?
 Mikheás próféta először ezt mondá :
 «Lészen jó szerencséd, menj el csak az hadba!»

375

Király hogy ezt hallá, ismétlen ezt mondá,
 «Az Istenre kérlek, mondj igazat nekem!»
 Felele királynak Mikheás próféta :
 «Él az Isten, úgymond, majd igazat mondok.

380

Látom zsidóságnak népét mint juhokat,
 Hegyeiken oszolván, pásztor nélkül járván.
 Él az Isten monda, nincs ezeknek urok,
 Térjen minden ember békével házához!»

Monda Ákháb király Josafát királynak :
 «Lám mondom tenéked, hogy nem jót mond nekem!»
 Ismét a próféta az királynak monda :
 «Király meghallgassad az Isten mondását!

385

Látom én az Istent ő székiben ülven,
És az ő szentit mind ő előtte állván, 390
Az ő szent angyalit ezképpen kérdezvén :
Vajjon ki öli meg úgymond, Ákháb királyt ?»

Hogy az hadban menjen és ottan elvesszen,
Néki egyet monda, és néki mást monda,
Egy sod ördög ottan ám előállapék, 395
Kitől Isten előtt ilyen szó adaték :

«Én ötet megcsalom, az hadban elvesztem !»
Monda az úristen ; «miképpen teheted ?»
Felele az ördög : «ezennel elmegyek,
És prófétaiból hazugságot szólok !» 400

Monda az úristen : menj el cselekedjél,
Hamis prófétákkal az királyt hiteds el !
Azért ördög által téged elhitetnek,
Kik mostan tenéked hazugságot szólnak !»

Egy hamis próféta melléje járóla, 405
Kinek az ő neve Sedekhiás vala,
Mikheás prófétát ottan arczól csapá,
Káromló beszéddel nékie ezt mondá :

«Tehát csak tenéked szólott az úristen,
És elhagyott tehát engemet az Isten ?» 410
Király az Mikheást ottan megfogatá,
Békóban vereté, tömleczebe vetteté.

«Vigyétek el úgymond, erőssen tartsátok,
Miglen én az hadból békével megtérek !»
Mikheás ezt hallá, az királynak monda : 415
«Bátor én hazudjak, ha békével megtérsz !»

Király felkészüle, az hadban elméne,
Az hadban egy ember nyíllal általlövé.
Az tüdeje között ő általszegezé,
Ötet ez világból azzal kiszegezé. 420

Miképpen az Isten megmondotta vala,
Azon helyen ebek vérét nyalják vala,
Királynak holt testét haza hozták vala,
Az Samáriában eltemették vala.

Az Ákháb királynak mentől nagyobb fia, 435
Ki királylyá lévén Ezékhias vala,
Az atyját és anyját ő követi vala,
Bál-istent tiszteli és imádja vala.

Király folyosóról lám egyszer leesék,
Kiből ő halárra ottan betegedék, 430
És ottan elkülde az bálvány ördöghöz,
Hogy ha meghalhatna avagy meggyógyólna?

Az Isten angyala szóla szent Illyésnek :
„Menj el eleibe király követinek.
Mondjad ezt ő nékik, nincsen-é Istenek, 435
Hogy az ördög néktek jövőendő mondótok ?

Azért megmondjátok bátor az királynak,
Hogy ő hagyjon békét ördög tanácsának,
Véget vetett Isten az ő életinek,
Ágyából fel nem kél, hanem nyilván meghal !» 440

Szent Illyés elméne, követeknek szóla,
Azok megtérének ; az király csudálja,
És mi oka volna, tőllök tudakozza,
Hogy az Illyés volna, ő ottan megtudá.

Azonnal választá egyik fő szolgáját, 445
És melléje adá ötven darabantját,
És mikoron érné az hegynek teteit,
Szent Illyést meglátá, nékie ezt mondá :

„Istennek embere ! király parancsolja,
Hogy ezennel szállj le és jövel ő hozzá !» 450
„Ha Isten embere vagyok, mond az Illyés
Szálljon tűz reátok és te legényidre !»

Az tűz reájok szálla, ottan megégének,
És azok mindnyájan pokolba menének,
Másikat is küldé még annyi legénnyel; 455
De az is megége mennyből az nagy tűzzel.

Harmadikat küldé még annyi legénnyel,
Eleibe jöve az nagy könyörgéssel:
«Istennek embere, kérlek ne veszess el,
Én te szolgád vagyok mind az én népemmel!» 460

Szóla szent Illyésnek az angyal és monda:
«Egy szálat se félj te, menj el alá véle!»
Szent Illyés felkele, az királyhoz méne,
Néki nagy bátoron ímezképen szóla:

«Ezt mondja az Isten, nincs néked Istened, 465
Az kitől jövőndőt kellene értened,
Hanem vagyon néked nagy bálvány ördögöd,
Azért ez ágyadban meg kell néked halnod.»

Az király meghala, szent Illyés elméne,
És Elizéussal ketten hogy ő menne, 470
Mely napon az Isten ötet el-felvinné,
És forgószeél által igen messze vinné;

Monda az szent Illyés az Elizéusnak:
Légy veszteg ittegyen, mert én messze mégyek!»
Monda Elizéus: «él az nagy úristen, 475
Téged el nem hagylak és téged követlek.»

Próféták fiai jövőnek hozzájuk,
És Elizéusnak ímezt mondák azok:
«Nem tudod-e hogy ma uradat elviszi,
Te tölled az Isten oly nagy messze viszi?» 480

Monda Elizéus: «tudom, vesztegjetek!»
Szent Illyés isméglen ottan monda néki:
«Ezt Isten meghagyta Jerikhóba mégyek,
Légy veszteg ittegyen, mert én oda mégyek.»

Monda Elizéus: «él az nagy úristen,
Téged el nem hagylak, de téged követlek!» 485
És hogy Jerikhóban ketten bémennének
Ott is az próféták hozzájok jövének.

Az Elizéusnak mindnyájan mondának:
«Nem tudod-e hogy ma téged elválasztanak, 490
Az tinnen uradtól Illyés prófétától?
Monda Elizéus: «tudom vesztegljetelek.»

Harmadszor isméglen Illyés néki monda:
«Légy veszteg ittígyen, míglen mégyek oda,
Az Jordán vizéhez, Isten parancsolja!» 495
Monda Elizéus: «él az nagy úristen,

Hogy téged nem hagylak, de téged követlek!»
Az Jordán vizéhez ketten ők menének,
És az próféták is utánok menének;
Távol megállának, ötvenen valának. 500

Illyés palástjával az vizet illeté,
Kétfelé választá és szárazzá tevé,
Szárazon mindketten ott általkelének.
Az szent Illyés monda az Elizéusnak:

«Kérj mostan én töllem az mit akarsz kérni, 505
Míglen én te tölled kezdek elvitetni!»
Monda Elizéus: «kérlek hogy én bennem
Legyen mind kétféle az te nagy hatalmad;

Hogy prédikálhassak és csudát tehessek!»
Monda az szent Illyés: «nagy dolgokat kérél, 510
De arról megtudod, hogy te benned lészen,
Ha engem látandasz, hogy Isten felviszen.

Hogy ha nem látandasz, tudjad hogy nem lészen!»
Az Elizéussal ketten Illyés mégyen,
Ám egy tüzes szekér égből alájöve, 515
Benne tüzes lovak, az Illyés felméne.

Palástja leesék, Elizéus kapá,
És még elnézhete, az Illyést ő látá,
Nagy siralmas szóval utánna kiálta:
«Oh én édes atyám, hívek tanítója!»

520

És az Elizéus onnat hátra tére,
Az Jordán vizének partjára ha juta,
Illyés palástjával az vizet illeté,
Kétfelé nem válék, ottan megijede.

Monda: «de hol vagyon most Illyés Istene?»
Másodszor isméglen az vizet illeté,
És kétfelé válék, rajta általmene,
Az több prófétákhoz ottan menni kezdé.

525

Azok hogy ezt láták, nagy távol ezt mondák.
Bizony ennek hagyta Illyés ő hatalmát!
Elejben jövének, őt igen tisztelék,
Jerikóban gyorsan őtet el-bévivék.

530

Mondának az népek az Elizéusnak:
Nemes állapotját látod ez várasnak,
De jó vize nincsen, dögös földé vagyon,
Kérjed az úristent, hogy jó vizet adjon!»

535

Monda: «egy új edént ezennel hozzatok,
És az új edénben só millyet vessetek!»
Azonnal kiméne ő fő kútfejére,
Sót vete beléje imilyen beszéddel:

540

«Azt mondja az Isten, mi urunk teremtőnk,
Jóvá töttem úgymond, az ti vizeteket.»
Az víz jóvá lévén, hogy ez beszédeket
Elizéus mondá, az Bethlehembe méne.

Hogy az város felé az dombon felméne,
Nagy sok apró gyermek eleiben méne,
«Nu fel kopasz, nu fel!» mondának nékie,
Kiket ő azonnal igen megátkoza.

545

Ottan az havasról két medve kijöve,
 Negyvenkét gyermeket ott mind elszaggata. 550
 Elizéus méne az Karmelus hegyre
 És Samáriába onnat hátra tére.

Mit azután mívelt másodszor halljátok,
 De most csak ezeknek értelmét halljátok,
 Nagy szép rövideden azt megtanúljátok, 555
 Minden embereknek kérlek, megmondjátok.

Eleitől fogva hogy világ kezdeték,
 Kevesen voltak az hív keresztyének,
 De sokan voltak gonosz hitőtlenek,
 Kik barmól éltenek, mert nem volt Istenek. 560

Ezek mindenkoron keresztyént kergettek,
 Mert az úristentől egy szálát sem féltek,
 De végre gonoszól lám ők mind elvesztek,
 És az keresztyének győzedelmet vöttek.

Ádámnak két fia Ábel, Kaim vala, 565
 Az Ábel keresztyén, Kaim nem az vala,
 Mert öcsesét az Ábelt ő gyűlöli vala,
 Lám az gereblyével agyon veri vala.

Az vízözönkoron nyolcz keresztyén vala,
 Csak az egy Noénak háza népe vala, 570
 Mikoron ez világ az vízben úsz vala,
 Noé ő népével az bárkában vala.

Amaz öt városban egy keresztyén vala,
 Lóth háza népével Sodomában vala,
 Mikoron az Isten elsülyesztí vala, 575
 Lóth az ő népével megszabadult vala.

Im az szent Illyés is hogy prédikál vala,
 Sok hitőtlen ember ez világban vala,
 A kétezer ember csak keresztyén vala,
 És az özvegy asszony Illyést tartja vala. 580

Ez az özvegy asszony az anyaszentegyház,
Az Illyés peniglen igaz predikátor,
Az anyaszentegyház az hív keresztyén nép,
Ki szálláson tartja az hív predikátort.

Mint az özvegy asszony ura nélkül vagyon, 585
Minden nyomorúság ő rajta nagy vagyon,
Az keresztyén népnek dolga ugyan vagyon,
De ura Istene mennyországban vagyon.

Asszonnak kenyere, olaja nem fogya,
Melylyel az szent Illyés ötöt tartja vala, 590
Kenyér jedzi nekünk Istennek ígjét.
Az olaj peniglen Istennek malasztját.

Kétféle kenyere vagyon az Istennek,
Melyet nagy bőven ád az keresztyéneknek ;
Egyik mondatik az testi kenyérnek, 595
Másik mondatik az lelki kenyérnek.

Hol bővsége lészen az lelki kenyérnek,
Ott bővsége lészen a testi kenyérnek ;
Hol szüksége lészen az lelki kenyérnek,
Ott szüksége lészen az testi kenyérnek. 600

Az hitőtlen népek éhel halnak vala,
Hogy három esztendeig esső nem lőtt vala,
Mert Isten ígéje közöttök nem vala,
Többire mind bálvánt ők imádnak vala.

Azonközben Illyés eszik, iszik vala, 605
Az özvegy asszonnál eltartatik vala,
De az özvegy asszony es nyomorog vala,
Mikoron ő fia hamar meghal vala.

Szent Illyés az asszont vigasztalja vala,
Mikoron az fiát feltámasztja vala ; 610
Az predikátorok akkoron bíztatnak,
Nyomorúságinkban mikor vigasztalnak.

Ákháb király Illyést kerengeti vala,
Illyés az papokat mind meggyőzte vala,
Az királné asszony fenyegeti vala, 615
De az Isten Illyést ótalmazza vala.

Sőt az király végre nagy hamar elvesze,
Az fia utánna azképpen elvesze,
Minden nemzetének es magva szakada,
Királyné asszonnak es nyaka szakada. 620

Ez Illyést kediglen Isten felragadá,
Hogy ő nagy hatalmát azzal megmutatná,
Hogy az kit akarna lám ő megtarthatná
Ha mind ez világ is ő rejá támadna.

Sok Ákháb királyok mostan támadtanak, 625
Kik az Isten ellen nagyon viaskodnak,
Hamis tar papokban az kik bizakodnak,
Nagy sok bálványokat véllek imádtatnak.

Egyik Ákháb király az Bécsben lakozik,
Ki az Isten ellen nagyon hadakozik, 630
Hitötleniségében úgy Salamonkodik,
Nyilván meglátjátok, végre megveretik.

Másik Ákháb király barátból lött király,
Ki soha nem tanolt, de mostan prédikál ;
Ő jobb keze felől nyilván az ördög áll, 635
Kivel egyetembe pokolba alászáll.

Ez két Ákháb után nagy sokan barátok,
Kik az Krisztus ellen most tanácsot tartnak,
Az hamis papoknak az kik zsoldot adnak,
Hiszem az úristent véllek szégyent vallnak. 640

Mert nagy sok Illyések mostan támadtanak,
Kik az Krisztus által Istenben bíztanak,
Hamis papok ellen prédikállottanak,
Nagy sokat ő benne immár megöltének.

Ez Illyések lesznek ítélet napjáig, 645
Az Jézus Krisztusnak eljövételéig,
Akkor mind testestől lelkestől vitetnek
Krisztus eleiben és örökké élnek.

Az gonoszok kedig ott megszegyenülnek,
Kik az szent Illyésnek ottan nem hittének, 650
Testestől-lelkestől mind pokolba szállnak,
Örökkön örökké ottogyan kénlődnak.

Ezer után ötszáz és negyvenkilenczben,
Az Sztáray Mihály ezt szerzé versekben, 655
Tar papokkal való nagy itkezetiben,
És Istenben való jó reménységében.

COMOEDIA

de matrimonio sacerdotum.

(Töredék.)

A személyek kik eléjőnek és beszélnek, ímezek :

ANTAL bíró.

BORBÁS bíró.

BERECZK pap.

TAMAS pap.

PÁPA.

VIKÁRIUS.

GYERMEK.

TAMÁS p.

..... házas volt, *Histor. Eccle. lib. 10. cap. 5.* Bonifáczius püspök Jokundus nevű papnak fia volt. Gelásius pápa Valerius püspöknek fia volt. Polykrates az Efezumbéli püspök, más püspök fia volt. *Eccles. hist. lib. 5. cap.* Krisztus urunk halálának utána négyszáz kilenczvennégy esztendőbe élt Agapétus püspök, ez Gordiánus papnak fia volt. Ismét Krisztus urunk halálának utána ötszáz harminczhárom esztendőjébe élt Adriánus püspök, ez Hilárius püspöknek fia volt. Ismét Krisztus urunk halála után 873 esztendőbe élt Római János püspök, ez Leo pápának fia volt. Immár kedig teljességgel csak ötszáz ötvenhárom esztendő, hogy teljességgel elvöttek a papoktól feleségeket.

PÁPA.

Az időbe, melyről te most emlékezel, úgy vagyon, házasok voltak a papok; de nem papkorokban házasodtak meg, hanem azelőtt, és úgy lőttek azután pappá. De most mind pap, mind barát csak neki mégyen.

TAMÁS p.

Szent Pál ezt mondja *I. Korinth. 9*: Avagy nem szabad-é, úgymond, minékünk feleségünket vélünk viselnünk, miképen Péternek és Jakabnak? — Szent Pál mikor ezt írta, micsoda állapotbéli ember volt akkor? szűz volt-é, házasság avagy özvegy volt-é?

PÁPA.

Bezzek szűz volt.

TAMÁS p.

Ezt nem bizonyíthatod soha; inkább azt bizonyíthatjuk az ő mondásából, hogy szinte akkor is felesége volt. No, legyen ez, hogy szűz volt. Vedd eszedbe mit mond itt: avagy szűz, avagy özvegy volt, de azt mondja itt, hogy szabadsága vagyon feleséget venni, és azt véle viselni. Szent Pál kedig pap volt-é akkor, mikor ezt írta avagy nem?

PÁPA.

Bezzeg pap!

TAMÁS p.

Ha pap volt, és azt mondja, hogy szabadsága vagyon felséget venni és véle viselni; hogy nem volna tehát a papoknak szabad megházasodni . . . . .

(Itt két levél hiányzik.)

(VIKÁRIUS)

. . . . . atyámfia Bereczk pap! keressünk mi is egyet-egyet magunknak, mert az uraim megosztóznak az apácákkal.

BERECZK p.

Találunk mi is magunknak, csak ne restelkedjünk.

VIKÁRIUS.

Nem kellene ám szinte hátra maradnunk!

BERECZK p.

Hadd én reám csak; én megszerzem jó Vikárius uram. Vaj! ki szép két leánt tudok együtt.

BORBÁS b.

Hiszem vége lehet volt egyszer a sok hamisságnak!

ANTAL b.

Ezt szeretem, hogy jámborul meg akarnak házasúlni, maga bizony előszer nem tetszik vala.

BORBÁS b.

Nám mondám jó szomszédom, hogy jó az igaz házasság!

ANTAL b.

Bizony jó, de én annakelőtt ennyi végre nem értettem volt mert engemet is elhitettek volt a sok hamis papok, barátok. De ag eb volna, ki ezt jóvá nem hadnája.

BORBÁS b.

Bátor még holnapután is a legyen, a ki ezt jóvá nem hadnája.

ANTAL b.

Kérlek tégedet jó Borbás bíró, jó szomszéd uram, hogy énnékem megbocsáss, hogy ilyen dérrel-dúrral szóltam veled, mert a mint ennekelőtte is megmondám, engemet a sok hamis papok, barátok hitettek volt el.

BORBÁS b.

Isten megbocsássa, de ennekutána magadat efféléktől megoltalmazd.

ANTAL b.

Minden igyekezetem és akaratom az; azért jó szomszédom Isten legyen veled!

BORBÁS b.

Te veled is jó Antal uram. Amen.

GYERMEK.

Tisztelendő uraim! hallotta kegyelmetek a veteködést, mely volt az uraim között az Úristennek szent szerzése felől,

az igaz házasság felől. Az egyik pártnak beszédéből megérthette tii kegyelmetek, mely nagy vakságba és tudatlanságba legyenek azok, kik a tetetes szüzességet még lelkeknek ismereti ellen is meg akarják oltalmazni és minemű hitvánsággal akarják azt támasztani, oly mondásokkal, kiknek az Úristennek szentírásában sem helyek sem fundamentomak nincs. A másik pártnak beszédéből megérthette kedig kegyelmetek, mely erős fundamentoma és bizonsága legyen az igaz házasságnak a szent írásban; mint ketelezte légyen abban az úristen minden embereket e széles világon, azoktól megválva, kiknek az Úristen a maga megtartásoknak és az igaz szüzességnek ajándékát adta. Mert azokat az úristen e szent házasságnak rendelésébe nem köztelezte; mint kegyelmetek bőven e vetekődésbe meghallotta.

Adjunk ezokáért minnyájan teljes szüből hálát az Úristennek, ki az ő szent igazságát az ő nagy kegyelmességéből megjelentötte, és kérjük őtet az ő szent fiának, a mi urunk Jézus Krisztusnak általa, hogy az ő szent lelkével megajándékozzon, hogy az ő igazságát napról napra jobban megismerhessük, és ezáltal a megismert igazságba megerősíttessünk, hogy minden tévelygést hátra hagyván, tisztán az ő szent akaratját kevéssük. Ámen.

AZ HOLOFERNES ÉS JUDIT ASSZONY HISTÓRIÁJA.

Régi nagy üdőben vala Assyriában,
Egy hatalmas király oly nagy gazdagságában,
Ki mindez világot hódoltatja vala
Nagy hatalmasságában.

Nabugodonozor neve vala királynak, 5
Holofernes neve haragos hadnagyának,
Kit ő felkészíte, a hadat indítá
Mindez széles világra.

Minden országokat dúlattel és raboltat,
Városokat éget, erdőt mezőt pusztítottat, 10
Sokakat hódoltat; kik meg nem hódolnak,
Mindeneket levágat.

Isten helyett magát akarja imádtatni,
Isten felett magát akarja tiszteltetni,
Mintha immár néki soha nem kellene 15
Ez világból kimúlni.

Ezt az zsidó népek lám mihelen meghallák,
Tőle megijedvén siket füllel nem mülák,
Népet választának, Holofernes útát
Mindenfelől megállák. 20

Nagyon könyörgének az hatalmas Istennek,
Hogy legyen kegyelmes országoknak, fejöknek,
Ne adja kezekben fiokat, magokat,
Kegyetlen pogánoknak.

Ezen Holofernes oly igen megharagvék,
 Az zsidó nép felől es igen kérdezködék :
 «Micsoda nép volna, ki ő hatalmának
 Ellene tusakodnék?» 25

Felele Akior, az hadnagynak ezt mondá :
 «Az nép az egy Istent csak tiszteli, imádja,
 Minden segedelmét és minden óalmát
 Az egy Istentől várja. 30

Ezek Farahónak országában laktanak,
 Négyszáz esztendeig igen sokasúltanak,
 Sanyarú rabságban ők ott szolgáltak,
 Sárt, téglát csináltak. 35

Kiért az Istenhöz gyakran kiáltottanak,
 Nagy sok csapásokat Egyiptomra hoztanak,
 És az Farahónak kemén rabságából
 El-kiszabadultanak. 40

Az veres tengeren szárazan általmentek,
 Farahó népével utánnok mind ott vészett,
 Az Syna hegytetőn az ő Istenektől,
 Parancsolatot vettek.

Negyven esztendeig az pusztában laktanak,
 Az égből Istentől mannával tartattanak,
 Nagy sok országokat az ő fegyverekkel
 Nám ők mind elbirtanak. 45

De mikor Istentől ők is eltávoztanak,
 És Istenek helyett más Istent imádtanak,
 Azonban fogságban, rabságban estenek,
 És megnyomorodtanak. 50

Mert az ő Istenek nem szeret hamisságot,
 De kíván ő tőlök minden nagy igazságot,
 Azért vet ő rájuk gyakran sok fogságot,
 És nagy nyomorúságot. 55

Im csak nem régenten Istenekhez tértenek
 És nagy sok fogságból öszvegyüleköztenek,
 És az hegyes földön letelepödtenek.
 És megöröködtenek.

60

Tuddmeg azért uram, ha vagyon nékik vétkek,
 Melylyel megbántották hatalmas Isteneket,
 Bátor rájok menjünk, mert kezünkben adja,
 És őket meggyőzhetjük

Hogyha penig nincsen, nékiek nem árthatunk, 65
 Mert ő Istenekkel minékünk meg kell vínunk,
 Ki megótalmazza és ott mindnyájunknak
 Csak szégyent kell vallanunk!»

Holofernes hallá, ezen igen haragvék
 És csak az beszédért Akior kötözteték,
 Zsidók határára, az Betúliában
 Ottan fogva vitették.

70

«Vigyétek el úgymond, én téged megtalállak,
 Mikor az zsidókkal egyetemben leváglak,
 Akkor megmutatom, hogy nincsen több Isten 75
 Nabugodonozornál!»

Hogy zsidó határhoz immár közelgetnének,
 Im az parittyások ellenek felkelének,
 Tovább nem viheték, hanem az útfélen
 Egy fához megkötözték.

80

Hozzája jövének, zsidók őt megöldozák,
 És ő fogságának okát megtudakozák,
 Közikben fogadák, és ő Isteneket
 Annál inkább imádák:

«Mennybéli nagy Isten, lásd az nagy kevélséget, 85
 És az te népednek adj mast jó reménséget,
 Mert kik benned bíznak, te felmagasztalod,
 Kevélyeket alázod!»

Im az másod napon Holofernes indúla
Temérdek sok néppel zsidók ellen megszálla, 90
Az városnak vizét, folyó csatornáját
Mindenfelől elfogá.

Vala seregében százhúszezer gyalogja,
És huszonkétezer vala néki lovagja,
És annak felötte minden várasokból 95
Nagy szántalan sok rabja.

Látván ezt az zsidók, igen megijedének,
Mert ők az víz nélkül igen megszíkülének,
Az Óziás paphoz mindnyájan jövének,
Ezképen beszélének : 100

«Meghalunk szoméhal, Isten elhagyott minket,
Adjuk meg magunkat és az mi várasunkat,
Fegyvernek miatta jobb nekünk meghalnunk
Hogynem szoméhal haljunk !»

Ez beszédek után igen nagyon sírának, 105
És az úristenhez felszóval kiáltának,
És ők mind fejenként egy egyenlő szóval,
Imezképen mondának :

«Vétkeztünk úristen, hamisan cselekedtünk,
De te kegyelmes vagy, megkegyelmezz münékünk ;
Te magad verj m'inket, ne csúfoljon münket
Az pogán ellenségünk !»

Óziás pap kéré, hogy békével lennének
És csak ötöd napig az Istentől várnának,
Azután magokat bátoron megadnák, 115
Ha nem szabadúlnának.

Ez beszédet mikor Judit asszon meghallá,
Ki az zsidóságban nagy jámbor asszon vala,
Három esztendeig és egy holnapiglan
Immáran özvegy vala. 120

Hozzája hívatá az zsidó főpapokat,
 És kezdé beszéddel dorgálni mindnyájokat:
 «Micsoda dolog ez melyet szerzettetek?
 Az Istent késértitek.

Hogy csak ötöd napig az Istentől várjátok, 125
 És ötöd nap után az várost megadnátok,
 Azzal az úristent nem könyörgetitek,
 Rátok haragítjátok.

Nem kell az Istennel ezképen szerződnetök,
 És ő felségével határt, napot vetnetek, 130
 Hanem magatokat meg kell aláznatok
 És Istenben bíznatok.

Tudjátok kik vattok ez nép között főpapok,
 És ők azt hallgatják mindnyájan mit mondotok,
 Nagy szép beszédekkel megbátorítsátok, 135
 Istenhöz térítsétek.

Emlékezhettök még az régi atyáinkról,
 Ábrahám, Izsákról, Jákóbról, Moizesről,
 Ezeknek számtalan nyomorúságokról
 És megszabadulásokról. 140

Várjanak Istentől, hogy ők el ne vesszenek,
 Inkább bínökből mindnyájan megtérjenek,
 Ő segedelmökben ne kételkedjenek,
 De jó hitben légyenek.

Az város kapuján ez éjjel tű álljatok, 145
 Ábra leányommal az kapun én kimegyek,
 De én tanácsomról ne kérdözködjetek,
 Érettem imádjatok!»

Az papok ezt hallák, mondának Judit asszonnak;
 «Valamit te mondasz, mindent igazat mondasz, 150
 Áldott asszon vagy te, menj el nagy békével,
 És légyen Isten véled!»

Ez beszédek után Judit asszon béméne,
És kamarájában esék az ő térdére,
Homlok leborúla és az Úristenhöz
Imezképen kiálta : 155

«Úristen, atyámnak Simeonnak Istene,
Ki adtál ő néki fegyvert ellenségére,
Az paráznaságnak megfizetésére,
És megbüntetésére. 160

Kik az ő szép hűgát, az Dína szép szűz leánt
El-béragadták volt, szeplővel illették volt,
Adj nékem özvegynek, kérlek oly hatalmat
Az mű ellenségünkre.

Lásd meg mastanában Holofernes táborát, 165
Miként megtekintéd az Farahó táborát,
Kit az ő népével az veres tengerben
Egyszersmind elburitád.

Azképen uram Isten, úgyan verjed ezeket
Az kik bizakodnak az ő sokaságokban, 170
Hatalmasságokban, ő nagy erejökben,
Szántalan fegyverekben.

Jelentsed meg mostan a te nagy hatalmadat,
És te hatalmaddal törd meg ő hatalmokat,
Kik törni akarják te szent templomodat, 175
És az te szent nevedet.

Adjad uram Isten hogy az én kezem által
Feje elvétessék az önnön fegyverével,
És megcsalatkozzék az én szépségemmel
És az én beszédemmel. 180

Lészen szent nevednek ezzel nagy híre-neve,
Hogy egy asszony-ember ennek fejét elvette,
Ezzel megmutatod, hogy senki ne bízzék
Az önnön erejiben.

Bátoríts meg engem mennybéli nagy úristen, 185
 Igazgassad útamát a te ígíretödben,
 Mindenek megtudják, hogy te vagy az Isten,
 Nincs náladnál több Isten !»

Imádkozás után előhívá leányát,
 Leveté ő róla az ő özvegy ruháját, 190
 Szépen megmosódék, kenettel keneték,
 Összefoná ő haját.

Az fejében tévé szép aranyas násfáját,
 És ő rejá vévé nagy szép gyöngye ruháját,
 Lábában sólyáját, arany pereczekkel 195
 Ékesíté jobb karját.

Arany levegőkkel ékesíté ő fejét,
 És ujjában tévé nagy szép arany gyűrűjét,
 És ő rejá vévé minden nagy szépségét,
 És minden ékességét. 200

És ennek felötte Isten őt ékesíté,
 És az ő szépségét igen megfénésíté,
 És az mondhatatlan ő nagy szépségével,
 Minden szemét megité.

Leányát terhelő az palaszk borral, 205
 Egy korsó olajjal, pogácsával, paréjjal,
 Kenyérrel és sajttal ; azképen indula
 Szolgáló leányával.

Juta az városnak nagy erős kapujára,
 Tahát ím ott állnak mind az zsidó főpapok, 210
 Szépségét csodálják, őtet nem kérdezek,
 Ilyen szóval bocsáták :

«Adja az Úristen néked az ő malasztját,
 És megerősítse minden te tanácsodat,
 Mind az Jeruzsálem dicseködjék véle, 215
 Nagy légyen a te neved !»

Judit imádkozván, kapun kimégyen vala,
 És az ő leánya utánna mégyen vala,
 És hogy már az hegyről szépen leszáll vala,
 Az nap feltámad vala. 220

Elejben jövének kik strázsát állnak vala,
 «Honnan jösz, hová mégy!» ötet kérdezik vala,
 Judit asszon bölcsen okkal felelt vala,
 És ímezt mondja vala:

«Zsidó nemzet vagyok, én az városból futok, 225
 Uratokhoz mégyek, ő néki titkot mondok,
 Miképen az várost könyebben vehesse,
 Tőle kegyelmet nyerek!»

Beszédét hogy hallák, ő szépségét csodálják,
 Elálmékodának, ő nékie ezt mondák: 230
 «Jól tettél magaddal hogy te ezt gondoltad,
 Magadat megtartottad.

Higyjed ha jutándasz mi urunk eleiben,
 Ottan te lész néki bátor igen kedvében!»
 Ez szót hogy megmondák, ottan indulának, 235
 Eleiben menének.

Holofernes látá, azonnal megkedvelé,
 Judit aszon térdre esvén ötet tisztelé;
 Holofernes ötet földről emelteté,
 Beszédével bíztatá: 240

«Egy szálát se félj te, mert én senkit nem bántok,
 Valaki szolgálni akar király uramnak,
 A te nemzetedre sem támadtam volna,
 Ha meghódoltak volna.

Mondd meg azért nékem kérlek, te miért jöttél!» 245
 Judit asszon néki nagy tisztességgel felel:
 «Uraságod hallja ez én beszédömet,
 Fogadjad tanácsomat!

Nabugodonozor ez földnek ő királya,
Kinek nálad vagyon minden erős hatalma, 250
Kinek te általad mindenek szolgálnak,
Az vadak és madarak.

Néked híred-neved mindenütt nagy vagyon,
Mert ő országában igen böles, hatalmas vagy,
Jó fejedelem vagy, és az zsidó népnek 255
Igen rettenetes vagy.

Mert az Isten téged ugyan erre választott,
Mindent hogy megbüntess, téged erre bocsátott,
Jól tudod mit szólott néked az Akior,
Nyilván igazat mondott. 260

Mert az zsidó népek Istenöket elhagyák,
És ötet számtalan bűnökkel megbántották,
Mint ő prófétái köztök predikálták,
Romlásokat mondták.

Ő magok jól tudják az ő gonoszságokat, 265
Éhségetszenvednek és nagy szomjúságokat,
Rettegnek és féltik tőled ő magokat,
Félik már megholtokat.

Azon igyeköznek hogy barmokat levágják,
És az ő véreket szomjúság ellen igyák, 270
Az ő Isteneknek szentségét megegyék,
És szükségökre költsék.

Kit nem szabad volna csak illetni ő nekik
Azért én jól tudom Isten rájok haragszik,
Ez képen mind ez nép tőle megveretik, 275
És kezedben adatik.

Én pedig tisztelem és félem az úristent,
Ki tőlem tenéked ilyen dolgokat izent,
Éjjel én felkelek és ötet imádom,
Akaratját megmondom. 280

Általviszlek téged Jeruzsálem városán,
 És az zsidóságban mind az egész országán,
 Nem leszen ellened senki feltámadó
 Az egész zsidóságban !»

Kellemetes lön ez beszéd az hadnagynak 285
 És előtte való nagy hatalmas uraknak,
 Kik Judit asszonnak szépségén, beszédén
 Oly igen csodálkoznak.

Holofernes monda : «jól tött Isten te véled,
 Az én királyomnál nagy leszen az te neved, 290
 Ha te ezt teheted, én Istenem leszen
 Ottan az te Istened !»

Hagyá hogy bémenne kincstartó sátorában,
 És adnának néki oda az ő étkében ;
 Felele az Judit : «hoztam ételt vélem, 295
 Eszem az én étkemben.»

Monda Holofernes : «medgyünk ha az elfogyand ?»
 Felele az Judit : «hiszem Istent hogy el nem fogy,
 Még el nem végezem mindenestől fogva
 Az mit én meggondoltam. 300

De csak ezen kérlek, hogy légyen szabad nékem,
 Éjjel az sátorból imádkozni kimennem,
 Istentől értenöm zsidók veszedelmét,
 És néked jelentenem !»

Az hadnagy meghagyá, hogyszabadon bocsátnák,³⁰⁵
 És harmad napiglan es meg ne tiltanáják.
 Judit minden éjjel imádkozik vala,
 Az Istent kéri vala :

Hogy ő igazgatná néki minden dolgait,
 És szabadítaná meg ő népét, híveit, 810
 Jelentené néki és bizonyítaná,
 Az ő szent ígíretit.

Im az negyed napon az Holofernes hadnagy
 Szolgáinak gazdag vacsorát főzetni hagy
 És ő komornikját, kinek az Vagaó 815
 Neve vala, szólítá :

«Menj el úgymond, szól te amaz zsidó asszonynak,
 Hogy jó akarattal adja magát társomnak !»
 Komornik elméne, Juditnak megmondá ;
 Judit ottan ezt mondá : 820

«Ki volnék én, úgymond, ki ellene tartanék,
 És ő kegyelmének kedve szerént nem járnék,
 Valamit ő kíván, mindaz-tévő lések,
 Holtig néki szolgállok !»

Azonnal felkele, ékesen felöltözék, 825
 Holofernes előtt nagy szépen megállapék,
 Holofernes szüve igen megitközék,
 Nagy kívánságban esék.

Monda az asszonnak : «egyél, igyál mü vélünk,
 Mert im igyól látod hogy tégedet kedvelünk !» 830
 Judit asszon monda : «ésem, iszom uram,
 És én igen örülök !»

Azért evék, ivék az ő hozta étkében,
 Kit az ő leánya szerze ő eleiben ;
 Holofernes kedig igen sokat ivék, 835
 Mennyet nem itt élteben.

Hogy már estve lévén szállásokra sietnek,
 Az ő fő szolgálai részegen elmenének,
 Holofernes fekvék részegen ágyában,
 Juditot mellé rekeszték. 840

Monda Judit asszon : «bátoríts meg Úristen,
 Az mit én gondoltam, engedjed elvégeznem,
 Kit te megígírtél a te híveidnek,
 És adtad nékem tudnom !»

Ez beszédek után feje felé járóla, 345
 És az önnön törét hivelyéből kivoná,
 Istökön megfogá, nyakát kétszer vágá,
 És az fejét elvevé.

Lerántá felőle az ő szőnyeg sátorát,
 És belé takará az ő nagy véres fejét, 350
 Adá leányának és az leány tevé
 Az ő börtáskájában.

És kiindulának szokott imádságokra,
 És által menének mind az egész táboron,
 Az völgyet kerülék és végre jutának 355
 Az város kapujára.

Monda Judit asszon az város virrasztónak :
 «Nyissátok az kaput, vélünk vagyon az Isten,
 Ki nagy dolgokat szerzett egész zsidóságban
 Egy asszonember által!» 360

Az őrzők ezt hallván, papok után menének,
 És kicsintől fogva nagyig oda gyűlének,
 Gyortyákat gyűjtának, körüle állának,
 És elálmélkodának ;

Mert azt tudják vala, hogy immár hátra nem jó. 365
 Judit asszon inte, hogy mind veszteg lennének ;
 Egy kis dombocskára szépen felállapék,
 Tőle ily szó adaték:

«Mindnyájan dícsírjük urunkat Istenünket,
 Ki el nem feledi az ő benne bizókat, 370
 És ki én általam megbizonyította
 Az ő irgalmasságát.

Ez éjjel engedett nekünk nagy győzedelmet,
 Vélem megölette az mi ellenségünket,
 Imhol az ő feje és szúnyoghálója 375
 Melyben részegen feküdt.

Ől pedig az Isten, ki megőrzött engemet,
 Hogy én megtartottam az én tisztaságomat,
 Őtet dicsírvétek, mert jó és irgalmas
 Mindörökkön örökké.

380

Mindnyájan az Istent imádván ők dicsírek,
 Az Óziás paptól Judit asszon áldaték:
 «Áldott asszon vagy te, kinek keze miatt
 Ellenségünk öleték.

Az felséges Isten im megáldott tégedet,
 Az ki teremtette az mennyet és az földet,
 Az ki igazgatta az te kezeidet,
 És adott győzedelmet!»

385

Azután az Judit az Akiort hívatá,
 És az Holofernes fejét néki mutatá:
 Az is álmétkodván ottan homlok esék
 És Judit asszont áldá.

390

Monda Judit asszon mind az egész községnek:
 «Az köfalon széllal mindnyájan ott legyetek,
 És mihelt megvirrad ottan induljatok
 Mindnyájan viadalnak.

395

Azt látva az strázsák ottan hátra futamnak,
 Hogy ők azt megmondják a haragos hadnagynak,
 És mihelt meglátják csak az ő derekát,
 Ottan mind elfutamnak.

400

Mihelt meglátjátok, hogy ők is elfutamnak,
 Ottan nagy bátoron mind utána menjetek,
 Hától mind vágjátok, mert az Isten őket
 Mind kezetekben adja.»

Akior ezt látván pogánságot elhagyá,
 Az Istennek híven és környülmétködék,
 Zsidó nép közibe minden nemzetivel
 Azonnal számláltaték.

405

Mihelt megvirrada, mind fegyvert ragadának,
Az fejét kitevék, kapun kiindulának, 410
Igen nagy zörgéssel és nagy kiáltással
Viadalhoz állanak.

Az strázsák megláták és hátrafutamának,
Hogy ők azt megmondják az haragos hadnagynak,
Az sátora előtt nagy sokan kopognak, 415
De bémenni nem mernek.

Akarják köhögven ötlet felébreszteni,
Azonban jutának főfő urak öt látni,
Ez dolgot mondani az komornikoknak,
Kezdek ímezt mondani : 420

«Menjetekek el úgymond, urunkat felköltsetök,
Mert ím el-kijöttek most likból az egerek,
Viadalt kívánnak, minket bajra hínak,
És még ugyan bosszontnak!»

Béméne Vagahó, kárpit előtt megállá, 425
És ő kezeivel zörgete és tapsala,
Mert ő azt alítá, hogy Judit asszonylyal
Az ő ura alonnék.

De hogy nem hallhatá semmi megmozdulását,
Kárpit felemelvén látá csak az derekát, 430
Felszóval kiálta, ruháját szaggatá,
Az sátorba bémene.

És ott nem találá az zsidó Judit asszont.
Hamar kifutamék az sátorból, ezt mondván :
«Az egy zsidó asszon nagy szégyent tött rajtunk, 435
És az mi királyunkon.

Imé az urunknak földén vagyón dereka,
És el vagyón töle vétetvén ő feje!»
Ezt látván az urak, mind megijedének
És megháborodának. 440

Nagy kiáltás lőn ott mind az egész táborban,
 Mindnyájan azonnal esének ők bolygóban,
 Senki semmit nem szól, kiki csak fejet hajt
 És egészség felé tart.

Utánnok az zsidók, őket öldezik vala, 445
 Mert minden rend nélkül téstova futnak vala,
 Az zsidók peniglen nagy roppant sereggel
 Rájok rohannak vala.

Óziás pap penig városenként elkülde,
 És minden városból népet rájok támaszta, 450
 Szinte az határig nám mind őket vágák,
 Onnat hátratrérének

És nagy nyereséggel zsidók akkor járanak,
 Az ő marhájokkal mind meggazdagulának,
 Az Holofernesnek minden gazdagságát 455
 Adák Judit asszonnak.

Akkoron az Judit szép dicsíretet kezde,
 És az úristennek ilyen éneket kezde :
 Dicsírjük az Istent, néki énekeljünk
 És csak ő benne bízunk. 460

Mert csak az Isten az, ki a hadot megveri,
 És ellenségünket hatalmával megtöri,
 Ki mi rejánk jött volt nagy sokaságával
 És hatalmasságával.

Azon igyeközik, hogy minket elveszessen, 465
 Iffjakat mi köztünk fegyverekkel levágjon,
 Sok kis gyermekeket és sok szép szüzeket
 Közöttünk rabbá tegyen.

De az Isten ötet ő hatalmasságával,
 Azelőtt megölte egy asszonember által, 470
 Ki megcsalta ötet az ő nagy szépségével
 És az ő beszédével.

Levette ő róla az ő özvegy ruháját,
És ő rejá vötte az ő nagy szép ruháját,
Megmosta orcáját, béfonta a haját 476
És feltötte násfáját.

Szeme megcsalatott látván az ő sólyáját,
Szüve megitközött látván az ő szépségét,
Az önnön törével az egy asszonember,
Elvette az ő fejét. 480

Akkor kiáltás volt mind az egész táborban,
Mikor kimentenek szegének szomjúsággal,
Iffjak őket veszték és az Isten előtt,
Elvesztek viadalban.

Jer mi énekeljünk urunknak Istenünknek, 485
Új éneket mondjunk az mi nagy Istenünknek:
«Nagy vagy te Úristen és igen hatalmas,
Kit senki meg nem győzhet.

Tenéked szolgáljon minden teremtetett állat,
Mert te teremtetted és tiéd minden állat, 490
Te hatalmad ellen lám senki nem állhat,
Sem földön sem föld alatt.

Az magas hegyeket tövéből megindítod,
Az erős köveket viaszképen olvasztod,
Az kik téged félnek, te felmagasztalod, 495
Kevélyeket alázod.

Jaj minden népeknek, kik mi reánk támadtak,
Mert az nagy Úristen bosszút tehet azoknak,
Az ítélet napján nyilván megismerik,
Nagyvoltát haragjának. 500

Akkor ő testeket tűznek féregnek adja,
És hogy mind örökké ott légyenek azt hagyja,
Az pokolra hányja és az ő színétől
Mindörökké megfosztja!»

Azután gyűlének mind az Jeruzsálemben, 505
Innepet szerzenek Istennek örömkben,
Mely innep ő köztök lenne az dologról
Örök emléközetben.

Judit asszon pengig az ő nagy erültében,
És az Úristenhez való tiszteletiben 510
Az Holofernesnek minden gazdagságát
Felvivé az templomban.

Százöt esztendeig éle özvegységében,
Az ő jó urának minden örökségében,
Ábra leányának szabadságot ada, 515
Elnyúgovék Istenben.

Ezt az nagy Úristen megíratta münékünk,
Hogy ő benne légyen minden mi bizodalunk,
És ő lészen nekünk az mi nagy bajvívónk,
Hatalmas ótalmazónk. 520

Megszabadít minket minden ellenségünktől,
Ördegtől, pokoltól, az örök kárhozattól,
Hogy örök életet vegyünk mennyországban
Az ő Istenségétől.

Az ezer és ötszáz ötvenkét esztendőben, 525
Az Sztárai Mihál pap ezt rendelé énekben,
Az nagy Úristennek csodatételével
Való emléközetben. Amen.

HISTORIA DE VITA BEATI
ATHANASII ALEXANDRIAE EPISCOPI
FIDELISSIMI.

Ad notam, Röttenetes bűn lám volt az fősvénység.

ELSŐ RÉSZE.

Mostan emlékezünk az régi időkről,
Az régi időkben egy jámbor piskekről,
Athanáziusról, igaz keresztyénről,
Ő igaz hitről, jámbor életiről,
Sok háborúságnak elszenvedéséről.

5

Jézus Krisztus urunk születése után
Háromszáz tizenhét esztendő elmúlván,
Az Görögországban Konstantinápolyban
Konstantinus császár vala uralkodván,
Az keresztyéneket nagyon oltalmazván.

10

Csakhamar terjede Istennek ígéje,
Mindenütt hirdettetik az Úr Krisztus neve,
Melylyel az sátánnak kitelék ideje,
És azon az sátán nagyon megijede,
Álnoksággal azért nagygyal felfegyverkezék.

15

Hatalmasságával, nagy vérontásával,
Sok keresztyéneknek martyromságával,
Az ördög megví vala az Úr Krisztussal,
De látá, hogy semmit ő nem használ azzal,
Mert az keresztyének szaporodnak azzal.

20

Ám egy eretneket azonnal támaszta,
Kinek az ő neve az Árrius vala,
Alexandriában ő fő ember vala,
És az pispökséget ő kívánja vala,
Hamis tudományát azért hinti vala.

25

Ennek tudománya ilyen hamis vala :
Krisztus istenségét ő tagadja vala,
Csak pusztá embernek ötet vallja vala,
Isten eszközének ötet mondja vala,
És úgy teremőnek, váltónak mondja vala.

30

Legelőszér úgymond az Isten teremő,
És mint eszköz által világot teremő,
Azután váltságára mi éróttünk küldő,
De ő istenségét ő véle nem közlé,
Minden embereknél csak őt felljebb tevő.

35

Sok bolond embernek ez oly igen tetszék,
Nagy hamar nagy sokan ezt könnyen elhivék,
Mert az okossághoz nagy könnyen férkezék,
Azért keresztyén nép kétfelé hasonlék,
Krisztus személyéről nagy kérdés támasztaték.

40

Tartják Árriussal, a kik imezt mondják :
Csak ember a Krisztus, nem Isten, azt vallják ;
Tartják a Krisztassal, kik Istennek vallják,
És ötet embernek egyetemben vallják,
Istennek, embernek közbenjárónak mondják.

45

Alexandriában jámbor pispök vala,
Kinek az ő neve Alexander vala,
Athanáziust ez feltartotta vala,
Atyjátul, anyjátul ő elkérte vala,
Mert kicsin korában jónak esmérte vala.

50

Reggel hogy egy napon tengerre néz vala,
Felső palotából szépen látja vala,
Deák gyermekeket hogy játszódnak vala,
Pispeket ő köztök választottak vala,
Az Athanáziust, ki kereszttel vala.

55

Igen ő az dolgon csodálkozik vala,
Deák gyermekeket behívatta vala,
Mit cselekedtenek? ő kérdezi vala,
Athanáziusra ők mutatnak vala,
És cselekedetét nem tagadja vala.

60

Nagy szépen kérdezi Alexander pispök,
«Micsoda hitetek és mint kereszteltek?»
Athanázius csak mind felel előtttek,
Hitnek ágazatját számlálja előtttek,
Keresztyénségnek módját szépen mondja előtttek.

65

Választá azonnal az pispök magának,
Látván ő elméjét, adá tanyítónak
Hogy felnevekednék egyházi pásztornak,
És lenne rontója hamis tudománnak
Igaz tanyítója Krisztus juhainak.

70

Sokakat elmével ő feljül múlt vala,
Jámbor életiben igen fénlík vala,
Azért őt az pispök úgy szereti vala,
Az ő asztalánál őt éteti vala,
Őtet esperestté immár tötte vala.

75

Döge Árriusnak hogy támadott vala,
Alexander pispek ellene szól vala;
De miérthogy immár ő vén ember vala,
Azért erős munkát ő nem tehet vala,
Csak az Úristennek nagyon könyörög vala.

80

Eretnek Árriust el-kiűzte vala,
 Levelét mindenütt elfoltatta vala,
 Az keresztyéneket bátorítja vala,
 Árrius dögétől oltalmazza vala,
 Tüle magát ójja, mindennek írja vala. 85

Vakmerő Árrius ellene jár vala,
 Görög pispökeknek hízelkedik vala,
 Ő tudományával hanyakodik vala,
 Az jámbor vén embert megcsúfolja vala,
 Azképen ő mérgét mindenütt hinti vala. 99

Igy hozzá állának nagy sok városokból,
 Sok főfő pispökek ő bolondságokból:
 Euzébius pispök Nikomédiából
 Másik Euzébius az Cezáreából,
 Az Theagonius az Nikha városból. 95

Theonázés álla az Marmarikából,
 Maris pispök véle Kalcedóniából,
 Sekundus mellette az Ptolemaisból,
 Arcius Lidiából, Gergely Bertyrusból,
 Theodorus álla az Leodiceából. 100

Athanázius más Anadzarbiából,
 Paulinus Tyrusból, az nemes városból,
 Patrophilus álla Zithopóliából,
 Narciscus isméglen az Neroniásból,
 Menophantus álla mellé az Efezusból. 105

Derékképen ezek Árriussal vannak,
 Az Úr Krisztus ellen nagyon hadakoznak,
 Istennek nem vallják, csak bolondoskodnak,
 Nagy sok szegény népet tőle elszakasztanak,
 És az Lucipernek ők oly igen vadásznak. 110

Oh mely nagy sok romlás az miatt indóla,
 Napkelet, eniszet ezen megindóla,
 Egész keresztyénség ezen megindóla.
 Konstantinus császár mikoron meghallá
 Ő is lám ez dolgon oly igen megbúsula.

115

Csakhamar választá ő megbúsultából
 Ozius pispöket az Hispániából.
 Túdós, jámbor embert Korduba városból,
 Hogy menne közikben parancsolatjából,
 Tenne csendeszséget Isten akaratjából.

120

Töle mindnyájoknak szép levelet íra,
 Árriust főképpen igen megkorpázá,
 És az pispökeket igen pirongatá,
 Az jó egyességre es őket mozgató,
 Az levélben mikor nekik ímezt írá :

125

«Ilyen kérdéseknek — ha ti jók volnátok,
 Haszontalan voltát nyilván jól látjátok,
 Az szegény községet nem háborgatnátok,
 Sőt nagy egyességgel ti tanyítanátok,
 Az Krisztust Istennek, embernek vallanátok.

130

Sok eretnekséget eltávoztatnátok,
 Istennek ígését ne útáltatnátok,
 Ne gyaláztatnátok, ne káromlatnátok,
 Ki volna uratok, ti meggondolnátok,
 Mert nyilván tudjátok, hogy néki számot adtok.

135

Sok lelket vesztetek ti bolondságtokkal,
 Hogy ha ti tartjátok bolond Árriussal,
 Térjete meg inkább, légyetek Krisztussal,
 Légyetek egyesek anyaszentegyházzal,
 Visszát ne vonjatok az igaz credóval.

140

Inkább te Árrius olyat indítottál,
Kit tönnön agyadból magadban gondoltál,
Az tönnön elmédben lám visszafordultál,
Egész szentírásnak ellene támadtál,
Az Krisztus Jézusnak hogy ellene mondottál!» 145

Megtére Ozius, semmit nem használa,
Árrius vakságban ugyan megmarada,
És az ő nagy mérge inkább elárada.
Konstantinus császár es reá gondola,
Béhivatá őket egy nagy konciliomba. 150

Igen sok szekeret, hajót kerestete,
Nagy bőséges élest gyorsan szereztete,
Mindenfelé hamar követet ereszte,
Hogy minden eljöne, költséget se tenne,
Az császár költségén bár útra eredne. 155

Ám mind begyülének Nicea városban,
Háromszáz tizennyolcz pispék a Synodba,
Véle tudos népek vannak társaságban,
Kik széllel lakoznak ez széles világban,
Szántalan sok köznép bégyüle az városban. 160

Csak az jelessében néhánt megnevezünk,
Kik jelen voltanak ott tudos piskek,
Kiknek Krisztus Jézus vala ő mesterek,
Isten s ember valván egy idvözítőjek,
És közbenjárójok, minden gondviselőjek. 165

Béjött vala akkor el nagy messze földről
Makárius pispök az Jeruzsálemből,
Pafnucius pispök szintén Egyiptusból,
És az Jakab pispék az Migdoniából,
Az jámbor Pál pispék az Neocézareából. 170

Eusztakhius pispök Antiokhiából,
 És az Miklós pispök az Ciliciából,
 Az Ozius pispök az Hispániából,
 Alexander pispök Alexandriából,
 Az Athanázius véle jött az városból. 175

Athanáziusnak ott kell vala lenni,
 Mert ő Árriussal tudna vetekedni,
 Éles elméjével ötet elől venni,
 Az ő csalárdságát el-kijelenteni,
 Isten ígéjével megszégyeníteni. 180

Többen valának ott jámbor piskek,
 Kik az többi között nám nevezetesek,
 Cyprus szigetéből Spiridion pispök,
 Az Cezáreából Euzébius pispök,
 Igen tudós pispök, de megalondult pispök. 185

Igen fogta vala az Árrius pártját,
 Míg meg nem ismeré az ő hamisságát,
 De mikor meglátá az ő bolondságát,
 Megtére, elhagyá az ő nagy vakságát,
 Miként meghalljátok végre ő vallását. 190

Sokan ezek közül olyak is valának,
 Kik az Krisztus mellett nagy kint vallottanak,
 Az jobb lábok, kezek elvágattatának,
 És kiknek jobb szemek kitolyattatának,
 Kiknek mind két kezek es elvágattatának. 195

Sok közül egy vala Pafnucius pispök,
 Az második vala az jámbor Pál pispök,
 Az harmadik vala az Maximus pispök,
 Többen is könyékben vágott lábok, kezek,
 El-kitolyatott tőlek az ő jobb szemek. 200

Jó Sylvester pispök oda nem jöhet,
 De ő az Rómából követeket küld,
 Alexander pispék meg azképen küld,
 Konstantinápolyból hogy ő nem jöhet,
 Mert mind az kettőnek nehéz vala vénsége. 205

Minden pártosival Árrius ott vala,
 Kiket onnan feljül megneveztünk vala,
 Vakmerőségökben bizakodnak vala,
 Mert önnön magokat lám elhitték vala,
 Hogy többet tudnának, azt alítják vala. 210

Igen nagy sok bölcsek oda gyűltek vala,
 Kik csak ez világban bölcselkednek vala,
 Kik pogán bölcseknek hívattatnak vala,
 Jámbor pispékeknek hívattatnak vala,
 És az Árriussal azok is tartják vala. 216

Az egyik közülek elől állott vala,
 Ő bölcseségével hanyakodik vala,
 Kivel tudós népek vetekednek vala,
 Ketten beszédekkel véle vínak vala,
 De semmit ő néki lám nem tehetnek vala. 220

Titus nagy vén ember ottan előláll,
 Ki Jézus Krisztusnak confessora vala,
 De ötet minnyájan igen féltik vala,
 Némelyek peniglen megnevetik vala,
 De az pogán bölcsnek imezt mondja vala : 225

«Hallgasd meg pogán böles a mit néked mondok,
 Az Jézus Krisztusnak ő nevében szólok,
 Hallgasd meg mit mondok, mert igazat mondok,
 Csavargó beszédet én nem szaporítok,
 Hanem rövideden tenéked sommát mondok. 230

Az egy Isten mennynek földnek teremője,
 Látó, láthatatlan állat teremője,
 Kinek mindeneknek teremte ígéje
 És megerősített ő dicső szent lelke,
 Minden keresztyénnek ő benne reménsége. 235

Nem két istent vallunk hogy ekképen szóljunk,
 Az Isten ígéje, kit fiúnak vallunk,
 Bűnös embereken könyörült mi rajtunk,
 Született érottünk és lakozott köztünk,
 Megholt mi érottünk, feltámadott érottünk. 240

Az atya úristennek jobbján ül érottünk,
 Mert ő mi szószólónk és egy közbenjárónk,
 Ő mi oltalmazónk, minden gondviselónk,
 Ő az Istenember, az mi idvözítónk,
 Kit világ ítélni — mi jövődöre várunk. 245

Semmiben ezeket hátra te ne vessed,
 Az tönnön elméből ezeket ne mérjed,
 Szívedből, lelkedből csak ezeket higgyed,
 Az Isten beszéde, hatalma meghiggyed,
 Felelj te énnékem, ha ezeket elhitted! 250

Igen az pogán bölc ezen álmélkodék
 És az ő szívében azonnal megesék:
 «Meghittem bizonynyal!» ily szóval esküvék,
 És a vén jámbortul kézen fogattaték,
 Keresztyén egyházhoz keresztségre viteték. 255

Igen inti vala társait mentében,
 Hogy ne maradnának az hitetlenségben:
 «Láttatok engemet én bölcseségemben,
 De meggyőzöttetém Isten beszédében,
 Hiszek háromságban, az egy igaz Istenben!» 260

Azonközben egyben mindnyájan gyűlének,
 Nagy királyi házban székek tétetének,
 Pispekek nagy szépen renddel leülének,
 Nagy sok tudós népek vélek leülének,
 Hogy Isten szavából igazat ítélnének. 265

Legutól béméne császár ő felsége,
 Egy alacson széken közöttök leüle,
 Alázatosságát azzal ő jelenté
 És ő mindnyájoknak tisztességet teve
 Hogy egymást tisztelnék, példát ők vennének. 270

Eustakhius pisepek nagy szépen felkele,
 Mindnyájok képében császárnak köszöne,
 Hogy nagy dícsíretre méltó ő felsége,
 Kinek első gondja Isten tisztessége,
 És minden szerelme, Istennek ígéje. 275

Konstantinus császár nagy szépen azt mondja:
 «Mely idők voltanak, mindentek jól tudja,
 Mint háborgattanak, testetek mutatja;
 Az békeség azért Isten adománya,
 Kérlek egyességet mindentek akarja. 280

Sok rútságot hoztok ez visszavonyással,
 Mikor ti egyesek nem vagytok egymással,
 Sőt egymásra vagytok szidalmatossággal.
 Perrel és patvarral sok rágalmazással,
 Ti személyeteknek útálatosságával. 285

Az igazsággal ti hogy nem elégesztek,
 Lám az úristentül vagyon ti könyvetek,
 Miért magatokat megnevettetitek,
 Az hitetleneket is gyönyörkedtetitek;
 Hiszek szent lélekben, lám ti elfeledtetek. 290

Ne légyen köztötek semmi visszavonyás,
 Nem illik hozzátok eretnek pártolás,
 Légyen ti köztötek igaz prédikálás,
 Hogy igazán légyen az Isten imádás,
 Uram Jézus Krisztus, kérlek, hogy ezekhez láss!» 295

Derék konciliom ezt hallgatja vala,
 Minden jámbor ember jóvá hagyta vala:
 De Árrius párti ezt nehezlik vala,
 Azért önnön köztek ők zúgódnak vala,
 Sok panasz-levelet egymásra hoznak vala. 300

Rövid választ teve császár levelekről,
 Egyenkint elszedé mind az ő kezekből:
 «Az Isten megítél titeket ezekből,
 Nem kell most mulatni szóljatok az hitről,
 Igazat valljatok az Jézus Krisztusról!» 305

Igen hamar tűzre azt mind hányattatá
 Árriust azonnal előhívattatá,
 Az Athanáziust ellenben állatá;
 Igaz ítéletet pispekekre hagyta,
 Hogy minden hallgatna, fejenkint megparancsolá. 310

Árrius magában igen kevély vala,
 Nagy szertelen magas hosszú nyakú vala,
 De az beszédével hízelkedő vala,
 Az emberek előtt olyha komor vala,
 Mint az álnok kígyó bizonynyal olyan vala. 315

Ezt az ruházatja megmutatja vala,
 Félvállon palástját ő viseli vala,
 Ruhája fél újját el-kiölti vala,
 Mint szárnya szegett lud, csebeskedik vala,
 Igen szégyentelen és orczátlan vala. 320

Ellenben kediglen az Athanázius,
Kinek bizodalma az úr Jézus Krisztus,
Kegyes tekintetű, igen alázatos,
Maga viselésben igen mértékletes,
Igazságban erős, de azért ő szemérmes.

325

Próbára kelének, öszvefelelének,
Nagy sokat egymással ők vetekedének,
Isten beszédéből kit megítélének,
Az jámbor piskek, kik ott leülének.
Az Árrius mellett csak kevesen lőnek.

330.

Igen hamis vala Árrius vallása,
Mert az szent írásból nem vala támasza,
Sőt mind az szent írás ellene szól vala,
Hogy az közbenjárót csak embernek vallá,
Azert csak tizenkét pispék ő véle vala.

335

Sőt végre azok is mind megíjedének,
Némelyek tettétvén, hogy már megtérének,
Haton Árriussal számkivettetének ;
Nem sok idő múlván ketten megtérének.
Az Theagonius, Euzébius jövének.

340

Csoda nagy szép vallást Euzébius teve
Krisztus szerelméről mikor így beszéle :
«Az atya istennek ő egyetlenegye,
Világ teremője és idvözítője,
Isten-ember lévén megengesztelője.

345

Oly igen szép dolgok akkoron levének
Az keresztyén hitről mind vallást tevének
Mely vallást írásban béhelyheztetének,
Hogy mindenek vélünk egyet értenének,
Világ végezetig kik Krisztusban hinnének.

350

Próbaképpen mondják: hiszünk egy Istenben,
 Az egy mindenható atya úristenben,
 Az mennynek és földnek ő teremőjében,
 Jézusban Krisztusban, mi idvözíténkben,
 Az atya istennek egyetlenegy fiában. 355

Igaz istenséggel öröktől született
 Az atya istentől és nem teremtetett,
 Sőt az egész világ tüle teremtetett,
 Egy lévén állatjával, nekünk jelentetett,
 Az ki mennyországból mi éröttünk leszállott. 360

Felvötte éröttünk ő az emberséget
 Bizony ember lévén értünk ként szenvedett,
 Harmadnap azután ismég feltámadott,
 Felment az mennyégben atya jobbján állott,
 Minden keresztyéntül ítéletre várandó. 365

Igyemben mi hiszünk mind az szent lélekben,
 Atyától, fiútul származott Istenben,
 Ki vezérel minket minden mi ügyünkben,
 Megtart az írásnak igaz értelmében,
 És vigasztal minket mi keserűségünkben. 370

De azután hiszünk anyaszentegyházban,
 Szentek egyességét, bűnnek bocsánatját,
 És a mi testünknek ő feltámadását,
 Az örök életnek nyilván megadását,
 Mert mindnyájan hiszszük az Isten mondását. 375

Ezeknek kívüle az kik pártot tartnak
 Istentől s mi tőlünk ők mind átkoztatnak,
 Kik az egy Istennek ellene szólottak,
 Az ő szent fiának ellene támadtak,
 Az ő szent lelkének is ellene jártanak! » 380

Levének ezután olyak az synadban,
 Kik lőnek ön magoktul ilyen akaratban,
 Hogy egyházi népek az szent házasságban
 Többé ne élének, lenne tiltás abban,
 Csak szűzek lennének élének tisztaságban. 385

Igen tetszik vala sokaknak ez dolog,
 De nem tetszik vala az Pafnúciusnak,
 Hogy ki jámbor pispöke vala Egyiptusnak,
 Azért ő felele, ellent monda annak,
 Imezképen szólván egész konciliomnak : 390

«Sőt nagy szép tisztaság az igaz házasság,
 Ne tiltassék tőlünk azért az jámborság,
 Mert helyette bójó undok parázñaság,
 Véle egyetemben számtalan gyilkosság,
 Távol légyen tőlünk azért ily nagy vakság.» 395

Senki szent lelkének ellene nem szóla,
 Szent Pálnak jövendőmondásáról szóla,
 Ördögi tudománnak ilyen dolgot monda,
 Mely szép házasságnak ellene támadna,
 Képmutatásképen hazugságot szólna. 400

Igen jóvá hagyák mind az ő mondását,
 Mert noha ő magát szűzen megtartotta,
 Mégis oltalmazá papok házasságát.
 Ördög nem teheté akkor akaratját
 Miglen nem támasztá az Calixtus pápát. 405

Mind haza oszlának az kik ott valának,
 Az konciliomból helyekben szállának,
 Négyen Árriussal csak hogy pirongának,
 Kik szánkivetésben ő véle valának,
 Az Isten Krisztusnak hogy ellene mondanak. 410

Immár meghallátok ennek első részét,
 Athanáziusnak felnevekedését,
 És az Árriussal megvetekedését;
 Másszor meghalljátok nagy sok szenvedését,
 És szenvedésekben nagy jámbor életit.

415

ATHANÁZIUS ÉNEKÉNEK MÁSODIK RÉSZE.

Csodákat halljatok jámbor keresztyének:
 Nagy hamar meghala Alexander pispék,
 És Athanázius helyében lön pispék,
 Melyet megirigyle a nagy irigy ördög,
 Azért háborgatá ötet az sok eretnek.

520

Hamar nagy sok felől ismég támadának
 Kik az Árriussal még pártot tartának;
 Hogy öt haza hoznák, mind azon volnának,
 Az Euzébiushoz az kik hallgatnának,
 Ki piskepe vala Nikomédiának.

425

Ravasz nagy vén ember Euzébius vala,
 Az koncíliomban úgy tétette vala,
 Árriusnak pártját hogy elhagyta vala,
 Tizennégy magával megátkozta vala,
 De azért az mérget szívében tartja vala.

430

Igen forgolódik az ő barátival,
 Athanáziusra sok árultatással,
 Hogy meggyűlöltenék ötet az császárral,
 Utána indultak nagy sok álnaksággal
 Nagyon viaskodnak az Jézus Krisztussal.

435

Sok szántalan nyila vagyon az ördögnek,
 Az ki hív mestere az eretnekségnek,
 Azért ily tanácsot köztök végezének,
 Hogy az Árriusért ők könyörgönének,
 Néki az császártul kegyelmet nyernének. 440

Tanácsok ez vala, de titkolják vala,
 Mert ők ebben utat nem találnak vala,
 De lám az császárnak özvegy nénje vala,
 Kinek az ő neve Konstáncia vala,
 Annak egy eretnek ravasz káplánja vala. 445

Igen hízelkedik az káplány asszonyának,
 Az Árriust gyakran ő mondja igaznak,
 Nagy irigység miatt de megnyomorúlnak,
 Hogy az község előtt láttatott tudósnak,
 Kiért az pispekek reá támadtanak. 450

Asszony az káplánnak beszédét elhivé,
 Igaz pispekeket ottan meggyölölé,
 Az Árrius mérget szívében bévevé,
 Kiért az úristen az asszont megveré,
 Halálos kórágban mert hamar őt ejté. 455

Nagy keserőséggel császár látogatja,
 Az ő kórágában nagyon vigasztalja,
 Asszony ő halálát noha így jól látja,
 De mégis az mérget szívében titkolja,
 Sőt ő az császárnak szép beszéddel ezt mondja: 460

«Im látod meghalok, világból kimúlok,
 De te országodról szorgalmatos vagyok,
 Ne következzenek szántalan romlások,
 Igaz emberekért nagy sok pusztulások,
 Kiknek igazságért vagyon háborúságok. 465

Semmit én tenéked most többet nem szólok,
Mert látod világból ezennel kimúlok,
Ez nap én tenéked egy hív káplánt adok,
Önnen magam helyett tenéked ajánlok,
Tőle megértheted a mit most néked szólok!» 470

Vala az császárnak ez beszéd eszében,
Szerelmes nénjeért káplán is kedvében,
Azért előlvevén káplán beszédében,
Ki az Árriusért lön nagy könyörgésben
Hogy ő ne tartatnék többé számkivetésben. 475

Nem akara azért ő hertelenkedni,
Az pispökek ellen ötet haza hozni,
Hanem ő vallását elébb megíratni,
Árrius kezével, és akará meglátni.
Akkor az Árrius sok csalt kezde gondolni. 480

Igen lépegeti ő eretnekségét,
Nagyon változtatá előbéli ígését,
De azért megtartá ő hamis értelmét,
Csakhogy az császárnak békőthetné szemét.
Császár pispekeknek küldé ő levelét. 485

Valának akkoron az Jeruzsálemben
Nagy sok fő pispökek az gyülekezetben,
Kiknek lám a császár íra levelében,
Árrius vallását vetnék ítéletben,
Ha jónak találnák, fogadnák közikben. 490

Ezt látván némelyek, álnokságnak mondák,
Álbeszéddel írott hazugságnak mondák,
Árrius pártosi lám mind jóvá hagyák,
Azonnal közikben ötet befogadák,
És annak levelét mindenfelé kiadák. 495

Ravaszsággal azért Árrius indúla,
Alexandriában mikoron bójuta,
Az Athanázius nem fogadja vala,
Ötet mint ördögöt távoztatja vala;
Árrius pártosi azon búsulnak vala.

500

Sok panaszt tevének reá az császárnak,
Sok szántalan vétet reá vádolának,
Az Tyrus városban bémivattatának,
Császár képe előtt hogy reá szólnának,
Valamit ő reá megbizonyíthatnának,

505

Igen hamar lönek Tyrus városában,
Hatvan fő piskek jelen az synadban,
Árrius pártosi vannak pironzásban,
Semmit nem hozhatnak elől bizonyásban,
Azért maradának ők egy nagy hazugságban.

510

Sok hazugságoknak az egyik ez vala,
Hogy nem igaz pispek, azt hazudják vala,
Császár ellen támadt, azt is mondják vala,
Szent asztalt, szent pohárt eltöretett volna,
Nagy sok szent könyveket megégettett volna.

515

Sokan ott valának Árrius pártosi,
Athanáziusnak sok hamis pörösi,
És azok levének néki ítélői
Császár képe előtt minden vádolói,
Nagy hamis átkokkal ötet megátkozói.

520

Ezt látván nagy hamar méne bánatjában
Az Athanázius Konstánczinápolban,
Felséges császárnak panaszkodásban,
Kéri ő felségét, tenne törvint abban,
Hogy ne nyomorgatnák ötet igazságában.

525

De mihelt meghallá császár az ő szavát,
Előhívatatá ő író deákját,
Véle megíratá ő parancsolatját,
Az egész synodnak az ő akaratját,
Akarja meglátni mindennek igazságát. 580

«Ingyen jól sem tudom mit cselekedtetek,
Az ti synadtokban ti mit végeztetek,
Látszik nyilván úgymond, hogy irigykedtetek,
Az igazság ellen ti törekedtetek,
Igazat akarok azért látni köztetek!» 585

Nagy sokan immáran eloszlottak vala,
Kik Euzébiushoz mind hallgatnak vala,
Konstántinápolban el-béjöttek vala,
Konstántinus előtt immár állnak vala,
Árrius pártosi megmaradtak vala. 540

Panaszt így tevének Athanáziusra,
Hogy ő támadt volna felséges császárra,
Konstántinápolyban élést nem bocsátna,
Ezt fenyegetéssel ő mondotta volna, —
Négyen az pispekek tőle hallották volna. 545

Reá hallgass kérlek, mely nagy sommát téssen
Hol az árultató böcsületben lészen,
Az ő személyére is tekintés lészen,
Ő árultatása foganatos lészen,
Az igaz embernek igye nehéz lészen. 550

Igen megindúla császár az beszéden,
Athanáziusra nagy haragja lévén,
Az ő szeme előtt lám elvetett lévén,
Sőt ennek fölötte dolga ímigy lévén,
Császár haragjában számkivetett lévén. 555

Messze földre méne szinte Galileában,
Császár haragjából Treukris városban,
Ezen nagy sirás lón Alexandriában,
Hogy az ő pispökek nagy igazságában
Az császárnak volna ilyen nagy haragjában. 560

Jámbor pisek vala Treukris városban,
Maximus pisek, igaz tudományban,
Az Athanáziust tartja méltóságban,
Mindennel táplálja ő igazságában,
Nagyon vigasztalja nyomorúságában. 565

Senki ne csudálja császár csalatságát,
Hogy jámbor bévévé az pispökek szavát,
Hogyha meggondolja szent Dávid prófétát,
Ki bévötte vala egy szolgának szavát,
Miffeboset ellen hazug Sibának szavát. 570

Ha oztán tekintesz Ádámnak dolgára,
A ki magát hívé az bolond Évára,
Mindketten hajlának az sátánnak szavára,
Hogy kezeket veték az megtiltott fára,
Nem emlékezének Istennek szavára. 575

Igyen jára császár ő bolond nénjével,
A ki megdöglettet az eretnekséggel,
Eretnek káplánnak hízelkedésével;
Császár sem használja az ő beszédével
Hazug Árriusnak ő alájjövésével. 580

Sokszor ő azután éltében megbánta,
Hogy hazug Árriust haza hozattatta,
Anyaszentegyházban őtet bébocsátta,
De ő büntetését az Istentül várta,
Melyet az úristen lám nem messze halasztta. 585

Oh felséges Isten tiéd az igazság,
Csak te benned nincsen mert semmi hamisság,
Emberekben vagyom lám az nagy álnokság,
Nagy sok tudatlanság, vakság és hamisság
Azért gyűlölséges nálunk az egy igazság. 590

Pártosok azonnal elhatalmazának,
Az Euzébiushoz az kik hallgatának,
Konstántinápolban mind béballagának,
Árrius közötttek, azon tanácskozának,
Mindnyájan szóljanak felőle császárnak. 595

Tolyva tolyyák ötet anya szent egyházban,
Kik magok sincsenek anyaszentegyházban,
Jámbor pispök vala Konstántinápolyban,
Az vén Alexander igaz tudománban,
Nem fogadja vala Árriust hamisságban. 600

Meghivé az császár pispökeknek szavát,
Előhivattatá Árriust ő magát,
Nagy hitre megkérdé az ő tudományát,
Ha konciliomnak tartaná vallását,
Háromszáz tizennyolcz pispökek tudományát. 605

Igen nagy esküvést az Árrius teve,
Hogy semmit azoktól ő nem különbözne,
Azért ő felsége csak kegyelmes lenne,
Minden igazságnak örömet engedne;
Az keresztyénségben úgy társaság lenne. 610

Sok esküvésére az császár azt mondja:
«Valamint esküvél, az Isten úgy adja,
Mert az te szívedet ő nyilván jól látja,
Meg nem csalod ötet, bosszúját megállja,
Hogyha az te nyelved igazán őt nem vallja!» 615

Árriust azonnal pártosi elvivék,
 Hogy Alexanderrel ötet szembe vigyék,
 Sok népnek láttára véle békéltessék,
 Keresztyének között hogy befogadtassék,
 De azt semmiképen véle nem tétetheték.

620

Császár hatalmával őt megfenyegeté,
 Euzébius pispék nagyon rőtgetteté,
 Holnap lészen napja azt nyilván jelenté,
 Ha bé nem fogadod, lesz számkivettette,
 Ilyen vén korodban búdosó emberré.

625

Oh mely nagy sírást tön Alexander pispék,
 Mind az egész éjjel kiáltván könyörög,
 Kiáltását hallja Makárius pispék,
 Ki véle egyembe Istennek könyörög,
 Alexander azért ilyen szókkal könyörög :

630

«**R**eánk nézz úristen te szent szemeiddel,
 Hogy ne fertéztessünk Árrius dögével,
 Tégy kegyelmességet hív keresztyéniddel,
 Kiket meggyógyítál az te szent véreddel,
 És megtanyitottál drágalátos ígéddel.

635

Nagy hitetlenségnek Árrius tartója,
 Kinek istenséged csak igaz látója,
 Kérünk annak hogy légy eltávoztatója,
 Az te juhaidnak légy oltalmazója,
 És az Árriusnak nagy hatalmas rontója.

640

Avagy végy ki engem ez árnyék világból,
 Hogy megszabaduljak nagy búból, bánatból,
 Igaz számot adjak az te juhaidról ;
 Senki ne mondhassa az te vén szolgádról,
 Hogy elhajlott volna az igaz tudománról.

645

Törd meg uramisten te az eretneket,
 Ki szívében tartja az hazug ördögöt,
 Ne bocsáss közünkben kérlek ily nagy döget,
 Tarts meg híveidben az egy igaz hitöt,
 Melyet te szent fiad nekünk megjelentett.» 650

Ilyen könyörgését Isten meghallgatá,
 Az napot azonban es ő feltámasztá,
 Euzébius népét mind öszvehivatá,
 Árriust szállásról es el-kihivatá,
 Vélek egyetembe templom felé indúla. 655

Sőt nám azonközben hogy ők mennek vala,
 Árriusnak hasa oly igen fáj vala,
 Hogy ő semmiképen el nem mehet vala,
 Ám egy árnyékszékre félfelé tért vala,
 Nagy szörnyű halállal ugyanott meghala. 660

Sokáig ott várak kik követik vala,
 Végre ő várását már megunták vala,
 Ötet árnyékszéken úgy találták vala,
 Tehát az ő béli mind kiomlott vala,
 Júdás halálával mert lám megholt vala. 665

Igen nagy szégyenben akkor maradának,
 Kik az Árriussal pártosok valának,
 Ők nagy pirongással meg haza oszlának,
 Az hív keresztyének nagyon vígadának,
 Az nagy úristennek hálákat adának. 670

Megismerék akkor Istennek oltalmát,
 Az vén Alexander imádsága hasznát,
 Az nagy úristennek ő bosszúállását,
 Ki sokáig tűri az ő káromlását,
 Végre elbocsátja az ő kemény ostorát. 675

Istennek szent fiát Árrius káromlá,
Mikor őt bizonynyal Istennek nem vallá,
Hamis eskövéssel szent nevét csúfolá,
Mint az császár néki lám megprófétálá,
Az Isten haragja azért fejére szálla.

683

Sokan vannak most is illetén káromlók,
Jézus Krisztus ellen támadott káromlók,
Ő tudományának kik ellene mondók,
Az ő személyére támadott csúfolók,
Végre meglátjátok szörnyű lészen ő dolgok.

685

Csakhamar azután császár megbetegedék,
Nikomédiában világból kiműlék,
De testamentomban tőle meghagyték,
Hogy Athanázius haza hozattatnék,
Alexandriában székiben helyheztetnék.

690

Igen mondja vala felséges császárnak,
Euzébius pispök ellent tartván annak :
«Felségedet kérem hogy békét hagyj annak
Ne akard megjöttit Athanáziusnak !»
De semmit nem foga beszéde ravasznak.

695

Vala az császárnak három nagy szép fia,
Az nagyobbik fia Konstantinus vala,
Az kezépső fia Konstánczius vala,
Az küsebbik fia lám az Konstáns vala,
Szép testamentomot ezeknek ő tött vala.

700

Idejékhez képest elrendelte vala,
Birodalmát nékik elosztotta vala,
Nagy szépen levélben béiratta vala,
Nénje káplánjára azt ő bírta vala,
Mert mindenik fia ő tőle távol vala.

705

Bódog Rómaságot nagyobbik fiának,
 Az Konstantinápolyt középső fiának,
 Az Németországot külső fiának,
 Napkelet, eniszet, észak fiainak
 Hogy lenne kezekben és uralkodnának. 710

Vala ravasz káplán oly igen kedvében,
 Az Konstáncziusnak ő nagy szerelmében,
 Mert atyja levelét adá ő kezében,
 Azonnal beszállta az önnön tisztiben,
 Konstantinápolyban bírni az napkeletben. 715

Súgni-búgni kezde az káplány császárnak,
 Lassan palántálja mérgét Árriusnak,
 Szíve megdöglett az Konstáncziusnak,
 Mert ellene mondó az igaz Credónak,
 Igaz istenségét megtagadá Krisztusnak. 720

Törtínék azonban Konstantinápolyban,
 Alexander pispék az ő vénkorában,
 Világból kimúlék, méne mennyországban;
 Szegény keresztyének valának bánatban,
 Ő édes atyokon való nagy siralomban. 725

Választák helyében jámbor Pál pispéket,
 Ki nekik hirdetné az egy igaz hitet,
 És eltávoztatná az eretnekséget,
 Melyet az Árrius társaival hintett,
 Kivel nagy sokakat, immár megdöglett. 730

Lám az irigy ördög mikor ezt meglátá,
 Az eretnek császárt ő reá indítá;
 Ő pispekségétül az jámbort megfosztá,
 Az Euzébiusnak azt ajándékozta,
 Ki az Árriusnak zászlótartója vala. 735

Nikomédiában előbb pisek vala,
 Oda Bertirusból nem jól hágott vala,
 Konstantinápolban ugyan hágott vala,
 Más embernek tisztit ő felkapta vala,
 Mert igen agg róka, ravasz vén ember vala. 740

Ezzel nagy szarvat vön keresztyének ellen,
 Nagyon viaskodik az úr Krisztus ellen,
 Álnokságot gondol az pisekek ellen,
 Az kik viaskodnak az Árrius ellen,
 Főképen kediglen az Eusztakhius ellen. 745

Nem sok idő múlván néhányad magával
 Antiókhiaiba méne álnoksággal ;
 Eusztakhius pisek oly nagy bátorsággal
 Béfogadá ötet minden családjával,
 Atyafiúképen tartja nagy jó szállással. 750

Sokfelé izene az ő pártosinak,
 Antiókhiaiban sokan béjutának,
 Eusztakhius ellen olyat gondolának,
 Hogy törvényben érnék ötet paráznának,
 Egy szemtelen asszont ő reá fogának. 755

Igen hamar azért mind egybengyülének,
 Mint egy nagy synodban renddel leülének,
 Hogy már az Istenről ők beszélle nének,
 Atyafiúképen es értekezne nének,
 Az keresztyénségre nagy gondot viselnének. 760

Béjőve azonban az asszonyiállat
 Ám ölében vagyon egy fírfiú magzat,
 Az Eusztakhiusra nagy szüntelen kiált,
 Azt vallja, hogy tőle való az kis gyermek,
 Kit az ő ölében pisekek előtt tart. 765

Való bizonyosságát annak nem adhatá,
De az álnok synod hitire szorítá,
Asszony megesküvék, azzal bizonyítá,
Hogy Eusztakhiustól magzatot fogadta,
Az Eusztakhiust az synod kárhoztatá. 770

Sok keresztyéneknek lön ez siralmára,
Hogy ilyent költének az Eusztakhiusra,
És hogy ötet küldé császár messzeföldre,
Rácországon által az Horvátországra,
Az számkivetésre, nagy gyalázatosságra. 775

Vala az kis gyermek az egy kovács fatyja,
Kinek az ő neve Eusztakhius vala,
Asszonnak tanácsul nám azt adták vala,
Szabadon eskünnék azt mondották vala,
Nagy sommát asszonnak ők ígértek vala. 780

Ezért az úristen az asszont megveré,
Nagy hosszú kórságban mert lám ötet ejté;
Az asszony mindennek vétkét megjelenté,
Hamis esküvésért hogy Isten megverte,
Kinek az jutalmát pispekektől felvette. 785

Rómaságban kedig császár nagyobb fia,
Kinek az ő neve Konstantinus vala,
Igaz tudománban megmaradott vala,
Atyja beszédéről emlékezett vala,
Az Athanáziust el-haza küldte vala. 790

Igen szép levéllel ajánlotta vala,
Alexandriában beiktatta vala,
«Ezt úgymond, én atyám számkivette vala,
De azután sokszor azt megbánta vala,
És testamentomban ezt ő hagyta vala. 795

Túdos, jámbor ember helyében beszállna,
 Isten szerént néktek mindenben szolgálna,
 Senki ez dolognak ellent ne tartana,
 Hogy Isten haragja ő reá ne szállna,
 Mert Athanázius igazat prédikálna. 800

Azért én szerelmes híveim titeket
 Kérlek fogadjátok az ti pispekteket,
 Minden tisztességgel ti tartsátok ötet,
 Eltávoztassátok az eretnekeket,
 Kik az Krisztus ellen keszerülték nyelveket!» 805

Tulajdon kezével ezt nyilván megírá,
 Az Athanáziust örömmel fogadá,
 Egész keresztyénség es rajta vígada,
 Megjött az juhoknak ő igaz pásztora,
 A Krisztus Jézusnak igaz prédikátora. 810

Ezt az irigy ördög ismég megbosszulá,
 Árrius pártosit mindaddig szurkálá
 Hogy Konstáncziusnak panaszolnak vala,
 Ki az Árriusnak pártját tartja vala,
 Athanáziusra ekképen szólnak vala: 815

«Meghidgye felséged, ha te ezt engeded,
 Az te országodat ez miatt elveszted,
 Jobb leszen tenéked hogyha ezt kiüzöd,
 Avagy ez világból ötet kivégezed,
 Mert nyilván miatta nem leszen békességed.» 820

Ezt Athanázius hogy nyilván megérté,
 Az útát esméglen eleiben vevé
 Az ő fejét épen Rómaságra veté;
 Konstantínus vala igaz tudománban
 Az Jézus Krisztusnak ő igaz vallásában. 825

Vala immár akkor Konstáns Rómaságban,
Az önnön bátyjának ő birodalmában,
Mert az Konstantinus meghala az hadban ;
Az Konstáns is vala igaz tudományban,
Az Jézus Krisztusnak ő igaz vallásában. 820

Az Athanáziust azért szánja vala,
Az ő oltalmára gondolkodik vala.
Azonközben nagy sok vétket írtak vala,
Eretnek pispekők Athanáziusra,
Julius pispeknek szintén az Rómaságra. 835

Nem tűré Július, nekik hátra íra,
Hogy szemben jönének nekik napot hagyja,
De az törvénnapra csak egy sem jött vala,
Az Athanázius kedig jelen vala,
Azzal álnokságok inkább kijelent vala. 840

Gyámola lön azért Athanáziusnak,
Jámbor Konstáns császár íra az bátyjának :
Konstántinápolyban az Konstáncziusnak,
Ne akarja vesztét Athanáziusnak,
Mert vallaná ötet igaz prédikátornak. 845

«Ezen kérlek úgymond, én szerelmes bátyám,
Mert az te éltedet oly igen kívánnám,
Az te veszedelmed látni nem akarnám,
Azért én tenéked most tanácsul adnám,
Krisztusnak szolgálnál mint az édes atyám. 850

Lám tudod miképen cselekedik vala,
Az egy igazságot oltalmazza vala,
Az Krisztust Istennek holtig vallja vala,
Azért synodokat gyakran tétet vala,
Az Árrius dögét igen utálja vala!» 855

Ilyetén levelet mikor látott volna,
 Konstánczius császár gondolkodik vala,
 És nagy sietséggel synodot tött vala,
 Az Horvátországban Szárdika városban,
 Harmadfélszáz pispók bégyüle az városban. 860

Csak nagy szégyenséggel pártosok járanak,
 Mert ők az synodban öszve nem állának,
 Athanáziusra szembe nem szólának,
 Sőt ők egyenk nt mind elvakarodának,
 Mert mondják hogy az dér nehéz a békának. 865

Az synodban kedig kik jelen valának,
 Athanáziushoz jó nevet adának,
 Mindenfelé róla igazat íranak,
 Főképen ajánlák Alexándriának,
 Mindnyájan öt vallák az egy igaz pásztornak. 870

Megátkozák akkor mind az pártosokat,
 Senki nem tartaná ő társaságokat,
 Sőt eltávoztatná őket mint latrokat,
 Krisztus juhaira támadott farkasokat,
 Ingyen se hallgatná senki az ő szavokat. 875

Pártját fogá inkább Athanáziusnak,
 Jámbor Konstáns császár ír áz bátyjának,
 Hogy ő békét nem hágy Athanáziusnak,
 Ő lészen oltalma az igaz jámbornak,
 Pásztorát megadja az nyomorult juhoknak. 880

Róla Konstánczius sokat gondolkodék,
 Pispekek dolgáról ő megtudakozék;
 Athanáziusnak kegyelem adaték,
 Három levél tőle utána íraték,
 Haza-jövetelre es szabadság adaték. 885

Oh mely nagy örömmel őt haza fogadák !
 Alexándriában mikoron megláták,
 Az Istent mindnyájan ám felmagasztalák,
 Kik az Krisztus Jézust mind Istennek vallák ;
 De lám az pártosok azt oly igen bánák.

890

Felljebb övedzenek ő álnokságokkal,
 Császárhoz menének panaszolkodásokkal,
 Athanáziusra árultatásokkal,
 Ötet bévádolák nagy sok rútságokkal,
 Ördögösségekkel és paráznaságokkal.

895

Egy embernek karját mutogatják vala,
 Hogy avval varázslott, azt hazudják vala,
 És őt paráznának nyilván mondják vala,
 Reá bizonyítják, azt kiáltják vala : —
 Császár ez dologban törvint hagyott vala.

900

Sokan bégyülének Tyrus várasában,
 Nagy sok fő piskepek az egy nagy synodban,
 Pártosok valának sokan a synodban,
 Pafnúcius látá az Maximust abban,
 Hogy az pártosokkal ülne egy társaságban.

905

Soká nem tűrheté, hozzája sántála,
 Kezét megragadá és ő néki szóla :
 «Nem jó néked úgymond, latrok társasága,
 Ki vagy vélem öszvén Krisztus confessora,
 Szemed, kezed, lábad miképpen bizonyítja !»

910

Isten megjelenté Athanáziusnak,
 Hogy mely álnokságot reá gondoltanak,
 Ember karját mondják az ő szolgájának,
 Kit megfogtanak volt Arzéniusnak,
 De az elszaladván, megbeszélé urának.

915

Sokat gondolkodék az Athanázius,
 De lám véle vala ott az Timótheus,
 Császár-képe vala ott az Arkelaus,
 Hogy ki környül vala sok pöres-patvaros,
 Hogy kinek ellene csak az egy Isten orvos. 920

Feleletit hagyá az Timótheusnak
 Hogy ő megfeleljen az asszonyi állatnak,
 Kit hamisan reá pénzért fogadtanak,
 Akképpen meghagyá az ő szolgáinak,
 Magát hogy titkolják, ne mutassák azoknak. 925

Immáran mindnyájan hogy béültek vala,
 És az gonosz asszont el-béhozták vala,
 A mint tanyították, mind azt mondja vala,
 Athanáziusra rütságot szól vala,
 De Athanáziust ő nem esméri vala. 930

De hogy elvégezé a mit mondott vala,
 Im az Timótheus néki mondott vala:
 «Mit mondasz te asszony, neki mondja vala,
 Hol voltam én véled szeplőben valaha?»
 Felele az asszony, és imezt mondja vala: 935

«Ezen megesküszem, hogy bizon te voltál,
 Szép tisztaságomtul engem megfosztottál,
 Akkor hogy én nálam te szálláson voltál,
 Te Athanázius, bizonynyal te voltál!»
 Ő reá mutatván ezt mondja nagy felszóval. 940

Látván ezt nagy sokan, csak nevetik vala,
 Minden álnokságok mert kitetszik vala,
 De azért az asszont nem büntetik vala,
 Hamis bizonságról meg nem kérdik vala,
 Másik álnokságra készerítik vala. 945

Im az ember karját is előve hozzák,
Az egy skatulában nagyon mutogatják,
Arzéniusénak azt bizonynyal mondják,
Athanáziust ördöngösnek mondják,
Hogy azzal varázslott, ő reá bizonyítják. 950

Tőlök ő megkérdé: «hogya ismertétek
Az ennen szolgálmat, kik engem ítélték?»
Sokan felelének, úgymond: «jól esmertük!»
Azonközben szolga állapotok előttek,
Az Athanázius szépen mondja nekik: 955

«Ez az Arzénius, lám ti jól látjátok,
Ez az ő két keze, azt is jól látjátok,
Azt a hol vöttétek, magatok tudjátok,
Netalám ti ezzel mind varázslottatok,
Miképen hamissan ezt én reám mondjátok.» 960

Reá támadának, felreaszzkodának,
Nyilván szemfénvesztő, nagy sokan mondának.
Látá Arkelaus, képe az császárnak,
Hogy vesztőt akarják Athanáziusnak,
Hamar alá vevé ötöt egy ál ajtónak. 965

«Siess úgymond, menj el, mert látod elvesztnek,
Semmi igazságot lám elő nem vesznek,
Lépjél el előttök, jobb lészen fejednek,
Addig míg ezképpen reád dühöskednek,
Reád gondja lészen nyilván az úristennek!» 970

Császárhoz menének, reá panaszlának:
«Meghigyje felséged, mindnyájan mondának,
Ha te megkegyelmezs Athanáziusnak,
Meglátod romlását a te országodnak,
Mert téged elárult az te atyádfiának!» 975

Reá annál inkább az Császár haragvék,
 Kemén parancsolat tüle kiadaték,
 Valahol találnák, ottan megöletnék;
 Csak fejével érne, kitől elrejtetnék,
 Egy erős csatornakútban elrejtezők.

980

Jámbor ember vala az ki tartja vala,
 Hat egész esztendeig ott tartotta vala,
 Napfént az ideig ő nem látott vala,
 Csak az egy szolgáló lám enni hord vala,
 Az ételt kötelen alábocsátja vala.

985

Bőven megkiálták az jutalmát annak,
 Ki fejét vehetné Athanáziusnak,
 Avagy megmondhatná helyét szállásának,
 Az egész országban mindenütt búdosásának;
 Ez hírével esék az fősvény szolgálónak.

990

Isten megjelenté Athanáziusnak,
 Hogy kimenne onnat, mert másnap megfognák;
 Ez cselekedeti fősvény szolgálónak,
 Az ki igen örült az nagy jutalomnak,
 És ő róla hírt tön császár szolgálóinak.

995

Törtinék más napon, házat környül fogák,
 Az Athanáziumat nám ott nem találák,
 Az háznak gazdáját es hon nem találák,
 Az gonosz szolgálót azonnal megfogák,
 Őtet ez kénokkal világból kifojták.

1000

Ezt látván elméne szinte Rómaságra,
 Az Athanázium bátorobb szállásra,
 Mert nem vala néki sohol maradása,
 Konstánzeius miatt semmi nyugalma,
 A mennyére vala ő néki birodalma.

1005

Törtínék azonban az Konstáns meghala,
Kinek Rómaságban birodalma vala,
Az Magnenciustul megöletett vala.
Az Athanázius igen bánja vala,
Mert az Isten után néki oltalma vala. 1010

Csak Istenben vala minden reménsége,
Kitül volt ő néki nagy sok segítsége,
Hogy eretnekeknek az ő dühössége
Nem árthatott néki, mert volt bölcsessége,
Az úr Jézus Krisztus minden ő reménsége. 1015

Az Rómában akkor jámbor pispék vala,
Kinek az ő neve Liberius vala,
Igen tudós ember állhatatos vala,
Az Athanáziust ő böcsüli vala,
Atyafiúképen szállással tartja vala. 1020

Nem hagyá az Isten lám az ő híveit,
Kik bizonynyal hiszik az ő szent ígérétit,
Azokat táplálja mint az ő juhait,
Őket oltalmazza mint az ő fiait,
Tőlök távoztatja az sátánnak fiait. 1025

Immár meghallátok az második részét,
Athanáziusnak nagy sok veszedelmét,
Az eretnekeknek nagy kegyetlenségét,
És az úristennek ő nagy segedelmét,
Kinek ilyen szóval mi kérjük segedelmét: 1030

Téged örök atya, mindenható Isten,
Ki vagy szent lélekkel, fiaddal egy Isten,
Kérünk szent fiadért légy kegyelmes Isten,
Hogy mi el ne vesszünk az mi bűneinkben,
De te hozzád térvén megmaradjunk a hitben. 1035

Ezer ötszázötven és hét esztendőben,
 Ez éneknek két részét az Duna mentében,
 Egy nyomorült ember rendelé versekben,
 Isten adja néki legyen egészségben,
 Hogy munkálkodhassék az harmadik részben. 1040

AZ ATHANASIUS ÉNEKÉNEK HARMADIK RÉSZÉ,

az ő szántalan sok háborúságáról és haláláról.

Emlékezzünk mégis Athanáziusról,
 Az ő szántalan sok háborúságáról,
 Állhatatosképpen megmaradásáról,
 Ő igaz hitiről, holtig vallásáról,
 Ez árnyékvilágból el-kimúlásáról. 1045

Távol Rómaságban hogy nyomorog vala,
 A számkivetésben már sokáig vala,
 Egész birodalom immár szállott vala,
 Az Konstáncziusra, ki eretnek vala,
 Az Athanáziust ki üldözi vala. 1050

Sok szántalan néppel el-felkészült vala,
 Konstantinápolból Rómaságra jöve,
 Mediolánomban synadot tétete,
 Nagy sok pispekeket oda bégyűjtete,
 Méltatlan dolgokra kiket ő készeríte. 1055

Válaszszanak benne melyiket akarják:
 Vagy Athanáziust ők megátkozzák,
 Vagy az számkivetést magoknak választják,
 És pispekségeket fejenkint elhagyják
 Ha Athanáziust oltalmazni akarják. 1060

Az piskek azért császárnak mondának :
 Hogy ők igaz embert nyilván nem átkoznak,
 Sőt véle egyemben inkább nyomorognak,
 És az igaz hitben véle megmaradnak ;
 Igaz hiti vagyon Athanáziusnak.

1065

«Megértettük úgymond, kik reá szóltanak,
 Hogy reá mindenben ők csak hazudtanak,
 Semmi bűnt ő hozzá de nem adhattanak,
 Az egy igazságért reá támadtanak,
 Azért nincsen helye ő köztek az jámbornak.

1070

Inkább te felséged nem ezzel tartoznék,
 Hogy az igaz ember töled üldöztetnék,
 De hogy igazságban megoltalmaztatnék,
 Az Isten ígését igazán hirdetnék,
 Az Krisztust Istennek embernek vallanák.»

1075

Nagyon megharagvék császár mindnyájokra,
 Főképpen kediglen az Libériusra,
 Ki akkor Rómában jámbor piskek vala,
 Az Athanáziust ő tartotta vala,
 Azért csak ő magát előhívatta vala.

1080

«Tudod te azt úgymond, Libérius piskek,
 Hogy Athanázius az átkozott piskek,
 Kire átkot vetett sok szántalan piskek,
 Benne találtanak sok szántalan vétket,
 Parázna, ördögös és igen nagy eretnek.

1085

Ez világon nincsen kit inkább gyűlölnek,
 Kinek halálára es inkább sietnek,
 Hogy az árultatón én bosszút állhatnék,
 Akkor az én szívem ottan megnyúgodnék,
 Ha az árultatót világból kivégeznék.

1090

Reá gondolj azért mint lészen az te dolgod,
 Ha az árultatót te meg nem átkozod,
 Az ő társaságát ha hátra nem hagyod,
 Harmad nap elmúlván az Rómát elhagyod,
 Mind az pispekekkel számkivetést meglátod!» 1095

Igy felele akkor lám ő az császárnak:
 «Semmi vétke nincsen Athanáziusnak,
 Hagyjon te felséged törvénapot annak,
 Az törvényben érék ötet paráznának,
 Avagy ördögösnek avagy hittül szakadtnak. 1100

Megátkozuk osztán ha rá bizonyítják,
 Igaz bizonsággal es fejére rakják,
 De ennek kivüle mindnyájan azt vallják,
 Hogy az számkivetést inkábbban akarják,
 Hognemmint törvéntelen igazat megátkozzák!»

Fogató meg ottan császár mindazokat,
 És számkivetésre veté jámborokat,
 Ekképen kergeté igaz jámborokat;
 De azután oztán nem halaszta sokat,
 Az Isten megállá ezeknek bosszúját. 1110

Oly igen nagy hamar az császárt megveré,
 Hertelen világból halállal kiűzé,
 Útában hogy volna, az gutta megüté,
 Nagy számkivetésre az pokolra veszté.
 Hogy az igazakat üldözé, kergeté. 1115

Róla példát végyen az ki ily hitetlen,
 Az igazság ellen es ilyen kegyetlen,
 Az ki azt nem vallja hogy az Krisztus Isten,
 Az két természetben egy személy, egy Isten,
 Az mi közbenjárónk és idvözítő Isten. 1120

Téged azért intünk te hitetlen ember,
 Krisztus ellen támadt kába bolond ember,
 Magad vedd eszedben, hogy légy igaz ember,
 Ne légy mindörökké te átkozott ember,
 A Krisztus Istentül eltaszított ember.

1125

Választák császárnak lám az Juliánust,
 Ki tetteti vala hogy vallana Krisztust,
 De az ő szívében gyűlölte a Krisztust,
 Sőt ő meghaladá ezzel Konstáncziust,
 Hogy végre semminek alitá az úr Krisztust.

1130

Nagy szépen előszer ő magát mutatá,
 Jámbor pispökeket mind haza hívatá,
 Az számkivetésből helyekben szállítá,
 Kivel csak az népet ő kezéhez hajtá,
 És nagy szép szavával szegényeket megcsalá.

1135

Azonközben lassan kezde kábálkodni,
 Bálványisteneknek templomokat rakni,
 Nagy sok oltárokon barmokat áldozni,
 Az úristen ellen nagyon káromkodni,
 Az keresztyénekre nagy sok szidalmat hozni.

1140

Megtiltá azoktul az fő iskolákat,
 Hogy ne tanyíttatnák ott az ő fiokat,
 Galileusoknak nevezé azokat,
 Ezzel megcsúfolá az mi Krisztusunkat,
 Így kezdé rontani igaz tudományokat.

1145

Sőt ennek felette ő megkiáltatá :
 Az ő seregében ki Krisztust vallaná,
 Annak az ő zsoldját azonnal elvágna,
 És hogy mi hitünket inkább megrontaná,
 Áldozat vérével keresztséget elmosá.

1150

Jámbor pispökeket nagyon háborgatá,
 Főfő városokat mind megháborítá,
 Hitetlen zsidókat ám ő feltámasztá,
 Keresztyének ellen azokat bíztatá,
 Hogy Jeruzsálemet nékik megtakarná. 1155

Látván ezt az zsidók nagyon örülének,
 Sokan mindenfelől ők öszvegyülének,
 Nagy sok pénzt, nagy kincset ők öszvegyűjtének,
 És nagy segítséget császártul vevének,
 Az Jeruzsálemnek rakására menének. 1160

Igen nagy kevélyen ők elindulának,
 Ezüstből horgokat sokat csinálának,
 Fefelyek, kosárok ezüstből valának,
 Az Jeruzsálemnek helyére jutának,
 Az fundamentomot hogy ásni állának; 1165

Csak heában lévén minden ő munkájok,
 Mennyit nappal ásnak éjjel felnő az árok,
 Fevénynyel és mészszel ott nagy sok rakások,
 Nagy hertelenséggel lévén eloszlások,
 A nagy szélvész miatt téstova fuvallások. 1170

Ezzel ők egy szálné meg sem röttenének,
 Nagy földindulások azonban levének,
 Nagy sokan ő benne ott elrekkenének,
 De mégis az műtől ők meg nem szűnének,
 Nagyobb jelenségek ő rajtok levének. 1175

Tűznek lángja jöve az fundamentomból,
 Sokat kivégeze az árnyékvilágból,
 Sokan meghalának éjjel az romlásból,
 Az hosszú tornácznak lerohanásából,
 Az nagy úristennek ő bosszúállásából. 1180

Pokol vakmerő nép az zsidó nemzetség,
Kinek ennyi csodát mutat az istenség,
Más napon ő rajtok lévén ily jelenség,
Az égben megtetszék nagy kereszt fényesség,
Fekete kereszt lőn ruhájokon ékesség. 1185

Azon ők mindnyájan lám megröppenének,
Sietetességgel mind haza menének,
Akkoron mindnyájan ily választ tévének :
«Bizony az Isten volt kit véltünk embernek,
Kit az mi atyáink itt megfeszítettenek!» 1190

Ravasz Juliánus ezzel nem gondola,
Sok ördögösöket ő hozzá hívata,
Azoktul jövődőt nagyon tudakoza,
Mint lenne az hadba néki végre dolga?
Azok mind egyemben ímezt mondják vala : 1195

«Valamíglen leendő Alexándriában,
Az Athanázius békével házában,
Addig nem tudhatunk semmit te dolgodban,
Semmit nem használunk mi varázslásunkkal,
Mert az, ki minékünk ellent tart dolgunkban!» 1200

Azonnal elküldé lám egy falka népét,
Vélek elbocsátá az egy főemberét
Athanáziusnak hogy ők vennék fejét.
Azok környülvevék az város mezejét;
Ben Athanázius bátorítja ő népét : 1205

«Csak kicsin felhő ez, semmit ne féljeteK,
Én édes fiaim, békével légyetek,
Megtart az úristen, nyilván meghiggyjétek,
Ez nyilván elmúlik, semmit nem árt néktek,
De én egy kicsinné kilépem közületek!» 1210

Ottan elbészálja az egy kis bárkában,
 Nilus folyóvízen erede foltában ;
 Az hadnagy ezt értvén ő nagy haragjában,
 Utánna indúla második bárkában,
 Hogy Athanáziust ő megölje útában.

1215

Megérté azonban az Athanázius,
 Hogy nem messze volna reá küldött gyilkos,
 A kik véle vannak, mindenik bánatos,
 Athanáziusról igen szorgalmatos,
 «Az pusztára fussunk!» mindenik ily tanácsos.

1220

«Pusztára ne fussunk, monda Athanázius,
 Meg ne rettenjete, vélünk Jézus Krisztus,
 Menjünk eleiben, lássa meg az gyilkos,
 Hogy nagyobb úr légyen az úr Jézus Krisztus
 Mint az ő császára, hitetlen Július!»

1225

Ottan megtérének, hátra mennek vala,
 Azok eleikben hátra mennek vala,
 Csak ingyen szívökben sem gondolják vala,
 Hogy ezek volnának kiket üznek vala,
 Azért ő nékiek akképen szólnak vala :

1230

«Nemde láttátok-e a ti útatokban,
 Az Athanáziust elöttünk futásban?»
 Felelének azok oly nagy bátorságban ;
 «Csak nem messze vannak, menjete hamarbban,
 Ötet eléríte majdan ő útában!»

1235

Ezt hallván azonnal evezőt rántának,
 Nagy sebbel utánok evezni fogának,
 Nagy sokat érötte széllel búdosának,
 Kit sohol szemekkel ők nem láthatának,
 Azért ő útokban heában járanak.

1240

Reá halgass kérlek, ne higj az ördögnek,
 Sőt inkább te szolgálj az bizony Istennek,
 Ki oltalmazója az kerersztyéneknek,
 És szabadítója az ő híveinek,
 Az Athanázius bizonsága ezeknek. 1245

Ezután béméne Alexándriában,
 Titkon ő ott lévén Isten oltalmában,
 Míg az Juliánus az birodalomban,
 Dühösködik vala sok bolondságában,
 Az úr Krisztus ellen nagy rugódozásban. 1250

Már hogy megleglé Isten az ő vét két,
 Ám felkészíté temérdek sok népét,
 Az hadban elméne és ott veszté fejét,
 Nyíllal által lövék mind kezét, mind szivét,
 Akkor is káromlá az úr Jézus nevét. 1255

Az önnön markában mennyi vért foghata,
 Az égben ily szóval ő el-felkiálta :
 «Galileus! engem meggyőztél» — azt monda,
 Azonnal az ördög az lelkét ragadá,
 És az Lucipernek ajándékon mutatá. 1260

Gondjok mind így lészen hitetlen uraknak,
 A kik ellent tartnak az Jézus Krisztusnak,
 Kik fejet nem hajtnak Isten mondásának,
 Sőt inkább szolgálnak ördögnek, világnak,
 Végre Luciperrel mindnyájan vacsorálnak. 1265

Nám az főfő népek mind egyben gyűlének,
 Hogy ki lenne császár, arról végezének,
 Mind az egész sereg egyben beszélének,
 Az Joviánosra lön mind végezések,
 Hogy lenne császárok, mind egybe beszélének. 1270

Igen jámbor vala lám az Joviánus,
 Minden bizodalma az úr Jézus Krisztus,
 Kiért őt gyűlölte gonosz Juliánus,
 Azért hogy székesben ülne Joviánus
 Az egész seregnek ezt mondja Joviánus : 1275

«Soha nem lehetek tinéktek császártok,
 Ha az hitetlenségben maradni akartok,
 Miképen az hadban én vélem vínátok,
 Ha Isten nem volna néktek oltalmatok?
 Csak az ellenségnek martaléki lennétek!» 1280

Ezt hallván mindnyájan ám felkiáltának :
 «Keresztyének vagyunk mindnyájan, mondának,
 És azok választanak tégedet császárnak,
 Kik téged mindenben hallgatni akarnak;
 Engedj azért mostan Isten hivataljának!» 1285

Azon Joviánus igen megörüle,
 Népével az hadból szépen haza jöve,
 És ő mindenfelé követeket küldve,
 Hogy számkivetésből minden haza jöne
 És pispekségében minden békével lenne. 1290

Nagyon tudakozik az egy igazságról,
 Athanáziusnak azért írta arról,
 Hogy ő néki írta hit ágazatjáról,
 Az keresztyéneknek igaz vallásokról,
 Az Athanázius szépen írta azokról. 1295

Derék szentírásból azt szépen megírta,
 Az ő levelében es ő imézt mondá :
 «Lám az te szívedet Isten igazgatja,
 Az ő szent ígését véled kívántatja,
 Te birodalmadat ekképen megtartja!» 1300

Ezt az Joviánus látván megörvende,
 Egyház jóvedelmét szépen megrendelé,
 És az szegényeknek gondjokat viselé,
 Az keresztyén népet megörvendezteté,
 De az Isten ötet nagy hamar kivevé. 1305

Még csak nyolcz holnapig uralkodott vala,
 Hogy az Isten ötet el-kivötte vala,
 Ezzel az ő népét ostorozza vala,
 Az jó fejedelmet csak mutatta vala,
 De isméglen tőlek hamar elvötte vala. 1310

Ezzel megmutatá, hogy ő mindent adhat,
 És ha ő akarja mindent ő megfoszthat,
 Mert senki ő néki ellene nem állhat,
 Vaj! te szegény, bolond, rosz emberi állat,
 Hogy az Isten előtt nem alázod meg magad! 1315

Sok siralmat tőnek az ő haláláról,
 Kik emlékezének az ő jóvoltáról,
 Jámbor életéről, kegyelmes voltáról,
 Az egy igaz hitnek nyilván vallásáról,
 Melyet vallott vala az úr Jézus Krisztusról. 1320

Sokan mindenfelől ám özvegyülének,
 Császárt ő közötték isméglen tevének,
 Valentiniánust székeiben ülteték,
 Fejenként ő néki ily választ tevének:
 Néki engednének, mint igaz keresztyének! 1325

Első gondja lévén az jámbor császárnak,
 Hogy pispöke lenne Mediolánumnak;
 Parancsolá azért; hogy választanának
 Egy igaz tanyítót az kit akarnának,
 De az választáson mikoron nem alkhatának; 1330

Ott császár bírása szent Ambrúzs vala,
 Hogy megcsendesítse, közükben ment vala,
 Mind az egész község ő reá néz vala,
 És ötet pispökké választották vala;
 Az császár ez dolgot jóvá hagyta vala. 1335

»Sok hálákat adok úgymond, az Istennek,
 Ki gondját viseli az keresztyéneknek,
 Ha testi dologban szolgáltat ezeknek,
 Viseld gondját immár te az ő lelkeknek,
 Légy ő tanyítójok, taníts őket Istennek!» 1340

Távoly vala akkor császár atyjafia,
 Kinek az ő neve nám az Vá lens vala,
 Az birodalomra társul hitta vala,
 És ez igaz hitű még akkoron vala,
 De Árrius mérgét azután vötte vala. 1345

Ezek egy ideig hogy uralkodának,
 Mindketten egy hitet igazán vallának,
 Addig mind jó példát községnek adának,
 Az keresztyéneknek példaul valának,
 Az hitetleneknek es ellenek állának. 1350

Nem sok idő múlván az bátyja meghala,
 És az birodalom Vá lensre marada,
 Ennek felesége lám hitetlen vala,
 Árrius mérgével megdögletett vala,
 Az urát is arra lám hajtotta vala. 1355

Derék szentírásnak ő ellene monda,
 Igaz pispökekre azonnal támada,
 Euzébius ellen egy levelet íra,
 Az ki pispék vala az Samózatában,
 Fennyen parancsolá: ne lakják az városban. 1360

Igen jámbor ember Euzébius vala,
Az levélhozónak ezt mondotta vala :
«Senkinek ne jelents miért jöttél volna,
Mert azon az község igen megindúlna,
Ki lenne tenéked nagy szörnyű halálodra.» 1865

Történék azonban, hogy béestveledék,
Isteni dicséret hogy elvégezteték,
Az egyik szolgálja tőle szólíttaték,
És ez dolog néki lám megjelenteték ;
Azon lám az szolga ugyan elámélnodék. 1870

«Ezennel készüljünk úgymond, és elmenjünk,
Mert a császár ellen meg nem maradhatunk,
Vedd fel az könyveket Isten lészen vélünk,
És mindenütt lészen ő a mi vezérünk,
Ezennel az vízre egy hajóban beüljünk!» 1875

Titkon ezt az szolga sokaknak jelenté ;
Mind az egész község lám hogy azt megérté,
Utánna indulván a vizet bélepé,
Nagy ohajtásokkal pásztorát keresé,
Végre hogy annyi sok nép ötet meglelé ; 1880

Sírva kérik vala, hogy őket ne hagyná,
Hanem ő közötték pásztorúl maradna ;
Megmutatá nekik az szent Pál mit írna,
Az fejedelmeknek ellent ne tartana,
Azért ő útában ki mind békét hadna. 1885

«Vagyon Jézus Krisztus néktek egy pásztortok,
Az eretnekekkel ti ne gondoljatok,
Holtig ti mindnyájan ahhoz hallgassatok,
Minden szükségtekben hozzá folyamjatok,
Ő lészen tinéktek mindenkor oltalmatok!» 1890

Azonnal hogy láták hogy meg nem tarthatják,
 Aranynyal, ezüsttel, nagy sokan kénálják,
 Kit néki az útra költségnek adának ;
 Némelyek szolgálkkal öt ajándékozáék,
 Kik számkivetésben ötöt híven szolgálják. 1395

És miért hogy igen jámbor ember vala,
 Senki kazdagságát nem kívánja vala,
 Csak ennyihántul keveset vött vala,
 A mennyire néki útra szükség vala,
 Akképen nagy sírva váras népe maradt vala. 1400

Igaz tudományban megmaradott vala,
 Egy eretnek pispék közükben ment vala
 Kinek az ő neve Eunomius vala,
 Egyedül templomban ő maga ül vala,
 Senki ő közülek felé sem megyen vala. 1405

Sőt hogy ő egykoron feredőben volna,
 Nagy sok keresztyén nép ottan kívül állá,
 Akará mutatni hogy kevély nem volna,
 Szolgáját kiküldé hogy őket behíná,
 Valaki feredni véle együtt akarna. 1410

De senki nem méne, csak hallgatnak vala,
 Hogy onnan kimenne csak várják vala ;
 Ezt ő tisztességnek nám alítja vala,
 Azért feredőből el-kisiet vala,
 De az keresztyének másért művelik vala. 1415

Eretnekkal együtt nem ferednek vala,
 Sőt még az vizet is elbocsátják vala,
 Kiben az eretnek megferedett vala,
 Hogy eretneksége reájok ne ragadna,
 Ekképen magokat ő tüle óják vala. 1420

Mikor ő ez dolgot megértette vala,
Látá hogy közöttök csak heában volna,
Mert senki ő véle semmit nem gondolna,
Gondolá magában, hogy ő bolond volna,
Ha többé közöttök azképen maradna.

1425

Szamozata várast azonnal elhagyá,
Lucius helyette azonnal beszálla,
Ez is Árriusnak tanyítványa vala,
Azért tiztessége ott néki nem vala.
Még az gyermekek is őt megcsúfolják vala.

1430

Egyszer az piacon hogy ő mégyen vala,
És az kis gyermekek laptát játsznak vala,
Az laptá számárnak lábához ment vala,
Melyen az eretnek Lucius ül vala ;
Ezen az gyermekek oly igen sírnak vala.

1435

Róla gondolkodék az Lucius pisepek,
Hogy miért oly igen sírnának gyermekek ;
Az egyik szolgáját meghagyá közöttök,
Hogy ő kevélykedvén látna ő hozzájok
És végére menne mi volna ő sirások.

1440

Váltig gyorsalkodnak, egy kis tüzet rakának,
És az tűznek lángján laptát általhányák,
Alítván az laptát fertelmes állatnak,
Hogy lábát illetve eretnek szamarának ;
Azért laptát tűzzel perzselvén tisztítják.

1445

Ilyen keresztyének ha most is volnának,
Kik eretnekeket így távoztatnának,
Igaz tudományban inkább maradnának,
Hamis tudománnak ők helt nem adnának,
Az Krisztus Jézustul el nem szakadnának.

1450

Töreködik vala császár Isten ellen,
Mindenütt jár vala keresztyének ellen,
Őket haragjában rontja törvéntelen,
Jámbor pispeköket üldözi szüntelen,
Alexándriában parancsola fennyen :

1455

Jó Athanázius hogy onnan kimenne,
És ott ő helyette másik pispek lenne,
Ki az Árriusnak tanyítványa lenne.
Jó Athanázius gondolá mint lenne,
Hogy ott ő érötte ember halál ne lenne ?

1460

Az atyjának vala egy kökoporsója,
Kiben mind anyjával együtt fekszik vala,
Az Áthanázius abban lakik vala ;
Igaz, négy holnapig titkon ám ott vala,
Az község miatta igen háborog vala.

1465

Császár hogy ez dolgot lám nyilván megérté,
Alexándriában ám követet küldé,
Ne háborognának, nekik megengede
Az Athanáziust, magát arra köté,
Hogy soha élteben ötet ő nem üldözné.

1470

Vala nagy haragja azon az császárnak,
Hogy ő nem ártata Athanáziusnak.
Ez lön nyilván oka Isten oltalmának,
Ki gondját viselé az ő szolgájának,
Hogy az hatalmasok néki ne ártassanak.

1475

Moises profétát igen oltalmazá,
Farahó markából hogy kiszabadítá,
Szent Illyés profétát ekképpen megtartá,
Az Ákháb királtól hogy megoltalmazá,
Az tüzes szekérben végre őt felragadá.

1480

Sőt az mi időnkben, már ez új törvényben,
 Ő szent ígéjének hirdetésében
 Harminczkét esztendeig megtartá életében
 Jámbor Luter Mártont ő igaz hitiben,
 Mert bízék Istennek az ő segítségében. 1485

Voltanak utánna nagy sok álnoksággal,
 Méreggel, fegyverrel és hatalmassággal,
 Hogy őt elvesztenék avagy számkivetnék,
 De ők nem használtak semmi ravaszsággal,
 Mert Isten tartotta őtet ő oltalmával. 1490

Mikor bément volna az Vormácziában,
 Károly eleiben az egy új udvarban,
 Állhatatos volt az ő szólásában,
 Igen bízik vala Isten oltalmában,
 Azért ő nem méne hátra az igazságban. 1495

Már mindaddig lévén ez árnyék világban,
 Isten ígéjének prédikállásában,
 Míg az Isten őtet ez árnyékvilágban,
 Világból kivenné, vinné mennyországban,
 Mert bízék Istennek ő irgalmasságában. 1500

Athanáziussal lám így cselekedék,
 Negyvenhat esztendeig lám ő megtartaték,
 Ő pispekségében hogy háborgattaték,
 Istentül mindenütt megoltalmaztaték,
 Végre nagy békével világból kimulék. 1505

Felséges úristen, mennynek földnek ura!
 Minden állatoknak te vagy táplálója,
 Te vagy ez világnak az ő megtartója,
 Jövendő világnak es te vagy adója,
 Az Jézus Krisztusnak örökké való atyja. 1510

Irgalmasságodat ezzel megjelentéd,
 Egyetlen fiadat hogy nekünk ígéréd,
 És idő bételvén ez világra küldéd,
 Az emberi testet véle felvételéd,
 Ez világ bűneiért kibén ötet megveréd.

1515

Dávid profétánál ezt fiadnak mondád,
 Az Jordán vizénél ugyanazont mondád,
 És az Thábor hegyén azont bizonyítád,
 Őt közbenjáróul, váltóul bocsátád,
 Irgalmasságodat ez által nekünk nyitád!

1520

Ez úgymond énnékem én szerelmes fiam,
 Ki által ti néktek éppen megbocsáttam,
 Egyedül ő benne megnyugodtam,
 Minden akaratom ő benne találtam,
 Azért tanyítóul ti néktek ötet adtam.

1525

Krisztus urunk minket lám hí ő hozzája,
 Minden bűneinket mondja megbocsátja,
 Magát úgy ajánlja mint egy édes atya,
 Mi nekünk kegyelmes lelkünk tanyítója,
 És az mi lelkünknek ő megnyugotója.

1530

Oh szent lélek Isten, ki vagy örök Isten,
 Atyátul, fiútul származott egy Isten,
 Ki vagy állat szerént atyával egy Isten,
 Tulajdonságoddal különbözz személben,
 Az proféták által ki szóltál régenten.

1535

Megjelentéd nekünk az irgalmasságot
 Hogy kihirdettetéd az egy igazságot,
 Az úr Jézus Krisztus által az váltságot,
 Melylyel hátra veréd minden hamisságot,
 Hogy pinzen ne adjon már a pápa váltságot.

1540

Megtarts minket kérünk az egy igazságban,
 Az egy igaz hitben Krisztus vallásában,
 Bátoríts meg minket sok háborúságban,
 Kikkel minket sátán ostrom ez világban,
 Mert tudja hogy különben nem vihet pokolban. 1545

Ennek ő ellene nám mi nem állhatunk,
 Ha te nem leéendsz az mi igazgatónk,
 Az Krisztus Jézusban hívséges bíztatónk,
 És imádságinkban az mi bátorítónk,
 Ki által mondhatjuk: az Krisztus mi urunk! 1550

Nincsen megmaradó helyünk ez világban,
 Mindnyájan óhajtunk azért mennyországban,
 Hol ül az úr Jézus szent atyjának jobbján,
 És honnat jövendő itélni mindnyájan,
 Az kik lakoztanak az hitlen világban. 1555

Derék új udvarban akkor mind bégyülnek,
 Kik az igaz hiten mostan vetekednek,
 Isten beszédének az kik nem engednek.
 Az hű keresztyének jobb kéz felől lésznek,
 És az hitetlenek bal kéz felől lésznek. 1560

Akkor az gonoszok mind pokolban mennek,
 Az hű keresztyének az Krisztussal lésznek,
 Kivel egyetemben mennyországba mennek,
 Miképpen azelőtt lélekben mentenek,
 Megdicsőült testben véle örökké élnek. 1565

Tolna várasában az Duna mentében,
 Az ezerötszázban és az ötvenhétben,
 Egy nyomorúlt ember ezt írta versekben,
 Nevét megjelenté az első részében,
 Kiből dicsértessék az nagy Isten Ámen. 1570

FINIS.

Comœdia lepidissima de sacerdotio, authore

MICHAELE STARINO, ALTINIENSIS ECCLESIAE MINISTRO.

AZ IGAZ PAPSÁGNAK TÍKÖRE,

mellyet a Sztárai Mihály mester mostan
szerzett.

*Azt is megtalálod Atyámfia Keresztyén e kis könyvecskének végében, mimódon és
főképpen mire választják az igaz keresztyének a lelkipásztorokat, s mi okáért
vonszák le is némelyekről a szentegyházi szolgaságot.*

Psal. II.

Qui habitat in coelis irridebit eos et
Dominus subsannabit eos.

A SEMNECI, CREMNECI ÉS BESZTERCEI BÖLCS
TANÁCSOKNAK,

és mind az egész Magyarország bányáin lakozó Krisztus híveinek,
hívéséges szolgálatját ajánlja a Krisztus Jézusban.

Esa : V.
propte-
rea Cap-
tius
ductus
est po-
pulus
meus,
quia
non
habuit
scien-
tiam.

Nemcsak a Mátyusföldét és Csallóközt fosztá meg az Oláh érsek a nagy Istennek ígétől és a Krisztustól szerzett sakramentomoknak igazán való kiszolgáltatásától, hanem a mint értem, immár a ti tartományotokban is haddal kezdötte a szegén kiföldi plébánosokat kergetni és nyírnyi : mintha a megnyomorodott Magyarország feje-nyírt emberek nélkül igen szűkös volna. Kinek a mint szent Ésaiás mondja, a tudatlanság miatt lett ekképpen romlása. Annakokáért e Sztárai Mihály mesternek könyvére találkoztván, melyben ő afféle nyiredéknek hasznát megmagyarázza és megmutatja ; hasznos dolognak vélem a keresztyéneknek idvösségére, hogy kinyomattassék. De mivelhogy ti inkább akartatok az igazság mellett megmaradni és az Istennek szerelmében lennyi, hogynemmint az Római paptól való félelmetekben a ti várasitokban ötet szájára bocsátnyi, méltó hogy e könyvecske a Magyar nemzetnek a ti nevetek alatt menjen ki, hogy ti hozzátok képest, egyebek is tökéletesen megmaradjanak az igazságnak ismeretében és vallásában. Vegyétek jó neven azért, és oltalmazzatok magatokat ennekutánna is a ragadozó farkasoktól. Tartson meg a nagy Isten benneteket,

Huszár Gál,

az óvári egyházi szolga.

A személyek

kik eléjőnek és beszélnek, ímezők :

ANTAL bíró.

BÖRÖCZK pap.

Frater LUKÁCS.

PÁPA.

BORBÁS bíró.

TAMÁS pap.

VIKÁRIUS.

PISPÖK.

PROLOGUS.

Nagy hálákat adjunk az Atya mindenható örök Istennek, tisztelendő uraim, jó polgárok és jó polgárásszonyok, hogy minket e mai napon összevgyőjtött az igaz papságnak értelmére és tanúságára, mely mondatik igaz isteni szolgálatnak és az úristennek titok dolgainak sáfárságának, az ő szent ígéjének igazán való prédikállásának és az ő szentséginek igazán való szolgáztatásának. Mert nagy sokan vannak ez mostani időben, kiknek útálatos az igazság és kellyemetes az hamisság ; böcsületes a hamis tudatlan papság és útálatos az igaz és Isten ígéje hirdető papság ; szerelmetes az vakság, nem kellemetes az világosság, tanúság és az isteni igazság. Némelyek kedig vannak, kiknek valamennyire kellyemetes az igazság, de mégis benne vagyon azért az vakság és tudatlanság, — és innen következik osztán, hogy nem igaznak tetszik ő nékiek az igaz papság, az pilisetlen és olajotlan papság, mintha a pilistől, olajtól és lőkörömre nyírt hajtul volna az igaz papság. Efféle tudatlan emberek közül való az Antal bíró, ki majdan ti kegyelmetek eleibe jő borzadt szakállával, és nagyon csodálkozik és sápolódik ő magában az papoknak igaz papságán. De a mint látom ímhol jő egy igen nagy bottal, azért én mostanában ti kegyelmetekkel többet nem beszélhetek. Halljuk meg csak mindnyájan mit beszél tökfejű Salamon bátyánk !

AZ IGAZ PAPSÁGNAK TÍKÖRE.

ACTUS PRIMUS.

ANTAL bíró. BORBÁS bíró.

ANTAL b.

Lám nagy dolog ez, mely dolgok kezdének immáran lennyi, bizony én azt hiszem, hogy hamar elfordúl immár ez világ.

BORBÁS b.

Mi dolog az Antal bíró? ismég nem tetszik-e tenéked a papok házassága?

ANTAL.

De immár azt igazlanám, mert az Isten szerént vagyon, de nagyobb dolgok kezdének annál lennyi.

BORBÁS.

Micsoda dolgok azok?

ANTAL.

Ám immár mind pappá lesznek a diákok.

BORBÁS.

Tehát mit akarnának, hiszem előbb is a diákokból lettenek a papok, míg nem támadtanak volt a csép-szaggató barátok.

ANTAL.

Úgy vagyon, de felszentelték ám azokat Rómában, avagy a káptalanban, szépen megnyírték a fejeket, szentelt olajjal megkenték az ujjokat. Ezek kedig sem Rómába nem mennek, sem pilist nem nyíretnek, sem szent olajjal nem kenetnek s azért ugyan pappá lesznek.

BORBÁS.

Minem csak Budán tesznek bírót, hogy minden embernek Rómába kellyene mennyi az igaz papságot felvennyi? Mindenött vagyon a papság, valahol az isteni igazság hirdettetik. Miképpen mindenött vagyon a bíróság, a hol lejend a polgárság. Rómában kedig nincsen mostan az isteni igazság, azért az igaz papság is nincsen ott. Tudod-étegetlenn is mely nagy hamisságban érenk a pápát az ő püspökivel, papjaival, barátival és apáczáival egyetemben?

ANTAL.

Jól tudom, de azért mégis pilist kellyene nyíretnyi.

BORBÁS.

Bolondnak szokták a fejét megnyírni, és kappannak szokták a taraját elmetszenyi. Úgy kelly a bolond papoknak járnyi, de nem kelly az igaz papokat azzal megcsüfolnyi. Bánod-é te hogy hajad vagyon? Osztan kedig hogy nyilván megértсед jó Antal bíró, nem e pilistől, olajtól vagyon az igaz papság, mert még mi is papok vagyunk azért mert a fejünket meg nem nyírték.

ANTAL.

Vesztégj Istennek szent halálájért, lám majd elsillyedsz. Hogyhogy volnánk mi papok, ha soha iskolában sem laktunk?

BORBÁS.

Inkább te vesztégj egy kicsinynyé s ím én azt fogadom, hogy te néked az igaz papságot majd nagy szépen elődbe adom, hogy még te magad is azt mondod, hogy úgy vagyon a mint én mondom.

ANTAL.

Mondjad tehát s ím meghallgatom.

BORBÁS.

Hogy nyilván megértсед jó Antal bíró, a mint én halottam, a predikációban, kétféle papság vagyon a szent-

írásban, egyik belső, másik kiűső, azaz egyik lelki, s másik testi. A belső lelki papság semmi nem egyéb, hanem az igaz keresztyénség, melybe mi nekünk főpapunk a mi urunk Jézus Krisztus. Mert minden papnak főképpen három tisztí vagyon. Első az áldozás. Második a prédikálás. Harmadik az imádkozás. Azonképpen a mi urunk Jézus Krisztus is önnön magával egyszer áldozék miérettünk a magas keresztfán, mely egy áldozattal érdemlé minekünk a mi bűneinknek bocsánatját, eleget tőn a mi bűneinkért és megengesztelé minekünk az ő szent atyját. Mert a Krisztus áldozatjában e három vagyon, tudnyi illik: érdem, elégtétel és engesztelés, a

Ioan 15. miképen Krisztus urunk önnönmaga mondja: Ennen magammal áldozom úgymond, ő érettek, hogy ők is igazán

Heb. 10. megáldoztassanak és megszenteltessenek. Szent Pál apostol is ugyanezent mondja: Egy örökkévaló áldozattal elvégezé úgymond, a Krisztus a megszentelt keresztyéneknek idvőségeket. Továbbá a Krisztus prédikállott s mostan is prédikáll minékünk az ő hív prédikátorinak általa. Végezetre a Krisztus imádkozott s mostann is imádkozik és könyörög mi érettünk az ő szent atyjának, a miképpen szent Pál apostol mondja: valakiért kedig a Krisztus könyörgend, az soha el

Ro. 8. nem vész, a miképpen Krisztus urunk szent Péter apostolnak megmondá: Én könyörgöttem úgymond, teéretted Péter, hogy a te hited el ne fogyatkozzék. Ez a Krisztusnak papsága, melyet a szent Dávid próféta örökké való papságnak monda: Te vagy úgymond, örökkévaló pap Melkhisedek papnak rende szerént. Erről írt nagy sokat a szent Pál is a zsidóknak írt levelében. És nemcsak örökkévaló pap a

Luc. 22. Krisztus, hanem örökkévaló lelki király is, kinek országának soha sem lészen vége, a miképpen a Gábriel angyal szűz Máriának megmondá. A Krisztusnak papságáról és királyságáról osztán mi is mind fejenként lelki papoknak és királyoknak hívattatunk, valakik az úr Krisztusnak tagjai vagyunk és csak az ő megváltóságában bízunk, a miképpen a szent János mondja: A Krisztus szeretett úgymond, minket, és megmosott minket a mi bűneinkből az ő drágalátos szent vérével, és királyokká és papokká tött

Ps. 110.

Apoca. 1.

minket az ő szent atyjának. Szent Péter apostal is ugyan-
 ezent mondja a keresztyéneknek : Ti vagytok, úgymond,
 az Úristennek választott népei, királyi papjai, szent népei,
 kiket az ő szent vérével megváltott és hozzá fogadott,
 hogy az ő jóvoltát és hatalmasságát hirdessétek, ki titeket
 a setétségről, az ő csodálatos nagy világosságára hozott.
 Többet is nagy sokat hozhatnék én tenéked elé e lelki
 papságról a szent írásból, de csak ezekből is nyilván meg-
 értheted, hogy mi mindnyájan lelki papok vagyunk, kik
 igaz keresztyének vagyunk, és csak a Krisztusba bízunk.

1. Pét.
2.

Hogyha kedig azt kérdended, miképpen áldozunk,
 miképpen prédikállunk és miképpen imádkozunk, im majd
 azt is megmondom.

Háromképpen áldozunk mi az Úristennek. Először
 áldozunk ő néki igazságnak áldozatjával, mikoron megte-
 kéntjük mimagunkat, és megismervén a mi bűnös termé-
 szetünket, megalázzuk mi magunkat. Annyira, hogy mi
 magunk pokolra és kárhozatra ítéljük magunkat, holott
 nem látjuk semmi érdemünket, melylyel az Úristent meg-
 engesztelhetnénk és idvözölhetnénk. De azért mindazáltal
 kétségbe nem esünk, hanem az Krisztus által az Úristenbe
 bízunk és megigazólunk. Erről szól szent Dávid a Zsol-
 tár könyvben, holott azt mondja : Áldozatok, úgymond,
 igazságnak áldozatjával az Úristennek és ő benne bízza-
 tok. Im ládd-é az Úristenben való bizodalmat áldozatnak
 híjja és igazságnak áldozatjának mondja. Mert csak az
 igaz, Istennek előtte, a ki önnön magát igazán megítél-
 vén, az ő bűnös voltát megismeri és a Krisztus által az
 Úristenbe bízik. Kire int minket az Első Parancsolat is :
 Egy Istent higyj, úgymond, azaz csak az egy Istenbe bíz-
 zál. Mert a ki Istenbe bízik, az osztán az igaz hitnek általa
 megöli ő magában a hitetlenséget, lenyomja ő magában az
 irégséget, fősvénséget, kevélységet, butaságot és minden
 gonosz kívánságot, mert tiszta és jámbor életbe foglalja ön-
 nönmagát és minden napon élő áldozatul adja önnön magát
 az Úristennek. Miképpen szent Pál apostal mondja : Kérlek,
 úgymond, én titeket az Úristennek irgalmasságáért, hogy

Psal.
4.

1 Prae-
ceptum.

Rom.
12.

adjátok tinnen magatokat az Úristennek élő áldozatul, szent áldozatban, kellyemetes áldozatban, hogy az élő Istennek ígéje szerint legyen a ti isteni tisztelettek.

Másodszor áldozunk mi az Úristennek dicséretnek áldozatjával, mert mi az Úristennek semmit nem adhatunk, holott inkább mindent ő tőle várunk, mert ő minden jónak adója és a mi javaink nélkül nem szűkölködik, a miképpen Ps. 15. szent Dávid próféta*mondja: Mert mi semmivel egyébvel hálát nem adhatunk az Úristennek, hanem csak a mi szájunknak dicséretivel, igaz vallásával és háláadásával, kire 2 Prae-ceptum. ínt minket a második parancsolat is: Istennek nevét híjába ne vegyed, úgymond, azaz valljad mind szíveddel, nyelveddel és cselekedetteddel, a miképpen szent Pál apostal is Heb. 13. mondja: A Krisztus által, úgymond, áldozzunk mindenkoron az Úristennek dicséretinek áldozatjával, azaz ötet valljuk, ötet dicsérjük, ötet tiszteljük, és ő néki mindenkoron nagy hálákot adjunk. De azt mondja, hogy a Krisztus által. Mert a Krisztus a mi szívünknek oltára, mely oltáron bévészi az atya Isten a mi áldozatunkat. A miképpen a szent Dávid Psal. 49. prófétának könyvében önnön maga mondja: A dicséretnek áldozatja tisztel, úgymond, engemet, és ez út, melylyel megmutatom az embereknek az én idvözítő szent fiamat. Azért szokták osztán a keresztyének minden imádságokat az úr Jézus Krisztusnak nevével elvégezni, a miképpen a szent I Pet. 2. Péter apostal is mondja: Lelki áldozatokkal áldozzatok, úgymond, az Úristennek mellyek ő néki kellyemetesek az úr Jézus Krisztus által.

Harmadszor áldozunk az Úristennek jó cselekedetnek áldozatjával. Az jó cselekedet kedig csak az, a mit az Úristen parancsolt, tudnyi illik mikoron a mi felebarátunkat segítjük, tartjuk, tápláljuk, tanítjuk, néki jó példát adunk, mindeneket a mi felebarátunknak jóvára, használatjára és az Úristennek neve dicséretére cselekedünk, miképpen az Úristen a második táblán megparancsolta, miképpen a szent Phil. 4. Pál is a pogányokból lett keresztyéneknek alamizsnájokat és jó cselekedeteket a Philippi városbélieknek és Rómaiaknak írt levelében áldozatnak mondotta. De ímezt megértse álm

jó Antal bíró, hogy az mi keresztyéni áldozatunknak sem erdeme, sem elégtétele sem engesztelése nincsen akképpen, mint a Krisztus áldozatjának. Mert a Krisztus a mi érdemünk, ő a mi elégtételünk és ő a mi engesztelőnk. Im meghallád immár mivel áldozunk mi az Úristennek, és mi legyen a mi áldozatunk, halld meg azért immár azt is, miképpen prédikállunk és miképpen imádkozunk.

A mi házuk népének prédikállunk, kiki mind az ő népét tanítván és jóra oktátván, a miképpen az Úristen parancsolja: Megmondjad úgymond az én parancsolatimat a te fiaidnak. Szent Pál is azt mondja, hogy az asszoni állatok otthon megkérdjék és megtanulják az önnön uroktól a mit a prédikációban meg nem érthetnek. Isméglen azt mondja, hogy az vén asszonyok is isteni bölcseségre tanítsák az ifjú menyeket, leányokat. Osztán kiki mind prédikálhat, azaz szólhat, beszélhet az Úristenről, akár úton, akár lakodalomban, valahol lejénd az ő felebaráti között, mikoron az ő hitét vallja és jó cselekedetével megbizonyítja. A miképpen szent Pál apostal mondja: Avagy észtek, avagy isztok, avagy valamit egyebet cselekesztek, mindeneket az úr Jézus Krisztusnak neve dicséretire cselekedjete. És a miképpen Krisztus urunk is mondja: Akképpen megtessék, úgymond, a ti jó cselekedetteknek világossága embereknek előtte, hogy meglássák a ti jó cselekedetteket, és dicsőítsék a ti mennyei atyákat.

Deut.
6.I Cor.
14.Tim.
5I Cor.
16.Mat.
5.

Imádkozunk kedig minnyájan egymásért, kik ez világon élő testben vagyunk, a miképpen az Úristen nagy sok helyen parancsolja és az úr imádságának rende megmutatja. Mert lám nem mondjuk azt, hogy én Atyám ki vagy menyekben, én kenyeremet adjad énnékem, úgymint kiki mind ő magáért; hanem minnyájunk képében könyörgünk és azt mondjuk, hogy: Mi atyánk, úgymond, ki mennyekben vagy. Mi kenyerünket adjad nekünk. Ne vígy minket kísértetbe, de szabadíts minket gonosztól. Azért immár ezekből nyilván megértheted, hogy minnyájan papok vagyunk, mert minnyájan áldozunk és prédikálunk és egymásért imádkozunk.

ANTAL.

Csoda dolgok ezek, a melyeket te beszéllesz. Én nem tudom ki mondhatna ezeknek ellene, mert lám ugyan az Isten szól ki te belőled. De mit teszünk tehát a papokkal, hogy ha minnyájan papok vagyunk?

BORBÁS.

Mit teszünk a bírakkal, hogy ha minnyájan polgárok vagyunk? Lám azt mondják, hogy minden ember bíró az ő házánál, de azért ugyan nem lehet az város fő bíró nélkül és esküdtek nélkül, kik az úrnak akaratját és parancsolatját a községnek megmondják, kik az városnak törvényét és igazságát ótalmazzák, az úrnak adóját beszolgáltassák, és a népet az úrnak szolgálatjára igazgassák. Azonképpen noha minden hív keresztyén pap és prédikátor az ő házánál, de azért ugyan nem lehet a keresztyén anyaszentegyház papok nélkül és prédikátorok nélkül, kik az Úristennek parancsolatját és akaratját a keresztyén népnek meghirdessék, az anyaszentegyháznak törvényét és igazságát ótalmazzák, kik az Úristennek adóját, tudnyi illik, az igaz hitet és isteni félelmet beszolgáltassák, és a keresztyén népet az Úristennek útára és szolgálatjára tanítsák és igazgassák. Mert miképpen a község között nem minden polgár parancsol és nem mindenik szed adót, hanem csak a főbíró az esküdtekkel egyetemben: azonképpen a keresztyének között közönséggel nem minden ember prédikáll, kereszstel és nem osztogatja az úrnak testamentomát, hanem csak a prédikátorok a papokkal egyetembe, kik az Úristentől és a keresztyénektől akképen választatnak a predikátorságra és papságra, miképpen a bírák és esküdtek a bíróságra és esküdtségre.

Ez a papság, kit mondék kiűső avagy testi papságnak, nem azért hogy testi és ez világi dologban forgana, mert a királyságot és bíróságot hagyta Isten arra; de hogy kiváltképpen való személyeknek választása volna, kik a keresztyéneknek dolgokat a lelki dolgokban forgatnák és igazgatoroknak, és abból mondatnak osztán lelki bíráknak és lelki pásztoroknak.

Ezeknek főképpen való tisztetek a predikálás és tanítás. Mert miképpen nem jó pásztor az, a ki az ő keze alatt való juhokat nem legelteti és szép zsíros fűvekre nem hajtja, hanem csak eszik, iszik, aloszik: akképpen a mely lelki pásztor, plébános nem prédikáll, hanem csak tornikál; a községet jóra nem tanítja, hanem inkább visszafordítja; nem lelki pásztor az, hanem inkább lélek-vesztő, lopó, lator, tolvaj és farkas, kikről szólott a Krisztus és nagy szeretettel intött minket, hogy eltávoztassuk őket mint a ragadozó farkasokat.

Másod fő tisztetek az igaz papoknak, a szentségeknak igazán való osztogatása és szolgáltatása, hogy az oltári szentségnek felét el ne lopják, hanem amiképpen a Krisztus hagyta, akképpen szolgáltatassák.

Harmadik fő tisztetek, az Istennek ígéből a megoldozatnak hatalma, melylyel megoldozhatnak mindeneket, valakik a gonoszságból megtérnek és a Krisztusban hisznek.

Negyedik fő tisztetek, az átkozásnak hatalma, melylyel az Istenkáromlókat és nyilvánvaló gonosz életű embereket a keresztyének közül kivetnek, hogy ez világ szerént megpihulván, megtérjenek és idvözüljenek a miképpen szent Pál apostal mondja.

Annakutána több tisztetek is vagyon, hogy jámbor életűek legyenek, mindeneknek jó példát adjanak, vigyázzanak, imádkozzanak, és az Úristennek ígéje mellett minden háborúságnak elszenvedésére készek legyenek.

ANTAL.

S nem áldoznak-é a papok?

BORBÁS.

Áldoznak ők is akképen, a miképpen mi áldozunk, de másképpen nem áldozhatnak, hanem csak az egy áldozatnak emlékezetére a Krisztusnak szent testét és szent véréát a keresztyéneknek osztogatják és adják.

ANTAL.

S ki teszi pappá őket?

BORBÁS.

Az Úristen a keresztyénekkel egyetembe. De miképpen minden városban főbíró tésznek, ki az esküdtekkal és polgárokkal bírjon és az városnak gondját viselje: azonképpen mindenütt a keresztyének magoknak egy püspököt és főpapot választanak, hogy a több papokkal bírjon, botránkozásokat közöttök megfeddjen és eltávoztasson, és főképpen imerre gondot viseljen, hogy mindenkoron papságra való ifjakat tanítson, és a kinek tudománya, jó erkölce és jámbor híre, neve legyen, azt pappá tegye, — a kinek kedig nincsen, azt a csépre, kapára igazítsa.

ANTAL.

S miképpen teszi pappá?

BORBÁS.

Először meglátja, hogyha csak sajtáru tud, avagy diáku. Azután a hitnek minden ágairól jól megkérdezi, prédikáltat véle, pappá teszi és elválasztja a hova szükség a keresztyéneknek.

ANTAL.

S nem kenyi-é meg szentelt olajjal az ujját és a feje tetejét?

BORBÁS.

Nem kenyi.

ANTAL.

Miért? Lám az ő törvénybe úgy tötték a papokat és királyokat?

BORBÁS.

Az ő törvénybe tulykokkal s bárányokkal is áldoztanak, de az Úristen immár véget vetett annak.

ANTAL.

S miért nyírték tehát ezelőtt meg a fejöket?

BORBÁS.

Ő magok se tudják, hanem azt hazudják, hogy szent

Pétert Romában megfogták volt, a templomban egy nagy magas széken ültették volt, és az fejét bolond módra nyírték volt, maga a szent Péter annálkül is kopasz volt. Ha kedig mind úgy volt volna is, mégis nem voltanak ezek Istennek papjai, hanem szent Péternek bolond csúfolói, mert a szent Pétert az ő igaz hitében, papságában és prédikálásában nem követik, hanem az ő csúfolásában. Osztán kedig a papságot is pénzen adják és pénzen vészik s azért ilyen tudatlanok és kazdagok.

ANTAL.

Láss dolgot, lám szintén fából csinált barátokra jutott volt ügyünk, de énnékem mind papok, barátok azt mondják, hogy nem igaz papok azok, kiknek fejeket meg nem nyírik és az ujjokat szentelt olajjal meg nem kenik. Azért jer vonjuk ismeg szembe őket az Vikárius eleibe, és ottogyan szóljanak osztán, ha mit tudnak szólanyi. Ne hitegessék a szegén községet.

BORBÁS.

Bátor Isten hírével, azt én igen akarom, mert én azokat csak én magam is megborotválom mint olyan kopaszokat.

ACTUS SECUNDUS.

ANTAL bíró. BÖRÖCZK pap.

ANTAL.

No fel Böröczk uram a hájas breviárral, mert bizony elé kelly jönöd! Megválnék ma hogyha igazat tudsz mondanod, mert ám Borbás bíróval én igaz eleget beszélék és azt mondá, hogy csak az Vikárius eleibe vonjunk titeket, ő az ő papjával egyetembe megbizonyítja, hogy ti mind fa papok vagytok, csúfok vagytok, bolondok vagytok és még annak felette lopók, latrok, tolvajok és farkasok vagytok.

BÖRÖCZK.

Bizony én oda nem megyek.

ANTAL.

Nem mégy? De bizony mégy, csak farkval sem csavarítás s úgy is eljősz.

BÖRÖCZK.

Bizony ha elmegyek is, én magam nem megyek, hogyha a barátok közzül vélem nem jönnek.

ANTAL.

No nincs arra gondod, elhívom én Frátor Lukácsot is a klastromból. Vedd fel csak a hájas breviárt.

BÖRÖCZK.

Bizony én nem vészem, mert nem akarnám, hogy ismég fejemre bizonyítanának belőle.

ANTAL.

Nem vészed? De bizony felvészedsz és a szatyorba a palaczk mellé tészed, mert hiszem ez a te serbitelő könyved. Jövel immár utánnam.

BÖRÖCZK.

Im elmegyek. De bizony én oda ugyan nem mehetnék mint az akasztófára.

ACTUS TERTIUS.

BORBÁS bíró. TAMÁS pap.

BORBÁS.

Ismég szembe kelly mennünk a hamis tar papokkal jó Tamás uram, mert nem igazolják a ti papságtokat. Ám Antal bíróval igaz eleget beszéllek és végre azt végezők, hogy ismég az Vikárius eleibe vonjuk őket mind az barátokkal egyetembe. Hogyha kedig törvént nem tejjend benne, tehát azonnal pápára menjünk érette. Váljék el immár ez is, hogyha az többinek vége vagyon.

TAMÁS.

Bátor Isten hírével, én is azt akarom, hogy mindenek nyilván legyenek a keresztyénségben, és ne essék valaki mifelőlünk kétségbe.

BORBÁS.

Jere tehát, mert a mint látám a klastrom felé mene Antal bíró Böröczk pappal.

TAMÁS.

Jere bátor. Adja Isten, hogy az igazság legyen erősebb az hamisságnál.

BORBÁS.

Hiszem hogy az leszen.

ACTUS QUARTI

Scena prima.

Fráter LUKÁCS. BORBÁS bíró. BÖRÖCZK pap.

ANTAL bíró. TAMÁS pap.

FRÁTOR.

Nagy dolog ez Borbás bíró, hogy te soha nem nyughatol, hanem mind mi reánk törsz.

BORBÁS.

Ti nem nyughattok ám, hanem mind a mi papjainkat káromljátok.

BÖRÖCZK.

De bizony én békét hadnék nékiek, csak ők hadnának békét minekünk.

ANTAL.

E, nem kelly ám mi közöttünk csalárdkodnotok, hanem fora innen hogya hamissak vagytok.

FRÁTOR.

No Antal bíró, bizony még sokkal másképpen leszen a dolog. Nem sokáig tart ez.

TAMÁS.

Nem sokáig? azt tudod-e, hogy olyatán mint a te rosza. kápád? Nem avul meg az Istennek ígéje, sem el nem vesz,
40. hanem mindörökkön örökké megmarad.

FRÁTOR.

Ugyanis mind te dolgoz ez.

TAMÁS.

Nem enyim, hanem Istené.

FRÁTOR.

No legyetek veszteg itt addig lám, míg én kihívom az Vikárius uramat.

BORBÁS.

De bizony nem még oda kankó, mert ismég vissza köszörülnéd ötet, mint e tegetlen. Menj el te Antal bíró.

ANTAL.

Bátor!

FRÁTOR.

Uram Isten! hogy immár semmi tisztességek és böcsületek nem kezd-e lenni az egyházi népeknek.

TAMÁS.

Vagyon tisztességek és böcsületek az igaz és jámbor egyházi népeknek; de ti nem egyházi népek vadatok, hanem egyházi farkasok.

FRÁTOR.

Ezt halljad jó Böröczk uram! Bizony még ma ezt megtagadod.

TAMÁS.

De inkább még másokkal nagyobbakat rakok annál a nyakadra!

ACTUS QUARTI

Scena secunda.

VIKÁRIUS. FRÁTOR. BORBÁS. ANTAL. TAMÁS.
BÖRÖCZK pap.

VIKÁRIUS.

No mit feddődtök ti ittegyön?

FRÁTOR.

Tisztelendő Vikárius uram! ládd-e ez eretnek mindnyájunkat farkasoknak monda, im jól hallotta Böröczk uram.

VIKÁRIUS.

Farkasoknak? Ugyan az ageb atyja legyen az, vigyétek az tömlöczbe.

BORBÁS.

Tömlöczbe? még ingyen meg sem mondtuk miért jöttünk, s immáran a tömlöczbe vitetnéd?

VIKÁRIUS.

Mi ördögért jöttetek?

ANTAL.

Azért jöttünk, hogy nyaka-nyírett papokat, heréltelen kappanokat, fa papokat, váaz papokat, csúf papokat, bolond papokat, hívolkodó tudatlan papokat ezután nem akarunk tartanyi. Mert nem igazoljuk, hogy minden tudatlannak az fejét megnyírítek és osztán pénzért pappá teszitek, hanem azt akarjuk, hogy a ki érdemli a papságot, azt pénz nélkül pappá tegyétek. A ki kedig nem érdemli, azt a csépre, kapára, kaszára, kalapácsra, avagy kaptára igazítsátok.

VIKARIUS.

Micsoda? Lám ti akartok nekünk parancsolnyi? Fogjátok meg mindnyájokat és vigyétek a tömlöczbe.

BORBÁS.

Jöszte csak hágsó-szökő kankó, bizony úgy ütöm az apáczamaró fogadat, hogy kiesik onnan.

ANTAL.

Odalt Bereczk a hájas breviárral, mert bizony majd leütök melletted a pálczával.

BÖRÖCZK.

Ezekkel mi nem bírunk, hogyha pápára nem vejendjük dolgunkat.

FRÁTOR.

Istenemre mondom ezennel mind elhajolnak tőlünk, hogyha reá nem gondolunk.

TAMÁS.

Én azt mondom, hogy forgassátok magatokat a sütő vassal, mert majd kiestek a székből, ha reá nem gondoltok.

VIKÁRIUS.

No látom én hogy igen kemény nyakú pórok vadtok ti, de bizony az pápára viszlek én titeket.

BORBÁS.

Jere bátor! ugyan annélkül is elmegyünk.

ACTUS QUINTUS.

PÁPA. PISPEK. VIKÁRIUS. FRÁTOR. BÖRÖCZK.
BORBÁS. ANTAL. TAMÁS.

PÁPA.

No, mi dolog az, hogy ti minduntalan én reám futtok, és immár csak nyugodnom sem hattok.

FRÁTOR.

Szentséges pápa atyám! láss dolgunkhoz, mert bizony ezennel elveszünk.

VIKÁRIUS.

Én leteszem atyaságod előtt az Vikáriusságot, mert én velem semmit nem gondolnak.

PISPÖK.

Én is leteszem a pispökséget, mert a mint én értem immáran papokat nem szentelhetek.

BÖRÖCZK.

Én is behoztam a papságot mind a breviárral egyetemben, mert immár sem komparácziót nem adnak, sem a plébánosságban nem tartnak.

FRÁTOR.

Bizony én is itt hagyom mind a csuklyát, mind a kápát, ha te szentséges atyaságod reánk nem gondol.

PÁPA.

Huj, mi ördög lölt mindnyájatokat, hogy meg nem mondhatjátok?

FRÁTOR.

Szentséges pápa atyám! bizony nagyobb lelt az ördögnél. Azzal mi nem sokat gondolnánk, mert jó ismerő barátunk, csakhogy egyéb ne marná a hasunkat.

PÁPA.

Hiszem immár megmondhatjátok micsoda?

VIKÁRIUS.

Imez eretnek pap mindnyájunkat farkasoknak mondott.

FRÁTOR.

De nemcsak farkasoknak, hanem még annak felette lopóknak, latroknak is, tolvajoknak is mondott.

BÖRÖCZK.

No semmi volna az, de engemet immár a plebánosságból

is kiiramtatott, és a csépre, kapára igazított, maga sem pilisse, sem breviárja nincsen.

PÁPA.

Te dolgozol-e ez?

TAMÁS.

Nem enyim, hanem Istené.

PÁPA.

Mi ördög pap vagy te?

TAMÁS.

Isten papja vagyok, és az igaz keresztyéneknek tanítója.

PÁPA.

Micsoda Isten papja? Hiszen én vagyok az Isten papja.

TAMÁS.

A volnál, ha Istened volna.

PÁPA.

S nincsen-e tehát minékünk Istenünk?

TAMÁS.

Ha Istentek volna, tehát lopók, latrok, tolvajok, farkasok, és szentség-árulók nem volnátok.

PÁPA.

Ugyan az atyáid azok.

TAMÁS.

Hiszem ti vagytok azok.

PÁPA.

Szenet hamar az eretneknek, lám szömtől szömbe megcsúfol?

ANTAL.

Szenet? de bizony addig nem égeted, míg törvénynyel meg nem éred.

BORBÁS.

Hadd bizonyítsa meg a mit mondott.

PÁPA.

Ti es mi reánk támadtatok-é? No nincs mit tennem, de ha meg nem bizonyíthatja, bizony ezennel megégettetem.

FRÁTOR.

No ha bizonságra kelend, ott eb öröljön.

PÁPA.

No miért mondál lopóknak, latroknak, tolvajoknak, farkasoknak és szentség-árulóknak?

TAMAS.

Azért, hogy azok vagytok.

PÁPA.

Mivel bizonyítottod?

TAMÁS.

A Krisztus mondásával. Lá hogy mond a szent Máté evangéliomának hetedik részében. Megótalmaztatok, úgy-^{Mát. 7.} mond, tinnenmagatokat a hamis profétáktól, kik ti hozzátok jőnek juhoknak öltözetiben, belől kedig ragadozó farkasok. Az ő gyümölcsökről és cselekedeteikről megismeritek őket. Isméglen azt mondja a szent János evangelistánál tizedik^{Joan. 10.} részében, hogy: Mindnyájan, úgymond, kik én ellenem jöttek, lopók, latrok és tolvajok, de az én juhaim nem hallgatták azokat. Hallod-é ezeket?

PÁPA.

Jól hallom, de nem jöttünk ám mi a Krisztus ellen.

TAMÁS.

- Sőt ő ellene jöttetek, és ő ellene támadtatok. Mert ő az ő drágalátos szent vérével mindnyájunkat egyaránt megváltott, ti kediglen a kazdagoknak lelkeket száz pénzzel váltjátok. Ő minket csak ő benne bízattott, ti kediglen az embereket az ő tulajdon érdemekbe bízattjátok. Ő minket az ő szent atyjának akarattjára tanított, ti kediglen a pokolbeli ördögnek akarattjára és a ti akarattokra tanítottok. Ő minékünk a mi hitünknek erősségére a szent evangéliomot és a prófétáknak írásit mind egy könyvbe hatta, ti kedig az ellen száz dekrétomot írtatok, és azt tartjátok. Ő az igaz házasságot minden embereknek szerzötte és parancsolta, ti kedig azt magatoktól
- Math. 15. megtiltottátok, és az helett az paráznaságot magatoknak választottátok. Ő az embereknek minden eledeleket megáldotta és szabadon hatta, ti kediglen a túrótul, tikmontul,
- Róm. 14. szalannától és mindenféle hústól őket megtiltottátok és a részegségen, torkosságon ti véletek egyetembe szabadon hat-
- I Tim. 4. tátok. Azért (a miképpen a szent Pál mondja) ördögi tudománt tartotok, ördögnek tagjai és szolgálai vadtok, a Krisztusnak ellenségi vadtok (mert az ördög ellensége a Krisztusnak). Innet következik osztán, hogy lopók, latrok, és tolvajok vadtok, mert a Krisztus ellen támadtatok.

FRÁTOR.

Jaj szegény szent Domonkos atyánk, hogy veszenk, hogy sillyedenk!

PÁPA.

Noha latrok vagyunk is, de azért lopók és szentség árulók nem vagyunk.

TAMÁS.

- Jere. 2. Sőt azok vagytok, mert az Úristennek ígét ellopjátok, és diákol mondjátok, avagy hamissan prédikálljátok. Az oltári szentségnek is felét ellopjátok és a szegén községnek csak a felét adjátok. Az Úristennek szent testét és szent vérért pénzen áruljátok, mikor pénzért nagy sok miséket mondotok. Nagy sok pénzes búcsúkat támasztottatok, és a papságot is pénzen adjátok, mert minden tudatlan papokat pénzért

pappá teszték. Krisztus urunk kedig szent Máté evangeliomá-
 nak tizedik részében azt parancsolja, hogy ingyen vöttétek, Mat.
10.
 ugymond, éntőlem és ingyen adjátok. Szent Péter sem vévé Acto.
8.
 el a pénzt ördögös Simontól, ki ő tőle piskepséget nagy
 sok pénzen kér vala, hanem azt mondá néki, hogy veszs el,
 ugymond, mind pénzeddel egyetembe, mert te azt alítottod,
 hogy pénzen adják az Istennek ajándékát, azért nincsen tené-
 ked részed ebben, mért nem vagy igaz Isten előtt a te szí-
 vedben. Ti kedig azt mondjátok, hogy jűjj be, ugymond,
 mind a te pénzeddel egyetembe, mert mi az Isten ajándékát
 pénz nélkül nem adjuk. És úgy lészen részed ebben, noha
 nem lész igaz Isten előtt a te szívedben.

PÁPA.

Hol vagyon a megírván?

TAMÁS.

Az apostoloknak cselekedetéről írt könyvnek nyolcza-
 dik részében. La hol vagyon!

PÁPA.

Lássadsza pispek uram.

PISFÖK.

Bizony ez itt vagyon, de akarnám ha itt nem volna.

PÁPA.

S nem kelly-é tehát senkit pénz nélkül (akarom mon-
 dani) pénzért pappá tennyi?

TAMÁS.

Nem kelly, mert lám szent Péter a pénzt el nem vötte;
 osztán Krisztus urunk is azt hatta, hogy ingyen vöttétek,
 ugymond, és ingyen adjátok.

PÁPA.

Mi ingyen nem vettük, azért ingyen sem adjuk.

TAMÁS.

De bizony érette mind pokolba mentek.

PÁPA.

Mit tehetünk néki ha a régi pápák szerzették.

TAMÁS.

Pápa volt-é a szent Gergel doktor?

PÁPA.

Az volt.

TAMÁS.

Én kedig az ő könyvével megbizonyítottam, hogy nem az volt, hanem csak római pispök volt. Sőt a pápa nevének ellene mondott és a szentség árulóknak is ellenek szólott.

PÁPA.

Nagy dolog volna az.

TAMÁS.

Hossza csak a könyvet Antal bíró. La hogy mond:
 Lib. 4 Valaki, úgymond, a pápaságnak nevét kívánja ő magának
 Epist. az anyaszentegyházban, az minden papoknak és pisepeknek
 ca. 29. tisztességeket, ítéleteket és hatalmokat ő magának foglalja.
 De távol legyen, úgymond, a keresztyénektől ilyen káromló
 név, melylyel az jámbor papoknak és pispököknek tisztessé-
 gek elvételük, mikoron egy embertől kevélységből ő magának
 tulajdoníttatik. A szentség árulónak kedig ímezt mondja:

Tinéktek, úgymond, papoknak és pisepeknek én mas-
 tanában sírván szólok, mert értettem, hogy némelyek ti kö-
 zületek a papságot pénzen adják, és az Úristennek ajándokát
 ez világi haszonért árulják. Hogy nem jut eszetekbe, úg-
 ymond, mit parancsolt az Úristen, hogy ingyen vöttétök és
 ingyen adjátok? Hogy nem jut eszetekbe, úgymond, hogy a
 Ioan. 2. mi megváltónk Jézus Krisztus Hierusalemnek templomában
 bémenvén, a galambárulóknak asztalokat feldöjté, és a pénz-
 váltóknak pénzeket elhinté? Mert vajjon kicsodák mastaná-

ban, úgymond, azok, kik az anyaszentegyházban galambokat árulnak, ha nem azok kik papságot pénzen adnak? Mert a szent lélek Istennek ajándékát pénzen adják, ki galamb képébe megjelentötte magát. De miképpen, úgymond, a mi megváltó urunk Jézus Krisztus a galamb-árulóknak asztalokat feldőjtötte, azonképpen efféle kompolároknak is az ő papságokat eltöri és semmivé teszi. Hallod-e ezeket?

PÁPA.

Jól hallom, de egy szálné sem szeretem.

TAMÁS.

Vagy szereted vagy nem, de jól látod, hogy eljött immár annak az ideje, hogy a szent Gergelnek jövőndömondása szerint a ti hamis papságtoknak vége legyen, mert Istennek ellene vagyon.

PÁPA.

Medgyünk pispek uram?

PISPÖK.

Medgyünk, hanem csak pironkodjunk. Tudtam én ezt, hogy így leszén.

PÁPA.

Tehát micsoda papság lenne, ha e mienk elveszne?

TAMÁS.

Az igaz papság, tudnyi illik, az igazán való prédikállás a szentségeknék igazán való szolgáltatása, az igaz oldozat, és az igaz egyházi birodalom. Továbbá az jámbor élet, jó példaadás, vigyázás, imádkozás, és Isten ígéje mellett való szenvedés.

PÁPA.

S nem papok-é tehát azok, a kik prédikállanyi nem tudnak?

TAMÁS.

Nem papok, hanem azt mondja az Isten, hogy néma ebek azok.

PÁPA.

Hol mondja.

TAMÁS.

Esai.
56.

Az Esaiás próféta könyvének ötvenhatodik részében. La hogy mond: Az én őrállóim, úgymond, tudnyi illik a papok, pispökök, mindnyájan néma ebekké lettenek, mert nem ugathatnak, azaz prédikállanyi nem tudnak.

PÁPA.

Lásshatsza píspek uram!

PISPÖK.

No akar lássam s akar ne, azt én jól tudom, hogy úgy vagyon.

FRÁTOR

Tehát nem néma ebek a barátok, mert lám azok prédikálnak?

TAMÁS.

Prédikálnak, de tiszta mérget okádnak; azért nem néma ebek azok, hanem ordító farkasok és falu-kerülő ravaszok.

BORBÁS.

Eredsze véle csépszaggató kankó!

ANTAL.

Szintén megtalálá keresztneveket.

PÁPA.

No kevesen lennének úgy pappá a miképpen te beszélsz.

TAMÁS.

Homi.
17.

Ha kevesen lennének is, de mégis jók lennének. Mert vajjon mit teszünk a sok csorda tudatlan papokkal, kik prédikállanyi nem tudnak? kikről még a szent Gergel doktor is panaszkodott az ő idejében ezt mondván: Imé, úgymond, ez világ rakva papokkal, de azért igen ritkán találtatik közöttök, ki az úristennek aratásában aratna, azaz prédik-

kállanyi tudna. Mert a papságot mindnyájan örömetst felveszik, de a papságnak dolgát egy szálné sem teszik, és nem járnak igazán az ő dolgokban.

PÁPA.

Hol vagyon az megírván?

TAMÁS.

Imhol az ő könyvében. Ha volt kedig az mikoron ő római pispök volt a Krisztus születésének utánna ötszáz kilenczven esztendőben. Im mastanában kedig ezer ötszáz ötvenkilencz esztendőben írnak. Ám ezer és negyven nyolcz esztendeje vagyon, hogy ezt írta, és immáran akkoron is sok tudatlan papok kezdtének volt lennyi, mert pénzen kezdeték volt a papságot adnyi és vennyi.

PÁPA.

Hol ördögbe vötted te e könyvet?

TAMÁS.

Miklós doktoré volt és Párisból hozta volt ki.

PÁPA.

Bátor Isten ki ne adta volna hoznyi, mert ő azért ezt senkinek nem mondotta volna, csak ti kezetekbe ne akadott volna.

TAMÁS.

Nem akarta ám az Úristen, hogy eltitkoltassék az igazság.

PÁPA.

No vagy igazság, vagy nem igazság, de azért ugyan miénk a papság. Bizony én titeket fel nem szenteltetek és pappá nem teszlek, hogy ha én hozzám nem hallgattok.

TAMÁS.

Bátor ne szentelj, megszentelt minket az Úristen és pappá tött minket a keresztyénekkal egyetembe.

PÁPA.

Hogyhogy volnátok ti papok, ha pilistek sincsen.

TAMÁS.

Nem a pilis a papság. Mert lám a szárcsának is pilisse vagyon, de azért ugyan nem pap.

PÁPA.

Más dolog az, de titeket szentelt olajjal sem kentek meg.

TAMÁS.

Tied legyen bűdös olajod, mert minket a mi urunk Jézus Krisztus megkent az ő szent olajával, tudnyi illik, az ő áldott szent malasztjával.

PÁPA.

De ugyan miképpen töttenek pappá titeket.

TAMÁS.

Im ekképpen. A mi pispökünk bégyőjtötte a körül való tudós papokat, prédikátorokat és a keresztyén népeket. Jól megkérdezött előszer az prédikátorok előtt a mi tudományunkról és a hitnek ágazatiról. Megtudakozott a mi életünkről is. Azután osztán prédikáltatott velünk egynehánszer a keresztyének előtt, úgy tött osztán pappá, és elbocsátott minket a hová a keresztyéneknek kellettünk.

PÁPA.

Hol ördögbe vagyon az a ti pispektök?

TAMÁS.

Nem ördögben, hanem Erdélyben. És mindenött vagyon, valahol az Istennek ígéje vagyon. Ett is lehet kediglen hogyha a keresztyének akarják, és Isten szerént választják.

PÁPA.

Minémőt akarnátok választanyi?

TAMÁS.

Olyat, melyet a szent Pál ír a Timótheus pispöknek ^{1 Tim. 3.} írt első levelének harmadik részében: Valaki, úgymond, pispökséget kíván, jó dolgot kíván. De szükség, hogy a pispök az ő életében tökéletes legyen, jámbor legyen, egy felelőse legyen, vigyázó legyen, józan legyen, mértékletes legyen, nyájas legyen, tudós és tanító legyen, hogy mindeket beszédével és jámbor életével jóra inthessen. Ne legyen részeges, ne legyen kardos és ne kíváncsion éktelen nyereséget, hanem igaz legyen. Ne legyen verekedő, hadakozó, ne légyen fősvény és az ő házanépével jól bírjon, ki az ő fiait jóra tanítsa, engedelmességre és tisztességre. Mert ha valaki csak háza népével sem tud bírnya, vajjon miképpen viseli gondját az Isten hív keresztyéninek?

PÁPA.

No Istenemre mondom, soha nem tesznek itt olyan pispököt, míg az én fejem fenn áll. Mert soha nem volt olyatán pispök, sem nem tettenek akképpen papokat a miképpen te beszéled.

TAMÁS.

Krisztus urunk is akképpen tötte pappá az apostolokat. Szent Péter is akképen tött papokat.

BÖRÖCZK.

Eb higye azt.

TAMÁS.

Nem hiszed? hozzadsza csak a hájas breviárt, s ím-majd megtalálom én benne.

BÖRÖCZK.

Nincsen itt.

ANTAL.

Lám a palaczk mellett vagyon a szatyorban, de bizony eléve adod.

BORBÁS.

Hálóra Böröczkös!

FRÁTOR.

Mi ördögöt tész volt itt azzal, hogy még abból is fejünkre bizonyítanak.

VIKÁRIUS.

Nem tudtad ördögbe lugzóba vetnyi.

TAMÁS.

Lege in szárnak idejében, úgymond, szent Péter apostal Antiókhia-
vita Ap- ból Romába jöve és nagy sok keresztyének jövének véle egye-
polina- tembe Rómába. Nagy sok idő elmúlván osztán monda szent
ris in tembe Rómába. Nagy sok idő elmúlván osztán monda szent
Brevia- Péter apostal az ő tanítványának Apollinárisonak: Mit ülsz
rio Stri- itt, úgymond, csak heába mi mellettünk, hanem kelj fel, és
gonien. vegyed a szent léleknek ajándékát pispökséggel egyetembe,
és menj el Ravenna városba, prédikálljad az ott való népnek
az Úr Jézusnak nevét és egy szálát se félj. Azután szent
Péter úgymond, imádságot tévén, és az ő kezeit Appolliná-
risnak fejére vetvén ímezt monda: A mi urunk Jézus Krisz-
tus úgymond, elbocsássa az ő szent angyalát, ki vezérelje a
te útadat és megadja a te kéremésedet. És ez beszédek után
ötet megapolván tőle elbocsátá. — Ládd-é sem olajjal nem
kené az ujját, sem meg nem nyíré a fejét, hanem ugyan an-
nélkül nemcsak pappá, hanem pispökké tövé és elbocsátá.
Úgy vagyón-é?

BÖRÖCZK.

Úgy vagyón, de bizony én ezt többé nem tudtam.

TAMÁS.

Igyál jobban csak az palaczkból, jobban megtudod.

BÖRÖCZK.

Innám ha volna benne, de mind elfogya a fölöstö-
kömbe.

PÁPA.

Ha az úgy vagyón, hogy még a rossz Breviár is reánk
szól, tehát bizony én felakasztom magamat.

TAMÁS.

Szabad, ha magadat nem kémelled, még ím ma vacsorán érheted Lucipert, Júdás doktoroddal egyetembe. De én inkább azt mondanám, hogy ne akasztanád, hanem hadnál békét a pápaságnak és elégednél meg a római pispökséggel; ne foglalnál magadnak a papokon, pispökökön császárságot.

PÁPA.

Nem tudok ám prédikállanyi s lám te azt mondod, hogy néma ebek azok, a kik prédikállanyi nem tudnak.

TAMÁS.

A más dolog immár. De ha nem tudsz prédikállanyi, hiszem tudsz kapálnyi, s azzal is elélhetsz.

PÁPA.

Hév ám a kapa nyele.

TAMÁS.

Megpökjed te s meghidegedik. Mégis jobb kapálnod, mintsem magadat felakasztanod.

VIKÁRIUS.

Bizony én vargává leszek.

BÖRÖCZK.

Én kedig tímárrá leszek és óvcsón adom osztán a bőrt, csak te ritkán varrjad.

FRÁTOR.

No pispök uram, légy kovácscsá te s ím én szénéégetőd leszek.

PISPÖK.

Bátor, de leesik ám az okulár az óromról, ha az nagy verőt kezembe vejendem.

ANTAL.

Ez ám dolgotok, ha nem tanultatok.

BORBÁS.

Lám mondám szomszéd, hogy mind fapapok ezek.

ANTAL.

Bizony azok, hálá legyen az Istennek, hogy torkunkról elvethetők őket, többé ne tartsunk immár efféle néma ebeket.

BORBÁS.

Bizony ne, hanem jámbor papokat és tudós prédikátorokat, kikkel egyetembe az Úristen az ő szent országába vigyen minket.

ANTAL.

Ámen jó szomszéd, bátor úgy legyen.

FINIS.

Matt. XV.

*Omnis plantatio quam non plantavit pater meus coelestis,
eradicabitur.*

HISTÓRIA CRANMERUS THAMÁS ÉRSEKNEK

AZ IGAZ HITBEN VALÓ ÁLLHATATOSSÁGÁRÓL, KI MIKOR AZ PÁPA
TUDOMÁNYÁT HAMISOLNÁJA, ANGLIÁBAN MÁRIA KIRÁLNÉ ASSZONY
ÁLTAL SZÖRNYŰ HALÁLT SZENVEDETT.

Mostan való üdőben, ezer ötszáz ötvenhatában,
Az Ánglia országnak tengernek szigetében,
Nagy sok keresztyéneket megégetének tűzben,
Világ dühösségében,
Az kik nem bíznak vala az pápa szentségében, 5
Hanem csak egy Istenben ;

Istennek szent fiában, az Jézusban Krisztusban,
Az szentlélek Istenben, mint vagyon az Crédóban,
Hű köresztyének lévén az Anyaszentegyházban,
Igaz mártéromságban, 10
Krisztusnak vallásában meg nem tántorodának
Sebes tűznek lángjában.

Cranmerus Tamás érsek egyik közülek vala,
Ki az Krisztus neveért akkor szenvedett vala,
Jámor nemzete vala, ez világra jött vala, 15
Hogy immár írnak vala,
Ezer négyszáznolcztvanban és kilencz esztendőben,
Mátyás királ éltében.

Hogy immár gyermekségből felnevekedett vala,
 És tizennégy esztendő korában jutott vala; 20
 Az Cantuáriában tanulni bément vala,
 Hol fű oskola vala, —
 Minden igaz tudomány nagy homályban, setétben
 De lám akkoron vala.

Azonközben Erázmus szép könveket ír vala, 25
 Kinek ő deáksága nagy csodálatos vala;
 Papokat, barátokat, az gyenge apáczákat
 Nagyon gyomlálja vala,
 Kinek az ű könveit jámbor Cranmerus Tamás
 Igen olvassa vala. 30

Ezután Luter Mártont hogy az Isten támasztá,
 Ki által szent ígését nyilván predikáltatá,
 Az pápa tudományát véle megcsúfoltatá,
 Sokkal megútaltatá :
 Cranmerus Tamás akkor harmincz esztendő vala, 35
 És igen tanul vala.

Lám ű nagy sok könyveket mindvégig olvas vala,
 Külömb-külömb dolgokat azokból jegyez vala,
 Nagy erős elméjével elrendeli vala
 És külön írja vala; 40
 És harminczöt esztendő hogy immáran ű vala,
 Fű doktorrá lött vala.

Söt akkor Angliában Herkules királ vala,
 Az bátyja feleségét az ki elvette vala,
 Károly császár anyjának az asszon nénje vala, 45
 Neve Katalin vala,
 És tüle az királnak egy átkozott leánya,
 Neve Mária vala.

Tudó nagy eretnekül ű véle lakik vala,
 Az atyja az pápátul néki megnyerte vala, 50
 Nagy sokan az országban nem igazolják vala ;
 Király hallotta vala,
 Azért fű doktorokat, két fű oskolában
 Öszvegyűjtette vala.

Az Cantabrigiában hat fű doktort választa, 55
 És az Oxoniából ismét annyit választa,
 Az tizenkét doktornak ítéleti ez vala,
 Hogy Isten ellen volna,
 De pápa hatalmával, azért jóvá tehetné,
 Néki megengedhetné. 60

Rajta csodálkozáának, kik ily dolgot hallának,
 Nagyobb hatalma volna hogy Istennél pápának,
 És ebben hirt adának az Cranmerus Tamásnak,
 Ki akkor hon nem vala ;
 De hogy haza jött vala, ű mind az doktorokat 65
 Lám megcsűfolta vala.

Istennek ű törvényét pápa meg nem bonthatja
 És senkinek kedveért azt meg nem lágyíthatja,
 Azt mit Isten megtiltott szabadon nem hagyhatja,
 És az mit meg nem tiltott, 70
 Ezt ű meg nem tilthatja, nincsen arra hatalma,
 Bátor senki ne mondja.

Nagy szépen megigazlák ezt ottan az doktorok,
 Az többi mégis vakul, noha nincs mit mondaniok ;
 Az király hogy ezt hallá, Tamás doktort hívatá, 75
 Beszédét meghallgatá,
 Néki megparancsolá, véle ez beszédeket
 Nagy szépen megíratá.

Választá Galliában az Franciaországban,
 Doktorokkal egyemben Párizs oskolájában, 80
 És minden fű helyekre, hol doktorok valának,
 Egyenlő társaságban,
 Vélek szemben lennének mindenütt, ez dolognak
 Igaz meglátásában.

Sok helyen az doktorok igen tétoázának, 85
 És sokan pápa mellé ű közzülök szállának,
 Az Isten ellen néki űk hatalmat adának,
 Kiben mind hazudának,
 Azért Tamás doktortul mind megcsúfoltatának,
 Ellene nem mondhatának. 90

De mikor ezt meglátá az király fű szolgálja,
 Ki azon követségben az doktorokkal vala ;
 Levelében királnak nagy szépen megíratá,
 Tamás doktort ajánlá,
 Hogy ű az doktorokat minden igazságával 95
 Nagy szépen megcsúfolá.

Ezt megértvén az király, Tamás doktort választá,
 Egyedül az dologban az császárhoz bocsátá.
 Károly császár akkoron Bécs felé indult vala ;
 Török császár jű vala, 100
 És immár az községet igen vitatja vala,
 Károlt nem várta vala.

Utában Tamás doktor sokakkal beszél vala,
 Az hol böles doktorokat széllal találhat vala,
 Az Károly udvarában Cornelius Agrippa 105
 Igen böles ember vala,
 Ki az Tamás doktornak ugyanezen dologra
 Ekképpen felelt vala :

«Igaz az te beszéded, nem mondhatok ellened,
De pápátul, császártul kell neked is függened ; 110
Én is ezent vallanám, ha ezekkel nem félnék,
Szabadon beszélhetnék,
Hogy igaz beszédemért két nagy úrnak én fejem
Haragjában ne esnék !»

Tamás doktor mikoron az császárhoz ment vala, 115
Ez dolgokat előtte megbeszéllette vala ;
Az császár ez dologra választ ű nem tött vala,
Az pápára hallaszta ;
Király hallotta vala, Tamás doktort nagy hamar
Hozzá hívatta vala. 120

Azonnal űtet küldé Romában a pápához,
Hogy meglátná onnan is minémű választ hozna.
Tamás doktor elmene, bízván az igazsághoz
Mint egy erős kűfalhoz,
Pápával szemben lévén, mene fű oskolában 125
Az pápa doktorihoz.

Tartának nagy sokáig ellent néki doktorok,
De végre nem lén osztán nékik mit mondaniok,
Ekképpen felelének mint elébbi doktorok,
Sok udvari hazugok : 130
Isten tiltotta tudjuk, pápa megengedheti,
Mind fejenként azt valljuk.

Hamisságból igazat mert lám ű csak szerezheth,
Igazból hamisságot ű hatalmával tehet,
Senki, hatalma előtt világon el nem mehet, 135
Senki ellen-beszédet
Ű néki nem felelhet,
Tűle számot nem vehet.

Onnan el haza jüve, az királnak megmondá,
 Királ fű érsekségét az királ néki adá ; 140
 Az ő fű városában az Cantuáriában
 Azonnal megszállítá.
 Cranmerus Tamás érsek annál inkább az pápát
 Szabadon hamisolá.

Megírá nagy szép renddel kicsinded krónikában, 145
 Hogy az pápa hamisan jutott ily uraságban,
 Semminemű dolgában, az Isten mondásában,
 Bizott dekrétomában ;
 Ne légyen azért néki többé semmi hatalma
 Az Anglia országban. 150

Az király megolvasá az könyvet, megigazlá,
 Az pápának hatalmát Angliában megtiltá,
 Senki többé törvényét az pápának ne venné,
 Semmiben ne tisztelné,
 Az pápának adóját senki az Angliában 155
 Többé de ne merné.

Ez adót ravaszsággal az pápa nyerte vala,
 Az régi királoktul, kiket ű megcsalt vala,
 Hogy minden esztendőben háztul tíz pénz adnának
 Az kik külön volnának. 160
 Erre az Angliában az ű adószödői
 Nagy sok helen valának.

Csakhamar törvénynapot az király erre hagyá,
 Őmagát ítéletre az két érsekre hagyá,
 Az Cranmerus Tamásra, Gardineus Istvánra, 165
 Istennek mondására,
 Királné asszony kedig mégis vevé ű dolgát
 Az átkozott pápára.

Ravasz pápa hatalma, de lám már nem fog vala,
Azért asszonyt királtul elválasztották vala, 170
Az király jámbor személt házasul elvött vala,
Az kinek neve vala,
Az Anna Belonia, igaz keresztyén vala ;
Pápa azt bánja vala.

Az Gardineus István csak képmutató vala, 175
De szível az pápához mégis ú vonszon vala ;
De csak Cranmerus Tamás igaz szível jár vala,
És nem nyughatik vala,
Az pápának bálványit az ú érsekségéből
Kitisztította vala. 180

Nem elégedett azzal, szóla ú az királynak,
És az országban való nagy hatalmas urakkal,
Az Isten tisztöletit oly nagy rendtartással
Egyenes szent írással ;
Hagynának napot arra, mely napon azt meglátnák 185
Az igaz doktorokkal.

Megengedé az királ mind az egész országnak,
Azért mind bégyülének kik fő népek valának,
Doktorok szent írásból mind igazat vallának,
Egy szép könyvet íranak, 190
És kezek írásával az könvnek bizonságot
Úk mindnyájan adának.

Ez dolog visszatetszik Gardineus Istvánnak,
Az ki az ú szívében szolgál vala pápának,
De nem mondhat ellene ú keze írásának, 195
Bizonságot tön annak,
Azután alattomban ú nagy sokat szól vala
Az tudatlan királynak.

Régi hitit ne hagyná, az szenteket imádná,
És az átkozott misét térden állván imádná, 200
Az papok házasságát, mindent megtiltana,
Az gyonást helyén hadná,
Az Krisztus vacsoráját egy személ alatt adná,
Foggal testét rágatná.

Igen hamar az király ezeket megíratá, 205
Országában mindenütt nagyon megkiáltatá,
Valaki az dolgokat ű véle nem vallandná,
Nyilván értte meghalna,
Mert noha ű az pápát egyképpen tétoáztatná,
Tévelgését tartaná. 210

Azonnal választata mindenütt czirkálókat,
Kik mindenütt öletnék az igaz tanítókat,
Egész nyolcz esztendeig tűz égeté testeket
Nagy sok keresztyéneknek,
Kik mind holtiglan vallák igaz tudományát, 215
Krisztust megváltójakat.

Reá Isten gondola, im az királ meghala,
Az fia Edomandus ű utána marada,
Igaz keresztyén vala, az atyja bolondságát
Hátra hogy hatta vala, 220
Istennek szent ígését mindenütt országában
Predikáltatja vala.

Csak kevés ideiglen országában él vala,
Hat esztendő elmúlván világból kimúlt vala,
Az ország az átkozott Máriára száll vala, 225
Mint atyja hatta vala ;
De az fia helette atyjának unokáját
Az Johannát választá.

Hátra veté Máriát, úgymint atyjának fattyát,
 És még annak felette ű eretnek leányát, 230
 Jól tudja vala ihát, mint szeretné az pápát,
 Pápának tudományát,
 Azért dühességétel erőssen félti vala
 Holta után országát.

Im az egész országban nagy pártolás indula, 235
 Pápa álnakságából az Mária regnála,
 És az igaz örökest Joannát megfogatta,
 Fejét vétette vala.
 Az Cranmerus Tamásra es igen nagy haragja
 Titkon ű néki vala. 240

Ezönben nagy hamis hírt ű reá támasztának,
 Hogy már ű is ellene mondana igazságnak,
 És felfogadta volna az királné asszonnak,
 Hogy ű misét mondana
 Atyjafia lelkéjért; csak néki kegyelmezne, 245
 Mindent hátra mondana.

Pokolbéli ördegnek tagai azt hirdeté; k
 Az Cranmerus Tamásnak mikor fülében esék,
 Ez dolgon ű szűvében igen megháborodék,
 Ugyan megkeseredék, 250
 Azonnal nagy szép vallás és felelet ű tüle
 Mindeneknek adaték :

Jól tudja minden ember én igaz vallásomat,
 Soha meg nem tagadom én igaz vallásomat,
 És érette nem szánom én szörnyű halálomat, 255
 Látjátok írásomat,
 Az igaz ítületre azért hagyom magamat,
 Valaki megezáfolhat.

Senki azért éntülem misemondást ne várjon,
 Sőt az királné asszony csak arra napot hagyjon, 260
 Hogy valaki akarja, én vélem szemben álljon,
 Vélem megdisputáljon,
 Misének hamisságát, Istennek ígéjével
 Nyilván megbizonyítom.

Csakhamar ez levelet szélllel hordozták vala, 265
 Az királné asszonnak kezében jutott vala,
 Annál inkább ű reá asszony haragudt vala,
 És megfogatta vala,
 Azután az tömlöczből űtet Oxoniában
 El-béküldette vala. 270

Oly igen parancsola ű az fű doktoroknak,
 Hogy Cranmerus Tamással űk mind szemben álljanak,
 Semmit ne gondoljanak, mind reá rohanjanak,
 Nagy jutalmat várjanak,
 Hogyha kiáltásokkal ingyen szólni se hagynak 275
 Az Cranmerus Tamásnak.

Pokolbéli ördöggel Mária rakva vala,
 Cranmerus Tamás vérét űk szomjúhozzák vala,
 De törvének színével űt háborgatja vala,
 Halálra vonsza vala, 280
 Az mint régen szívében anyja választásáért
 Ű elvégezte vala.

Im az pápa doktori véle szemben állának,
 Semmi igaz beszédnek lám űk helt nem adának,
 Mint egy paraszt törvémben egymás előtt zajának, 285
 Ingyen szólni sem hadnak,
 «Eretnek vagy te» — ugymond, untalan néki mondják,
 Az Cranmerus Tamásnak.

Cranmerus Tamás űket ottan megköti vala,
 Mikor csak egy keveset szólnia hadnak vala, 290
 Mindazáltal doktorok lám azt kiáltják vala :
 Meggyőztük igazsággal !
 Azért ismég hóhérok ütet tömleczre vivék
 Igen nagy hamarsággal.

Az nagy erős tömleczben két esztendeig tarták, 295
 És minden időben nagy sokszor megkésérték,
 Hogyha valamiképen véle ezt tehetnének,
 Hogy visszatéríthetnék ;
 Mindazáltal azután más okkal megöletnék,
 És dolgok jobban esnék. 300

Nagy sok keresztyéneknek mert ezzel szívet adna,
 Hogyha ilyen vallásban Érsek nyilván meghalna,
 Az pápa birodalma annál inkább romlana,
 Sokaknak példát adna ;
 De ha tagadást tenne, azért ugyan meghalna, 305
 Sokat botránkoztatna.

Tudós ravasz doktorok, pápa után hazugok,
 Ez dologban valának legelső felajtárok,
 De hogy láták, hogy semmit nem fog ő hazugságok,
 Jüvének az barátok : 310
 Spanyol frater István és Theuricus Sidallius
 Lűnek ebben dolgosok.

Valamely ember után az ördög elinduland,
 És az ő hatalmával ő néki nem árthatand,
 Ugyanazon dologra barátot előrántand, 315
 És ha ez nem árthatand :
 Egy vén agnőt előránt, ki ördögnél barátnál,
 Mindeniknél többet rant.

Az tömlöczben Érsekhez ezek jüvélnék vala,
 És néki barát módra űk hízelkednek vala, 320
 Ne vesztené ű magát és az ű méltóságát,
 Untalan mondják vala.
 Az királné asszontul néki minden kegyelmet
 Nagyon ígérek vala:

«Rettenetes az halál, és te nagy kárt vallanál, 325
 Ha ilyen méltóságtul te mostan megfosztatnál,
 Az te bölcsességeddel mindennek használhatnál,
 Hogyha élni akarnál;
 Érsek, neim vagy oly vén, ember sokáig ez világon
 Ezután maradhatnál. 330

Jól meggondold magadat, tekénts az nagy urakat,
 Kik téged ugyan szánnak mint tulajdon magokat,
 Mondjuk mostan tenéked azoknak ű számokat,
 És jó akaratjokat,
 Erre kérnek mindnyájan mint szerelmes urokat 335
 És nagy jó barátjokat.

Ez egyházi kenyérrel ha élni nem akarnál,
 Ez országban valahol megmaradni akarnál,
 Az királné asszontul bízván minden jót várnál,
 Valamit te kívánnál, 340
 Csak egy kevés beszéddel, ímez egynihán ígéknek
 Kezeddel alá írnál!»

Nagy álnakul egy kártán űk ezt megírták vala,
 Miképpen az igazat hátra mondatják vala, [vala,
 Ez úgymond nem nagy dolog, nagy sokszor mondják
 Csak azt kívánják vala,
 Hogy vagy három ígével az ű nevét az alá
 Kezével aláírja.

Sokáig az érseket meg nem csalhatják vala,
De végre az beszéddel már meguntatták vala, 350
És avagy hogy több üdöt még azután vár vala,
Avagy hogy gyarló vala,
Az tagadó levélnek lám tulajdon kezével
Ő alája írt vala.

Isten ezt így engedé, senki magát ne hinné 355
Emberek gyarlóságát inkább kijelentené,
Pápa sok csalárdságát inkább kijelentené,
És mi előnkben vetné,
Hogy minden hű keresztyén, ez példából ő magát
Jól eszében vehetné. 360

Sietnek nagy örömmel ő keze írásával,
Szömben lőnek asszonynyal, az királné asszonynyal,
Colus doktort az asszony lám azontúl hívatá,
Néki megparancsolá,
Hogy jól reá tanulna Cranmerus halálára, 365
Napját annak megmondá.

Fűfű nagy uraknak is mindenive izene,
Hogy mindenik népével akkoron jelen lenne,
Mikor Cranmerus Tamás szörnyű halált szenvedne,
Hogy indulás ne lenne, 370
Senki ebben egyebet még fejeért se tenne,
Ha néki híve lenne.

Immár hogy az halála napja közelget vala,
Colus doktor egy nappal előbb hozzá ment vala,
Igen kérdezi vala, 375
Ha az keresztyénségben ő állhatatos volna?
Cranmerus ezt felelé, hogy napról napra abban
Ő gyorsabb és erősb volna.

De az ú haláláról az doktor nem szól vala,
 És más napon jó reggel ismét hozzá jött vala, 380
 Hogyha nála pénz volna? Colus kérdezi vala.
 Cranmerus felelt vala:
 Egy pénzem sincsen nekem. Ám tizenöt aranyat
 Doktor néki ad vala.

Ezt úgymond szegényeknek hamar elosztogassad, 385
 És ezennel tömlőczből szabadulásod várjad;
 Az te fogadásodat meglássad hogy megálljad,
 Az régi hitet valljad,
 Az mit eddig vallottál, azt mind hátra tagadjad
 És az pápával tartsad. 390

Lám az ilyen beszédekből Érsek sokat ért vala,
 Minden álnakságokat es általlátja vala.
 Colus doktor elmene, ismét ravasz barátok
 Hozzája jüttek vala,
 Az mit hátramondana, renddel megírták vala, 395
 Érsek azt látja vala.

Ismét kezeírását az alá kérik vala,
 Hogy annak mássát venné, arra is intik vala,
 Az érsek mindezeket megcselekedte vala,
 Mert ő jól tudja vala, 400
 Hogyha ezt nem mielné, tahát az község előtt
 Szabadon nem szólhatna.

Sőt magának egy kártyán lám az Érsek ír vala,
 Nagy szép intést, könyörgést, kit községnek írt vala,
 Az ú igaz vallását hogy minden meghallaná, 405
 Látja már hogy meghalna,
 Az kártyát kebelében ő elrejtette vala,
 Hogy oztán elövonná.

Sok népek az városban erre béggyültek vala,
 Nagy urak seregekkel immár eljüttek vala, 410
 Örvendnek az pápások, mert űk azt vélik vala
 Hogy ű tagadást tenne;
 De az hű keresztyének semmiképpen felöle
 Lám azt nem vélik vala.

Im azonnal tömlöczből az Érseket kihozák, 415
 Két barátot melléje mint két ördöget adák,
 Azok menvén mellette erősen birbitélnek,
 Tanácsok előlmennek;
 Elötte az fűbíró, ezképpen az tömlöczbel
 Nagy módjával felmenének. 420

Már az templom ajtaján, hogy bémentenek vala,
 Az Simeon énekét barátok mondják vala,
 Érseket magas helre űk felállatják vala,
 Honnan láthatják vala;
 Colus doktor ellenben immár felállott vala, 425
 Nagyön predikál vala.

Igen nagy keservesen Érsekre néznek vala,
 Az kik annak előtte ütet ismerték vala,
 Rosszas ruhában vala, rosszas az beretroma,
 Nagy vén szakállá vala; 430
 Úgy mint egy pölöngérben sok nép előtt áll vala,
 És imádkozik vala.

Patvaros Colus doktor reá prédikál vala,
 Ütet szernyű halálra méltónak mondja vala,
 Mert noha megtért volna, azért másolta volna; 435
 Hogy kiért méltó volna,
 Nagy sok szent írásokkal ennyi sok jámbor előtt
 Kit megbizonyítana.

Ezképpen az Dávidot az Isten megbünteté,
 Noha az ő bűneit néki megbocsátotta, 440
 Országából elvitte, méltóságát elvette!
 Az többit meg nem mondá,
 Hogy az Isten Dávidnak mikoron megtért volna,
 Királságát megadá.

Rágalmazó beszéddel ötet rútolja vala, 445
 Az királné asszonytul hitlennnek mondja vala,
 Hogy az anyját királtul, az pápának ellene
 Elválasztotta vala;
 És nagy sok eretnekség mind az egész országban
 Túle áradott volna. 450

Panaszképpen ő reá nagy sokat okád vala,
 Mindenképpen halálra ütet kárhoztattatá,
 Nagy büntelen bűnössé mindenben teszi vala,
 És imezt mondja vala:
 Hogy több dolga is volna, kiket ő mostanában 455
 Községnek nem mondana.

Ezután az községet ő nagyon inti vala,
 Róla példát vennének, mindennek mondja vala,
 Mert ha ilyen nagy úrnak nem kegyelmeztek volna,
 Az ő dolgok mint volna, 460
 Hogyha ilyen vetekért az királné asszonnak
 Bévádoltattak volna.

«Tudjátok ez mely nagy úr vala az király után,
 Hogyha nem indul vala az nagy eretnekség után,
 Most nagy úrból közember és nagy úrból ő fogol, 465
 Kedvesből halál fia,
 Rosszas és torza-borza, kinél már nyomorultabb
 Ez világon nem lehet.»

Végre az ő beszédét az Érsekre fordítá,
 Hogy kétségben ne esnék út igen bátorítá, 470
 Krisztus mellett keresztfán az tolvajt meggondolná,
 Isten megbocsátana,
 Holta után lelkeért ő az ő társaival
 Sok miséket mondana.

Azután az Istennek nagy hálákat ad vala, 475
 Hogy ily nagy tévelgésből megtérítette vala.
 Az Érsek azonközben sok könyvet hullat vala,
 Sír, fohászkodik vala ;
 Az ég felé felnézvén, két kezét felemelvén
 Nagyön könyöreg vala. 480

El-végre Colus doktor községnek mondja vala,
 Érsek szavát hallanák, mind arra inti vala ;
 Érseket is azonban megszólította vala,
 Hogy abban megállana,
 Mit kezeírásával ű felfogadott volna, 485
 Mindent hátra mondana.

Már hogy az Colus doktor hallgatni kezdett vala,
 Az Érsek is felkelvén községnek mondja vala,
 Hogy ő nagy bűnes volna és egy nagy bűne volna,
 Kit végre megmondana : 490
 Minden ember azonnal érette imádna,
 Néki megbocsátana.

Ezután kebeléből kárthát kivötte vala,
 Az egész község előtt mezít fővel áll vala,
 Csak egy hajszál ő fején lám immáran nem vala, 495
 Mert ő vén ember vala ;
 Mindeneknek hallottára az felséges Istennek,
 Igen könyöreg vala.

ORATIO THOMAE CRANMERI.

«Meghallgassad Úristen az én könyörgésemet,
 Én mennyei szent atyám ne nézd én béneimet, 500
 Az te szent fiad által fogadj hozzád engemet,
 Vigasztalj meg engemet;
 Az te szent lelked által, ez utolsó órában
 Bátoríts meg engemet.

Oly igen vétkes vagyok, de te hozzád folyamok, 505
 Mert ótalmat magamnak csak te nálad találok,
 Nagy irgalmasságodban és igaz hittel bízok,
 Te szárnyad alá állok;
 Szent fiadtul tanultam az én imádságomat,
 Kivel most imádkozok!» 510

Renddel az imádságot már elmondotta vala,
 Az községet azután ezképpen inti vala:
 «Én halálom óráján intésemet halljátok,
 Istent ne útáljátok,
 Sőt inkább ez világot ti mind hátra hagyjátok, 515
 Hogy el ne kárhozzatok.

Isten után királnak, az királné asszonnak
 Nagy hűséggel mindenben ez földön szolgáljátok,
 És igaz szeretettel egymáshoz járuljátok,
 Ne haraguskodjátok: 520
 Kazdagok szegényeknek inkább adakozzatok,
 Senkit meg ne csaljátok.

Az én órám látjátok, mint vagyon az én dolgom,
 Világtul meg kell válnom, el kellene kárhoznom,
 Hogyha most én igazat nem akarnék vallanom, 525
 És az Istenben bíznom;
 Halljátok én vallásom, semmi legyen ezelőtt
 Én beszédem, írásom :

Én hiszek az Istenben, mindenható atyában
 Mennynek, földnek, tengernek az ő teremtményében, 530
 Hiszek az igaz hitben, és minden ágazatját,
 Igaz magyarázatját
 Nagy sok szent prófétáknak és az apostoloknak,
 Hiszem az ő írását.

Ennékem egy nagy vétkem vagyon, majd megjelentem, 535
 Kiért az én jobb kezem az tűzben megbüntetem,
 Nem kellett volna nekem világához ragaszkodnom,
 Hamisság alá írnom;
 Én kezem írásával megismert igazságot
 Féltemben megtagadnom. 540

Ravasz római pápát mint ördögnek ő tagját,
 Nem tisztelem, nem vallo'm ő hamis tudományát,
 Megírtam az kis könyvben az Krisztus vacsoráját,
 Igaz magyarázatját;
 Azzal mind elrontottam az pápának miséjét, 545
 Ő hamis áldozatját !»

Gondolkodni kezdenék és elámélnokodának
 Az pápának doktori, kik ott jelen valának,
 Hogy nagy reménségekben ők csalatkoznak,
 Igen megharagvának, 550
 Mert láták hogy immáran semmiképpen ő néki
 Többet nem árthatnának.

Oly igen morgolódnak és reá panaszkodnak,
 Hamis hitű, csalárdú jámbor Érseknek mondják.
 Érsek nékik azt mondja: «de ne haragoskodjatok, 555
 Mert igaz hitű vagyok,
 És hogyha nem bánnátok, én az hamis pápáról
 Néktek majd többet mondok!»

Fölrohanának ottan kába bolond doktorok:
 «Eretnek beszédedet hallani sem akarjuk!» 560
 Torkát bédugaszolják, onnat feljül leránták
 És viszik az barátok;
 Azután taszigálják, az jámbort szidalmazták
 Mint latrok és tolvajok.

Im az kénvalló helre hogy már jutottak vala, 565
 Istennek térden állva Érsek könyöreg vala,
 Azután ruhájából ű levetkezett vala,
 Csak egy imegben vala.
 Az imeg mind talpiglan az Érseknek ű testét
 Lám befedezte vala. 570

De mezít fővel, lábbal ő előttek áll vala,
 Még az ellenségi es rajta szakadnak vala,
 Az barátok mellette mégis forgódnak vala,
 Sokat hazudnak vala;
 De semmit az Érsekben ő nagy hazugságokkal 575
 Űk nem kaphatnak vala.

Ezönben az Sidallus öt pirongatja vala,
 Hamis hitű csalárdnak Érseket mondja vala,
 Senki véle ne szólna, erősen tiltja vala,
 És ímezt mondja vala: 580
 Hogyha ezt tudta volna, ennyi sok jó beszédet
 Ő rá nem vesztett volna.

Lám tisztos vén emberek ott közel állnak vala,
 Kezét nyújtván az Érsek kiktől bulesúzik vala,
 Azután az oszlophoz lánczczal kötözték vala, 585
 Környüle tűz ég vala;
 Előszer is jobb kezét ű nagy állhatatosan
 Az tűzre tette vala.

Igen nagy bátorsággal tűzzel bünteti vala,
 Az ég felé nagy gyakran és ő felteként vala: 590
 «Én uram Jézus Krisztus, fogadd az én lelkemet!»
 Felszóval mondja vala.
 Ezképpen jámbor Érsek, igaz hit vallásában
 Világból kimúlt vala.

Tudjátok az Heródes mint cselekedik vala, 595
 Körösztelő szent Jánost ki megölette vala?
 Eretnék lánya miatt annak is ő halála
 Az tűz után lött vala.
 Cranmerus Tamásnak is az ő szernyű halála
 Lám ezképpen lött vala. 600

Egész három esztendeig mind azt mívelte vala,
 Hogy osztán pápa által asszony férhez ment vala,
 Károlnak fia Fülep herczeg elvette vala,
 Annál kegyetlemb vala;
 Nagy sok keresztyéneket mindez egész országban 605
 Megégettetett vala.

Renddel az ű neveket egy nagy könyben beírtak,
 Kik az Krisztust igazán sebes tűzben vallották,
 Özvegyek, menyek, szűzek, nagy fű asszonyállatok
 Azok között voltak, 610
 Bátorsággal, örömmel kik a Krisztus neveért
 Nagy sokan megholtanak.

Fű püspekek közöttük szintén negyvenen voltak,
 Az Hugo Latamerus és az Miklós Ridleus,
 Az böles Hoperus János, Robertus Ferrarius. 615
 Sok tanító doktorok,
 Mint az Rigerus János, tudós Philpotus János
 És az Brasordus János.

Ezek után szenvedé az Rolandus Taylerus,
 Likardus Cardmakerus, az Robertus Gloderus, 620
 Tüdös Blandius János, Tamás doktor,
 Heodus Lorius, doktor Sanderus,
 Szántalan sok községgel az Krisztusnak neveért
 Mind halált szenvedének.

Csak hamar az Úristen ám reá gondolt vala, 625
 Az átkozott Mária világból kimúlt vala,
 Ő kegyetlen szolgálai és püspeki, doktori
 Mind megholtanak vala,
 Ezeröttszáz ötvenben és az nyolcz esztendőben
 Hogy immár írnak vala. 630

Jámbor hű keresztyének, kik széllel búdosának,
 Sok püspökek, doktorok az kik véle voltak,
 Ismét az Angliában mind haza szállottanak,
 Istennek halát adának,
 Egyemben országostul az vérszopó pápának 635
 Űk mind ellene mondának.

Tanulságul az Laskón ezt beírták versekben,
 Ezer ötszáz hatvanban az nyomorult esztendőben,
 Hogy minden hű keresztyén tekintsen az tükerben,
 Bizzék csak az Istenben. 640
 Az Úristen megtartsa az még szinte akarja
 Világ dühességében.

FINIS.

JEGYZETEK.

Radán Balázs és Dézsi András.

I.

Ez a két név Debreczen reformáltatásának még mindig homályos kezdetéhez vezet bennünket. A mi keveset erre nézve az ismeretes régi feljegyzések mondanak, annak egy része eddig is kételkedésre adott okot a komoly történetírásnak, más része pedig még ma sincs kellőleg igazolva. Emaz adatok bírálását s megigazítását Révész Imre elkezdette s folytatta, de kutatásait be nem fejezhette, vagy legalább azok eredményét közzé nem tehetette. Azonban, bár egész külön e tárgyat illető rendszeres művet nem adott is, annak a pár pontnak megjelölésével s néhány adatnak tisztázásával, melyeket Sinai nyomán is indulva sikerült neki felderíteni, alapvető munkát végzett.

Azzal a téves hagyománnyal szemben ugyanis, mely Debreczen reformáltatásának kezdetét 1531-re tette, ő hozta fel s igazolta Sinai méltán kifejezett gyanúját (*Prot. Egyh. és Isk. Lap.*, 1862. 103. l.). Jegyezzük meg itt először is, hogy ennek a korai, 1531-ik évnék emlegetése, meglehetősen későn vált szokássá. Párizspápai Ferencz toldotta meg vele (*Rudus Redivivum*) azt a régiebb feljegyzést, mely Gönczi Györgynek, Félégyházi Tamás Új testamentoma elé írt, s a debreczeni tanácshoz intézett ajánlásának 3. lapján így olvasható: «itten az kegyelmetek városában peniglen legelőször Bálint papot, kit Török Bálint Páparól alá hozott volt, annakutána Radán Balázst, ki Berekszászban mártýromságot szenvedett, Sánta Mártont, Szögedi Gergelt, Gál papot, Melius Pétert, Szikszai Bálintot, kik között nem utolsóbb sem haszontalamb volt az Félégyházi Tamás is, támasztotta a kegyelmes Isten». — Párizspápai a Bálint papra vonatkozó adatot teszi hibásan 1531-re, a mikor Enyingi Török Bálint még nem volt Debreczennek földesura, s az akkori viszonyok természetéhez képest módja sem igen lehetett abban, hogy oda reformáló papot vigyen magával. Török Bálint t. i. 1536. szeptember 30-án kapta Debreczen városát zá-

logba, 16,000 forintért János királytól. Az oklevél szavai szerint: «quando quidem fidelis noster Magnus Valentinus Thewrewk de Enningh in sinum Nostræ Clementiæ rediit, vitæque sua durante Nobis fideliter et constanter servire promisit». (*Révész I. Magyar prot. e. és i. Figyelmező. V. 491. l.*) A mennyiben tehát elfogadható azon állítás, hogy Debreczen reformálását a Török Bálint által Pápáról magával hozott Bálint pap kezdte meg; ennek idejét 1536-nál elébbre nem tehetjük.

Pápa csakugyan Török Bálint birtoka volt, s a reformáció ott már 1536 előtt megerősödött. Tóth Ferencz (*Hist. 28. l.*) azt írja, hogy az a Bálint pap Pápán már 1522-ben (!) elkezdte a reformációt és 1530-ig azt el is végezte. Erre nincsenek, de arra, hogy Pápának 1534-ben már a reformációhoz csatlakozott tanítója s papja volt, hiteles adataink vannak. Ezek négy darab, ebben az évben kelt, s Nádasdy Tamáshoz intézett levélben foglaltatnak. A levelek írója Gyzdawyth Péter, pápai «ludi magister» és «capellanus, sed non papisticus». A levelek tárgya Sylvester Jánosnak utazása, a kit a levelek írója, miután öt napig tartotta magánál vendégül, azon évi május 3-án kelt levelével bocsát útra Új-Szigetre Nádasdy Tamáshoz. Kitűnik e levelekből, hogy Sylvestert Turkowyth Miklós ajánlotta Nádasdynak, s ekkor ugyanahhoz intézett s ápril 25-én kelt levelével indította útnak Pápa felé, utasítván Gyzdawythot, hogy onnan kocsin küldje Nádasdyhoz. Gyzdawyth leveleiből még arról is értesülünk, hogy ő testvére volt Turkowyth Miklósnak, a ki, úgy látszik, kereskedéssel foglalkozott, s épen ama levele írásakor, 1534. ápril 24 körül, választatott budai bírónak. A Veráncz-féle Krónika (*II. 47. l.*) szerint még 1541-ben is e tisztelet viselte, s «az időben fő budai bíró Turkowyth Miklós beteges vala annyira, hogy házából ki nem járhatott». Betegsége hihetően halálos volt, mivel a Krónika (*83. l.*) ugyanerről az évről jegyezte fel, hogy «azután kevés idő múlva Werbeczyt megítetik, meghala. Az Turkowyth Miklós is csakhamar mene utána». — A mily óvatosság jellemzi a Ferdinánd-párti Turkowithot főbírói tisztségviselésében, épen oly körülmekintőnek s vigyázónak kell tartanunk azon működését is, melyet a reformáció ügyében fejtett ki. Vannak jelenségek, a melyek Székes-Fehérvár reformáltatása körül is az ő befolyására vallanak; Dévay Mátyás budai predikátorsága az ő pártolása nélkül szintén alig képzelhető; de levelei oly ritkák, rövidiek, s a rá vonatkozó adatok is oly keveset mondók, hogy a reformáció körül szerzett érdemeiről mindeddig szó sem volt.

Nádasdyhoz intézett levelének hangjából kétségtelen, hogy már azelőtt összeköttetésben kellett állniok, mikor Sylvestert Új-Szigetre ajánlotta. Testvérének, Gyzdawithnak pápai káplánsága pedig azt sejteti, hogy Pápa ura, Török Bálint között és közte szintén megvoltak az érintkezhetés azon feltételei, melyeket az egy ügyért annyira lelkesülő felek hasonló körülmények között nem igen szoktak mellőzni. Azonban, ha Turkowith csak később, Buda török kézre jutása táján jött volna is közelebbi ismeretségbe Török Bálinttal, s ennek a reformációt pártoló tetteire semmi hatással nem lett volna is Turkowyth: annyi Gyzdawyth levelei után bizonyos, hogy Török Bálint 1536-ban, midőn Debreczennek is urává lett, a már ekkor rég megalakult pápai egyházból csakugyan vihetett magával oda egy olyan alkalmas hitterjesztőt, a milyennek Gönczi György Bálint papot nevezi. (*V. ö. Tóth F. Historiája 35. l.*)

Különös, hogy Pápa és Debreczen reformáltatásának kezdetét, Tolnai István Kalauzának 563. lapján mindenki évszámmal kifejezve olvashatta s mégis könnyebben esett legjobb íróink lelkének, ha amazt 10—11, ezt legalább 5—6 évvel előbbi időre tehették. «Pápa városát 1531-ben Bálint pap vivé az Evangeliomi világosságra. Debreczent Bálint pap reformálá, kit Török Bálint hoz a Pápáról alá 1536-ban.»

A mi már Gönczi névsorának hitelességét illeti, arra nézve kétségen kívül áll, hogy az általa Bálint pap után megnevezett papok egytől-egyig papjai voltak a debreczeni egyháznak. A névsor azonban nem teljes. Gönczi senkit sem említ Bálint után Radán Balázs előtt, valamint hallgat azon Péter és András nevű két papról is, kik, Révész Imre szerint, Debreczen városa jegyzőkönyveiben az 1547. és következő években ilyenekül említettnek. Erről az Andrásról a II. kötet 375. lapján ama gyanításnak adtunk helyet, hogy talán Farkas András lehetett; Péterről azonban sejtelmünk sincs, hogy ki lehetett? mivel Mélius Péter csak tíz év múlva tűnik fel, s Gönczi névsorában is Radán Balázs, Sánta Márton, Szögédi Gergely és Gál pap után következik. — Hiányzik Gönczi névsorából még a korán elhalt Chrysopœus István is, a ki Hellopœusnak volt tisztvársa (*Bod, Tymbaules I. 20. l. — Skaricza, Vita St. Szegedi 13. l.*). E hézagok pótlása után is kérdés marad: 1547 előtt kell-e keresnünk Radán Balázs debreczeni papságának idejét, — közvetlen utódja volt-e Bálint papnak, s volt-e más papja is a debreczeni egyháznak 1547-ig; vagy pedig 1547 után

1552-ig ajánlhatta neki Dézsi András «Világ kezdetitül lött dolgokról» szóló énekét ilyképen: FIDELISSIMO VIRO DOMINO BLASIO RADAN DISPENSATORI VIRBI DEI ECCLESIAE DEBRECZEN ANDREAS DESI INGENITI SVDORE DONAVI? Dézsinek ránk maradt hét éneke közül háromnak, s ezek között ennek sem tudjuk szereztetése esztendejét, de a másik négyből kettőnek végén 1549, kettőnek pedig 1550 évszámot találunk. Tudnunk kellene, hogy Péter és András 1547-től meddig viseltek Debreczenben papságot, s lehet, hogy azon jegyzőkönyvek, melyek erről felvilágosítást adnának, egyszersmind Radán Balázs 1550 körüli papságáról is emlékeznének. Ha azonban ezen 1547-ben kezdődő jegyzőkönyvekben semmi emlékezet sem volna Radánról; akkor azt is lehetne képzelni, hogy az ő papságának 1547 előtt, s talán épen azon időre kellett esni, a melyre, nem egészen biztos adatok nyomán, Dévai Mátyás debreczeni papságát szoktuk gondolni? Gönczi névsorának ugyanis, kimutatott hézagossága mellett is, aligha lehet azt fogatkozásának tulajdonítani, hogy Dévai nevét, mint ilyenét, nem említi. Göncziről, a ki az 1575. márczius 3-án elhunyt Szikszai Hellopœus Bálint megürült helyét foglalta el, mindenesetre feltehető az, hogy alapos tudomása volt a debreczeni egyházban azelőtt harmincz évvel történetekről; s noha a nála olvasható nevek előszámlálásának módjából kilátszik, hogy nem volt szándéka teljes névsort adni, még sem hihető, hogy akarva, vagy akaratlanul, épen Dévai nevét mellőzte, vagy felejtette volna ki saját, hírnevesebb s nagyobb érdemű elődei közül.

Mindent összevéve, a ma rendelkezésünkre álló adatok alapján, így foghatjuk fel a helyzetet. Gönczi névsorában Bálint paptól Radán Balázs 14—15 évre terjedő hézag van. Radán Balázs a fennemlített Péter és András nevű papok helyére ment Debreczenbe 1550 körül, s ott szolgált 1553-ig. Ezen idő alatt ajánlotta neki Dézsi András, az 1549-ben és 1550-ben verselő debreczeni scholamester egyik munkáját, s ugyancsak mint debreczeni pap vett részt az 1552. december 1-én tartott beregszászi zsinatban, melynek végzése alá második helyen írta nevét, mivel az első hely, akkori szokás szerint, azon egyház papjának engedtetett, melyben a zsinat összegyűlt. Beregszász akkori papja Kálmáncsei Sánta Márton volt, ki Gönczi névsorában úgy említettik, mint Radán után következett debreczeni pap.

Gönczinél még csak azt olvassuk Radánról, hogy «Berek-

szászban martyromságot szenvedett». Ha ez azonnal a zsinat befejezése után történik, bizonyosan emlékezetben maradt volna, s később sem ad okot Szenczi Molnár Albertnek arra, hogy 1624-ben ezt írja: «általlövi az barát Kálmánczei Márton praedikátort Berekszászban» (*Calvin Institutioi fordításának ajánlásában*). E tévedés alapja nem lehet más, mint az, hogy a ki a martyromságot szenvedte, beregszászi pap volt. Gönczi, az eset után körülbelül 30 év múlva, egymás mellett említi Radán és Kálmánczei nevét, s félreérthetetlenül Radánról mondja, a mit ír. Hasonlóan Radánról írja ezt a Gönczi előadásától egyben másban eltérő Geleji Katona is, midőn Praeconiuma előbeszédében Beregszász reformálását neki tulajdonítván, ezt teszi hozzá: *qui ibidem martyrio fuit coronatus*. Csaknem bizonyosnak vehető, hogy Szenczi Molnár, Gönczi tudósításából merítette adatát, de abba külföldön, Hannoveriában, talán bele sem tekinthetvén, annyival könnyebb volt tévednie, s a nagyobb híré Kálmáncsehi neve után képzelnie azt, a mi a kevésbé ismert Radán neve után olvasható, mivel Zwingli megöletésével együtt említi e Berekszászban megölt predikátor esetét. Kálmáncsehinek 1557. októberében történt haláláról világosan szól a krakkai tanulók anyakönyvében olvasható jegyzet (*Regestrum Bursae*. 39. l.), melynek ellenséges indulatú írója aligha hallgatta volna el halálának nemét; Bornemisza Péter pedig 1578-ban (*Ördögi kísért.* 892. lev.) határozottan írja Kálmáncsehiről, hogy Debreczenben halt meg. (*V. ö. Révész, Fügylemező.* 1871. 519., 545. — 1878. 102. l.)

Kálmáncsehiről tudva van, hogy debreczeni pap volt; Radánról csak az, hogy Berekszászban szenvedett martyromságot, hihetően a Szenczi Molnár által említett módon. E körülmény arra enged következtetnünk, hogy a berekszászi zsinat után, azaz 1553-ban vagy 1554-ben Kálmáncsehi és Radán, egy vagy más okon, helyet cseréltek. Ily ok lehetett például Kálmáncsehi püspöki hivatala is, miről eddig még nem igen volt szó. A forrás, melyből ez adatot merítjük, egyszersmind Radán halála idejének gyanúsára is nyújt némi alapot.

Szegedi Gergely ugyanis, a ki 1556. július 8-án iratkozott be a wittenbergi egyetem tanulói közé, kevésel később pedig, mint Melius Péter debreczeni paptársa ismeretes; egy akkori szabású latin levelben köszöni meg Petrovics Péternek vele éreztetett jótéteményét. (K nyomtatott MDLVII-ben.) Mentségei elsorolása után, melyeknél fogva mindaddig halogatta köszönő levelének

megírását, így folytatja: *Verum haec omnia impedimenta facile discussit clariss. viri D. Martini Episcopi Magnificentiae vestrae vigilantissimi Mecoenatis studiorum meorum praestantissimi ad scribendum cohortatio.* Tovább, hogy háládatlan nem akar lenni — *quare summe necessarium erat mihi beneficium experto magnificentiam tuam scriptis compellare: ac pro liberalitate tam salutaris principis aeternas et nunquam intermorituras agere gratias. Nuper enim mediante meo mecoenate, paterna eius intercedente opera, magnificentia vestra in Bereczaz insperato et inexpectato ornavit beneficio.*

Azon ismeretes viszonynál fogva, mely Petrovics és Kálmáncsehi közt fennállott, a Szegedi által Petrovicsénak nevezett Márton püspök csak Kálmáncsehi lehetett. Az ő püspökségének e kétségbe nem vonható adat alapján annyiival inkább helyet kell adnunk, mivel Hevesi Mihálynak és Tordai Demeternek éppen 1551—1556 közé helyezett túl a tiszai püspökségét mind ez ideig nem sikerült kellő bizonyossággal igazolni. Annak a kifejezésnek is, hogy «Márton Petrovics püspöke», lehet valami különösebb értelme, s talán éppen ebben rejlik az első sugár, mely a beregszászi és óvári zsinatok idejébeli püspöki hivatalt körülvevő homályt egykor el fogja enyészteni. Ugyancsak püspöki minősége fogja felderíteni 1556-ik évi erdélyi szereplését is, mert az annak magyarázataul felhozatni szokott körülmények egyike sem látszik elégségesnek. Semmi nyoma ugyanis, hogy ő debreczeni papságából elbocsátott volna, sőt Debreczenben történt halála egyenesen arra mutat, hogy Erdélyből oda tért vissza. Szegedi és Melius, kik a debreczeni papságban utána következnek, 1557 elején is Wittenbergben vannak, hol Melius 1556. október 25-én iratkozott be, Szegedi pedig 1557-ben küldi onnan fennidézett levelét, melyben Kálmáncsehit Petrovics püspökének nevezi. Kálmáncsehi Petrovicscsal együtt 1557. októberében hal meg, s Melius, mint debreczeni pap, ez évi december 30-án említetik először. (*Türk Dániel naplója. Századok 1871. 29. l.*)

Ezen egybevágó s egymást, mondhatni, nyomon követő időpontok, alig hagynak az iránt kételkednünk, hogy Radán Balázs debreczeni papságát 1550 tájára kell tennünk. Ezután kellett következni beregszászi papságának, hol erőszakos halál vetett véget életének. Ennek idejét ismét csak azon 3—4 évnyi időközre tehetjük, mely a beregszászi zsinat és Kálmáncsehi halálának éve közé esik. Szegedi leveléből vett idézetünk utolsó sorai szerint ugyanis a Wittenbergben időző levélfíró azon nem remélt és nem

várt beneficiumért mond köszönetet Petrovicsnak, melyet az kevéssel azelőtt Beregszászban, Kálmáncsehi közbejárására adott neki. A külföldi egyetemen tartózkodó, reformációval tartó papjelölt vagy papi ember számára itthon szerzett beneficium alatt legtermészetesebben csak papi hivatalt érthetünk. Hogy a beregszászi papsággal Petrovics rendelkezett, azt Kálmáncsehi pályája bizonyítja. A «nem remélt és nem várt» jelző lehet, hogy csak Szegedi szerénységét fejezi ki, de vonatkozhatik az elnyert beneficium megüresedésének módjára is. Radán erőszakos halálára legalább teljesen ráillenék, s ez esetben azt 1556 végére, vagy 1557 elejére tehetjük.

Egy énekénél többet nem ismerünk. Erről azt írja Tóth Ferencz, hogy a debreczeni eklezsia számára mint oda való rendes prédikátor egy, az akkori időhöz illő éneket készített, melyet minden vasárnap a prédikáció előtt rendelt a gyűlekezettel elénekeltetni. Ennek versfejeiben neve így olvasható: BLASIVS RADAN. Azok ellenében, kik az újabb időben Rada vagy Rádai Balázsnak írták s gondolták; régi íróink egybehangzó tanúsága s különösen Gönczi György írásmódja határozottan a Radán alak mellett bizonyít. — Éneke megvan az Akad. csonka én. k. 164. l. — Born. LXXI. lev. — Gönczi (1620) 136. l. — (1635) 315. l. — (1675) 315. l. — s a reform. énekes könyvnek az utolsó szerkesztésig minden kiadásában. — A versalak már ismeretes előttünk Thordai Benedek zsoltárfordításából (*II. k. 246. 466. l.*). Az is, mint ez, a *Iuste iudex* nótájára szereztetett, mely himnusról már az idézett helyen emlékeztünk. E himnusról gyakran van szó régi magyar könyveinkben; így például Székely István azt írja Cronikájában (*200. lev.*), hogy Huss János a vesztőhelyre mentében a *Iuste iudex* Jesus Christost kiáltia vala, — bár más tudósítások szerint Huss akkor a 31. és 51. zsoltárt imádkozta. Mivel szövegét újabb gyűjteményekben, mint Danielnél s Wackernagelnél is hiába keressük, a hozzá fűződő hagyománynál fogva, de meg mivel különben is magyar író művének látszik; érdemesnek vélem azt Sz. Molnár Albertnek különben is kevés példányban fenmaradt Jubileus esztendei prédikációja után (*Oppenheim 1618. 102. 103. l.*), hol hangjegyei is megvannak, e helyen egész terjedelmében közölni:

H Y M N U S

illucescente Euangelio in Ungaria cantari solitus.

Iuste index Iesu Christe, Regum Rex et gloriae,
Qui cum Patre semper regnas et cum sancto Flamine,
Nunc digneris preces nostras clementer exaudire.

Tu de coelo descendisti virginis in uterum,
Unde summens veram carnem, visitasti seculum, 5
Tuum plasma redimendo sanguinem per proprium.

Tua, quaesumus te Christe gloriosa passio
Nos defendat incessanter ab omni periculo,
Ut fideles persistamus in tuo servitio.

Dextra forti qua fregisti Acherontis januas, 10
Frangere nostros inimicos, necnon et insidias,
Quibus volunt occupare vitae nostrae semitas.

Audi Christe, preces nostras, audi vota cordium,
Quaerentibus pietatem porrige solatium,
Ne exurgant inimici nostri in opprobrium. 15

Adsit nobis tua virtus semper et defensio,
Mentes nostras ne perturbet hostium incursio,
Nec comprimat ecclesiam Antichristi factio.

Tu defensor, tu protector, tu sis nobis clypeus,
Ut de duce resistamus nobis detrahentibus, 20
Et eisdem superatis te colamus tutius.

Sancti verbi tui lumen sensus nostros muniat,
Et vexillo triumphali nos victores faciat,
Ut devicti inimici viribus deficiant.

Mitte sanctum de supernis sedibus paracletum, 25
Suo nostrum qui illustret splendore consilium,
Spernentium nos mitiget ac repellat odium.

Miserere nostri Christe fili Dei unice,
Miserere te precantum angelorum Domine,
Esto nobis semper dator verae indulgentiae. 30

Ne des vires Papae, Turcae sed da populo tuo,
Cum lacrymis te quaerenti pro suo refugio,
Quem servasti tibi fisum in crucis patibulo.

Confundantur et tabescant qui nos volunt perdere,
Fiant eis in ruinam constructae insidiae,
Jesu pie, Jesu bone, noli nos derelinquere.

35

Deus pater, Deus fili, Deus alme spiritus,
Qui permanes Deus unus, diceris et Dominus,
Tibi virtus sit perennis, honorque perpetuus.

Radán éneke abból az igaz és teljes hitből származott, melyért buzgó szívből könyörög. Az országos veszedelem idején való elhagyatást ő is, mint akkori hitsorsosai, a bűnök büntetésének tekinti s azok közt a bálványimádást, azaz a képek tiszteletét tartja legnagyobbnak. Igehirdetés által nevelt igaz hit szerezhet kegyelmet, szabadulást. Az akkori énekszerzőkkel közös alapeszme Radánnak sem engedi meg, hogy a földtől elszakadjon; a bűnbánó alázat lesütött szemei egyre a pogány ellenség nyomain s az Antikrisztus szerzetin akadnak meg. Ezek ellen csak Istennél lát oltalmat, kinek ígéretében vetett bizodalma oly erővel és oly hangon nyilatkozik, hogy énekét valósággal méltán a «könyörgés» cím illeti meg inkább, mint hogy himnusznak volna nevezhető.

Szövegét az Akad. könyvtár csonka énekeskönyve után adjuk, mint a mely legrégibb nyomásnak látszik. Ennek szerkesztője «A praedicatio után való énekek» közé sorozta s többet magával az itt olvasható cím alatt foglalta össze; míg Bornemiszánál ezt olvassuk felette: «Hogy az úristennek ígéje közöttünk tisztán és igazán hirdettessék». Gönczinél is «Könyörgés háborúságnak idején» — címmel találjuk együtt, csonka én. könyvbeli társaival. Gönczinél oly eltérések vannak a szövegben, melyek a csonka én. könyvet s az azzal egyező Bornemiszát a versforma javára néhol megigazítják. Ezeket itt tüntetjük ki, mivel amott a régibb kiadásokhoz tartottuk magunkat.

1. s. *szívből* helyett Born. és Gönczinél *szűből* áll.

3. s. *mindnyájan* helyett Gönczinél *mi mind*. A sor így is több egy szótaggal, mi nehányszor, mint a következő sorban is tapasztalható.

7. s. *Az sok bálványimádástól*. V. ö. a IV. k. 367. lapján olvashatókkal.

9. s. az *pápának tévelgésétől* helyett Gönczinél: *ő sok tévelgésétől* van, a mi a versbe béillik. II. Frigyes császár, ki IX. Gergelyt nevezte úgy és Wiclif, *de Christo et suo Adversario Antichristo* című írata nyomán, Luther s a többi reformátor széltére Antikrisztusnak mondja a pápát. Calvin Institutióinak magyar fordításában (Sz. Molnár Alberttől) 1091. lapon: *Hogy az Antichristus az Istennek templomában ülendgyen, megjövendőlte az Dániel és Pál apostal. Ennek az istenkáromló és átkozott országnak, hadnagyának és fővezérének az római pápát mondgyuk lenni.* — Bornemisza P. II. r. 685. lev. ezen *iszonyúságokat amaz Antichristus pápa és egyéb ördög tagjai miatt az híveknek is szenvedni kell Christussal együtt.* — V. ö. Batizi, II. k. 108. 110. l. — Czeglédi Istv. *Sion vára* 122. l.

12. s. *tégedet* helyett Gönczinél: *téged.*

15. s. az *fejedelmek* helyett Gönczinél: *fejedelmek.*

18. s. *tevének* helyett Gönczinél: *őnek.*

23. s. *Vallást tészünk* helyett Gönczinél: *tészünk vallást.*

II.

...ANDREAS DESII IN DEBRECEN... 1550. E szavak és évszám hibátlanul olvashatók «Az ifjú Tobiásnak házasságáról való história» versejeiben s utolsó sorában. Azt tehát, hogy énekszerzőnk abban az esztendőben Debreczenben tartózkodott, felesleges tovább bizonyítani. Az életéből maga által feljegyzett két évszám, 1549 és 1550 közül, ez a későbbi, ránk nézve egyszersmind utolsó, mivel azon innen semmiféle adatunk sincs róla. Az meg semmivel sem támogatható állítás, hogy mint a városi iskola tanítója, már 1536 körül Debreczenben működött volna (*Sinai kézírata után Szűcs I. Debreczen város története* II. 589. l.).

Feljebb láttuk már, hogy 1536 körül, vagyis mindjárt utána csakugyan volt abban mód és alkalom, hogy a reformáció Debreczenben is terjedjen. Ha Bálint pap működése kezdetének Tóth Ferencznél (*Hist.* 35. l.) olvasható részletes leírása hitelt érdemlő kútfőből származik: akkor ebben, a magokban véve kedvezőknek mondható feltételeknek, csaknem elmaradhatatlan sikere áll előttünk. Mindemellett sem lehetetlen, hogy a kezdetben gyors terjedés, pár év múlva már akadályokra talált. Török Bálint fogságra vitetésével főtámaszától fosztatott meg Debreczenben a reformáció; Fráter György váradi püspök kormányzóí hatalomra jutásával pedig főfő ellenség üldözése nehezedett rá. Míg amaz stambuli fogságában is híven ragaszkodott az új irány elfogadott elveihez

s fogolytársával, Majláth Istvánnal együtt «naponként oly szellemű elmélkedéseket hallgatott s 1546-ban nejéhez írt levelében ezt kérve kéri, hogy engedje meg a birtokain levő egyházak reformálását» (*audit quotidie bonas evangelicas conciones, nuper scripsit ad uxorem Christianissimam confessionem et eam causa glorie Christi orat, ut permittat, reformari ecclesias in sua iurisdictione*. Gyalui Torda Zsigmond levele Melanchtonhoz 1546. deczember 25-ről.); addig emennek egyéb gondjai közt is fő gondja maradt az egyház keblében támadt mozgalom elfojtása, vezéreinek (péld. Szegedi Kis Istvánnak) üldözése, ellenök s követőik ellen szóló szigorú törvénynek 1545-ben éppen Debreczenben tartott országgyűlésen való megalkotása (26. t. cz.). Fráter György maga személyesen jelen volt az országgyűlésen és ha egyetlen esetben sem hajtatott volna is végre az azon törv. cikkben foglalt intézkedés Debreczenben: akkor is megvolt annak zsibbasztó hatása. Mert ha senki el nem hagyta volna is e miatt az elfogadott új irányt, a csatlakozni szándékozók közül többeket visszatarthatott, az ügy apostolait óvatosságra bírta, a nyilvános működést, szabad mozgást korlátok közé szorította. Másfelől Fráter Györgyről feltehető, hogy neki nem azért volt szüksége e törvénycikkekre, hogy azt tehesse, a mit e nélkül is hatalmasul cselekedett; hanem azért, mert Petrovics reformatori buzgólkodását kellett volna lehűteni s erre jó módnak látszott az, ha ez hivatalánál fogva (*dominus Capitaneus*) éppen ellenkező magatartásra köteleztetik. A mint azonban e törv.-cikk Petrovics pártfogásától meg nem fosztotta a reformáció munkáját, ép oly kevéssé semmisítette meg az addig elért eredményeket. Munkáctól Temesvárig s Erdélyben legalább Kolozsvárig terjedt Petrovics pártfogása. Benne méltán bízhattak és bíztak is az üldözöttek. Túrtek, várták sorsuk jobbra fordulását s minden tilalom ellenére is ragaszkodtak meggyőződésükhöz; egyszerű szertartásait, a mint lehetett, gyakorolták. Ezt az állapotot s gondolkodásmódot találjuk leírva Dézsi első énekének 341—364 sorában, hol éppen Debreczen és Várad közelségére, Fráter Gy. tilalmára és szándékaira vonatkozóknak kell tekintenünk a következőket:

Sok kegyetlenek nem messze támadnak,
Kik az ígét eloltani akarják,
Szent ígének hirdetését megtiltják,
Tudom akkor egymásnak ők azt mondják:

Vagyon immár mindenben békességünk,
Egymás között békességet szerzettünk,

Luterséget közlünk kiszínlettünk,
Nem bánt senki, bátor immár ne féljünk.

De mikor azt mondják, hogy ne félnének,
Békesség, bátorság vagyon mindennek :
Akkor jönnek hertelen veszedelmek,
Melyet soha ők ingyen sem vélnének.

Ezt olvassuk abban az énekben, melyet szerzője a debreczeni papnak, Radán Baláznak ajánlott. Önként merül fel az a kérdés : mi viszonyban állhatott egymással e két ember ? Az ajánlás szövege nem mutat arra, hogy hivatalbeli társak, vagyis mindketten papjai lettek volna a debreczeni ekkleziának. Annyi bizonyos, hogy vallásos és hitbeli meggyőződéseik egyeztek ; továbbá hogy az énekszerzőnek akkori tudományos képzettsége nem hiányzott, bibliai könyvekbeli jártassága pedig tökéletesnek mondható. Ily képzettség mellett, a pappal való szorosabb összeköttetés csak megerősítésére szolgál azon általános vélekedésnek, hogy Dézsi András 1549 és 1550 táján debreczeni scholamester lehetett, valamint annak is, hogy a mit fenn idézett soraiban mond, különösen a debreczeni viszonyokra kellett vonatkozni.

Ezen évszámokkal s az ezekhez fűződő körülményekkel szemben nem lehet tehát azt mondani, mi legközelebb is állítatott, hogy «míg Fráter György élt, nemcsak Várad, hanem a hozzátartozó egész egyházmegye, Debreczent sem véve ki, megmaradt az ősi hitegységben» (*Bunyitai V. A váradi püspökség története. Nagyvárad 1883. I. 399. l.*) — Igaz, hogy Fráter Gy. erre nézve minden tőle telhetőt elkövetett, de azért a hitegység már az ő életében megoszlott s talán egyrészt épen az általa gyakorolt erős nyomás következtetésének tekinthető az a jelenség, hogy nemcsak Debreczenben találunk a reform szolgálatában álló papot és tanítót, hanem hogy a környékben is nagy számmal voltak ilyenek. Fráter Gy. 1551. decz. 17-én halt meg, Gyalui Torda Zsigmond pedig már azon évi október 10-ről írja Melanchtonnak egyebek közt ezeket is :

Nuper Bassa Budensis misit occulte literas in Ducatum Döbracensem, quibus Doctoribus ac Ministris non solum securitatem, sed etiam praemia promittebat volentibus in sui imperatoris iurisdictionem commigrare. Scripserunt et pastores Ecclesiarum sub Turcis ad nostros Concionatores, qui Döbretii convenerant, in hanc ferme sententiam : «Dilectissimi Fratres, agimus Deo immortales gratias pro immensa bonitate sua, qua nos in hac captivitate visita-

vit, lucem Evangelii sui nobis patefaciens. Scitote nostras Ecclesias amplecti coelestem doctrinam de Filio Dei, et populum ardentibus votis petere quotidie a Deo copiam bonorum Concionatorum. Quare vos hortamur, ut primo quoque tempore ad nos veniatis, quod et facere secure potestis, et praemia hic temporalia, et in vita futura aeterna a Deo Patre Domini nostri Jesu Christi percipietis. Intelligimus vos et eruditione nobis antecellere, et gratia spiritus donis praelucere. Nec mediocris est spes Turcas ad nostrae fidei confessionem accessuros. Vos Deum vocantem sequimini.» — Is cui datum erat negotium a Bassa, perquisivit in civitate omnes Pastores, Concionatores et Scholasticos, et convocatis in unam domum proposuit tam Bassae quam Pastorum literas. Illi agnoscentes tantum Dei beneficium gratias egerunt, ac post paucos dies magna pars eorum in ditionem Turcarum profecta est. Haec vera esse nihil dubites. Est hic negotiator quidam, et idem Eques, qui nundinis Döbrecensibus interfuit et vidit ista geri. Non desunt alii quoque testes fide digni etc. (*Bindseil, Phil. Melanchthonis epistolae etc. Halis Saxonium. MDCCCLXXIV. 323. l.*)

Bármennyire szorongatta is tehát Fráter Gy. a reformáció ügyét és üldözte tanítóit; abból, hogy 1551 közepe táján már ily nagy számmal jöttek ezek össze Debreczenben, csak az következik, hogy a nyomás és üldözés alatt is erősen hódított az új irány. Más részről alig feltehető, hogy a hol az evangéliom ennyi hirdetője gyülekezett össze, abban a helyben magában, a névszerint is ismeretes pap és tanító munkássága folytán, már rendes gyülekezet ne alakult volna. Nemcsak, hanem az erdői és toronyai, már azelőtt megtartott zsinatok intézkedéseiből látható törekvéseket ismerve, alig lehet affelől kétkednünk, hogy ez az összejövétel, melyről mind a dunamelléki tanítók, mind a budai basa előre voltak értesülve, bár semmi nyoma sem maradt, mégis az egyházi törvényhozás, szervezkedés érdekében is történt. Lehet idő, mikor ezt az összejövételt, 1551-ben tartott debreczeni zsinat névvel fogjuk jelölni s az abban jelenvoltak azon nagy részének (*magna pars eorum*) nevét is tudni fogjuk, a kik (*Deo vocante*) a dunai vidéken folytatták, túl a Tiszán kezdett pályájokat.

A hívó szózat egész szövegét nem ismerjük, de bizonyosnak vehetjük, hogy Torda Zsigmond annak leglényegesebb részét jutatta Melanchton tudomására. Ennek utolsó pontja olyasmit foglal magába, a mit mi az akkori körülmények közt sem tarthatunk valószínűnek. *Nec mediocris est spes Turcas ad nostrae fidei confessionem accessuros.* Mondhatjuk, hogy ilyet csak a zelus, vagy az

optimismus, vagy pedig a kettő együtt írathatott az illetőkkel. Bármiből vette is eredetét, annyi bizonyos, hogy e nagyon is mediocris reménységben nemcsak a Duna mentén ringatták magokat a reform emberei. Esztendővel előbb vallásos hittel hangoztatja ugyanezt Dézsi András is 1550-ben szerzett egyik énekében (*Moyse és Josue 185—196 s.*):

Elején valánk bálvány-imádásban,
Most Istennek nagy irgalmasságában;
Törökök most noha vannak vakságban,
A szentlélek hozhatja igazságban.

Sőt ha mostan vannak nagy gonoszságban,
Fordíthatja Isten jó gondolatban,
Térhetnek ők isteni igazságban,
Ezt így értem Krisztustól, mondásában.

Vaj! mely nagy hatalmas embernek fia,
Kövekből is hogy ő feltámaszthatja
Ábrahámnak fiait, támaszthatja
Istennek hatalma, minden ezt mondja.

E szorosan vallásosnak látszó felfogás oly egyidejűleg nyilatkozik amazzal, hogy lehetetlen köztök összefüggést nem gyanítanunk. Annyival is inkább, mivel a töröknek más vallások iránt tanúsított megvetése, ravasz számításból nálunk csakugyan a türelem álarczát vette fel. Szabad jövés-menést biztosított a reform embereinek, tanítóknak, ígehirdetőknek (*licet unicuique Doctori, scholastico, concionatori transire in illorum partes et docere, ubicunque velit, sive in ludis sive in templis, nec praeonium consuetum docentibus diminuitur.* — Gy. Torda Zs. Melanchthonhoz 1546. decz. 25-én Eperjesről). Hasonló tapasztalatok folytán s azon eseményre való tekintetből, hogy az ígehirdetéssel, tudtunkkal 1546-tól kezdve, Konstantinápolyban foglalkozó Szegedi Szarka (Picus) Ferencz előadásaira, keresztyénekkal vegyesen törökök is nagy számmal szoktak összegyűlekezni; Fejértói János is azt írja Bullingerhez 1551. okt. 10-én Bécsből: *unde facile conjicio, Thurcas, ni tempestive deleantur, fidem christianam brevi accepturos.*

Az így képződött vérmes reménységek némi reminiscenciák révén is erősödhettek. A XV. században ugyanis, 1436-ban, Hunyadi János egy török császári herceget, vak Murátot családostul együtt kísért Magyarországra. Ez itt letelepedett, Katalin nevű

leánya férjhez ment, először Salgói Török Pálhoz, ennek halála után pedig Nagy Jánoshoz, kik mindketten Hunyadi alatt szolgáltak. Fiai, Orklán bég és Csalopia Dávid (Daud cselebi) szintén pesti lakosok voltak s Katalinnal együtt 1488—1496 közt haltak el. A házasság és végrendekezés körülményei arra mutatnak, hogy e család keresztyén hitre tért, s bizonyára a velök jöhetett cselédség is (*M. Ak. Értesítő, 1864. 407. l. — Hazai okmt. V. 223. l. — I. 357. 380. l.*). Ily feltűnő esemény nem könnyen megy feledésbe. Az időről időre bizonyára előfordult, bár csekélyebb fontosságú hasonló esetek mindannyiszor megújították annak emlékét s táplálták az azon örvendő keresztyének reményét. Örökölték ezt a reformáció hívei is, s nem csuda, ha a dolog és az ember természeténél fogva, elnyomással küzdő elveik diadalát ebben is hajlandók voltak már előre látni és képzelni.

Akadtt azonban köztök egy, a kitűnő műveltségű s a classicus nyelvekben és irodalmakban épen úgy, mint a politikában nagy jártasságú, e mellett a reformált elvekhez teljes meggyőződéssel ragaszkodó Gy. Torda Zsigmond, a ki legkevesbbé sem ámitotta magát s helyes ítéletével, egykori tanítóját és barátját, Melanchtont, sem késett már 1546. decz. 25-én kelt levelében felvilágosítani: *Verum ego nonnihil subvereor, ne hostes eo tantam libertatem concedant, ut populum ad se alliciant, qui quia verbi divini est cupidissimus, eo confluit, ubi illud pure ac sincere doceri audit. Nec illi tam dementes sunt, ut sylvis et desertis imperare velint, ut ea loca, quae armis subegerint et sanguine suo pepererint, deseri a colonis patiantur* (Bindseil, id. m. 270 l.).

Addig, míg az 1551-dik évi debreczeni összejövetel után Tiszán túlról a Duna mellékére költözött reformátorok névsorát nem ismerjük, csak gondolomra lehetne állítani, hogy talán Dézsi András is ezek közé tartozott. Nevével 1550 után sem Debreczenben, sem a Duna mentén nem találkozunk. Azt sem tudjuk, vajjon volt-e közte és az 1545-diki erdődi zsinatban résztvett Dézsi Márton s az 1552-dik évi beregszászi zsinaton jelenvolt Dézsi Tamás között valami rokonság? Azoknak, vagy neki volt-e maradéka azon Dézsi István, ki 1614 körül kolozsvári, azután gy.-fejérvári predikátor volt s mint ilyen adott ki egy 312. lapra terjedő, de ma már nem létező magyar hittudományi könyvet 1619-ben. Ki ugyanez évben szászvárosi pappá lett, hol 1624-ben másolta le az erdődi és óvári zsinat végzéseit (*Tóth F. A túl a tiszai püsp. él. 258 l.*) s a kinek Bethlen Gáborné Károlyi Zsuzsánna 1622. május 8-án kelt végren-

deletében, mint dévai prædicátornak kétszáz forintot hagyott s ez mint ilyen prédikált felette Tordán május 25-én? (*b. Radvánszky B. Magyar Családélet stb. III. 245. — Exequiæ principales. — Új Magyar Múzeum. 1855. I. 456. l.*)

Családi összeköttetései tehát merőben ismeretlenek előttünk, de énekeinek versfejeiben Radán Balázson kívül még két pártfogójának nevét örökítette meg. Az egyik enyingi Török János, a kiről Tinódi mint «jó komjáról» emlékezik meg azon éneke versfejeiben, melyet épen annak vitézségéről szerzett 1553-ban (*III. 177. l.*) s egy másik, elől csonka, még kiadatlan énekének versfejeiben, mely a VI. kötetben fog megjelenni. Dézsi patronusának nevezi s szolgálatát ajánlja neki (*Izsák áldozatjáról*). A másik Kádas György, a ki, úgy látszik, vagyonos kereskedő volt (*Századok 1882. 606. l.*). Mindkét ajánlást oly móddal teszi, hogy ha az elsőről bizonyos tudomásunk nem volna is, még akkor is el kellene hinnünk, hogy hitsorsorsait kívánta bennök megtisztelni.

Ugyanez áll az 1549-dik évi debreczeni tanácsról is, a mint kitetszik a Makhabeusról szerzett ének végén olvasható «Benedictio magistratus» eme soraiból:

Felejtsetek immár minden félelmet,
Adjon az úristen oly bátor szívet,
Hogy mind halálíg vallhassátok ötet,
Megmaradhassatok igaz hit mellett.

Az ilyenmű tisztelet adás, szolgálat-ajánlás hangján nyilatkozó szelídebb intés azonban nála sem olvad s lágyul hízelgessé. Mint általában e korbeli énekszerzőink, úgy ő is Elihu eme mondatát látszik követni: «nem tudok hízelkedő beszéddel élni; ha csak kevésbé élnék is azzal, megölne engem az én teremtőm!» (*Jób, 32. 22.*). Az áldás-kívánás, melylyel a debreczeni nemes magistratust Isten oltalmába ajánlja, rögtön kemény feddésre változik, követeli, hogy

E sok részegséget már elhagyjátok,
Az méltatlanságot megtagadjátok stb. (*41. l.*)

Nagyobb hatalmasságok elől sem tér ki s ezek iránt is csak annyi kíméletet tanusít, mennyivel az énekszerzők rendes szólásformája, mindenrendű hallgatót egyenlően megtisztel, mondván:

Ha most nem bánnátok jó fejedelmek,
Mégis egyet szólnék majd ellenetek. (*39. l.*)

Majd csudálkozik, hogy Isten még mindig tűri a romlottságot, de erősen meg van róla győződve, hogy a büntetés nem késik sokáig. Néha a büntetés módját is megmondja, midőn például a káromlók dolgán s azon csudálkozik, hogy

Az mennyütő kövek rájuk nem szállnak,
Kik a szentségeket pénzen árulják. (*u. o.*)

Az erkölcstelenség, vétkek, bűnök, vallásbeli visszaélések ostorozása mellett, a nemzeti gyengék, ferdeségek, rossz szokások sem kerülnek el figyelmét. Két évvel előbb mint Tinódi «A szegedi veszedelemről» szerzett énekében szidalmasságokért, pesti lélők emlegetéseért korpázta a balgatag hajdúkat; Dézsi az egész nemzeti hadnak hányja szemére, hogy

Viadalhoz ha akartunk indulni,
Szitok, átok volt igyünknek kezdeti.
— De nem egyéb most is annak az oka,
Hogy szerencsénk soha nincsen a hadban.
Mert nem tudtunk akkor imádkoznia,
Úgy indultunk: jer riá az bestiákra!

Mikor annak látja helyét s idejét, az egész nemzethez intézi korholó szavait, melyekben az erő rendesen előrelátással párosúl, mint ezekben:

Megvetéd magyar nép, Isten mondasát,
Nem kedveléd az ő szent oktatását,
Elvetéd miképen megrothadt almát;
Lesz oly ember, ki érti ennek hasznát. (*56. l.*)

De a csekélyebb jelentőségű vonásoknak is ismeri gyenge oldalát s olykor a hagyományos nemzeti virtus aranyporát sem átalítja letörölni. Rostába veti s ugyancsak megvágja a magyar vendégszeretet, mikor ezt írja:

Noha hívek vattok, de kevélyek vattok,
Vendég útonjárót igen orroljátok.
Ezt mondjátok sokszor, metszünk itt benn véle?
Ha csak egy pénze is nincsen erszényébe. (*65. l.*)

Az ifjú Tóbiás házassága elbeszélése közben a magyar menyegzőkről is említést tesz, hol úgy mond:

Kétféle nagy jószág vagyon erkölcstökben
 Az első jó erkölcs áldott részegségben,
 Az másik jó erkölcs az nagy tombolásban. (67. l.)

Megrójj a fényűzést, az ifjak mérges szemekkel való hunyorgatását, és ama csintalanságot, melylyel az ajtót a vőlegényre megostromolják :

Bizony nem tisztesség, bátor elhadjátok,
 Mondom, csak bolondság valahol kaptatok. (67. l.)

Ennyiből is látszik, hogy Dézsi moralizálását nem lehet a kendertilő egyhangú csattogásához hasonlítani. A tárgy és hang változatossága, a tárgyalás élénksége, fordulatai, lekötik s nem fárasztják az olvasó figyelmét. Az ismeretes bibliai történetek nem csupán tudományos készültséggel, hanem életismerettel is vannak előadva. Úgyes elbeszélő, de alakítással ő sem bajlódik; korának egyik jobb verselője, ki nemcsak helyes szókötéssel, hanem népies magyarsággal is ír. Elbeszélésében mint intéseiben tud is, akár is rövid lenni; úgy hogy lehetetlen tőle a mérsékletet s ízlést megtagadni. Míg például Farkas András a világért sem szabná rövidebbre zsidó-magyar históriás éneke egymást fedő paralleláinak egyikét a másiknál; addig Dézsi éppen nem fél, hogy czélzása s példázata érthetetlen marad, ha csak ennyit mond is :

Az mire néz, tudom, hogy jól értitek,
 Csak legyen ehhez reménség bennetek. (26. l.)

Öntudatos mérséklete korántsem kárhoztat mindent. Erkölcsbírói tisztével tisztában van s tudja, hogy a kellő határt át nem lépte :

Én szólok embernek az gonoszára,
 Senkinek ez ne legyen bántására;
 Tudom senki nem vehetné magára,
 Az ki bánja, tegye másik vállára. (49. l.)

Vallásosság és hazaszeretet nála is össze van forrva; annál fogva tiszta erkölcsök alapján hi-zí ő is, hogy hazája fenmaradhat.

Csak hagyjunk el immár sok gonoszszágot,
 Tészen Isten vélünk irgalmasságot,
 Megszabadítja jó Magyarországot,
 Megépíti ez sok nagy pusztaságot. (41. l.)

Ő is a hún-magyar rokonságot tartja (55. l.), mint a vele egy időben élt Székely Estván, Gercseni Ambrús stb.; korának török-gyűlöletében pedig teljes szívéből osztozik.

I. «Világ kezdetitül lött dolgokról» című éneke megvan Bornemisza Én. könyve CCLIX—CCLXIII. levelén. A versfejekből kiolvasható mondatot lásd a 268. lapon. Címe és tartalma egyiránt Batízi «Meglött és megleendő dolgoknak teremtestül fogva mind az ítéletig való históriájá»-ra emlékeztet (II. 95. l.) Dézsi rövidebben, Batízi hosszabban s más renddel beszéli el ezt a sokszor versebe foglalt krónikát, melynek tervével már Commodianusnak 249-ben írt *Carmen apologeticum*-ában találkozunk. — Batízi 12 szótagú sorokból alkotá strófáit, míg Dézsi a maga 11 tagú sorait 4+4+3 képletű ütemezéssel tette lendületesebbekké s ilyen négy sorból szerkeszté, szintén egy rímbe végződő strófáit.

1—60. sor semmi más mint a Genesis öt első fejezetének kivonata, a mint ezt a 60. sor után olvasható *Finis capit(i)s quinti* szavak is mutatják. Juvencus példájára, ki *Historia evangelica* címmel már 330 körül latin hexameterekbe foglalta az evangelisták írásait, azonnal megkezdődött az ó-testamentomi könyvek hasonló feldolgozása is. Ezekből 1733-ig csupán a Genesis 165 verse volt ismeretes, mely töredéket hol Tertulliannak, hol Cypriannak volt szokás tulajdonítani. Akkor a Mózes és József könyveiből készült részek is felfedeztetvén, némi verselési és nyelvbeli sajátóságok alapján, sokan, ezek szerzőjének is Juvencust kezdték tartani, a mi azonban nem bizonyítható. Ezek nyomán jött létre a bibliai epika, melynek első darabjai *De Sodoma* és *De Jona* voltak, valamint a Victorinusnak tulajdonított *Carmen de fratribus septem Macchabaeis interfectis ab Antiocho Epiphane*.

61—132. s. a Genesis 6—7. fejezetének, példázó intéssel vegyített kivonata.

94. s. *elenyész*t. Lásd I. k. 245. lapján.

100. s. Özönvel ez világot *elburitná*.—Zrinyi, 5. én. 73. vsz :

Mint fővénynek mondják, mert számát pogánynak,
Azért csak küvel is itt *béburithatnak*.

115. s. *sivolkodának*. Trója romlásáról való história 171. s.

Ő tábora végre *megsivalkodék*
Oly nagy ropogással megindították.

Gercseni Ambrúsnál is :

Jutának töréshöz nagy *sivalkodva*.

133—140. s. a Genes. 17. fejezetének felel meg.

141. s. *Pokol bűnben*. Tinódinál: *pokol óra van*. — 400 magy. lev. 20. l. *pokol példát nem akarunk adnia*. — V. ö. Pesti G. mes. szótár.

Bogátinál:

Nemesak az urakra zúgolódnak,
Kírált *pokol* tanácsesal ők tartának.

148. 221. s. *Semmié tevé*. — Bécsi-c. 87. l. *semmie tartana e gyetrelmeket*.

157—164 s. Lásd Batízínál II. k. 98. l.

213. s. *csalatság*. Tinódinál gyakran található szó.

216. s. *gyolkos*. Régibb codexeink többnyire *gyolkos*-t írnak; Szkhárosi is; ellenben Sylvesternél *gyalkos*-t találunk.

276. s. *szovárván*. — Lásd IV. k. 382. l.

279. s. *verhenyő*. — Nagy Bánkai *verhenyő színé*-nek mondja az oroszánt Hunyadi czímerében (IV. k. 36. l.). — Münch.-c. 44. l. *derhenő lészen mert verhenő a meny*.

280. s. *tüzes, lángos*. — Zrinyi, 15. énekében:

Halál formára jár bán törökök között,
Mint az lángos harap, ha nádban ütközött stb.

És mint tüzes lidércz száll le a folyhóbül,
Kinek lángos farka szikrázik sok tűztül.

Érdy-c. 77. l. nagy hoszjú nyelve vagyon, hogyha mind az földet érné alá és nagy *tüzes langas*.

289—308. s. Máté ev. 24. — Márk ev. 12. — Luk. ev. 21. része után van szerkesztve.

305. s. *figefák megberkéznek*. Szkhárosinál (II. k. 184. l.): *De virágvasárnap szentelt berkét láttam*.

311. s. *Ez ígékét semminek ne véljétek*. — Székely Estv. Cronicája 168. lev. *semminek azt nem vélék hanem nagynak alajták*.

369—384. sort v. ö. Máté ev. 25. részével és 2. Péter 3. részével.

II. Az «Izsák áldozatjáról» szóló ének megvan Bornemisza Én. könyve CCLXVII—CCLXX. levelén, és a Lipcsei-codex 32—35. levelén. — A versejékből ez olvasható: MAGNIFICO DOMINO JOHANNI THÖRÖK ANDREAS DESII SVO PAT-

RONO SERVITVTEM. Az ének tárgya, mint a cím alatt is jelezve van, a Genesis 22. részében előadott történet, melyet Dézsi, I. számú énekének versformájába foglalva, Jézus megáldoztatására vonatkoztat s terjedelmes erkölcsi intésekkel fejez be. Ugyane tárgyat dolgozta fel 1555-ben egy Névtelen, kinek műve a Lugossy-codexben maradt fenn. Lásd a VI. kötet 197. lapján.

9—12. s. V. ö. I. Móz. 12. r. 4. 5. versével.

13—16. s. V. ö. I. Móz. 20. r. 1. 2. versével.

17—24. s. V. ö. I. Móz. 21. részével.

37. sortól kezdve I. Móz. 22. részével.

38. 70. 125. 194. 196. 218. s. *áldomás* = áldás. Lásd a Katalin-leg. 1408. sorát s az arra tett jegyzést. Tinódinál is a 245. lapon. — Bogatínál:

Pispek a szent olajt fejére öté,
Az *áldomást* beszéddel is ráveté.

76. s. *folta* = folyta, azaz elárasztotta. Figyelemre méltó e strófában a *hogy* mellőzése. — Tinódi, 278. l. *Mert nagy keserőség szívét folta vala.*

116. 236. s. *engedelmed*, engedelmességed helyett áll.

123. s. *eskés* e h. esküvés, mint a *hogy* régen *esk* állott a mai eskü helyén.

151. s. *kimenhet*. Lásd Katalin-leg. 3565. s. — Szkhárosi, Az Antikrisztus országa ellen 129 s.

181—196. sorból álló négy strófa helyett a Lipcsei-codexben, a versfőkben rejlő értelemnek is megrontásával, ez a két strófa olvasható:

Több dolgot is tanulhatsz ez dologból,
Az ő egy fiának áldozatjáról,
Az ő néki lett nagy ígéretekről,
Szép értelmet keresd sok írásokból.

Isten az ő fiát nem száná értünk,
Áldozatra adá őtet miértünk,
Nagy szerelmét jelenté ő minékünk,
Kíért méltó, *hogy* őtet mi díesérjük.

186. s. *Ez bizony Izsákot jedzi* — kétségen kívül Bornemisza által ejtett hiba e helyett: *Ez bizonynyal Jézust jedzi.*

189—192. s. V. ö. Pál apostol Galat. írt levele 3. részével.

207. s. *Ne ígérzen valami csalatkozás.* A Galatákhoz írt levél

3. r. 1. verséből vett gondolat. Komjáthynál így hangzik : O kába (bolond) Galatások (Galácia város beli népek), *kicsoda ígizett* (kábojtott el) meg titeket, hogy ne hinnétek az igazságnak. — Károlinál is : *kicsoda ígizett meg*.

213. s. *ne vess fart*. — Gyulafi Lestár Báthori Istvánról írja, hogy annyira neheztelt reá király fia, hogy mikor bement hozzája, *farral fordult hozzája*. (1565.) Gercseni Ambrúsnál ezt olvassuk :

Nagy haragja lön királynak Moldvára,
István vajda *fart vetett* az kirádra.

III. «Machabeusról» című éneke megvan Bornemisza Én. könyve CCC—CCCIII. levelén. — A versfőkben ez olvasható : INCLITI MILITIS IVDE GESTA ANDREAS DESII IN LAVDEM ET GLORIAM DEI OMNIPOTENTIS E LIBRO MACHABEORVM FOECIT. Tárgya a Machabeusok I. könyvéből van véve ; a vers formája egyez az előbbeni két énekével.

9—68. sor a Machabeusok I. könyve 1. részének felel meg.

15. s. *elszáguldá* = elkoborlá, elrablá. A *száguldó* = portyázó, Tinódinál, Gercseninél többször olvasható.

43. s. *Király ő ravóit* stb. Ravó = exactor, præfectus tributorum. — 1541-ben Mátyus János kiral w felsege rauoya-nak írja magát (400 magy. lev. 13. l.). — Jezus nem csak születésekor a *ravóit*ul beíraték, de azután adót fizete a császárnak. — Miért irattál a *ravóit*ul a császár könyvébe, mint adozó jobbágy ? — (Pázmán, Préd. 104. 272. l.). — Károli Gáspár a Machabeusok 1. k. 1. rész 30. versében *adószedés fejedelmének* fordítja a princeps tributorumot.

69—72. sor a Machab. II. k. 6. részéből ismeretes történetre utal, melyet énekbe foglalva láss II. kötetünk 317. lapján.

73—104. sor a Machab. I. k. 2. részének felel meg.

105—184. sor a Machab. I. k. 3. részével egyez.

109. s. *Elhírhövék*. — Münch.-c. 20. l. *kihírhévék ő híre mend Siriában*. — Guary.-c. 56. l. *az te fegyelmed el hírhüt mind közönségös tartományokba*.

116. s. *Mint egy villámás*. — Zrinyi, XIV. én. 14. vszakban, Alderán birt — Nagy villámásokkal, mennyütő küvekkel. — Érdy.-c. 246. l. ottan oly *vyllamasok* meeny dörgheseek és zápor essek támadának.

117. s. *Sívó oroszlánhoz ám hasonlatos*. — Lásd : II. k. 453. l. — IV. k. 295. l. — A 35. zsoltár régi fordításában :

Első ellenség az sátán,
 Ki mint az *sívó oroszán*,
 Utánam jár nagy álnoksággal.

Zrinyi, XIV. én. 83. vsz. :

Futkos kegyetlenül megdühödött Delimán,
 Káspiai hegyben mint *sívó oroszán*.

131. s. *hópénzesek* (hópénz = havi zsold). — IV. k. 94. 98. lapján is. — Gercseni Ambrúsnál :

Váras népe házokban zárkozának,
Hó pénzesök városból kiállának.
Hó pénzesök térden állnak ki renddel,
 Királt várják ilyen nagy tisztességgel.

148. s. *Ki kezünkbe adja őket ezentül*. — Zrinyi, 3. én. 84. vsz.
Ezentől késérni fogod fiad lelkét.

185—255. sor a Machab. I. k. 4. részének felel meg.

192. s. Gorgiás seregét *megfutamtatá*. — Zrinyi, 3. én. 72. vsz.: Tehát ennyi keresztényt egy török gyermek *Megfutamtat* mezőben.

IV. «Az Lévitáról» — megvan Hofgref-gyűjtemény Z—a₂ levelén, továbbá Bornemisza Én. könyve CCCIII—CCCVII. levelén. A versfőkből ez jön ki: NEGLIGENTIAM FIDEI OPERIS STOMACHO ARDENTI ANDREAS DESII OSTENDEBAT. — Tárgya, mint a czímbe is olvasható, a Birák könyvéből van véve. Versformája egy az elébbeni énekekével.

17—80. sorig a Birák könyve 19. részének felel meg.

34. s. *Jeruzsálem mellől elmúltak vala*. — Münch.-c. 72. l. *És mulván galileabeli tenger mellől* = et præteriens secus mare Galilæae. — Ehrenf.-c. 3. l. Ew kegyeg nag bekeseguel, mykent siket es nema, nagy vigy arczaual el mulyk uala. — Molnár Alb. szótárában: *mülom* = labor, evanesco, prætereo.

62. s. *Helt adának minden fertelmességnek*. — 184. s. *Mégis helt adnak minden fertelmességnek*.

63. s. *Tisztesség adassék minden személnek*. — Ilosvai, Tol-diának 169. sora: *Tisztessége megadassék mindeneknek*. — Tinódi, 316. lapon: *Tisztösség adassék az jámborának*.

65. s. *Immár holval, ha megvirradott volna* = Immár reggel, mikor. — Münch.-c. 105. l. igen *holval* jövének a koporsóhoz, nap

immár fel kelvén. — Ehrenf.-c. 5. l. legottan *holval* lévén. — 92. l. *holval* — Egy némi napon felkele *igen regvel*.

69. s *serkegetni* kezdé. — Molnár A. szótárában: *serkegetem* = excito, expergo. *serkengetöm* = exuscito. — Zele Jakab 1551-ben írja: imár enyhanzer woltham zembe velek es lewelem es emberem athal es igen *serkegethem* ewketh. (400 magy. lev. 88. l.).

71. s. *Egy számár hátára testét felszerzé.* — II. k. 336. l. *Hamar azt fel szerzé erős kősziklára.*

81—156. sorig a Birák könyve 20. részének felel meg.

82. *Az nagy szégyenséget.* — II. k. 174. l. . . . fogságban esik és *nagy szégyenségben*. Zrinyi V. én. 24. vsz. Soha még mireánk nem jutott *szégyenség*.

125. s. Az istrázsa táborból *kinyomtata*. — Toldi Miklós pedig (322. s.) Ujhely piaczára szépen *bényomtata*.

128. s. *ha jutott vala* = mikor jutott vala. *Ha* = mikor, mint a 65. sorban is.

130. s. *Hátot ada.* Lásd a IV. k. 114. 280. lapján is. Zrinyi, 3. ének. 89. vsz.:

Ah ne lásson az ég soha ilyen dolgot,
Hogy ilyen kár után török *adjon hátat*.

Bogátinál:

Hadnak jobb része már elfutott vala,
Nem állhatá az is ám *hátat ada*.

132. s. *Arczúl rájok tére.* — Ilosvainál is (IV. k. 122. l.): Mert ha Bissus *arczúl rájok tér vala*.

144. s. *Egy kietlen felé benne futamának.* — Balassa B. 91. lapon: Szörnyű havasokon, fene párducz módon *kietlenben bolyog-nom*. — U. a. 82. l.: Oh magas kősziklák, *kegyetlenbe* nőtt fák stb. — Münch.-c. 110. l. *vala a kietlenben ő megjelenetének napjaiglan*. — 169. l. én *vagyon kietlenben ivöltetnek száva*.

170. s. *Ne vedd társsá az Istennek igéjét.* — Molnár Alb. szótárában: *Társávenni* = associare, nimia familiaritate contemtum reddere. — Méliusz P. Az Két Sámuel könyve 111. lev. Hát senki az Istent *társá ne vegye*, véle se játszék.

175. s. *megmúlatta*, egy jelentésű a négy sorral alább olvasható *elmúlatta*-val.

183. 224. s. *Maga* = jóllehet.

188. s. *Kinek most es csodálunk veszedelmén.* — Ehrenf.-c. 90. l. *Es azon ygen csudálnak uala*.

192. s. *nem kele predikálása*. — Pesti G. 86. mese: *semmi nem kél dolgába*. 126. m. *semmi nem kele benne*. — Pázmánynek is kedves szavajására. Bogátinál:

Királyfi népe hamar megfutama,
Annyi nagy sok kincs *kele* mind kapsiba.

193—204. s. — I. Móz. 34. részének felel meg.

209—220. s. — II. Sámuel 13. részének felel meg.

239. s. *ennyé esztendőben*. — Ehrenf.-c. 1. l. szentséges társi *azanna* szentségnek voltanak emberi, hogy appastaloknak ideitel fugván világ nem vallott oly csudás embereket. 3. l. kezdé belcsen gondolni ez világnak *ennyé* utálatját és bosszóságokban *ennyi* állhatatosságát és *ennyi* husszú szenvedetit, úgy hogy hana két esztendeig stb. 4. l. *ezennyé* kenyezésekkel nyegvén istenhez *azannya* késedelemvel és ajojtatossággal azon beszédekét veterneig gyakorlatost mondja vala.

V. «Moyses és Jósue hadáról» — megvan Bornemisza Én. könyve CCLXXXII—CCLXXXIII. levelén; és Csoma-codex 94—99. levelén, honnan csonkán adta ki Thaly K. Vitézi Én. I. 47 s. köv, lapjain; s Kádas Györgyöt mondván szerzőnek, holott a versfőkben ez áll: GEORGIO KADAS ANDRIAS DESII GRATIAM A DEO PER DOMINUM IESVM KRISTVM. Versforma az előbbienekével egy. — Az ének tárgya, mint a második strófa is mondja, II. Mózes, 17. részéből van véve, s ki van pótolva I. Sámuel, 15. részéből.

9—64. sorig II. Móz. 17. részének felel meg.

16. s. *Gyakor helyen*. Tinódi is gyakran írja p. o. 111. 166. lapon.

31. s. *Elöljáró*. Tinódinál is többször s jelent *avant-garde*-ot, míg *hátuljáró* = *arriere garde*. Gercseninél: *Elöljárót* német strása hogy láta, Strása hírt tőn, a tábor megzajdula. Rivalkodék *előljáró* szágudva.

32. s. *Derék erőt* Tinódi *derék seregek* írja, Gercseni Ambrús pedig *derék hadnak*.

44. s. *Győzedelem addig zsidóknak álla*. — Nagy Bánkainál, Tinódinál stb. sokszor olvassuk. Lásd itt is a 71. sort.

45. s. *lecsigged*. Nagy Bánkainál: *nyakára csügged*. — Molnár Albertnél *csügg* mellett *csügged* is fel van jegyezve.

46. s. *Pogán nép zsidókat megtolja vala*. — Székely Estv.

Cron. 213. lev. Végre osztán estve felé *meg toliák* a magyarok a törököket. — Gyakran használja e szót Szegedi András (VI. k.).

105—120. sorig I. Sámuel, 15. részének felel meg.

141. s. *Poklól járának a szegény cigánok*. — Bogáthinál, Castriota II. r.:

Poklól jára Feriz, futva szalada,
Hétszáz hatvan török esék ott foglylyá.

Bogátinál:

Poklól jára Kapusujvárnál hada,
Drágfi Bertalan vajda megszállotta.

173. s. Hasonló sorokat találunk Gercseni Ambrúsnak, Mátyás király históriájában:

Beszálla magyar nép Pannoniában,
Négyszáz egy esztendőnek forgásában.

VI. «Az ifjú Tobiásnak házasságáról való história» — megvan 1582. évi debreczeni kiadású egyetlen példánya a British Museumban; XVI. századi bártfai kiadású szintén egyetlen példánya pedig a m. n. muzeum könyvtárában. Ezeken kívül még a Hofgreff-gyűjtemény q^a—tⁱ levelén; Bornemisza Én. könyve CCCXX—CCCXXV. levelén. A versfőkből ez jön ki: MINORIS TOBIE CONNUBIUM ANDREAS DESII IN DEBRECEN DEO VOLENTE TRANSCRIBSIT — tovább nincs bennök értelem. Négy soros strófáit 12 tagú sorokból állította össze. Ugyane tárgyat szerzette énekbe 1546-ban Székely Balázs, 1600-ban pedig Munkácsi János. Székely Balázsról a II. kötetben már volt szó.

7. s. *igyól*. Lásd a Katalin leg. 3946. sorára tett jegyzést. Használja még e szót Batizi, Szkhárosi, Biai, Baranyai, Fekete is. — Ehrenf.-c. 16. l. felele fráter Ilyes s monda: *igyól* tudom ezt s neked nem akaram mondanom.

21—64. s. Tóbiás könyve I. részének felel meg.

24. s. *nap leenyiszet*. — Bécsi c. 320. l. napkelettől fogván *napnyugatiglan*. 322. l. napkelettől fogván *napnyúgatig*. Münch.-c. 142. l. mikor látandjátok a ködnek *napnyugat* felől költét, 144. l. jőnek napkelet felől és *napnyugat* felől. — Czech-c. 72. l. naptámadattul fogva *napessetiglen*. — Debr.-c. futnak *napesetre* és megtérnek naptámadatra. — Ilosvainál (Nagy Sándor 431. s.) *Nap alámeneti* elközelíte. Molnár Alb. Calvin 144. l. Napkelettül fogva *napenyészetig*.

65—75. s. Tóbiás könyve II. részének ; a 77—104. sor pedig a III. résznek felel meg.

80. sort v. ö. a 243. sorral.

105—116. sor, Tóbiás könyve IV. részéből van összevonva.

117—192. sor, Tóbiás könyvének V. része.

128. s. *negédség*. — Ilosvainál Szent Pál. 1056. s. Császár *negédsége* lön ennek az oka.

193—232. s. Tóbiás könyve VI-dik ; a 233—276. s. pedig a VII-dik résznek felel meg.

236. sorra lásd ; I. k. 236. II. k. 469.—III. k. 417. lapját.

240—244. s. *Vendég útonjáró*. A *vendég* am. idegen. — Vendég nép, vend. ország jön elő Geszti Lászlónál, Farkas Andrásnál, Batizinál, Szkhárosinál, Tinódinál. Jord. c. 582. lapján ; *útra mène vendég országban* ; míg ugyanez, a münch.-c. 147. lapján így hangzik : *eleredett zárándoklani messze való országba*. — A *Vendég* szó, mint férfi-név, már 1171 előtt szokásban volt (*Árp. kori új okmt. I. 67. l.*) Dézsi soraival egyértelmű a mit Tolnai Bálint ír (*De moribus in convivio*) :

Bátorsággal mondhatom mastani világban,
Hogy csak hasznót keresnek mastan vendégségben,
Mert látom, hogy vendéglesz olyatánt házadnál,
Kinek vaját remélöd, hogy veszöd éltében.

Rejád szállott vendégöt, idegen nemzetöt,
Kicsoda közületök ki jó kedvvel tartott,
Vagy jót az olyatánnak valaki mondhatott,
Nemde áldás helyében átkot rejá vetött ?

243. s. *metszünk* ? = mit teszünk ? — Lásd : II. k. 399. lapját.

267. s. *nem valhaták* — *Sárát* = nem bírhaták. A Katalin leg. 1841—2. sora :

De én mentül jobbá tartanám,
Ha én ez lejánt *valhatnám*.

277—316. s. Tóbiás könyve VIII. részének felel meg.

282. s. *szűrében egy falkát* = darabot. — Tinódinál (158. 289. l.) :

Egy falka pénz-summával öt tisztölé.
Egy falka ideig nyúgolmast élének.

295. s. *Ördög is forgódik köztök a fa késsel*. — Példabeszéd-szerű kifejezés, mint a milyenekkel fentebb is találkoztunk a 12.

és 132. sorban. A *fa kés* egy ráolvasásban *kő kenyérrel* említettik együtt (*Kálmány L. Szeged népe, II. k. 112. l.*) Thaly K. Vitézi Én. I. 343. lapján pedig ezt olvassuk:

Ott a hegedűsöknek fizet ő nagy bőséggel
Mind apró fillérrel,
Es úgy kínálja őket az jó gombás bélessel:
Nosza hozzá az *fa késsel*!

298—300. s. — Hasonló szokást hibáztat Tolnai Bálint is (De moribus in convivio):

Nem illet az rút játék tisztösségös embört,
Csúf ruhában öltözni, illet nyálas embört,
Kötözés és füstölés, illet trágár embört,
Ajtótörés, tollazás, illet bolond embört.

317—324. s. Tóbiás könyve IX. részének; 325—344. sor pedig a X. rész második felével egyez meg.

336. s. *Szerencsézi* = szerencsét kíván néki.

341. s. *vezérjen* e h. vezéreljen. — Telegdinél például Vizkereszt napi I. predikációjában ezeket olvassuk: mint regenten *vezérlette* vala, — — egyaránt jóra *vezérlenőjök*; de ugyanott ilyeneket is: *hívattatnak és vezértetnek*, — — azok *vezértetnek* általa (*I. 183—193 l.*)

345—380. s. Tóbiás könyve XI. részének felel meg.

355. 363. s. *Orczáját apolja* = csókolja. Tinódinál, 363. l. Lábát *apolja* stb.

385—395. s. Tóbiás könyve XII. része összevonva.

387. s. *felével osztoznék*. — Pannonia megvétele 127. s. Az *fékével* kaszások *osztznak*. — Lásd az erre tett jegyzést I. k. 241. lapján. — Tinódinál is (295. l.):

Felségös királnak ajándékot adának.
Az többivel vitézők megosztóznak.

393. s. *Nagy álmélkodással*. Többnyire így, de már Tinódinál is fordul elő: *álmélkodás*.

403. s. *esztendőt megveté* azaz számítá. V. ö. *számvetés, kivetés* stb. értelmével.

VII. «Halott temetéskor való isteni dicséret» — Bornemiszától kezdve megvan minden halottas ének gyűjteményben s általános használatát mutatja az, hogy Kájoninál is megvan (1719)

az 569. lapon. A versfökből ANDREAS DESIID olvasható ki. Nyolcztagú sorokból alkotott strófáinak mind a négy sora egy rímbe végeződik.

16. s. *Mig ez világ elvégezik*, e h. végeztetik. Így olvassuk Tinódinál is (293. 295. l.):

Az viadal köztünk míg el nem végeznék.
Nám az viadal hogy elvégezött vala.

Sztárai Mihály.

Sztárainak, «a legtevékenyebb és legtehetségesebb reformátorok egyikének» (*Ipolyi, Veresmarti él. 10. l.*) születése helyét, a bihari Esztár mellőzésével, ma már csak a somogyi és zempléni Sztára nevű községek valamelyikében gyanítjuk. Általánosságban e gyanítást a régi szokása igazolja, kik magokat többnyire szülőföldjükről írták s nevezték; azonban az egymástól messze eső két falu közül, Sztárainak mindkettő vidékén hosszabb ideig folytatott működése miatt, nehéz a választás. Mindkettő régi hely. A somogyi Sztára, a XV. században Tothstara név alatt Baranyához számíttatott s 1472-ben Gaji Horváth Gergely birtoka volt; a zemplénmegyei Sztára (Ztara) pedig már a XIII. századból ismeretes (*Hazai okmt. VI. 192. l.*), a mikor IV. László király 1273-ban Percse-vel együtt az ungi és zempléni főispánoknak (a mai Sztáraiak őseinek, Jákónak) ajándékozza. Sztárainak a XVI. század elejére tehető születése előtt tehát már mindkettő fenállott. Jegyezzük meg itt, hogy már azon időből, a mikor a somogyi Sztára még Tót-Sztára néven fordul elő, ismerünk egy ügyes könyvmásoló Sztárai Mátét, a ki a váradi püspökség kormányzójának Egervári Lászlónak megrendelésére, 1475-ben másolta le Guido de Columna, Historia trojana-jának, ma a budapesti egyetemi könyvtárban őrzött példányát (*Codexek címj. 71. sz. — M. Könyvszemle 1879. 302. l.*)

A hagyománynyal szemben, mely Sztárait zempléni származásának tartotta, 1830-ban Gyöngyössi Beniamin akarta először bebizonyítani, hogy a drávamenti Sztára volt születési helye (*Tud. Gyűjt. 1830. V. 55. l.*). Utána Csorba József állította (*Somogy vármegye ismertetése. Pest. 1857. 211. l.*); később Toldy Ferencz ugyanazt vitatta (*Magy. Költők élete. Pest. 1870. I. 43. l.*); végül Ipolyi (*Veresmarti M. élete. 10. l.*) is bizonyosnak tartotta.

Toldy egyik oka az, hogy Sztárai azért választotta reformátori működése színhelyeül a Dráva s azzal határos Duna vidékeit, mert ott született. Csakhogy a Bodrog vidékét még előbb választotta s ott is ugyancsak sikeresen működött. Másik oka az, hogy Páduát s nem Krakkót kereste fel a maga kiképzésére, holott ha zempléni volt volna, nem a távol Olaszországba, hanem Krakkóba ment volna iskolázni. — A páduai magyar tanulók teljes névsorát még nem ismerjük s azt, hogy Sztárai ott tanult, csupán Skaricza után tudjuk; de azon néhány tanuló nevéből, a kikről tudva van, hogy Páduában tanultak, nem igen lehet ily következtetést vonni. Ezek leginkább a felvidékről s Erdélyből kerültek ki, úgy hogy — Istvánfi Pálon s a horvátországi tanulókon kívül, nem sokról lehet mondani, hogy talán a közelségnél fogva mentek Páduába. Ha Sztárai — mint Szirmay kifejezéséből (*nobilissima progenie ortus*) hinni lehet, csakugyan a fényes Sztárai nemzetiségből származott: akkor nincs miért csudálkoznunk azon, hogy nem a Zemplénhez közelebb eső Krakkóba, hanem a Báthory, Forgách, Kapy, Révai, Székely, előkelő felső magyarországi családok gyermekeivel együtt, Páduában tanult. Ha pedig a mi nem igen hihető, Szirmayt a név-azonosság tévedésbe ejtette volna, s Sztárai nem az ily nevű előkelő családnak, hanem valami közrendű háznak lett volna fia; páduai tanulásán akkor sem akadáhatunk fel, mert azon korbéli egyházi és világi főuraink feles számmal szoktak tehetséges, szegény tanulókat külföldi egyetemekre küldeni. Mindkét esetben zemplénmegyei származásának tekinthetjük, honnan a ferenczrendi szerzetesek sárospataki háza legközelebből kapta növendékeit. Oly főrangú úr, a milyen Pálóczy Antal, zempléni főispán volt, a mily örömmel választhatta udvari papjává, a megyéjebeli egyik előkelő család ifjú tagját; ép oly készséggel alkalmazhatta ez állásra az általa taníttatott s arra méltónak ismert szegény ifjak valamelyikét. Így conferálja 1524-ben a július 13-án (Szombathi szerint 1526-ban) a sárospataki plebániát «domino Michaeli de Raska, fratri nostro, præposito majori almæ ecclesiæ Csanadiensis» (*Századok. 1871. 660. l.*) Ráskai Mihály, testvére volt Ráskai Györgynek, ki Pálóczy Katalint, Pálóczy Antal testvérét bírta nőül. Innen van a «frater noster» nevezet. Érdemes volna felderíteni, hogy nem létezett-e azon időben ily rokonsági összeköttetés a Pálóczy, Ráskai és Sztárai család közt is s hogy nem ezen a révén lett-e Sztárai Mihály is Pálóczy Antal udvari papjává? A Sztárai család nő tagjai e korból

ismeretlenek. — Mindenesetre a pataki plebánia adományozásának ideje táján történt az ifjú ferenczrendi szerzetes Sztárai Mihály alkalmazása is az udvari papságra (*aulae capellanus*), úgy lehet, ennek Páduából való hazatérése után azonnal. Főuraink háztartásának annyira kiegészítő tagjául tekintetett az udvari pap, hogy olykor az inventarium készítő tisztek jámborsága, az összeírásba is be szokta foglalni az ily szolgálatban álló barátot. Rendes lakása helyén s birtokán Sárospatakon, mint láttuk, Pálóczi is gondoskodott arról, hogy a plebánia betöltve legyen, de azon kívül udvari papot is tartott, ki nemcsak házi kápolnájában végezte a szolgálatot, hanem utazásaiban is kísérté, hogy szüntelen oldala mellett legyen. — Midőn 1526 június 12-én, Magyarország összes uraihoz és nemeseihez kiadatott a parancsolat, hogy az országgyűlés rendelkezéséhez képest, hadi népokkal s jobbágyaikkal együtt július 2-án a tolnai táborban megjelenjenek; Pálóczi is útra kelt, a Patakon megmustrált zempléni hadakkal. Körülte volt a megye nemessége, köztök az alispán is; de Sztárai sem hiányzott a kíséretből. Pálóczi dandára is azok közül való volt, melyek már Tolnán fogadták az augusztus 6-án odaérkező királyt s 14-én vele indultak Szegszárdon, Bátán át Mohács felé.

Pálóczi Mohácsnál veszett, udvari papja megmenekült. A szintén megmenekült Perényi Péternek első gondolai közül való volt, a Pálócziiban urát vesztett Sárospatak elfoglalása, melynek bírásához, ősei után némi jogát tartotta. Birtokában elébb János király által erősítettet meg, midőn azonban ahhoz hűtlen lett s e miatt tőle az összes Pálóczi jószágok elvételtek; akkor meg Ferdinándtól nyert adományt, a ki azokat számára vissza is foglaltatta.

A ferenczrendiek krónikája 15 szerzetházat sorol el, melyek a mohácsi veszedelemre következett dúlásnak estek áldozatul. Mivel ezek közt említi az ozorai, budai, pesti, tatái, gyöngyösi, berényi házakat: természetesnek látszik, hogy a rend 1527-ben Iubilate vasárnapján, (május 12.) távol a pusztulás helyétől, Sárospatakon tartotta meg provincialis-választó gyűlését. Ekkor választatott meg e tisztre ötöd ízben, igen vén korában Pécsváradi Gábor, ki 1514 őszén Pásztói János fráterrel Jeruzsálembe zárandokolt; majd visszatérvén, közzé tette a XVI. század első felében több kiadást ért latin nyelvű útleírását. E választásánál nevezetesebb napja aligha volt azután a rövid idő múlva feloszlott pataki klastromnak. Pécsváradi egyhangú megválasztatásakor,

János király beleegyezésével már Perényi volt az úr Patakon, melyet még azon évben történt átpártolása folytán, Ferdinánd is neki adományozott. Új birtokán azonban az országos ügyek bajok miatt ő maga nem igen időzhetett. Szerémi emlékiratából (*cap. 49.*) tudjuk, hogy ez év tavaszán még nem is volt a reformáció híve. Az elaggott (*iam senio confectus*) Pécsváradi kormányzása idejére esik tehát az, a mit Bertalanffy Pál jézsuita, a maga szerzetének évkönyvei után mond, hogy «a pataki franciskánusok közül is hitehagyottakká s az új tévelygés követőivé lettek némelyek, kik a klastromot elhagyták. Midőn Perényi ezt látta, azokat a kiket még ott talált a barátok közül, kiűzte, házakat, javaikat a kálvinistáknak adta.»

A klastromot önként oda hagyott barátok közt említetnek Kopácsi István és Sztárai Mihály, kik közül hol az egyiket, hol a másikat mondja a hagyomány utolsó pataki gárdiánnak. Hihe-tőbb, hogy ez Kopácsi volt. Perényi megtérítését Siklósi Mihály-nak szokás tulajdonítani, a minek idejét 1528-ra tehetjük, a mi-kor az őrizetére bízott koronával többnyire Siklóson tartózkodott. Midőn azzal a török elől 1529-ben Patak felé menekült volna, Tolnában Kajdacson, János király fogságába esett, a ki azonban neki megkegyelmezvén, szabadon bocsátotta. 1530 vehető már azon évnek, melyben ő a Bertalanffy által említett módon és szel-lemben Patakon intézkedett, hol Sztárai és Kopácsi már előre tudhatván Perényinek a reformáció elveihez való ragaszkodását, aggodalom nélkül foghattak a munkához, s midőn Perényi meg-érkezett, már nemcsak a klastromot találhatta félig kiürülve, hanem részben az egyházat is reformálva. 1531-ben a kiürült klastrom helyén, egy trivialis iskola felállításával a mai collegium alapját vetették meg. Kopácsi fő gondját az iskolára fordította, Sztárai az íghirdetésnél maradt.

A sárospataki reformált egyháznak és iskolának, első meg-alapítása után jó darabig semmi híre sincs. Ráskai Mihály plebá-nusról is hallgat az írás, de abból, hogy 1536 körül Pap Tamás említetik ilyenül, azt lehet következtetni, hogy Patak összes né-pessége ekkor még aligha állott a reformációhoz. A Pálóczi és Ráskai család megszokott befolyását és szereplésének emlékét, nem lehetett könnyű elfelejtetni a lakossággal. Perényinek inkább hatalmas mint jogos foglalása, jó lehetett arra, hogy engedelmes-ségre s hallgatásra bírja a dolgok változásával megbarátkozni nem tudókat; de kevésbé volt arra való, hogy személye iránt bi-

zalmat ébresszen s a Mohácsnál veszett Pálóczi és Ráskai rokon-ságát, híveit megnyerje. Azt a tettét, melylyel 1536 szept. 23-án, Ráskai György özvegyét Pálóczi Katalint egész életére kiterjedőleg azon előnyben részesíti, hogy sárospataki szőlője után semmi vámot se fizessen, inkább az engesztelni akarásnak, mint a jó barátságnak róhatjuk fel (*Századok. 1871. 660. l.*)

Dévay 1539-ben nem mint pataki predikátor, hanem csak mint Perényi udvari papja tűnik fel. Dobai Andrást 1540-ből már sárospataki pásztornak nevezi Bornemisza Péter, kinek azonban rövid időre terjedt pataki tartózkodása szintén azt gyaníttatja, hogy csak az udvari papságot viselte Dévay után. — Sztárai volt-e kezdettől fogva mindeddig s talán egész 1543-ig a pataki reformált gyülekezet predikátora? egész bizonynyal nem állíthatjuk; de abból, a mit házasságáról Szirmaynál olvasunk, némileg következtethetjük. Ez beszéli ugyanis, hogy feleségül vette volna egyik zemplénmegyei nemes család tagjának, Bánóczy Istvánnak szép formájú özvegyét, kit — szerinte — már barát korában s annak férje életében szeretett. Szirmaynak Zemplén megyét illető adatai közt ezt is hitelesnek tarthatjuk, mivel Bánóczy helység és a Bánóczy család azon időben valósággal létezett. Csupán a barátkori viszonyra kell annyit megjegyeznünk, hogy Bornemisza Péter, a ki Kálmáncsehi Mártonról egy ennél semmivel sem kényesebb természetű hírt, forrásra hivatkozva mond el (*IV. r. 892. lev.*); noha Sztárainról is jegyez fel, mint látni fogjuk, valamit: erről épen nem emlékezik. Kálmáncsehi akkor sátoralja-ujhelyi pap volt, midőn titkát elárulta; Sztárai ugyanakkor Patakon lehetett s ha volt volna a dologban valami, Bornemisza nem igen titkolta volna.

Ha e házasság megtörtént, úgy Sztárainak mind a maga, mind felesége családi összeköttetéseinél fogva volt arra oka, hogy Zemplénből ne mozduljon, valamint arra is, hogy az ígéhirdetést ott folytassa. Viszont, egyéb adat hiányában, családi életében történt valamely nagyobb változással, például neje halálával függhet össze az az elhatározása, hogy évek múlva oda hagyván első munkálkodásának színhelyét; Perényinek fogságban sínlődése alatt, arra a vidékre indul, mely felé 17 év előtt megtett útjának emlékezete, vidám gondolatokkal nem igen kecsegtethető. Le a Duna mentén, merre akkor az a nehezen gyülekezett maroknyi had s vele ő is közelített a nemzeti nagylét nagy temetőjéhez

A mit róla a hagyomány, Laskón és Tolnán töltött éveiből fentartott, abból semmi jel sem mutat arra, hogy akkor neje volt

volna. Gyakran ismétlődő példa van rá, hogy özvegyen maradt férj, távozni kíván a helytől, hol minden dolog, eltűnt boldogságára emlékezteti. Nem új öröm keresésére indul máshova, hanem a munkálkodhatás szükségét érzi, a mi elébbeni tartózkodása helyén reá nézve lehetetlen. Egyik a véletlenre bízta magát, a másikat régi visszaemlékezések és pedig nem mindenkor örömdetesekek vezérlik. Az igaz fájdalomhoz, a multból is inkább a szomorú emlékek csatlakoznak s kivált akkor, ha ezek már enyhültek is, jótekonny hatással vannak. Ha Sztárai nem nevének elvesztése, hanem talán Perényi fogságra vettetése miatt nem tudott volna Zemplénben maradni; akkor is az a lélektani jelenség áll előttünk, melynek motiválásához még a külső körülmények is járulnak. Perényi Ferdinánd fogságában sínlett, a minek okáról senki sem tudott bizonyost. A vizsgálati iratokból ma sem lehet bebizonyítva látni az ellene emelt vádakát s az tűnik ki, mintha inkább csak egyes meggondolatlan nyilatkozataival, mint komoly törekvéseivel éberszett volna gyanút maga iránt s keltette volna fel az efféle nyilatkozatokat felejtetni s megbocsátani nem tudó Ferdinándnak minden csekélységet megtorolni kész neheztelését. Pekri Lajos csak egy gúnyos tréféért szenvedte hét esztendőös gráci fogságát. A heves természetű Sztárait, Perényi fogsága annyira elkészeríthette, hogy inkább a töröknek akart alattvalója lenni, mint annak a kormányának, mely az ő pártfogóját elegendő ok nélkül sanyargatta. Perényi veszedelme, Pálóczi elvesztésének emlékét újíthatta fel nála, az új veszteség fájdalma a réginek színhelye felé űzte, mely úgy tűnt fel neki, mint a próféta csontokkal borított mezeje (Ezékiel XXXVII. rész). «Nemde élnének-e ezek a tetemek? . . . Prófétálj e tetemek felől, és mondjad nékik: ti megszáradt tetemek, halljátok meg az úr beszédét, — ime én bocsátok ti belétek lelket, és éltek. Prófétála azért» — s Mohács csontokkal borított vidékén új életre keltek, ha nem is az elesettek csontjai, de legalább a török által leigázott magyarság és keresztyénség. «A mérénylet teljesen sikerült!» (*Ipolyi, Veresmarti M. 10. l.*)

Laskó, baranyai falu, akkor város, fogadta be a vándor prófétát s predikátorává tette. Ez 1544 tavaszán történt, mivel maga Sztárai, ama levelében, mely rég ismeretes, 1551. június 10-én írja, hogy «hét éve múlt már annak, a mikor Laskó városában az ígét hirdetni kezdte». A Batinán alól ma is délnyugatra kanyarodó Duna, hajdan Vörösmart, Csúza, Herczegszőlős előtt folyva, Laskó felé került s északról közelítette meg azt a magas kerek

dombot, melynek tetején a laskói templom ma is azon a helyen áll, a hol hajdan állott. A templom körül ott nyugosznak a régi laskói hívek tetemei, a kiknek egykor Sztárai, Szegedi prédikált s a kik még hallhatták, midőn Mihály pap — a ma is élő hagyomány szerint, csendes nyári estéken, a templom dörömbjéről (domb), hegedűje mellett szép hangos szóval, messzé hallhatólag énekelte Dávid királynak, általa magyar rhythmusokba szerzett zsoltárait. Hadd álljon itt eme régi laskói gyülekezet férfainak névsora, a mint azt, az 1544. évi Sz. Demeter napján készült török adólaistromból (defter) kiolvashattuk. E laistrom Laskó, Veresmart és Danovcse fejadó fizető lakosainak nevét foglalja magában 9 levélen s következőleg van hitelesítve :

*Minthogy ezen defter foglalhatja az igazsággal megegyez :
aláírásommal és pecséttemmel ezennel megerősítem.*

*Iváz ben Bejtullah,
baranyavári kadi.
(p. h.)*

Laskói lakosok :

Szabad Péter	Mező János	Új Anderjás
Szabad György	Máté	Márton
Szabad Máté	Bárd Fábián	Benedek
Szabad Balázs	Demeter	János
Máté	Orbán	István
Mihál	Bors Adám	Gál
Varga Péter	Sándor bíró	István
Hód Tamás	Varga István	Demeter
Ferencz	Gyála	Bálint
Egei Mihál	Dienes	Kozma Jákó
Gergöl	Bertalan	Miklós
Puskás Antal	Fóris	Ferencz
Kendős Ferencz	Kis Gál	Gergöl
László Balázs	Tót Balázs	Anderjás
Tót Vincze	Kis Mihál	Tamás
Gyála István	Kis Demeter	Sós János
Borbély János	Albert	Matkó János
Sebestyén	Antal	Orbán
Magda Miklós	Ferencz Pál	Szabó Anderjás
György bíró	Dobos Anderjás	Szabó Péter
Varga Pál	Tót Pál	Sebestyén Gergöl
Tót László	Demeter	Varga Bálint
Gálos Péter	Szabó György	Benedek
Szücs Benedek	Szabó Fábián	Márton László
Kristóf	Csák Bálint	Imre
István	Gergöl	Bakó Imre
Varga Fábián	Mihál	Orbán
Szölös Anderjás	Simon	Kiristó Mátyás
K... Balázs	Nagy Bera	Nagy János
Gáspár János	Anderjás	Tót Miklós

Bálint	Nagy Pál	István
Gál	Máté	Lőrincz
György	Nagy Péter	Csika Benedek
Illés	Varga Gergöl	Benedek
Demeter szolga	Dékán György	Bárkás(s) Tamás
Józsa	Ferencz	Mihál
Halász Máté	Simon Lőrincz	Hajós István
Pál	Anderjás	Sáfár János
Mihál	Lakos Pál	Bódizsár Péter
Benedek	Suba István	Bárkás Ambrús
Szabó Máté	Benedek Kovács	Kelemen
Albert	Egyed György	Császta Antal
Kakas Péter	Keresztös Pál	Józsa Tamás
Ferencz	Balog Anderjás	Benedek
Anderjás	Varga Tamás	Agoston Péter
György	Bara György	Bertalan
Gerő Benedek	Ó György	Ferencz
Sípos Máté	Demeter	Szabó Sebestén
Sípos Mihál	Lőrincz	Tamás
Sípos Péter	Kozma Demeter	Nagy Lőrincz
Sípos Józsa	Királi István	Nagy István
Csapó György	Varga Lőrincz	Nagy Antal
János Mihál	Almás Ferencz	Péter
János	Péter	Miklós
Tamás Kovács	Illés	Darabos Miklós
Ferencz diák	Darabos(s) Jakab	Péter
Bálint	Gregor	Gregor
János	Bárkás(s) Orbán	Szabó Péter
Kovács György	Gregor	Ó Tamás
Óreg Anna	György	János
Szabó Tamás	István	Lukács
Darabos Demeter	Mező Pál	Almás Ferencz
Fábián	Fábián	Balázs
— — Illés	Nagy Kiristóf	Kakacs Ferencz
Vida György	László	Siket Péter

Ez eddig 195 ház. Minden ház után 50 akaszt számítva, ezen város fejedője = 9750 akcsa.

A fentnevezett város szegény (adó nem fizető) lakosai :

Antal	Kiristóf	János
János	Balázs	Gergöl
Gázso János	Halász Gergöl	Kelemen
István	Máté	Varga Pál
Vida Imre	Anderjás	Sebestén
Erdő Tamás	Dobos Anderjás	Egyed
Tót Gergöl	Nagy Albert	Vincze
István	Varga Péter	István
Bálint	Szabó Máté	Kelemen
Illés	Balázs	Tamás
Mihál	Máté	Péter
Jakab	Pál	Kalmár Anderjás
Gergöl	Vincze Lukács	Pauli
Pál	Márton	Gyurkó

Lőrincz	Dienes Demeter	Furus Fál
István	Vincze Anderjás	Sándor Máté
Lőrincz	Almás Demeter	István
Gergöl	Gregor	Puskás Jakab
Öreg Margit	Diák Péter	KiráJ János
Mihál diák	Gerő Mihál	Péter
Agoston	Tót Mihál	Katona Egyed
László	Zsigmon	Furus Benedek
Miklós	Siket Jakab	Jancsó Pál
János	Varga Péter	Nagy Miklós
Tamás	Kósa Imre	Jőmester Albert
Kis Péter	Varga István	István
Vida Benedek	Baksa Borbás	Borbély Balázs
Bálint	Tót Benedek	Borbély Simon
Fábián	Borbás	Péter
Márton	Tót Bertalan	Iván
Dienes	Kozma Illés	Kelemen
Albert	Hacsó Pál	Nagy Gál
Bancsovcsei Márton	Szabó Demeter	Szabó Tamás
Barát Antal	Siket Jakab	Gál
Ambrus	Lukács	Tamás
Bors Dienes	Hegedűs Márton	Anka Miklós
Tót János	Antal Péter	Puskás Márton

A fennevezett város birái ezek :

Mihál bíró	Varga Antal
Sándor bíró	Dékán Anderjás
	Tót Balázs.

E háromszáz és egynehány névből álló laistrom azt sejteti, hogy Laskónak akkori lélekszáma nem igen volt nagyobb, mint a mai, t. i. 1200. A közönségesebb neveken kívül magában Laskóban nem, hanem a szomszéd községekben még ma is vannak : Anká-k, Bakó-k, Kósa-k, Mező-k, Suba-k stb. Sztárait nem találjuk a névsorban, ha csak öt nem kell értenünk azon Mihál deák neve alatt, kit a török összeíró az adófizetés alól felmentettek közt említ. Hasonlóan nem találjuk a defterben Veresmart és Danovcze papjainak nevét sem ; valamint az 1557-ben készült összeírásokban sem például a tolnai lakosok névsorában a tolnai pap nevét.

E török adólaistrom tartotta fen számunkra Sztárai azon hallgatóinak nevét, kik közt Baranyában először hirdette az ígét. Ezek közül valók voltak azok, kik akkor, midőn még nem mindnyájan fogadták el a Sztárai által hirdetett tudományt s a régihez ragaszkodók gyűlölettel viseltetvén iránta, élete ellen törekedtek ; éjelenként lakása körül őrt állottak. Sztárai — mint Halasi Bálint egy századdal később, a még akkor is emlegetett szóbeszéd után írja — észre vette ellenségeinek leselkedését s azért ha lakásából éjjel ki akart menni, rendesen karóra szúrt tőköt dugott ki

maga előtt az ajtón. Többször megesett, hogy a lesben állók a tőköt, Sztárai kopasz fejének tartván, szétverték; ő pedig csak anynit mondván: tudtam hogy leselkedtek! sértetlenül visszahúzódott. Ezek kezdetben történtek. Sztárainak azonban szép, csengő szavú éneklése, élénk, átható szónoklata, egyszerű s meggyőző okoskodása csakhamar nemcsak Laskót hódította meg, hanem a környékbeli népséget is, mely seregestől tódult hallgatására. Halasi azon két év alatt, melyet 1617 körül mint iskolatanító töltött Laskón, gyakran hallotta a Sztárait még személyesen is ismert idősebb emberektől, hogy Sztárai, istentisztelet alkalmával először mindig a maga által fordított zsoltárokból énekelt a nép előtt s ezt oly szívhez szóló módon tette, hogy midőn az egyházi beszédre került a sor, a hallgatók buzgósága és figyelme teljes mértékben fel volt ébresztve. Meggyőződven a környékből is hozzá sereglett sokaság jámborságáról s tapasztalván predikálásának hatását: mind erősebb s világosabb okokkal támadta meg a reformáció által mellőzött szertartásokat, hagyományokat; a minek az lett következtése, hogy a laskóvidéki nép, addig vallott hitét elhagyta, papjait a szerzetesekkel együtt elűzte s egyháza kormányzását Sztárainak bízta. (*Lampe, Hist. eccl. ref. 662. 663. l.*)

A nép közt ily módon támadt vallásos mozgalom bármily nagy kiterjedésű volt is, Sztárai számára csak könnyítette, de kiküldhetővé nem tette a küzdelmet. A gyülekezetek által elhagyott vagy kiutasított papok, szerzetesek lépésről lépésre védelmezve igyekeztek megtartani a tért, melyet az ellenfél is csak ereje növekedésével tudott teljesen hatalmába keríteni. A mindenképen megérett gabonának learatása, azaz a Dráván innen és túl százhúsz ekkleziájának megalapítása — mint Sztárai mondja, időközben segítségére érkezett predikátor társai közremunkálásával sikerült. Mennyi vitázó ütközetbe kellett bocsátkoznia ama hét év alatt? annak elbeszélése — úgymond — nagyon sokból állana s csupán azt említi meg, hogy rá nézve mindannyi győzelemmel végződött. Ezek közül a két utolsó azon (1551.) évi pünköstkor, a Valpó- és Vukovár-környéki zsinaton ment végbe, a mikor a legyőzött ellenfelek némelyike, rémültében rejtekhelyet keresvén, asszonyok által teknő alá hagyta magát bujdatni. Erről az esetről terjedt el rögtön az ott lakó rácság közt ama példabeszéd: Popge pod koritom, pod trojam senom, azaz: teknő alatt pap vagyok, három asszony ül azon. (*Miscellanea Tigurina. Tom. 2. pag. 200. — Lampe, Hist. eccl. ref. 103. l.*)

Az azon időben tartott hittudományi vitatkozások módjáról keveset tudunk. Csak a későbbben rendezett váradi disputáció leírásából látjuk, milyen szabályozott alakban s mily magas rangú bírák jelenlétében ment az véghez. Minden arra mutat, hogy elébb is ehhez hasonló rendtartással történtek az ily vitatkozások s a magát illetékesnek tartott polgári hatóság részéről mindenkor voltak jelen oly felhatalmazottak, kik a vita végén a döntő ítéletet kimondották. Így történt ez a török által meghódított vidékeken, és épen Sztárai vitatkozásai színhelyén is. Fejértői János magyar udvari kancelláriai titkár, Bullinger Henrikhez Bécsből 1551. október 10-én kelt levelében, épen Sztárainak ma már nem létező, de általa saját tudósításához mellékelte levelére hivatkozva, mint csudálatra méltó körülményt említi fel, hogy midőn a reformáló predikátorok a katolikus egyház papjaival, török bírák és tisztek jelenlétében vitatkoznak, ezek rendszerint a reform embereinek adnak igazat. (*Misc. Tigur. 2. 198. l.* — Tököletesebben kiadva: *Ed. Böhl, Confessio Helvetica, 99—105. l.* — Töredékesen: *Lampe, id. m. 102. l.*) Nyilvánvaló tehát, hogy ily esetekben nem csupán a felek s párhíveik gyűltek össze, hanem mindig jelen volt a, már olyan a milyen, de a felek által olyanokul elfogadott hivatalos tekintély, melynek képviselői a vitatkozás formaszerű lefolyását biztosították s eredménye felett döntöttek. Török uraink, ítéletök kimondása után, a vesztesnek nyilvánított fél biztonságáról való gondoskodást ép oly kevéssé tekintették hivatásuknak, mint szükséges vagy illő dolognak, mert különben aligha történhetek volna amolyan tekenős históriák s afféle elbánási módok, melyeknek végső eredményét maga Sztárai akképen fejezi ki, hogy legyőzött ellenfeleit mint a Krisztus akla körül ólálkodó farkasokat, hol a Tiszán, hol a Száván túl eső vidékekre futamtatta.

A török hivatalos stylusnak volt egy rendesen használt ki-fejezése, melylyel akkor élt, midőn általában keresztyén, akár katolikus akár protestáns felekezet ügyeiről, templomairól, ritu-sairól beszélt. «Hiábavaló szertartásaik gyakorlását» — emlegette minduntalan s kivételt egyik felekezetre nézve sem szokott tenni. Ez felelt meg a török felfogásnak, egyik felekezetet sem becsülte feljebb a másiknál. Neki nem ilyen vagy olyan vallást követő keresztyénekre, hanem minél több adóztatható népre volt szüksége, mint már (279. l.) egykorú bizonyíték nyomán is láttuk. Az ő bírái, kik a keresztyén vallási vitatkozások felett voltak hivatva ítélni, korántsem az igazságot keresték, mire képesek sem lehet-

tek; hanem a tömeg gondolkozását, a nagyobb rész hajlamait igyekeztek kitudni s annak kedvezeve jelentették ki bölcs ítéletöket. Ha a baranyai nép a szerzetesekhez, régi papjaihoz ragaszkodott volna, szólhat vala Sztárai és társai akár az angyalok nyelvén s hirdetheti vala a legtökéletesebb igazságot, azért még is csak ő jutott volna teknő alá. A töröknek ép oly kedves volt a katolikus mint protestáns vallású adófizető, hol melyik volt többségben. Ezért csak így értendő az, hogy «még tettelesen pártolva is előmozdította a gyakran részére állott hitújítást s hogy védszárnyai alatt a hitújítás Baranyában már jókor lép fel s hamar foglal tért.» (*Ipolyi, Veresmarti M. élete. 9. l.*). Baranyában a reformáció, más vidéken a katholicizmus részesült a török ily tetteleges pártolásában. «Minden időkben így szokott cselekedni isten az ő híveivel, — írja Telegdi Miklós esztergomi praepost korában, prédikációinak 1577-ben megjelent Első Része 194. lapján — támaszt mindenkoron valakiket, kik által segíti és vigasztalja őket minden szükségekben és nyomorúságokban. Még az törökök között is támasztana minekünk táplálókat, ha látnája szükségünket rejá, és úgy sem hadna megfogyatkozunk. Kit meg is kezdett immár cselekedni. Mert az szerzetes jámbor barátoknak (kiket az hittől szakattak Erdélyből és egyéb helyekről kikergetének) az törökök között szerzett ő szent fölsége nyúgodalmas szállást».

A valpói és vukovári zsinatról menekülni kényszerült szerzetesekről nem tudjuk, hogy a törökök között találtak volna nyúgodalmas szállást; legalább Baranyában aligha. Sztárai, saját szavai szerint a Tiszán és Száván, latin költőtől vett képes kifejezése szerint pedig a szarmatákon és a jeges Kaukazon is túl eső vidékekre űzte őket. Ezzel ha többet nem is, annyit mindenesetre akart mondani, hogy az általa alapított 120 egyház környékéről eltávoztak, neki és társainak több küzdelemre okot nem igen szolgáltatottak. A zsinatok helyéről ítélve, bizonyosnak látszik, hogy Sztáraiék addig sem érték be azzal, hogy csak a magyarságnak hirdessék az ígét; ki kellett azt terjeszteniök az ott lakó szláv-ságra is. Feltehető, hogy Sztárai annyira birtokában volt ezek nyelvének, hogy minden fenakadás nélkül prédikálhatott rajta; de ha erre kevésbé volt is képes, az a dolgon mitsem változtatott. Túl a Dráván s a Szerémségben akkor még kelendőbb volt a magyar szó, mint a szláv; egyházi mint katonai pályán akárhányan örökítették meg nevöket, kik szerémi származásuak voltak s magyar nyelven nemcsak beszéltek, hanem írtak is. Szerémi

György sokkal jobban tudott magyarul mint latinul, bár becses feljegyzéseit ez utóbbi nyelven hagyta reánk. Kétségtelen, hogy Sztárai kortársai közt is voltak ilyenek, kik közül ha többet nem, kettőt-hármat mégis meg tudunk nevezni. Szigeti Imre maga írja 1549. aug. 3-án, Tolnárról, Flacius Illyricusnak, hogy Sztáraival együtt két évig munkálkodott, mint vörösmarti prédikátor. Szent-Antali Gergelyről fel van jegyezve, hogy a Dráván túl eső egyházak reformációját ő fejezte be. A harmadik Szerémi Illés, kinek fennmaradt énekei eléggé mutatják, mily jól tudott magyarul; neve pedig arról kezeskedik, hogy azon vidéken született. Halasi világosan mondja (*Lampe 663. l.*), hogy Sztárainak Laskón Szerémi Illés volt utódja, s mi feltehetjük, hogy Sztárai azon a helyen, maga után olyan embert hagyott, a ki az addig végzett munkában részt vevén, magát a következőkre is minden tekintetben legalkalmasabbnak bizonyította.

Azalatt, míg Szerémi Illés viselt gondot a laskói gyülekezetre, a Halasi-Patai-féle (*Lampe, 665. l.*) levélnek, Laskai János elbeszélése után feljegyzett adata szerint, Sztárai Laskóról Gyulára ment. Szinte bizonyosnak vehetjük, hogy ez, idézett levélnek kelte után, 1551-ben történt. Ezen útra csak a gyulai s általában a tiszántúli egyházak meglátogatása céljából indulhatott, mivel alig tehető fel, hogy végkép oda akarta volna hagyni azt a vidéket, melyen ő bármily sokat alkotott is, még mindig volt tenni való. Érthető az, ha a szervezés hosszantartó nagy munkája közben, látni, ismerni akarta az ország másik részében azalatt létrehozott egyházakat is. Fontosabb ok ennél az, hogy éppen ez év őszén volt Debreczenben azon összejövetel, melyről fentebb szólunk, a hova az egybegyűlt prédikátorokhoz mind a budai basa, mind a dunamelléki reformátorok hívó levelet intéztek. Torda Zsigmond levelében olvassuk, hogy: *is, cui datum erat negotium a Bassa, perquisivit in civitate omnes Pastores, Concionatores et Scholasticos, et convocatis in unam domum, proposuit tam Bassae quam Pastorum literas.* — Sztárai e küldetést elvállalhatta s főként személyes rábeszélésének lehetett az az eredménye, hogy: *illi agnoscetes tantum Dei beneficium, gratias egerunt, ac post paucos dies magna pars eorum in ditionem Turcarum profecta est.* Mivel Sztárai túl a tiszai útvjáról semmi más adat nem emlékszik; s mivel állítólagos debreczeni papsága semmivel sem igazolható: minden arra mutat, hogy egy oly nem egészen nyilvános természetű küldetése adhatott okot az ő gyulai útjának feljegyzésére s

ily móddal esett igen rövid debreczeni időzéséből keletkezett az ő oda való papságának híre is. Tudjuk, hogy Huszár Gál is csak mint száműzött tartózkodott Debreczenben valameddig s ezen a réven jutott neve néha a debreczeni papok névsorába. Hogy Sztárai ott nem maradhatott, hanem onnan a Duna s Dráva mellé-kére hívott tisztársakkal együtt visszajött; azt ezek ide vezetésé-nek s beállításának szüksége, valamint a tolnai egyház körülmé-nyei is sejtetik. Szigeti Imre imént idézett levelében azt írja (*Rábini I. 90. l.*), hogy midőn ő Wittenbergből, hol 1544. deczem-ber 20-án iratkozott be, 1546. tavaszán Tolnára érkezett, e város lakosságát annyira buzgó katolikusnak találta, hogy azon két hét alatt, a meddig ott időzött, nem került köztük több 3—4 ember-nél, a ki a reformációhoz csatlakozott volna. Ezért akkor ott is hagyta Tolnát, de midőn kevés híján 3 évi távolléte után oda ismét visszatért, egészen más körülményekkel találkozott. Az általa nyitott iskolát 60 gyermek látogatta; az ígehirdetésnek 500 hallgatója volt. Kéri Flaciust, hogy ha vannak Wittenbergben magyar tanulók, küldjön közülök minél előbb egyet vagy többet is, mivel a sok tenni valóhoz mindenütt kevés az ember. Külö-nösen üdvözlí és sürgeti Moczer Mátyást, kit alig várnak s kihez nagy bizodalommal ragaszkodnak.

A tolnai gyülekezetet ugyanis, mire oda Szigeti Imre visz-szaérkezett, Moczer vagy Muceius, magyarul Tövisi Mátyás ala-pította meg. Tövisi, más reformátorainkhoz hasonlóan, a mint egyszer az alapítás munkáján túl volt, azonnal sietett Witten-bergbe, hogy tudományát gyarapítsa. 1548. október 9-én iratko-zott be s elébb mint egy évet ott tölthetett volna, már visszaohaj-totta a gyülekezet. Talán nem is szándékozott egy évnél hosszabb ideig ott maradni s a sürgetés már induló félben találta. Tolnai hívei nem híjába várták, de nem sokáig örvendhettek neki, mert (*Lampe, 660. l. szerint*) meghalt Tolnán 1551-ben. Ha ez adat hiteles, akkor más Tövisi Mátyásnak kellett annak lenni, a ki az 1554-ben tartott óvári zsinat végzéseinek aláírt. Ez esetben Tövisi halála és Sztárai gyula-debreczeni útja ugyanazon évben történt. Ez debreczeni misszióját végezvén, természetesen látszik, hogy Tövisi halálának hírére azonnal a tolnai fontos állomás védelmére s erősítésére sietett. Halasi is azt írja (*Lampe, 667. l.*): *post hunc Muceium successit, quantum conjicio, Michael Sztárai.*

E látszatnak s hozzávetésnek azonban határozottan ellent mond azon kétségtelen bizonyosságú adat, melyet Skaricza, Sze-

gedi K. István életéből jegyzett fel. E szerint Szegedi 1554-ben, Tolnán vette nőül Erzsébet nevű feleségét, Beremeni János özvegyét. Beremeni — úgymond — az 1553-dik évi nagy pestisben halt meg Tolnán, hol Szigeti Imrének volt lelkész társa Sztárai előtt. (*Vita Szegedini, pag. 4.*) — Ha már Szigetivel, Sztárai előtt szolgált együtt; szükségkép Muceius (Tövisi) helyébe kellett hívatnia, s Sztárai csak ő utána foglalhatta el 1553-ban a tolnai egyik papságot. Ennélfogva az 1552-dik évet a nélkül, hogy valamelyik ekkleziához kötötte volna magát, a baranyai egyházak szervezésével s igazgatásával tölthette. Erre magyarázható az is, hogy Holofernesről és Juditról 1552-ben szerzett énekének végén épen nem említi tartózkodása helyét. Támogatja e feltevésiünket Skaricza, ki folytatólag azt írja, hogy midőn Sztárai Szegedi menyegzője után, a maga Baranyájának püspöki tisztében a drávántúli vidékre utazott, az épen pap nélkül levő laskóiak arra kérték, hogy bocsássa hozzájuk Szegedit s annak idejében szentelje fel. Sztárai tehát, mint tolnai pap is, személyesen gyakorolta a püspöki felügyeletet az egész Baranya felett mindaddig, míg Szegedit 1554-ben a laskói papi hivatalba beállította, a mikor ez *clarissimum illud doctrinae laborisque sui nomen, quo magister nuncupabatur, vulgato amisit, Doctor inde et generalis totius Baroniae Superintendens et virtute propria et suffragio omnium declaratus.*

Jegyezzük meg itt röviden, hogy «Az Vy praedicatorok feol Szentoltetesenek rendj es Ceremoniaia», melyet legközelebb Dole-schall S. E. fedezett fel a magyarországi ev. egyház egyetemes levéltárában, már csak azért sem származhatott Sztáraitól, mivel az ebben és az «Igaz papságnak tikörében» előforduló sz. írásbeli helyek, p. o. I. Tim. 3. fordításának szövege különböző. De különböző azon papszentelési eljárás is, mely Sztárainál főbb vonásaiban olvasható, ebben pedig részletezve adatik elő. Sztárainak vers- és zeneszerző képességéről még az is feltehető, hogy nem érte volna be a *Veni sancte*-nak oly magyaráztásával, a milyen a fölszentöltetésnek rendjben látható. Különben a mi Sztárai confessionális álláspontját illeti, arról alább lesz szó. (*V. ö. Evang. egyház és iskola 1884. 27. 28. sz.*)

Sztárai egy évig mint tolnai pap igazgatta a baranyai egyházakat, s meggyőződött arról, hogy ez a kettős teher, a távolság miatt, még az ő erejét is feljűlmúlja. Megismervén ez alatt Szegedinek kitűnő képességét, ő maga is kérve kérte, hogy mindenek egyező akaratából, a laskói papi hivatallal együtt a püspöki tiszt-

tet is vállalja el. Ettől kezdve Sztárai minden idejét a tolnai egyház erősítésére fordíthatta.

Szigeti leveléből tudjuk, hogy a mint ő 1549-ben újra visszatért Tolnára, jobb reménységgel tehetette ezt, mint a milyennel onnan azelőtt két évvel s kilencz hónappal távozott. A Tolnán élő reformátusok felszólítására, tenát nem hívatlanul ment oda, hogy a város végén épült templomban hirdesse az ígét. A város lakosságát azonban két részre oszolva találta; egyik rész a reformációhoz, a másik pedig a pápához ragaszkodott s egyik a másikkal elkeseredett vitában állott. Azon év nyarán a tolnai bíró személyesen terjesztette a budai helytartó Kászim basa elé, nagy összeg pénzrel támogatott kérelmét az iránt, hogy Szigeti, vagy végeztessék ki vagy üzessék el Tolnának még határából is. Kászim basa, a ki Budán is szabadon engedte működni a reform tanítóit, a helyett, hogy e kérelmet teljesítette volna, a bírónak fejét véteté s szabadságot adott az evangéliom hirdetőinek, hogy akadálytalanul taníthassák, a hallgatásukra maga jó szántá ből egybegyűlekező népet. Ez úton népesült meg Szigetinek a plébániai iskola mellett felállított iskolája s egyre szaporodott a predikációit hallgató hívek száma.

A pórul járt tolnai bíró példája, egy darab időre elvette azok kedvét, kik Tolnán hasonló eszközökkel szerették volna a hitet helyreállítani. A két felekezet közt azonban szó sem lehetett a békességről. Mindenik rajta volt, hogy a másikon feljűlkerekedjék s a mily mértékben szaporodtak emennek hívei, annyival nagyobb erőt fejtettek ki a régi egyház tagjai; a mint Szigeti írja, kézzel-lábbal védelmezték álláspontjukat. Részint ez a kényszerűség, részint valamely kedvezőnek látszó alkalom, talán Beremeni halála s Szigeti eltávózása, vagy már épen Sztárai visszajövetelének híre bírhatta arra a tolnai plébánust, a domokosrendű Józsa szerzetest, hogy 1553 elején hasonló czéllal menjen hívei megbízásából Budára. Bizonyítja ezt azon sajátkezű jegyzete, mely Tertullianus műveinek az ő birtokából a tolnai egyház tulajdonába jutott példányán így volt olvasható: *An. D. 1553. in festo Epiphaniae Domini, dum in electione Civium mihi subjectorum, ascendissem Budam adversus Lutheranos, emi hunc librum a Stephano Thethenei, cum aliis: videlicet Hilario, Platone, Libro Conciliorum, et Parte Librorum sive operum S. Augustini. Ego Magister Joseph de Transylvania Ordinis Praedicatorum, tunc pastor et praedicator Tholnensium.* Kászim basa helyét ekkor már régen Khadim Ali basa foglalta el

Budán s a bíró esete is inkább feledésbe mehetett, semhogy Józának oka lett volna annak ismétlődésétől tartani. Volt-e sikere a feljegyzésre méltó missiónak? nem tudjuk; az azonban bizonyos, hogy Sztárai abban az évben mint tolnai predikátor töltötte be helyét, s Józásénál nem csekélyebb készültséggel, hévvel és kitarással látott hivatalához.

Ekkor már Tolnán vagy többségben voltak a reformáció hívei, vagy legalább egyenlő számmal kellett lenni a két felekezet tagjainak, mivel már nem a város szélén álló kápolnában tartatott amazok istentisztelete, mint Szigeti meghívásakor, hanem mindkét felekezeté a főtemplomban. Így volt ez még 1561 körül is, mint kitetszik Meliusznak, Az Aran Tamás tevelgésinek meghamisításáról 1562-ben kiadott művének következő helyéből: Hát Budán és Tolnán ebben vétkek vagyon a keresztyéneknek, hogy a parázna Babyllon papjaival egyszersmind együtt kiáltanak az hitlenek ördögnek, ezek pedig Istennek? (124. l.) — Halasi B. levele szerint később a templom kétfelé rekesztetett s egyik fél az egyik részben, másik a másikban gyakorolta szertartásait; míg nem a katolikusok annyira megfogytak, hogy ugyanazon sz. Bertalanról nevezett kápolnába szorultak, melyben egykor Szigeti tartotta predikációit.

Sztáira nézve is jellemző az, a mit Skaricza a tolnai templomnak ezen közös használatáról 1553-ból feljegyzett. Azt írja ugyanis, hogy szokása volt Sztárainak, Józsa predikációjára, ki közvetlen ő előtte, ugyanazon templomban tartotta beszédeit, egy-egy tanuló ifjút beküldeni, a ki az ott hallottakat, tőle telhetőleg szósz szerint följegyezte. Sztárai azután átvette a jegyzeteket s nyomtan utána tartván predikációját, annak folyamán élesen támadta és czáfolta meg az az által mondottakat. Beszéde rendesen főkép a mise, a pápa és a szerzetesek ellen irányult.

Tolnai papságának ideje egész bizonyossággal 1553-tól csak 1558-ig tartott. E korban készült művei közül ma már csak évszámmal nem jegyzett zsoltárainak egy részét, Athanasius püspök históriáját és az Igaz papság tükörét tudjuk felmutatni. Nem kétségtelen, de valószínű, hogy a mint Szegedi Kis István 1558-ban Laskóról Kálmáncsehibe távozott, Sztárait azonnal visszavitték a laskóiak. Annyi bizonyos csak, hogy az 1560-dik évet már nem számíthatjuk tolnai papságához, mivel Halasi Bálint egészen határozottan írja, hogy ebben az évben Eszéki István volt a tolnai pap, Márkus nevű társával együtt; és mivel Sztárai

ebben az évben csakugyan Laskón írta Cranmerus Tamás históriájának e sorait:

Tanulságul az Laskón ezt beírták versekben,
Ezer ötszáz hatvanban, ez nyomorúlt esztendőben.

Tolnáról tehát ismét Laskóra kellett mennie; arra azonban, hogy ott újból mennyi időt töltött, semmi adatunk sincs. Gyaníthatólag nem sokat, mert különben aligha hallgatna róla a Halasi-Patai-féle levél. Skaricza csak olyankor tesz említést Sztáraiáról, mikor Szegedi életének történetét a nélkül nem folytathatja. 1554-en innen, midőn Sztárai Szegedit Laskón beigtatja, semmit sem szól felőle. Az a hang, melyen Sztárainak tolnai papságáról s Szegedinek ugyanazon időre eső tolnai tanítóságáról beszél, elárulja, hogy Szegedit Sztárai rovására igyekszik kitűntetni. A dolog érdemére nézve azonban nem lehet tagadni, hogy Sztárai heveskedő, indulatos természete, kivált ellenfeleivel szemben, nem igen tartott mértéket. Tolna lakosai felekezeti különbség nélkül bele unhattak a folytonos versengésbe s ez a megunás Sztárainak kellemetlenségeket okozhatott. Ő még mindig a régi hévvel, tűzzel akarhatott rontani, törni és építeni, plántálni, a minek a tolnai hívek már nem látták szükségét. Sztárai azt a néhány családot, mely Tolnán régi vallásához ragaszkodott, ha szintén a jeges Kaukazuson túlra nem akarta is üzni, bizonyosan nehezen szenvedte; míg hallgatói, többségük érzetében is, meg a népnek több ideig tartó izgalom után csendességet ohajtó természeténél fogva is, békében kívánhattak élni lakostársaikkal. Ily forrásból is származhatott annak oka, hogy Sztárai Tolnát megint Laskóval cserélte fel.

Ha már közöltük Sztárai laskói hallgatóinak névsorát, érdemesnek tartjuk megismertetni a tolnaiak laistromát is, mely a mai viszonyokkal egybevetve nemzetiségi és statisztikai szempontból egyiránt figyelemreméltó. Állott akkor Tolna összesen 848 házból, ma 960-ból. Tiszta magyar lakosságán kívül, mindössze hét házban laktak tótok az 1557/8 évi fejadó-defter szerint.

Tolna városának lakosai 965 = 1557/8-ból.

Szabó Gáspár tizede (mahalla).

Odor Péter
Nagy Péter
Varga Antal

Mónár Gábor
Varga Balázs
Lukács György

Sipos Máté
Mészáros Benedekné
Máté diák

Jankó Jakabné	Garda Ferencz	Faggyús Máténé
Szabó Ferencz	Együd János	Együd István
Takács Ferencz	Alföldi István	Harminczados Ferencz
Tót György	Krisán Ferencz	Tót Márton
Tót Mihály	Kis János	Szalár Máté
Takács Péter	Korsós János	Csiszár István
Lovas Bernádné	Szücs Ambrús	Buzakötő Gáspár
Lovas Pál	Bíró Gergel	Sár Gergel
Kis Imre	Takács Benedek	Bálint diák
Kemencze Benedekné	Lovas Balás	Vajda Mátyás
Parrag István	Sós Balás	Bácsi Ferencz
Ács Miklós	Mészáros András	Mészáros Jakab
Pirók Tamás	Révész Pál	Német Orbán
Bárdi Gergely	Mészáros Kelemen	Ötvös Imre
Nagy Ferencz	Vas István	Szabó Balázs
Varga György	Kós György	Donbos Gergel
Varga Miklós	Kurta Miklós	Farkas Kristos(f)
Pesti Ferencz	Dékán János	Szabó Mátyás
Nagy Gergel	Berber Jánosné	Berber István
Nagy Lőrincz	Fekete Jánosné	Ötvös Gergel
Vörös Ferencz	Révész Gergel	Berber Máté
Tót György	Egei Miklós	Nagy Gál
Varga Lőrincz	Egei Mihály	Varga Máté
Cseteri Benedek	Nagy Máténé	Szabó András (későbbi
Kristós(f) János	(H)ajós Balás	kézzel írva).

Ez eddig (Szabó Andrást nem számítva) összesen 81 ház ; minden háztól 50 akcsét számítva = 4050 akcse.

Ugyanazon tizedbeli szegények :

Révész Gergel	Ács Ferenczné	Csege Pál
Toma György	Nagy Ferencz	.... György
Szenczi Pál	Ambrús János	Ács Gergelné
Mónár Máté	Fekete Demeter	Nagy Jánosné
Szitás János	Nagy István	Dékán Ambrusné
Halász Mátyás	Tőke Balás	Orsola özvegy
Nagy Máténé	Gácsi Pál	Konecz István
Gyevi Balás	Bűrükötő Pál	Kárász Mihály
Füredi Bertalan	Sófia özvegy	Takács András
Szücs János	Tót György	Katalin özvegy
Gál bíró	Ács Albert	Csák István
Halász Máté	Kalmár Pál	Jákó Lukácsné
Kocsis János	Veres István	Fekete András
Boka Ferencz	Adám Bálint	Katalin özvegy.

Ez eddig összesen 42 ház. Minden háztól 5 akcsét számítva összesen 210 akcse. (Ezen 5 akcse helyett a mint a későbbi kéztől származott s veressel írt számok mutatják 11, 12, 15 sőt 20 akcsét is kellett fizetni.)

Varga Márton tizede.

Varga Tamás	Varga Tamás	Varga Andorjás
Varga Benedek	Tót Varga	Varga Domokos
Varga Gergel	Varga Mihály	Szabó Tamás
Tót Varga Imre	Szabó László	Szücs Máté

Varga Imre	Simony Gergel	Mészáros Máténé
János diák	Balás diák	Mészáros Bódicsár
Kristóf Márton	Mészáros János	Varga György
Szűcs Mihály	Szabó Bálint	Szűcs Anderjás
Szabó Pál	Bedő János	Tót Mihály
Szabó Jakab	Szabó György	Varga Máté
Szabó Péter	Kapás János	Farkas István
Gyűrűs Péterné	Valkai Miklós	Varga Lőrincz
Kurka Jánosné	Szabó Gáspár	Szabó Balás
Kenéz Balás	Mészáros Péter	Vas Márton
Varga Máté	Ötvös Imre	Vas János
Asztaljártó János	Ecséri Ferencz	Varga Pál
Nagy Simon	Szabó Pál	Szűcs Máté
Nagy Bálint	Erdődi Gergel	Varga István
Dékán Demeter	Temesvári Miklós	Varga Mihály
Nagy Imre	Szabó János	Szűcs István
Lantos Mihál	Bera Bálint	Szűcs Miklós
Szabó János	Torka Imre	Kis István
Kovács Miklós	Varga Miklós	Szűcs Mihály
Szabó László	Varga Pál	Kós Pál
Jegős Benedek	Körte Imréné	Varga Lukács
Cserepes János	Asztal Benedek	Varga Kelemen
Mónár Benedek	Kána János	Borhi Jakab
Szabó István	Balás diák	Erdős Antal
Katona Bálintné	Mohácsi János	Szabó Borbás
Szabó Borbás	Szabó István	Szabó Ferencz.
Nagy Varga Gergel	Simon Gáspár	

Ez eddig összesen 92 ház ; minden háztól 50 akaszt számítva az összeg = 4600 akcse.

Ugyanazon tizedbeli szegények :

Imre diák	Matók Albert	Párcsa Máté
Kapás Antal	Varga Ferencz	Szegin Márkus
Varga György	Kelemen bíró	Imre bíró
Varga Mihályné	Tót Péter	Tót Tamás
Kapás Máté	Szabó Pál	Jegős András
Kapás Péter	Karácson András	Tulkó János
János Ferencz	Szabó Ferencz	Kapás György.

Ez eddig összesen 21 ház, minden háztól 5 akaszt számítva = 105 akcse. (Mint a később veressel irt számok mutatják az 5 akcse helyett 10, 12, 13, 15 és 20 akaszt kellett fizetni).

Kis Antal tizede :

Harangozó János	Mónár Jakab	Szároz György
Nemőz Gáspár	Sípos Antal	Szabó Ambrus
Ráró Ferencz	Dékán Márton	Szabó Pál
Dékán Demeter	Szabó Balás	Szabó János
Pap János	Kalács Miklós	Tar Jánosné
Szabó Ferencz	Naszádos Ferencz	Gödény János
Kódús bíró	Kovács Péter	Csapó Tamás
Kertész Mihál	Szűcs Jánosné	Nagy Ferencz
Naszádos Ferencz	Hajós György	Nagy Márton
Tót Tamás	Csapó Jakab	Csapó Bálint

Tót Gergel	Szőke Mátyás	Szabó Péter
Varga György	Ács Pál	János Kovács
Anbrús Péter	Tót Benedek	Tulkó Pál
Varga Pál	Kalmár Antal	Garai Márton
Varga Márton	Mészáros Máténé	Szabó Mihál
Tót Anbrús	Gyermek Márton	Erdős Benedek
Tót Pál	Mészáros István	Bozóti Bálint
Vita Péter	Mészáros János	Kozma Bálint
Tót János	Ábrahám bíró	. . . tó István
Mónár Fábián	Kis Imre	Bori Péter
Széki Együd	Fenőkési Mátyás	Kalocsai István
Szőke György	Nyára Benedek	Szabó Márton
Együd Benedek	Nagy Ferenczné	Bokros Pál
Jegős Tamás	Szép Mihál	Nagy Péter
Erszény Albert	Nagy György	Szabó Gergel
Szabó Jakab	Tíkácz Gergel	Szabó Máté
Nagy Benedek	Varga Tamás	Szabó Tamás
Csajbók Demeter	Nemeziártó András	Német Pál
Tót György	Szabó Máté	Dád Ágoston
Eszéki Tamás	Feredős Fábián	Győr Antal
Mónár Péter	Fenőkési Benedek	Szabó Együd
Kocsis Benedek	Szabó János	Nyára Ambrús
Varga János	Simony Gálné	Tífó Péter
Pesti Pálné	Bor Kristóf	Szabó Ferencz
Kalmár Anbrús	Szölös György	Fábián Ferencz
Fekős Imre	Ferdős Borbás	Szabó Péter
Tarhegyi István	Csanak Demeter	Szabó Kelemen
Nagy Gál	Csapó Ferencz	
Gyenőz diákné	Szabó Anbrús	

*Ez eddig összesen 115 ház; minden háztól 50 akcsét számítva
= 5750 akcse.*

Ugyanazon tizedbeli szegények:

Szeneci Demeter	Varga Miklós	Vágó Gergel
Bikádi Filep	Dád Ferencz	Dajka Mihál
Vasvári János	Nagy Benedek	Szélmolos (?) Gáspár
Ilona özvegy	Kertész Ferencz	Tót Jánosné
Erdős Berta	Csapó Bernát	Bors András
Sebő István	Bodó Filep	. . . . Mátyás
Sebő Gál	Lovász Borbás	Szítás Péterné
Kristina özvegy	Csapó Pál	Vallató Balás
Piroska özvegy	Csapó Miklós	Balog Péter
Klára özvegy	Patkó Anderjás	Fazokas János
Csáfordi István	Tót Lőrincz	Tót Mátyás
Ács György	Mező Péter	Uj János
Kútkötő András	Vasvári András	Ágva János
Csordás Demeter	Szente Balás	Uj András
Pap István	Ihász Mihály	Tót Mihál
Varga László	Balai Benedek	Kerekes Anbrús
Orbán András	Tót Lukács	Kis Tamás
Borda Jakab	Tót György	Bornemisza Balás
Balka Máté	Szente Mihál	Milás Ferencz
Kútos Tamás	Monár Mátyásné	Kapás Gergel
Szőke Anbrús	Nagy György	Farkas Mátyásné

Berber Imre
 Esztergáló László
 Damján Miklós
 Szivos János
 Lőrincz János
 Nagy Miklós
 Mészáros István
 Szegde Imre
 Görse Vincze
 Özveggy Orsola
 Varga Pál
 Nagy Máté
 Simony Antal
 Bába István
 Tót János
 Tót Imre
 Zuhai Pál
 Nagy János

Mohácsi István
 Szegde János
 Bóha Miklós
 Szőke Imre
 Gál Bálint
 Tót Márton
 Magla Péter
 Sófia özveggy
 Kapás Vincze
 Tót Máté
 Lukács Tamás
 Valkai András
 Tót András
 Nagy Miklós
 Nagy Ferencz
 Péter Anbrús
 Györggy diákné
 Kaskötő Miklós

Tót János
 Szilaj Péter
 Pécsi Györggy
 Szivos Györggy
 Likva Mihál
 Acs Antal
 Fútó Pál
 Garai Benedek
 Sánta János
 Sófia özveggy
 Kis Máté
 Kapás János
 Szabó Mihál
 Ilona özveggy
 Antal bíró
 Fekető Bálint.

Ez eddig 115 ház ; minden háztól 5 akcsét számítva = 575 akcse. (Ebből később 8 ház 12 akcséval, 6 pedig 20 akcséval lett megróva.)

Kun Tamás tizede:

Szabó Benedek
 Barkó Mihál
 Sebestyén Bálint
 Péter Györggy
 Bácsi Illésné
 Varga Tamás
 Monas Szabó Pál
 Mészáros János
 Valkai András
 Szabó Tamás
 Csatári István
 Szabó Máté
 Gedői Imre
 Rámás Anbrús
 Nagy János
 Pacséri Benedek
 Csicsa Jánosné
 Balás diák
 Pálos Benedek
 Szabó István
 Tót Gergel
 Bácsi Györggy
 Borhi Bertalan
 Balog János
 Kristóf Benedek
 Bertalan Bálint
 Berber Márton
 Kalmár Demeter
 Benedek kovács
 Tót Györggy
 Bencze Bálint
 Szabó Bertalan

Szabó János
 Vida Pál
 Dáni Györggy
 Balog Lukács
 Nagy Dorkó
 Barátos Imre
 Illés Mihál
 Mészáros Demeter
 Kis Benedek kovács
 Pogár Péter
 Szenté Bálint
 Szakmári Gáspár
 Lehőcz Gergel
 Bűrükötő Ferencz
 Kocsis Lázár
 Szép Benedek
 Bakos Benedek
 Erdős Gergel
 Nagy Benedek
 Bálint kovács
 Fútó Bálintné
 Kerekes Gergel
 Nagy Mihál
 Decsi Bálint
 Szabó Ferencz
 Lakadjártó Bertalan
 Csordás Imre
 Hajós Balás
 Gazda Pálné
 Konkol Benedek
 Kapornaki Lőrincz
 Kovács Márton

Nagy Márton
 Tót Miklós
 Büszke Pál
 Pap Péter
 Kurka Tamás
 Márton Györggy
 Varga Máténé
 Lakadjártó Benedek
 Szengyörggyi Tamás
 Keszi Imre
 Tolvaj Mátyás
 Bedő János
 Sebestyén Balás
 Dános Benedek
 Decsi Antal
 Farkas Miklós
 Szabó Gergel
 Imre Gergel
 Imre Benedek
 Mészáros Mihál
 Berber Miklós
 Kádas Lukács
 Kis Fútó Istvánné
 Márton diákné
 Szabó Péter
 Fútó István
 Szabó Gyenős
 Nagy Györggy
 Garai Bálintné
 Szabó István
 Szabó Péter
 Garai János

Ez eddig 96 ház ; minden háztól 50 akcsét számítva = 4800 akcse.

Ugyanazon tizedbeli szegények :

Nagy János	Horvát János	Almás Bálint
Dorkó özvegy	Tolnai Gáspár	Bene Mihályné
Ilona özvegy	Szegde Mátyás	Kozma Mihál
Ferencz Borbás	Tomás Miklós	Szabó Mátyásné
Paksi Demeterné	Borbás Mátyás	Erdős János
Lapos János	Szarka Mátyás	Kis Benedek
Zámor Lőrincz	Varga Vid	Csárdás Anderjás
Varga János	Mészáros Demeter	Anderjás Kelemen
Ács Anderjás	Gáti Imre	Szabó Imre
Gábor Mátyásné	Nagy Albert	Potó Anderjás
Szarvadi . . . os	Nagy Antal	Baracska János
Nagy Márton	Gádó Ferencz	Méládi Pál
Habók István	Nagy Péterné	Ilona özvegy
Tót János	Gál Mátyás	Tót Anderjás
Ács Lőrincz	Tót János	Fábián Istvánné
Bencze Benedek	Sebe János	Csordás László
Mészáros Antal	Sipos Pál	Márki Balázsne
Csordás Gergelne	Bakos Albert	Lantos Istvánné
Kapás Balás	Borbás Máté	Tót Kelemenné
Pap János	Antal Bálint	Tót Anderjásné
Simony Imre	Katona Balás	Sörös Gergel
Hegyi Péter	Márkus Pál	Csóri János
Herczeg Antal	Tüdös János	Iház Gál
Sütő Ágota	Vallató Balás	Jakab Kovács
Vajda Péter	Bálint diák	Ács János
Kirái Balás	Szép Bálint	Tót Péter
Lehőcz Gáspár	Móricz Gergel	Szabó László
Kodús Albert	Aba Gergel	

Ez eddig 83 ház ; minden háztól 5 akcsét számítva = 415 akcse. Később az 5 akcse helyett 11, 12, 13, 14, 15, 17 és 20 akcsét kellett fizetni, — mint a veressel irt igazítások mutatják.)

Kúti György tizede :

Nagy Lázárné	Garai Szabó Péter	Rác Antal
Ötvös Miklós	Szabó Albert	Kalmár Imre
Tót Bertalanné	Tót Szabó János	Péter Kovács
Tót Márkusné	Erszín Tamás	Berber István
Kádas Anbrús	Erszínjártó Pál	Győr diák
Csiszár Péter	Hegyi Demeter	Szabó Bálint
. . . . .jártó János	Harminczados Gáspár	Anai Szabó Ferencz
Dán Lőrincz	Lajos Kovács	Szabó Fábian
Csáti György	ennek fia Antal	Szabó Illésné
Külüs János	Szabó Lőrincz	Mészáros Péter
Kácsogi Szabó Ferencz	Bárdi Ferencz	Beres János
Szabó Simon	Ötvös Gergel	Kár Lőrincz
Orsola özvegy	Lajos György	Csatári Sebestyén
Szabó Jakab	Külüs Péter	Tót Máté
Valkai Péter	Szabó Gergel	Tót Márkus
Nagy Péter	Dimba György	Pirosné özvegy
Becze Demeter	Szabó Gergel	Kádas Ferencz

Szabó Sebestyén	Koszorús István	Csikló Anderjás
Szép János	Szabó Pál	Ingös Tamás
Balog János	Szabó Imre	Nagy Lukácsné
Sár János	Mohi Ádám	Kurka Mihály
Lakadjártó Pál	Pacséri Fábán	Hód Világ
Adorján György	László János	Máté diák
Adorján Imre	Bajzát János	Katona Mátyás
Szabó Anderjás	Mészáros János	Dékán György
Berber István	Kerekes Ferencz	Barát Lőrincz

Ez eddig 83 ház ; minden háztól 50 akcsét számítva összesen = 4150 akcse.

Ugyanazon tizedbeli szegények :

Nagy Mihály	Tót György	Fekete Gergel
-------------	------------	---------------

*Ez eddig 3 ház ; minden háztól 5 akcsét számítva = 15 akcse.
(Későbbi kéz veressel mindenik után 12 akcsét irt.)*

Sebestyén Péter tizede :

Máté diák	Kádas Márton	Jákó Lőrincz
Berber György	Parák Miklós	Nagy Gergel
Kádas Simon	Szabó György	Tika Tamás
Sárközi Lukács	Mészáros Gergel	Egyed Mihál
Csornai Balás	Nagy Gergel	Adorján Bálintné
Szabó Lászlóné	Márton Kovács	Tót Mihál
Síró Miklós	Benedek Kovács	Dád Benedek
Mészáros Ferencz	Erdélyi György	Sáska Farkas
Kádas Benedek	Kovács Péter	Sajtos Lőrincz
Anderjás Kovács	Csel Antal	Decsi Anbrús
Mészáros Balás	Varga Márton	Ács Jakab
Vida Pál	Iház János	Bokros Péter
Korpádi Imre	Lukács János	Bores Ferencz
Kalmár Kelemenné	Nagy Simon	Halász György
Ötvös György	Polgár Máté	Táti Lőrincz
Száraz Ferenczné	Szabó Benedek	Szili Bálint
Kalmár Ferenczné	Rudas Máténé	Pap Balásné
Vida István	Tót István	Csukás Margit
Szabó Balás	Vörös Albert	László Mihályné
Kádas Péter	Lukács György	Szabó János
Jóni Mihál	Alati Tamás	Kovács Lőrincz
Tót Márton	Herczeg János	Kádas Balás
Kádas Benedek	Lipár Ferencz	Anderjás diák
Bernát diák	Csegei Anderjás	Varga Lőrincz
Kalmár Anderjás	Mihál ispán	János diák
Nagy Borbás	Pintér Gergel	Pintér Péter
Kis István	Csatári Tamás	Seprűkötő Ferencz
Szili Anbrús	Nagy Bálint	Balog Tamás
Anbrús Antal	Csatári János	Kalmár János
Szűcs Gergel	Gyulai Kristóf	Piros Miklós
Szűcs István	Olaj Bori Ferencz	Sáfár Illés
Mészáros Imre	Kamarás Fábán	Ferencz Szabó Balás
Mészáros Anderjás	Horvát Miklós	László Mihályné
Szabó Miklós	Daru György	Gyevi Mihál
Mészáros Pál	Tót Pál	Sebestyén Péter
Kis Kós Bertalanné	Neste Máté	

Ez eddig 104 ház (mivel a három utolsó nevet későbbi kéz írta a többi után) minden ház után 50 akcsét számítva = 5200 akcse.

Ugyanazon tizedbeli szegények:

Szép Budáné	5,	Garai János	5, 13.
Mészáros Kelemen	5, 12.	Bende Mihál	5,
Szabó Borbás	5, 13.	Egyeki Kelemen	5, 20.

Ez eddig 6 ház; mindenik háztól 5 akcsét számítva = 30 akcse.
(Később az 5 után a fentebbi számokat veressel jegyezték, mint szintén a lapszélére is ezeket:

Nagy Mátyás 12, Kőbász Mihál 10, Szabó Borbás 12.)

Tótán tizedben: (talán Tót-ok tizede?)

A házak összes száma: 7. Minden háztól 50 akcsét számítva = 350 akcse.

Sztárai fenmaradt művei sorozatát tekintve, irodalmi munkásságát Laskón fejezte be, de élete még akkor nem ért véget. 1570. február 7-éről Pápán kelt levele bizonyítja, hogy tíz év múlva is életben volt; Sopron városa számadásaiból pedig az tűnik ki, hogy 1574. ápril közepén is élt s az oda való magyar predikátorságot ohajtotta elnyerni, a melyre akkor Bejthe István választatott meg. Levelét úgy írja alá mint pápai *«pastor et concionator»* s négy évvel később szintén annak nevezetik.

A mi a levelet illeti, Tóth Ferencz már ismerte, de egyik művében sem használta fel. Bauhofer (119. l.) mint kétségtelen hitelű oklevelet idézi, a számadási feljegyzéssel együtt. Tóth F. hitelesítetlen másolatából, Nagy Sándor csak legújabbán tette közzé *Sztárai M. élete és művei* cz. jeles dolgozatában (19. l.) s egy-szersmind tagadja, hogy az, ettől a Sztárai Mihálytól származhatott volna. Dr. Szalai József volt szíves értesíteni, hogy az eredeti levél ma is megvan Sopron városa levéltárában és hogy szövege azonos Tóth F. másolatával. Pecsétjén fészület van s e mellett M. S. betűk.

Más Sztárai Mihály nevű protestans papról azon időben nem lévén tudomásunk, valamint arról sem, hogy ennek hasonló nevű fia vagy egyáltalában gyermeke lett volna; ha még egyéb olyan jelek is vannak, melyek e név alatt nem két külön személyt gyanítatnak velünk: költőnknek s a levélírónak egységét kötelességünk fentartani. Ilyen jel először is magának Sztárai levelének jelleme és hangja. Ugyanaz a fáradhatatlan készség látszik ki belőle, melyet pályája ismeretes pontjain szemlélhetünk. Ha maga nem mehet, ígéri, hogy maga helyett alkalmas embert fog küldeni a soproniak-

hoz. Ez is az a rendelkezéshez szokott hang, mely az egykori baranyai superintendenst árulja el.

E levélen kívül van még egy adat, mely a körülmények tállkozásánál fogva, egy, eddig figyelemre sem méltatott lehetőség megfontolására késztet bennünket. Sztárait, művei dogmatikai színezeténél fogva, eddig senkinek sem jutott eszébe másnak mint a kalvinismus határozott hívének tartani. Zsoltárai, énekei, comœdiái erről tesznek bizonyosságot; zemplini, baranyai, tolnai működéséről szóló egyháztörténelmi feljegyzéseink, hagyományaink mind olyannak tüntetik fel. Halála idejének ismeretlensége senkit sem nyugtalanított, mivel Dévayn kezdve, reformátoraink nagyobb részéről ma sem tudjuk, hogy mikor és hol végződött életök. Egyiket sem képzelhetvén munkásság nélkül, rendesen az volt róluk a vélekedés, hogy életök csak addig terjedt, ameddig írásuknak, tanításuknak nyoma maradt. Így voltunk Sylvesterrel, a kit 1554 után senki sem keresett az élők közt, míg Fabó közzé nem tette Türk Dániel naplójának reá vonatkozó részét, melyből megtudtuk, hogy 1558-ig Debreczenben viselt papi vagy tanítói hivatalt, attól fogva pedig bizonytalan ideig Lőcsén papskodott (*Századok. 1871. 29. l.*). Melius, a ki semmiképen sem akarta Sylvestert Debreczenből Lőcsére bocsátani, — Sztárai megnevezése nélkül ugyan, de következtetésre jogosító módon jegyezte fel egyik munkájában ama kifakadását, melyet nekünk Sztárai levelével és soproni vocatiójával szemben lehetetlenség mellőznünk. Azt írja ugyanis «Az két Samvel könyveinek és az két királi könyveknek — igazán való fordítása magiar nielure» című 1565. Debreczenben megjelent művének 219. lapján, hogy: valakik Istent s az Isten beszédét, szerzését, ígéjet megútálják, elhagyják, rontják: Isten is azokat megútálja, elveti és megszégyeníti őket, mint a fél pápista Pápa és Vittenberga és Bártfa ostyás, oltáros, gyertyás, korcsmás majmait». — Türk «rustica et improba reluctatio»-nak nevezte Meliusnak Sylvester ügyében követett eljárását. Talán hasonló jelzők illenének itt idézett szavaira is, melyekből annyi világosan kitűnik, hogy a Vittenbergával, Bártfával összefogott Pápát, lutheránus hajlamaiért mondja fél pápistának. Mivel pedig Lőcse és Türk lutheránizmusá szintén köztudomású dolog (*Ribini, I. 46. l.*): az is nyilván való, hogy Melius mindkét esetben ez irány ellen méltatlankodott.

Pápának, illetőleg papjának amaz apostrofáltatása 1565 táján, tehát azon tíz évi időköznek, mely 1560—1570-ig, azaz

Sztárainak laskói utolsó tartózkodásától, pápa-soproni lelkészkeszkedéséről szóló levelének dátumáig eltelt, épen közepén történt. Kétségtelen az, hogy Pápán ekkor oly papnak kellett lenni, a ki Meliussal nem mindenben értett egyet. Ki volt? nem tudjuk, de alig hihető, hogy Melius valami jelentéktelen emberre öntötte volna ki ekkora haragját. Huszár Gálról Révész Imre s Szabó Károly bebizonyította, hogy sem ekkor, sem máskor nem volt pápai pap. Sztárainról saját leveléből és a soproni feljegyzésből tudjuk, hogy 1570-ben és 1574-ben csakugyan pápai predikátor volt. 1565 után ment talán oda s ő térítette vissza a kalvinismushoz Pápát? — Nem, mert 1570-ben a lutherismushoz hű Sopron hívta papjául s 1574-ben, újabb felszólításra vagy a nélkül, ismét oda ajánlkozott. A választás egyik esetben sem ő reá esett. 1574-ben Bornemisza Péter superintendensnek ajánlatára, az előtte ez alkalomból új papi vizsgálatot tett Bejthe István erősített meg a soproni magyar papi hívtalban. Leghihetőbb, hogy az 1574-ben is Pápán maradt Sztárai volt már 1565 előtt is az a pápai predikátor, a ki nek Isten által történt megszegyenítettetéséről beszél Melius. Az egykorúak tudhatták, miféle megszegyenítettetésére czéloz Sztárainak; mi ma nem igen gondolhatunk egyébre annál, hogy Tolnát, Baranyát, alkotásait, superintendenciáját el kelle hagynia. Hogy ennek egyedül heves, türelmetlen természetében kellene okát keresni, már csak azért sem gondolható, mivel az említett eseményeket legalább is oly komoly vélekedésbeli különbségekre vihetjük vissza, melyek Sztáraiénál engedékenyebb vérmérséklettel lettek volna kiegyenlíthetők. Vélekedésbeli különbségekről szólnunk s nem meggyőződésbeliekről, mert nem látszik annak lehetősége, hogy azon hitelvektől, melyeket műveiben kifejezve találunk, Sztárai eltért volna. Inkább szertartásbeli külsőségek lehettek azok a vitás kérdések, melyek az ő hajthatatlanságával oda juttathatták a dolgot, hogy hajlott korában ismét más vidékre ment az ügyet szolgálni.

A mi már az egyházi szokásokat, szertartásbeli külsőségeket illeti, köztudomású dolog, hogy azokra nézve, kivált a mai két protestáns felekezet különválása előtt, épen nem volt hazánkban valami meghatározott egyformaság. Midőn Gerlach István evang. pap 1573-ban, Ungnad Dávid portai követel Konstantinápolyba utazott, Budáról jegyzi fel a következőt: «Keresztyén egyházba is mentünk, mely deák iskolául is szolgál. Kérdeztük a tanítót: hogy miféle vallású? s ő azt mondta, hogy a mienket követi, azt, melyet

Melanchton Fölöp úr tanított. Mi azonban gyanúba vettük őket, hogy kálvinisták, mert az oltár előtt asztal állott; s a kivel szótunk, azzal tudattuk gyanúkat. Mire ő azt mondta, hogy ők csak egy szín alatt veszik az úr vacsoráját» (*Szalay L. Adalékok. 218. l.*). A debreczeni hitvallásnak Szegedi Gergelytől s Meliustól származó s 1562. aug. 27-én kelt ajánlásában olvassuk, hogy mivel a szerzők, némely nem is hittani dolgokat illetőleg, sok alkalmatlankodó kérdésnek voltak kitéve, melyekről midőn saját paptársaik megkérdeztettek, azok közül is kevesen voltak, a kik ugyanazon szellemben és elvek szerint feleltek volna: az ezek miatt támadt egyenlenségek megszüntetése végett, ezeket a kérdéseket is hozzá csatolták a hitvalláshoz s kellő magyarázattal világosították meg. A hitvallásnak egyik szakasza »A szokásról és törvényekről» szól s ezt is mondja: »gonoszságot cselekesznek, a kik a rossz szokást s az igazsággal ellenkező régi hagyományokat törvényül követik, mint az Antikrisztus csoportja és a fél pápisták, a szabad akarat vitatói, a pápai szennyeknek csókolgatói, az oltárosok, a kovásztalan kenyerek», (*ut turba Antichristi et semipapistae, liberi arbitrii assertores, sordium papisticarum exosculatores, altaristae, azymistae*). Hasonlókat találunk a hitvallásnak az oltárokról, a diaphorákról szóló szakáiban is, mely helyekről nem lehet tagadni, hogy még szó szerint való atyafiságban is állanak a pápai papról mondottakkal. Látszik, mily élénk vitatkozás tárgyát képezték e kérdések a reform legkiválóbb emberei között s bizonyára ezek egy némelyike szolgáltatott arra okot, hogy Sztárai, a ki a lényeges dolgokra nézve, kifogás alá nem eshető orthodox nézetet vallott; talán sokakkal s azok között Meliussal is ellenkezésbe esett. Erősebb s a mellett hajthatatlanabb ellenfelek ritkán állottak egymással szemben. Ilyenek közt történik meg legkönnyebben, hogy a porszeméből is választó fal emelkedik. Meliusról még tudjuk, hogy Szegedi Kis István tette brenciánusból kálvinistává, de már Sztárait, több időn át tartott személyes érintkezések alatt, még neki sem sikerült, újból is állíthatjuk, valamely szokás vagy külsőség helytelenségéről meggyőzni. Meliusról sem találjuk a hajlékonyságnak több nyomát.

Azon állítás támogatására, hogy Sztárai csekélyebb jelentőségű kérdés vagy szokás miatt, talán a pecsétén használt s egyebütt is használni kívánt kereszt miatt is, távolodott el elvtársaitól, — az is felhozható, hogy a lutherismushoz ragaszkodó papság és hívek körében korántsem talált oly fogadtatásra, a milyen

természetesnek látszanék. Bornemisának 1570-ben superintendenssé történt választásakor ő már Pápán volt s nem ő választotta meg, ki 120 egyházból álló kerületet tudott alkotni és kormányozni, hanem szintén nagyratörő, de a még akkor irodalmilag is kevésbé ismert Bornemisza. Soproni első és második pályázatának sikertelensége s Bejthe megválasztatásának módja, ismét csak azt sejteti, hogy Sztárai confessionális jelleme nem tekintetett olyan-nak, a milyent Bornemisza és Sopron Bejthében keresett, találni vélt s utoljára sem talált. A kik őt Sopronba valónak sem tartották, bizonyosan Pápára se bocsátották volna, ha tőlök függ; hanem vitték s helyet adtak neki azok az enyingi Törökök, a kik irodalompartoló s ismerő szokásaiknál fogva, Sztárai egy s más különösségei mellett is, meggyőződést szerezhettek elvbeli hűségéről, méltányolták az egyház és irodalom terén szerzett nagy érdemeit, s nemcsak azt nem tűrhették, hogy vénségére, az odium theologorum földön futó áldozatává legyen, hanem Melius haragjával nem törődve, kálvinista lelkiismeretök teljes nyugodtságával bízták reá pápai egyházuk kormányzását. Melius maga — Tóth Ferencz szerint, épen úgy Török Ferencznek, István atyjának köszönhette, hogy debreczeni pappá lett, mint Sztárai a pápai papságot s így a Sztárai-gyűlöleten kívül, legfeljebb a távolság láttatta vele Pápát Debreczenből fél pápistának.

Ezen tényekkel szemben, Török István confessionális álláspontjára nézve semminemű döntő súlyt sem tulajdoníthatunk Bornemisza Péter azon tettének, hogy prédikációinak 1578-ban megjelent negyedik részét, az akkor 14 éves enyingi Török István-nak ajánlotta, ki az előtt két évvel, anyjával együtt hallgatta egy-párszor Bornemisza predikálását. Fontosabb ennél azon adat, hogy Bornemisza a negyedik résznek 910. levelén még úgy beszél Sztáraitól mint élő emberről. «Sztárai Mihály is noha értelmes és tudós ember és sokat épített Magyarorszában: de őtet is megbírja níha az harag níha az bor is. Kiről Gabriel deák (bizonyosan Szentgyörgyi Gábor, a Nádasdyak embere, kit többnyire, mint ecsedi Báthory Miklós is 1572-ben (*Nádasdy F. levelezése, 240. l.*) Szentgyörgyi Gábrrielnek szoktak írni) ezt beszélt: hogy midőn egy menyegzőbe szépen tanyított volna és az uraimat intette volna józan életre, hogy leülnek, egy fő legény, udvari ravasz és csúf, veszi eszébe, hogy az jámbort könnyű eláztatni, veszen azért egy ezüst iczés kannát kezébe és szépen kezd könyörgeni, hogy nagy fejébe az egy kannácskát engedné meg, hogy az kire akarná, arra

köszönné. Az predikátor mond: ám bátor az egyet. Mond az: Tehát jó Mihály uram reád köszönem és el kellett venni. Az után szabad lesz a többinek is egyegy kannácskával elkezdni, de az vége hányadik volt, meg nem írhatom». Bornemisza predikációinak 3-dik része 1575-ben jelent meg, tehát attól fogva bármikor is írhatta a most idézett sorokat; de akármikor írta is, annyi nyilván áll, hogy e negyedik rész nyomása, a colophon szerint «1578-ban Semptén, Pinkest tájba» ért véget. Ennek 930 levele közül, ezek a 910-diken olvashatók, s így feltehető, hogy ha Sztárai 1578-ban már nem élt volna, Bornemisza nyomtatás közben is megigazította volna a még élőről mondottakat.

Ehhez képest Sztárai élete 18 évvel tovább terjedt, mint eddig hittük. Csaknem végig élte a XVI. századot, részt vett a nemzeti élet legnagyobb eseményeiben. Mohácsnál megmenekült s tudunkra az ország három különböző vidékén fejtett ki a nemzeti irodalom s reformáció szolgálatában oly tevékenységet, melynek — nehéz megmondani, — vajjon kezdeténél tanúsított-e nagyobb bátorságot, vagy folytatása közben szívósabb kitartást, avagy vége felé bámulandóbb lelkesedést. — Ha annak az útnak V betűvel leírható alakját tekintjük, melyen ő Zemplinből a Dráva mellékeire, onnan fel Pápára, Sopronnak tartott: akaratlanul is a költöző madarak vándor-útja jut eszünkbe. Ezeknél az önfentartási ösztön műve ez; míg neki ama «hegyes ösztön» adatott, mely Pál apostolnak (*II. Kor. 12. 7.*), a kivel elmondhatá: «semmivel nem gondolok, az én életem is nékem nem drága, csak elvégezhessem örömmel az én futásomat stb.» (*Ap. csel. 20. 24.*). — Elvégezte a nélkül, hogy a hosszú pályán valaha megrestült volna.

Alapos theologiai képzettsége, zene-művészetbeli jártassága, anyanyelvének teljes ismerete s azzal beszédben mint írásban egyenlően bánni tudása, — szerencsésen egyesült tulajdonai voltak mindig élénk, hevülni tudó, s nem ritkán heveskedő természetének. Ez alkatrészek ismerése után, csaknem vegyülési képletben kifejezhetőleg áll előttiünk a tüzes-örömet vitázó hitszónok s a rajongásig lelkes térítő; a több tudományyal mint költészettel, de merő áhitattal teljes énekek szerzője s azoknak szívét, lelket nyerő, szép szavú előadója; az Úr elszánt szolgája s a nép önfeláldozó barátja; a hittudományi, érthetően komoly s a népies, többnyire élvezhetően tréfálkozó író. Ha a hit s buzgóság szenvedélytől mentes forrásából fakadó zoltárait olvassuk, eszünkbe sem jut a minden szót, hangot résen állva leső, czáfolni kész vitatkozó,

vagy az oly csípősen mint népiesen gúnyolódó komédiaíró. Mintha nem is az az ember volna. Azok olvasása közben erre is gondolva, alig képzelhetünk hasonlóbbat a majdnem szoborszerűen nyugvó sólyomnál, mely könnyen, gyorsan támad, s hol a zsákmányt megpillantja, abban a teremtésben ott van, vagy fel s alá lebegve, kerengve vagy oldalt suhanva keresi ki azt a pontot, hova biztosan csaphat le.

Ez a több oldalúság magában véve is némi tárgyilagos színt ad a költő munkásságának. Ehhez járul, mint eddig is láttuk, hogy e korbeli, vallásos tárgyakat énekbe szerző költőink, saját személyöket épen nem szokták előtérbe tolni, nevökön kívül alig szoktak magokról valamit említeni, sokszor még nevök említésével sem akartak hívalkodni. A mit írtak, az mindig legerősebb meggyőződésök volt, ha sokszor gyengén tudták is kifejezni; azonban ez az egyéni meggyőződés sohasem akart más lenni, mint a felekezeti orthodoxia, azoknak köz hite, a kiknek számára írtak s a kik csak az úgy írók műveit fogadták el s tartották becsületben. Így nagyon természetes, hogy a mi a tárgyilagosságból az egyéniség révén megmaradt, az a felekezetiség és pártszempont vámjának esett áldozatul.

Sztárai nevével, személyével is vajmi ritkán találkozunk műveiben a versfőkön s a befejező strófákon kívül. A versfők értelme szerint Athanasius énekében kellene keresnünk hasonlóságot az ének hősének s szerzőjének életfolyása között, csak hogy az ének előadásának történeti hűsége miatt, a hiányzó ráfejezések nélkül sohasem tudjuk, hogy Athanasius életének melyik eseménye egyezett Sztárai viszontagságai valamelyikével, vagy hogy a püspöki hivatal s abban szenvedett méltatlanságokat kell-e közös osztályrészökül tekintenünk? Az azonban, az Athanasius éneke versfejeiben elrejtett czélzás után valószínűnek látszik, hogy Sztárai az Illyés és Ákháb, Judit és Holofernes, valamint Cranmerus Tamás históriáját is oly allegorizáló hajlammal választotta ki feldolgozandó tárgyakúl, mint Athanasius püspök életét: ámbár az ezek végén olvasható rövid vonatkoztatás is mindig általánosságban marad s a szerző akkor sem szól magáról, midőn egy alkalommal személyeket is nevez meg.

Mindezen kutatható nyomoknál erősebb s talán jogosultabb bírálatban is szokás részesíteni Sztárainak, mint komédiaírónak nyilvánuló subjectivitását, naivságát. Minthogy dráma-irodalmunk keletkezéséről s fejlődéséről most van alkalmunk először szólni s

mivel helyes ítéletet csak e fontos kérdésnek — bármily rövid, de történeti kimagyarázása után mondhatunk még Sztárai kísérletei felett is: próbáljuk meg azon gyökérszálak vizsgálatát, melyeken kellett a mi mysteriumainknak, komédiáinkkal s iskolai drámáinkkal együtt, egymásután szintén megeredni.

Gyulai Pál (*Magy. Népkölt. Gyűjtemény. Pest 1872. I. 513. l.*) és legújabban Ábel Jenő (*Századok. 1884. 22. l.*) vette elő a magyar dráma eredetének kérdését. Vizsgálódásaik eredménye megegyez abban, hogy a magyar népszellemben ha nem hiányzik is egészen, de nincs feltűnőbb színészeti hajlam; hogy merőben ismeretlen ősvallásunk szertartásaiban nem lehettek oly látványos, alakoskodó és drámai szokások, melyeknek a kereszténységbe olvadását a katolikus cultus elősegítette volna, s így azok közül egy sem hozható kapcsolatba a mysterium fejlődésével. Fenmaradt karácsonyi s vízkereszti játékaink önálló magyar productumoknak nem tekinthetők; liturgiai mysteriumból nálunk mysterium-dráma nem fejlődött; újkori drámánk és színészetünk nem a mysterium-drámából veszi eredetét. — Hazánkban is mint mindenütt, a városi polgárság körében virágzott a mysterium-dráma: e polgárság legnagyobb részben német volt s akkor is az maradt, midőn a mysterium-dráma már nem virágzott. A magyar betlehemes játék csak olybá tekinthető, mint valamely oltár mögött újabb korban nyíló virág letört ága, melyet azután el nem ültettek, hanem házról házra suhanczok viseltek néhány este, süveg és kalap mellett. Régebben egyházainkban karácsonykor és vízkeresztkor tudunkkal nem voltak divatban az olyan drámai szertartások, melyekből később, idegen befolyás hozzájárulásával, vagy akár anélkül, önálló magyar karácsonyi és vízkereszti játékok fejlődhetek volna.

Másként áll a dolog a husvéti játékokra nézve, melyeknek liturgiai csírája nálunk is fenmaradt a Pray-codexben, mely 1228 körül készült, a pozsonmegyei deáki-i egyház számára. Itt ugyanazt a szertartást olvassuk leírva, ugyanazon kérdésekkel és feleletekkel, melyek a német Osterspiel-ek egy fájának szolgáltak alapúl. Azonban ennek is csak négyszáz év múlva bukkanunk ismét némi nyomára, Telegdi Miklósnak, 1580-ban Nagy-Szombatban kiadott «Ordinarium»-ának, a husvét első napi körmenetre vonatkozó leírásában. Ettől fogva erről sem találunk irodalmi említést, néphagyományt pedig még kevésbbé.

A passió játékot illetőleg fenmaradt a kövesdi molnárról

szóló közmondás, ki midőn nagypénteken a keresztet emelte, békével tűrt minden méltatlanságot, de a «lisztlopó» csúfnév halatára, eldobván a keresztet, csúfolójára rohant. Ily nyomnak vehető azon aljas tréfára okot adott körülmény is, melyet Bornemisza Péter szerint (*IV. rész. 852. lev.*) egy barát követett volna el, arra fogadván, a mit jóval később Abraham a Sancta Clara is — de tűrhetőbb alakban véghez — tudott vinni, hogy t. i. fele a népnek sír, fele pedig nevet. «Elmegyen azért a barát, *mikor a fa feszületet szokták volt helyére felvinni az Egyház közepire, az hol állott nagy péntek után, és mutogatták az Christus kínját és menybemenését.* Azkor az barát a ki az lajtorján felvitte: elől arcczal nagy sírva és ajtatoson vitte, és a miatt a Bábák és az balgatag ajtatosok mind sirtak. De hátul az kápát felfosztotta, hogy az. . . . . kitetszett; azt valaki látta, mind elfakadott nevetve.» Az aláhúzott sorok, az egész éven át a templom mennyezetén elhelyezett kereszt, a Krisztus kínjának s mennybe menetelének mutogatása — mind azt sejteti, hogy e liturgiai mysteriumnak hazánkban is volt a XVI. században kelete. Hogy a XVII. században is széltére divatozott, megtetszik Geleji Katona, Válság Titka II. kötetének 428. lapjáról (megjelent 1647-ben), hol ezt olvassuk: «Elment a Christus elől a keresztnek emeltetésében, hogy mi őtet hátul követnők. De nem hypocritai-képpen, mint ama fa-talpú ostoba barátok, a kik Nagy Pénteken fákból rőtatott kereszteteket emelnek nagy szepelkedésvel vállakon, és gyepőlőből fonatott ostorval csapkodják föl-túl a hátokat; hanem keresztyéni engedelmességgel stb.» — Továbbá Pósa-házi János (1669) Igazság Istápja című munkája 561. lapján, hol «azon igaz okok közt, melyeken elszakadtanak eleink a római gyülekezettől,» — ezt is említi: «ide való a többi között a Christus szennyvedésének és halálának játékos comediára való fordítása, a mely Jézus Christust boszontó szokást, esztendőnként a pápistáknál szemünkkel tapasztalunk. A melyről, szívének lelki boszorkodásával, már régen a pápistaságban így panaszkodott egy nagy tudós fő ember (Ludovicus Vives), kinek szavait méltó hogy ide leírtam: Atqui nunc mos est, quo tempore sacrum celebratur Christi, morte sua genus humanum redimentis, ludos nihil prope a scenicis illis veteribus differentes populo exhibere. Etiam si aliud non dixero, satis turpe existimabit quisquis audiet, ludos fieri in re maxime seria. Ibi ridetur Judas, quam potest ineptissima jactans, dum Christum prodit: ibi discipuli fugiunt, militibus persequentibus; nec sine cachinnis et Actorum et Spectatorum; ibi Petrus auriculam abscin-

dit Malcho, applaudente pullata turba ceu ita vindicetur Christi captivitas. Et post paulum, qui tam strenue modo dimicarat, rogationibus unius ancillæ territus abnegat Magistrum, ridente multitudine Ancillam interrogantem, et exsibilante Petrum negantem. Inter tot ludentes, inter tot cachinnos et ineptias solus Christus est serius et severus: cumque affectus conatur mœstos elicere, nescio quo pacto non ibi tantum, sed etiam ad sacra frigefacit; magno scelere et impietate non tam eorum qui vel spectant vel agunt, quam sacerdotum, qui eiusmodi fieri curant. (*Comment. in August. de Civitate Dei. lib. 8. cap. 27.*). Értitek-e ezt Nagypénteken Christust csufondárossan kicomédiázó jesuiták? Ha nem a Calvinistáktul, avagy csak a magatok felekezetin lévő némely tudósoktul, tanuljatok; és abbéli Christust boszontó játéknak békét hagyjatok.» — «Szokásban ment most ez (a jesuitáknál) stb.» — így idézi magyarul Vives latin szavait Czeglédi István is 1670-ben megjelent, *Dajon ledűlése* cz. munkája II. 14. lapján, s ugyanő így folytatja a 16. lapon: «Még sem szűntök meg Christus urunk szenvedését kitragédiázni? Azt mondja egy Barátotok, hogy efféle cselekedetetekért igen haragszik Isten s így beszél (*J. Manlius, Locorum commun. collectanea. 1600 fol. 12.*): Mikor egyszer egy városban, tragédiát akarnának tenni a Christus kínszenvedésébül; eggyitek, viselvén a keresztfán függő Christusnak személyét, más ismét a Christus oldalát általöklelő vitéznek tisztiben hagyván, nem találta öklelni a vérrel megtöltött hólyagot, a megfeszítettettnek oldalán, hanem halálosképen általöklelte szívét, ki csak elbocsátotta magát, s szörnyű halállal holt, leesvén a keresztrül. Mi lőt? más megént, ki a Christust siratónak viselte a kereszt alatt személyét, a keresztrül reá esett ember miatt, az is megholt. Reá támad azonban a vitézre a kereszten által ökleltetett iffiúnak atyjafia s ugyan ott megöli, de néki is e cselekedetiért elesék feje. — No már, mivel négyen holtak meg e tragœdia miatt! te nem félsz-e Isten haragjátul, ki csak nevetséget űzsz e szentségbül. Ha mi is fársángosokká így tesszük magunkat, mint ti; méltábban viselhetnők mi azt a Christus kötelét jedző övecsét stb.»

Ezekből az látszik, hogy nálunk csak, vagy inkább csak a passio és a feltámadás képezte tárgyát, mind a templomokban s körmenetekben, mind pedig az iskolákban előadott játékoknak. Csak ilyenek emlékezete maradt fen a legrégibb feljegyzésekben is, a mysterium-drámát ápoló városi német polgárság életéből, t. i. a Pozsonyban 1440-ben előadott «Osterspiell»-é (*Knauz, Kor-*

tan. 234. l.) s a Bártfán 1450 körül előadott bártfai passió-játéké (Ábel J. Századok 1884. 37. l.) Ábel írja (45. l.), hogy Bártfán «1498-ban egy karácsonyi játékot rendeztek, mely azonban úgy látszik, nem volt oly nagyszerű, mint a milyenek a husvéti darabok szoktak lenni — más különben a város alig adott volna a színészeknek csak fél forint borravalót.»

Hogy a passiónak éneklésére is különös gond fordítottat, az is mutatja, hogy még II. Lajos királynak 1525-ből fennmaradt számadási könyvében 5—6 udvari káplán nevével is találkozunk, addig kétszer (ápril 11. és május 24-én) történik, hogy «*pro decantatione passione evangelica*» János és Miklós, sz.-fehérvári kanonokok hívatnak az udvarba. — E nagyhéti áhítatoskodást a reformáció is fentartotta s például Kolozsvártt, még a negyvenes években is rendszeren, hosszan énekelték a passiót. Kézdi-Vásárhelytt Szász Károly szüntette meg 1855-ben. Geleji Katona pedig, annak idejében, nem kevesebb mint 640 4-r. lapra terjedő, 39 predikációban dolgozta ki az Úr szennyvedésének történetét (*Váltság titka II. köt.*).

Ha annak daczára, hogy ma semmi nyomát nem találjuk, szokásban lett volna hazánkban a karácsonyi s vízkereszti liturgiai mysterium s valamennyire kifejlődött volna belőle a mysterium-dráma: fentebb olvasható idézeteink után alig lehet az iránt kételkednünk, hogy az előbbinek fentartásához s az utóbbinak fejlesztéséhez a magyar reformált egyház igen csekély részben járult. Minthogy pedig az ebben szokásos passió-éneklés minden személyesítő alakoskodás nélkül ment végbe, és mivel a színi előadások ellen — mint látni fogjuk — magyar protestáns részről is, már Sztárai életében szigorú rendszabály alkottatott, — ha a komédiaírás azon fejlettségi fokát, mely először Sztárainál tűnik szemünkbe, ki akarjuk magyarázni: tovább kell kutatnunk azon szálak után, melyek más népek életében is, de a mienkben is jelentkeztek s a színi előadások iránt tanusított csekélyebb hajlamunk mellett is, szükségkép megismertették őseinket az olyan a milyen színművészet előadásaival.

Hadi népnél — mint a milyen mi is voltunk — békében is harczi játék, kopjatorés, dárdavetés, ökleletek szolgáltak mulatságul. Ezek zajához szokott közönség előtt, a szelidebb szellemi és művészeti törekvéseknek kevés nézője és hallgatója akad. Ős nemzeti hajlamainknál fogva legfeljebb a zene és táncz csatlakozott azokhoz s a zene közvetítésével a vitézi ének és a szerelmi dal. A nép külső élete valóságának amazok teljesen megfeleltek, eme-

zekben érzelmei nyilvánultak vagy visszhangzottak, s lelki állapota nem érezte annak szükségét, hogy ezek kölcsönös egymásra hatásából, az életet idealisabb színben is előtűntető műalak jöjjön létre. A bajvívások, harczjátékok európai szabályok és szertartások szerint honosúlván meg nálunk, tovább is csak azok szellemében fejlődtek. Hadi ügyességünknek nem esett terhére magát azok korlátai közt mutogatni s ez úton váltunk egyre hajlandóbbakká az idegen szokások s kedvtelések elfogadására. Egyfelől a vendégek és vitézek befogadása, más részről külföldi hadjárataink az Anjou-korban és Mátyás alatt, valamint ezen fejedelmeinknek idegenek s külföldi szokások be- és elfogadására kész udvaraik, egyre jobban terjesztették nemzetünkben a nyugati szellemet s megbarátkoztatták az előtte ismeretlen szokásokkal. A mit az udvari nép fényes ünnepi alkalmakkor előkelő lovagoktól, tudósoktól, követségektől látott és tanult, azokhoz hasonlókkal ismerkedett meg a köznép is kőbor lovagok, mindenféle szerencsepróbálók, szemfényvesztők s itt rekedt jöttmentek révén. Vásári művészek, síposok, alakoskodó ezermesterek kisebb-nagyobb egyéni ügyesség fitogtatása mellett, több-kevesebb nemzeti szokás és sajátság átörökítésén öntudatlanul is munkálkodtak. — Mivel vegyültek ezek, miféle hasonló szokásaink, multságaink s játékaink voltak? nem tudjuk. Azonban feltehető, hogy a mint a harczjáték-téren ügyes lovasok s fegyverforgatók gyanánt tudtak megjelenni őseink, épen oly kevésbé volt híjjával a nép egyik-másik fia azon előadásbeli készségnek sőt gyakorlottságnak, melylyel egy-egy vándorművész az összegyűlt tömeget mulattatta. Igricz, hegedűs, reges, sípos nálunk is volt s különösen a síposok alatt rendesen histriók értettek. Ezek nálunk is ép oly egyházi megvetés tárgyai voltak, mint egyébütt. Egyik XV. századi codexünkben ezt olvassuk rólok: *utrum corpus Christi debet dari histrionibus az síposoknak? Respondetur quod non, quia nec diuinae maiestati, nec ecclesiasticae disciplinae competit, quod eis corpus Christi daretur.* — Hasonló ez ahhoz, a mi a párisi Ritualeban mondatik: *a sacra communione arcendi sunt publice indigni, quales sunt excommunicati, interdicti, manifeste infames ut meretrices, concubinari, comoedi.* Az idekerült idegen histrio s a magyar sípos egyaránt a magyar közönséget kívánta mulattatni, a kérdés csak az lehetne: mivel s mily alkalmakkor?

A XV. századbéli síposok már bizonyára tört úton jártak; ha volt arra való magyar mód és szokás, az már előbb összevegyült az idegen furcsálkodásokkal s meg kellett alakulnia az a fajta elő-

adások módjának, melyeket a magyar ízlés élvezni vagy legalább tűrni tudott. Egyszerű volt ez az ízlés, egyszerűeknek kellett lenni azon productióknak is, melyek mulattatták. Nem vitathatjuk, hogy színirodalmunk lett volna, Patelin-nel s hasonlókcal nem dicsekedhetünk, de ez nem zárja ki, hogy a magyar síposok is ne adhattak volna elő tréfás párbeszédet, mint az másutt is divatozott. Átöltözés és álarcz nálunk is szokásban volt s alig képzelhető, hogy ez a «majmoskodás» szó nélkül ment volna végbe, hiszen a magyar még táncz alatt sem tudja eszét pihentetni, s például a Kriza által összegyűjtött táncz-szók nem épen csak maiak és tegnapiak. Ha azokat a «bolond meséket» nézzük, melyek már másoknak is eszébe juttatták az Attila bohócának kacagtató bolondoskodását s melyeket — melleslegszólvá — közbe-közbe ma is szívesen hallgat a mesélésben gyönyörködő nép: sokat találunk azokban, a mit — kivált az aljas kómikumtól nem idegen előadó — taglejtéssel, előkészülettel, a maga közönsége előtt sikerrel követhetett volna el.

Bármily csekélységeknek ítéljük is ezeket, mégis csak ezek körül kell keresnünk a magyar komédia első csíráit, mert a mint láttuk, a magyar komolyság, nem a sekrestyékben öltöztette fel neveltető alakjait. A bolond- és számár-innepeknek nálunk se híre se hamva, valaminth olyanok is aligha történhettek, mint a XV. században Angliában, hol Ádám és Éva csak a második jelenésben lépett fügefalevéllal a színpadra, az elsőben pedig a nélkül.

Mint a nyugati népeknél, úgy nálunk is az egyház igyekezett irtani, nyesni az erkölcsi élet kinövéseinek tekintett trufákat, alakoskodásokat és pedig a lovagjátékokkal, dárdavetésekkel együvé foglalva. Mindezek leginkább a farsang idejére estek s mint farsangi kedvtelések vétettek üldözőbe. Ennek igazolására nem a zsinati kánonokra hivatkozunk, melyek általános tilalmakat foglalnak magokban, hanem Pelbártot, a magyar barátot idézzük, ki a magyar nép életét, szokásait tartotta szem előtt s a szemmel látott dolgokat hibáztatta, ostromozta. Quinquagesima vasárnapi predikációiban ezeket találjuk: *Hodie est tempus cuiusdam letitiae scilicet carnisprivii. — heu heu quam multi christiani his diebus a lumine gratiae christi avertuntur ad opera tenebrarum sc. ad gulam, ebrietatem, lasciviam et huiusmodi in suo fassango suum deum quem praelegerunt sibi, hoc est diabolum laudando per larvationes et cantus lascivos contempto Christo. — Ve nunc mundo a scandalis et peccatis. Quot enim peccata luxuriae, gulae, ebrietatis, larvationum et vani-*

tatum ac aliorum viciorum exercent miseri homines pro hoc tempore fassangi, quis dicere sufficit? — Toto quippe anno non sunt alii dies tales in quibus diabolus tot homines decipiat et in servitum peccati sibi redigat, sicut facit his diebus, in quibus facit homines vacare comensationibus, ebrietatibus, choreis, luxuriis et vanitatibus multis. — — illuditur Christus per inepta tripudia, cantus et larcationes ac choreas, quas praesertim faciunt mundani his diebus. — — Quaestio occurrit, utrum homo exercens iocum vel vanum gaudium mundanum aut ludum et huiusmodi trufas, — semper peccet mortaliter an non? Respondetur, quod quamvis non semper homo peccet mortaliter in talibus, tamen praecipue sex rationibus potest esse mortale. Primo, quidem ratione alicuius actus mortalis, puta si quis in talibus iocis faciat tectus impudicos aut luxuriam, aut periuriam et quaecunque mortalia. Secundo, ratione inhonestatis, scilicet si faciat ludibria gestuum inhonestorum et demonstrationum, quibus induci possunt homines videntes talia ad peccatum scilicet mortale. Tertio, ratione male intentionis, puta si quis larcationes faciet induendo veste aliena, scilicet vir veste muliebri aut mulier veste virili intentione lasciviae; vel si quis hastiludia facit mere propter vanam gloriam, aut si quis ludit sola causa cupiditatis, vel si quis corizat vel saltat intentione provocandi ad libidinem, vel cantilenam carnalem canit, aut tale quid dicit intentione libidinis etc.

A férfiaknak, női a nőknek pedig férfi ruhába öltözéséről Pelbárt egy példát is hoz fel 1480-ból, mikor egy ily férfi ruhába öltözött nő, a ki társai közül többeket is arra csábított, tánc közben hirtelen elragadtatott s a Kapos vizében halva találtatott meg. — A népnek ezen költségbe nem kerülő farsangi alakoskodása a XVI. században is divatozott, mert Telegdi Miklós szintén keményen feddi azokat, «az kik az Istennek parancsolatja ellen ál orczába járnak, az férfiak asszony ember ruhába, az asszon népek férfiú ruhába öltöznek, részegeskednek, paráznalkodnak és szántalan sok bűnökkel magokat megfertéztetik.» (*Préd. I. 348. l.*)

De nem csak a nép üzte a maga farsangi kedvteléseit, melyeknek rigmusaiból alig maradt ránk valami. Egy ma is szokásos «farsangi vers» közölve van Arany Koszorúja 1865. évi folyama 25. számában. Jó része egyez a zalamegyei regesek dalával. — Az egyházi tilalom daczára, a magyar királyi udvar is gyönyörködött a farsang bohóságaiban. II. Lajos 1525. évi számadási könyvében január 31-én ezt olvassuk bejegyezve: Eodem die ad manus Joannis Lezecski, cubicularii Regiæ Maiestatis, pro emendis thaffiotha, tela, sindone et aliis certis rebus parualibus, pro

faciendis istis vestimentis, in quibus curiales suæ Maiestatis, in carnisprivio corisare habent, dati sunt fl. XIII. — Márczius 29-én pedig ez olvasható: Eodem die Barthus dapifero Regiæ Maiestatis, qui tempore carnisprivii unum elephantem et alia histrionalia suæ Maiestati fecerat pro labore suo, iussu suæ Maiestatis, dati sunt fl. XX. — Szegény Lajos király, aligha ezzel a 34 forintba került farsangi mulatsággal nem szolgáltatott arra okot, a mit Zsámbóki mond, hogy t. i. a törökök azért határozták volna el ellene a háborút, mert tapasztalták, hogy a magyarok lakomák és theátrumok örömeibe süllyedtek; s talán azok a farsangi énekek hatoltak be s keltettek visszhangot még a klastromok falai közt is, a miért meg Laskai Osvald ferenczi rendfőnök panaszkodik a XV. század végén, hogy még ott is «cantus theatrales perstreput.»

Mindez csak jelmezeskedés, táncz és ének, úgy a királyi udvarban, mint a nép között!

Adatainkat szigorúan véve, lehet ezt az ellenvetést tenni, de a kérdés ezzel még az esetben sincs eldöntve, ha Magyarország azon korban, az európai szokások és miveltség hatásától egészen elszigetelten volna is képzelhető. Épen ezért nem lehet vakmerőnek mondani azon állítást, hogy a magyar komédiának semmi esetre sem Sztárai falusi bírái s papjai az első beszélő alakjai. Nemzetünknek nagyon is expansiv természete nem érhetette be a néma ábrázolással; hallgatni tud, ha komoly dologban kell részt vennie, de annál beszédesebb, ha vígadni s mulatni akar. Ott, hol tánczolnia s dalolnia szabad, nem tud szótlanul figurálni s figurázni. Abban a korban sem volt annyira művész, hogy a mimikával mindent ki tudott volna fejezni; báb pedig még kevésbé tudott lenni. Annak a «corisare» szónak értelmét — úgy tetszik — ki kell tágítanunk II. Lajos számadásaiban. Egy századdal később 1628. márczius 8-án, hamvazó szerdán, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, saját kezével a következőket írja Balázsfalváról Alvinczi Péternek: «... Végezetre fia mellett írott levelét vöttük vala, de immár akkor az a havaseli vajda, tisztitól priváltatván a portára is ment volt, ez mostani pedig tiszta török, mind életében, természetiben, maga viselésében; nem akaránk veszedelemre annyi barbarusok közzé bocsátani, kinék udvarában magyar nincsen, hanem török, görög, féltvén természetire nézve is, az iffíu bolondság hogy kegyelmedet ismét ad extremum meg ne szomorítsa; magunk iffiai közzé vöttük, ha jól viseli magát, kegyelmedhez való szeretetünkért grátiáinkkal prosequáljuk és tanítjuk. Az másik

szombaton jól viselte magát; az fejedelem asszony instituált volt egy *tánczot*, kiben 30 persona volt, igen szép inventio vala, maga Mars volt a fejedelem asszony; Alvinczinek imponálta volt Mercurius tisztinek repräsentálását, ő jövőn be elől, szép gestusokkal és illendő perorálással hozza hírt az egész actus felől, öltözeti is illendő lévén; császár előtt is nevezetes lött volna az a balleth.» (*Szabó Károly közlése, Erdélyi Prot. Közlöny 1878. 540. l.*)

Tehát egy másik, már protestans magyar fejedelmi udvarban, szintén a farsang idején adatik elő egy *táncz*, melyben mythologiai alakok szerepelnek, a személyesítők illendő öltözetet viselnek s perorálnak. Az egész actus felől való hírhozás, mi lehetne egyéb prologusnál? — Az említett mythologiai alakok személyesítésére megjegyezhetjük, hogy 1568 december 29-én a bécsi udvarnál is ilyenmű komédiát adtak elő, melyről Nádasdi Ferencz ezeket írja anyjának decz. 19-én: «Az császár ú felsége fiai akarátja lén, hogy én komédiában velek egyetemben legyek; mester uram és Ádám uram akaratából elígérkezém, és egy isten-asszonynyá tevének; ú magok is benne lesznek és egyéb sok fű embör gyermekei». Deczember 28-án még ezeket: «Megszolgálom kdnek, mint szerelmes asszonyomnak és anyámnak, ha az úristen az ú kegyelmességéből éltetend, hogy kd fölküldte az fegyver derekat, az kéziat, az tegzet és az arany lánczot. Tegnap hozák meg, de szinte jókor érkeztenek meg vele, mert az játék meg holnapra haladott». (*Nádasdy Tamás nádor családi lev. Budapest. 1882. 205. l.*)

Vegyük még a fentebbiekhez azt, a mit Geleji Katona ír a Válság Titka (1647.) II. k. 414. lapján, hol Christus szenvedéséről beszélve, a királyi kurta palástnak róla levevését és az önnön saját ruhájába való felöltöztetést oly gyalázásnak mondja, mely «jelenté az ő királyságának hívságos és csúfos voltát, hogy tudni illik, ő csak olyan *fársángos Pünkösti király* volna, mint ama comoediai játéokban levő personatus, álорczás királyok, kik királyi ruhában öltöztettétvén, egy falkáig magokat királyok gyanánt viselik, valamely királynak magaviselését és históriáját tüntetik, tettetik, sőt a nézőktől is mind annak ábrázoltatnak lennie; de a csak addig tart, míg a comoedia elvégeződik, mely meglévén, mindjárt levonszák a királyi ékességet rólok és a magok viselt ruhájokra szorulnak, melyben ismét ugyanazoknak ismértetnek, a kik azelőtt voltanak». — Az itt említett «fársángos pünkösti király» kifejezés, akármilyen ellenmondásnak lássék is, azt mu-

tatja, hogy már azon időben közönségesen ismeretes volt; s azok a «comoediai játékok», melyekre a magyar pap nem úgy czéloz, mint idegen szokásokra, már szintén nem voltak újak a nép előtt.

Még csak egyet kell megemlítenünk, t. i. gr. Forgács Ádám országbíró «farsangos lakodalmát» 1678—80-ból melynek «lista»-ja fenmaradt (*Tört. Tár* 1878. 362. l.), — hogy legalább is 200 évre terjedő időben lássuk magunk előtt azon nyomokat, melyek a magyar komédia fejlődési korszakát jelölik. A királyi udvartól kezdve, az aristocratián át le a köznép életeig, mindenütt egyformán mutatkoznak ezek s bizonyítják, hogy Pelbárt trufái, larvatiói, II. Lajos udvarának corisátiói, Bethlen Gáborénak peroratiós tánca és balletje, Geleji farsangos comoediai játékaival s az országbíró udvarabeli magyar parasztlakodalommal együtt, a hazai városok német polgársága által — szintén a farsangi napokban — rendezett színi előadásokkal egyidejűleg hatottak arra, hogy a komoly harcok s vidám harci játékok küzdelmei mellett, szelídebb élvezetekhez is szokják a nemzet.

Ezek mellett vagy ezek sorában, Sztárai egész és töredék komédiájának helyét csak akkor jelölhetjük ki, ha a hazai szokás és művelődés történetének érintett pontjain kívül eső olyan jelenségeket is tekintetbe veszünk, melyeknek azokra való hatását, serkentő erejét s ennél fogva összefüggését tagadni nem lehet.

Az egyetemes zsinatok tiltó, és a komédiásokat excommunicáló végzéseinek szellemén túl, ha létezhetséget az egyházban elismerni nem akarjuk is, lappangását kénytelenek vagyunk tudomásul venni egy más irányú vélekedésnek is. Ez engedékenyebb volt, túrté s ha szerét ejthette, gyámolította is az üldözött művészetet és művészeket. Ennek kell tulajdonítanunk Aquinói Tamás következő nyilatkozatát: *Officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum.* Ez az elv is osztozott azon vélekedések sorában, melyekhez az emberek akkor szoktak legerősebben ragaszkodni, midőn azok annyira üldöztetnek, hogy a gyakorlati térről leszorítatván, nincs módjukban gyengéiket minduntalan elárulni s kellő kritikában részesülni. A XIII. század végével megszűntek a nyilvános színházak s a kik azok jó és rossz oldala és hatása közt különbséget tudtak tenni, sajnálták az elveszített jót, nem találták oly igen kártékonynak az elítelt s nagyjából megszüntetett rossz hatást, és gyarló képviselőiben is ápolásra méltónak tartották az eszmét, melynek jövője felől nem kételkedtek. Másfél század múlva, a XV. század kö-

zépén ez a jövő is nyílni kezdett s pedig legelőbb Olaszországban, hol e szünet alatt a mysteriumok és moralitások bősége egyengette a komédia útját. A harlequin Florenczben rendes színpadon vetette meg lábát s növekvő sikerrel versenyzett a vallásos játékok rendezőivel. Fél század sem telt bele s már kezdetét vette a világi színműirodalom, melynek első zsengejét Calandrá-t, Bibbiena bibornok írta — még ifjú korában. Az első olasz tragödia «Sophonisba» volt, Euripides után, a második «Rosimunda», Seneca után dolgozva. Amaz 1514-ben került színre Vicenzában s csakhamar rá Rómában, X. Leo pápa különös pártfogása mellett; emez 1515-ben Florenczben, szintén X. Leo jelenlétében, ki az 1519. év farsangján Ariostonak «I suppositi» című; az 1520. évi farsangon pedig ugyanannak «Il negromante» című komédiáit nézte végig (*Klein, Gesch. d. Dramas. IV. 292. l.*). 1529-ben pedig VII. Kelemen és V. Károly császár Bolognában Ricchinek «A három zsarnok» című komédiája előadásán volt jelen (*U. o. 592. l.*).

Az egyház és színpad e békés barátkozása, a humanista főpapok műpártolása — legalább egy időre, nyugodt sőt kényelmes fejlődést biztosíthatott volna a színművészet és irodalma számára, ha azt a reformáció műve félbe nem szakítja. A jó barátok halálos ellenségekké váltak s az átok és gúny fegyverével vívtak egymás ellen.

Több mint valószínű, hogy Sztárai theologiai tanulmányain kívül nemcsak a zeneművészetbeli jártasságot hozta Paduából, hanem a színművészet ismerését s becslését is. Az a körülmény, hogy mindkét darabjában névszerint is ugyanazon népies alakok szerepelnek; egyenesen a páduaiak kedvelt színészére s komédia-írójára, Ruzzantera (Angelo Beolco 1502—1542.) emlékeztet, ki egyebek közt a paduai köznép egyes alakjait is állandó személyekül használta kommediáiban s a különböző olasz dialectusok közt, melyeket a színpadon beszéltetett, főleg a paduaira fordított nagy gondot. (*J. Burckhardt, Die Cultur d. Renaissance in Italien. II. 39. 85. l. — Klein, id. m. IV. 904. l.*) Plautust, Terentiust, kik után az olasz komédia-írók indultak, Sztárai, kétség kívül nem csak ezek után ismerte.

Különben Sztárai az egyház átkára kétszeresen számíthatott; úgy is mint hittől szakadt pap, úgy is mint komédia-író. Nem csuda, ha azon volt, hogy a gúnyból ő is kétszeresen juttasson ellenfeleinek. De bármily bőven és vastagon bánik is vele,

ez még sem célja, hanem csak eszköze. Komédiáinak célja a tanítás és térítés. Helyesen választotta-e e célra a műalakot? általában lehet-e a komédiának valamely felekezet összes hitágazatait komolyan előadni? s azt, hogy ily modorú s ennyi gúnynyal lehetne-e a dogmatica theológiát egy komédia keretében, a komédia feladatának megfelelőbb módon színre hozni? — mai felfogással nem nehéz eldönteni. Más idők, más emberek, másként ítéltettek. XVI. és XVII. századi vitázó theologiai irodalmunk vaskos köteteinek hangja, modora nem a mi felfogásunkat látszik igazolni.

A tárgyának e confessionális oldala szinte követeli, hogy ha azon oknál fogva, mivel Sztárai olasz egyetemen tanult, az olasz komédia történetéből néhány adatot felemlítettünk: érintsük — legalább pár szóval azon felfogást is, mely a reformáció kezdetén, ennek irányadói részéről nyilvánult s azon pár esetet, melyben a színművészet tudtunkkal legelső ízben kívánt a reformáció ügyének szolgálni. Lássuk először is ezeket.

Niklaus Manuel berni költő és festő, már az 1522. évi karácsonkor adatta elő a berni tanulók által «Der Todtenfresser» című komédiáját, melyben a papságot a gyászmisék szolgáltatása miatt gúnyolta. Játoszó személyei: der Papst Entchristilo (Antichristus), der Cardinal Anshelm Hochmuth, der Bischof Chrysostomus Wolfsmagen, der Propst Friedrich Geizsack, der Decan Sebastian Schinddebauern, der Abt Nimmergnug, der Schaffner Ohneboden stb. (*Grüneisen, N. Manuels Leben und Wirken. Stuttgart. 1837.*). — Ez után sorozható a Bileams Esel (1524.) című komédia és Uz-Eggstein usteri papnak «Comitia rusticorum» című (1526.) komédiája. Itt találjuk még a következő darabot: *Eyn Comedia welche yn dem königlichem Sall tzu Paryess, nach vormelter gestalt, vn ordenunge gespielt worden. Anno M. D. XXIIII.* Ez a címe azon négy levélnyi 4-r. nyomtatványnak, mely hely és év nélkül jelent meg a XVI. században. Az egész németül van írva, de kitűnik belőle, hogy latinból fordítottatott. Grüneisen fedezte fel 1835-ben a müncheni könyvtárban s közzétette a Zeitschrift für die historische Theologie 1838. évi folyamában (156. l.). Ő idézi Majus giesseni tanárnak, Vita Jo. Reuchlini Phorcensis (1687.) cz. munkájából e helyet: addere placet lepidam illam Comœdiam mutam A. M. D. XXX. Imperatori Carolo V. ipsiusque fratri Ferdinando post prandium exhibitam etc. A kettő eltér egymástól az évre és a fejedelmi személyre nézve, ki előtt a néma

játék, — a német szöveg szerint pedig, mint a cím is mutatja, a comoedia előadatott. Majus röviden mondja el az egészet, míg a nyomtatvány a személyek bevezetése után ezek némelyikét beszélteti is. A pápa cardinalisoktól, barátoktól környezve ül egy teremben, melynek közepén nagy tűzrakás után maradt parázs hamvadozik. Először is Reuchlin lép be egy nyaláb fával s azt a tűz mellé veti s a tüzet kissé megpiszkálja. A mint ez távozik, Erasmus jön, a ki a fadarabokat egyideig egymás mellé illegeti, görbét, egyenest egymáshoz válogat, majd elégedetlenül fejét csóválva távozik. Utána jön Hutten egy fuvóval, s a tüzet haragosan feléleszti, azzal azonban szörnyet hal és az elébb megrémült papság örvendezése alatt elvitetik. Ekkor jön Luther, ki az egész rakásfát felnyalábolja s a tűzre veti, hogy az egyszerre fellobban, ő pedig távozik. Most a pápa szól s oltásra hívja fel a cardinálisokat, kik e munkát a barátok dolgának nyilvánítják. Erre a pápa a barátokhoz intézi biztató szavait, kik azután víz helyett égett bort öntenek a tűzre. A láng felesap s olthatatlanná lesz. Nincs mit tenni, azt a tüzet egyedül a pápa átká olthatja el. Kéri a pápát, hogy mondjon átkot. A pápa átkot mond, s mivel a tűzön az sem fog, — bosszankodik a rossz tanács miatt. «Derhalben nach vollendunge dyses spiels, yederman tzu gelächter bewegt worden».

Nyilván látszik ebből, hogy a színművészet nyomon követte a kor legnagyobb eseményét a reformációt is, tőle telhetőleg igyekezett hívatásának megfelelni s a helyett, hogy a változó viszonyok közt ingadozva, az addig felölelt tárgyaknál maradt volna; az új korszakkal nyílt pályán bátran előre indult. A mi magokat a reformáció vezérférfiainak illeti, Luther nagy gyönyörűségét találta Plantus és Terentius darabjaiban s úgy nyilatkozott, hogy a komédiáktól nem kell visszarettenni, ha olykor illetlen dolgok fordulnak is bennök elő. Melanchtonnak Terentius volt kedves írója, kinek műveit nemcsak folyvást olvasta és magyarázta, hanem be is tanultatta és elő is adatta. A szigorú Kálvin még azt is megengedte, hogy 1546-ban egy tavaszi vasárnap délután az istentisztelet elmaradjon a miatt, mert tisztos városi polgárok éppen azon órákban adtak elő egy erkölcsi darabot. Midőn azonban csakhamar azután Cop Mihály genfi pap a szószékről kelt ki a színi előadások ellen; Kálvin is kénytelen volt erre az álláspontra helyezkedni. Bázelen 1541-ben, nagy álarczos farsangolást vittek végbe; Bullinger pedig Zürichben, noha táncznak, farsangnak s az efféléknek határozott ellensége volt, maga is írt 1553-ban egy né-

met színdarabot Felixről és Reguláról, a két zürichi vértanúról; valamint Boltz Bálint bázeli pap is Pál apostol megtéréséről.

Azon időben tehát, t. i. 1550—1559-ig, mikor Sztárai a maga komédiáit írta, külföldről még semmi oly protestáns nézet sem terjedhetett el hazánkban, mely az ily foglalkozást elítélte volna. Genfből is csak épen ezen évtized végén hatott ki ama szigorúbb gondolkodásmód, mely azután a reformált egyházban általánossá lett, míg az ágostai vallástételt követő felekezet mindig engedékenyebb maradt a színművészet iránt. A magyar reformált egyház, az 1562-ben megjelent Debreczeni hitvallásban nyilatkozott először a látványosságok ellen; tehát szintén akkor, midőn Sztárai, reánkmaradt komédiáit már megírta. Ezt a — tudtunkkal — első nyilatkozatot, eredeti szövegében látjuk szükségesnek ide igdatni, mivel kutatásaink mai hézagosságot fogva, még távol vagyunk attól, hogy az egyes kifejezéseket, azokkal teljesen egyértelmű szavakkal tudjuk fordítani. Ma, nálunk még inkább áll az, mint máshol, a mit Lecky mond egy helyen, hogy t. i. lehetetlen pontos választó vonalat húzni a nyilvános verséneklés, a szemfényvesztők előadásai és a dráma legegyszerűbb formája közt. — A debreczeni hitvallás idézett czikke így hangzik:

De Ludis, choreis et spectaculis.

Scriptura ociosa verba Eutrapelian scurilitatem, obscoenitatem, et quicquid facem libidinis accendit prohibet. Mat: 12. 17. — Eph. 5. — Rom. 13. Præceptum similiter tertium: Non assumes nomen Domini, item sextum, septimum et octauum prohibet. Cum autem ludi, spectacula, impudicæ saltationes non careant his malis prohibemus, et damnamus cum conciliis. Nam qui theatrales larnas induunt, obscoenos habitus et gestus edunt, facem libidinis accendunt. Sic patres August. Ambro. Chryso. Hiero. Hilla. Theophy. Anshel. Orige. et alii hæc mala damnant. Rom. 13. Eph. 5. Mat. in commentariis. Concil. Basil. sessione 21. syno. 8. gener. can: 16. Eisdem verbis damnat. Non negamus tamen honestum, et non impudicum lusum, et saltationem pudicam, impudico et superbo motu et tactu carentem, recreandi animi causa: sicut David et sanctæ puellæ saltarunt. 2. Reg: 16. Eccles: 3. — Marc: 6. Mat: 14. Vide patres Matth: 11. Cecinimus et non saltastis. Lusum et saltationem idolatricam ex crapula et ebrietate ortam, ubi dies Deo et concionibus audiendis, et commu-

nibus cultibus sacratos lusibus et choreis transigunt, et dum officia diuina propter illecebras, lusus et choreas negliguntur damnamus, ut decreta et concilia docent. Vt dicitur: Sedit populus et surrexit ludere. Exod. 32.

Összeszedett adataink arra a meggyőződésre bírnak, hogy a középkorban nálunk is a farsang volt a komédia-játszás ideje, hogy a XV. században nálunk is általános divatja volt, a nép között épen úgy mint a főrangúaknál s a királyi udvarban. Továbbá hogy valamint külföldön, úgy nálunk sem idézett elő a reformáció e téren szünetelést; hanem mint ott, úgy szolgálta a komédia nálunk is az új viszonyokat, új alakokkal gazdagodott s igyekezett korszerűvé lenni. A reformáció felszabadította a nemzeti nyelvet s érzést; a komédia használta és ünnepelte e szabadságot s vele született természeténél fogva gúnyolta a szabadság ellenségeit. Rendszeres, pedáns tanítóskodása komolyabb, semhogy természetével egyeztethető volna, de a korszerűséghez annyira hozzátartozik, hogy e nélkül semmi kelete sem lett volna ama didacticus korban. Látjuk, hogy a kálvinizmus légkörében így is hamar kitelt becsülete, a puritanizmus pedig épen tűzzel-vassal fordult ellene. «Az Igaz papságnak tükörének» ajánlását, bizvást ama hanyatló becsület jelének tekinthetjük, mert kétségtelen az, hogy ezt az 1559. előtt írt komédiát, Huszár Gál az 1559-dik évben nyomatta s ajánlotta a semneczi, kremneczi és beszterczei bölcs tanácsoknak. Ezekben a városokban, melyek az ágostai vallástételhez ragaszkodtak, a debreczeni hitvallás megjelenése után is virágzott a színi előadás. Selmeczen, 1559. febr. 3-án «den Studenten für Spiel 7 fl.» fizettek. 1571. jan. 31. den Cantoribus u. von der Comedie zu agiren 6 fl. — 1597. febr. 18. den Comedianten in der Schul soll Herr Richter 5 fl. verehren. 1620. maj. 13. wegen der gehaltenen Comedie sollen dem Rector 6 fl. verehrt werden (*Breznyik J. A selmeczbánai ág. hitv. ev. egyház és lyceum tört. 1883. 59. l.*). — Beszterczebányán 1577. apr. 27. Dem Herrn Schulmeister und Cantor zalt, das sie den jährlichen Brauch nach, beim Herrn Richter zum Fasching ein Comedie gehalten, florenos 6. — 1579. febr. 28. Dem Herrn Schulmaister verehrt worden, das sy dem alten Brauch nach In beysein Eines Ersamen Raths, beim Herrn Richter ein Tragediam von Absalon gehalten, florenos 6. — (*Frankl V. Haz. és külf. Iskolázás tört. 184. l.*) Kőrmöczbánya levéltárából Krizsko Páltól várhatjuk az igazoló adatokat, kinek a magyar irodalom, sok más

becses közlésén kívül, az 1505-ből felfedezett virágénekért tartozik nagy köszönettel.

Adtak-e elő a XVI. században, német lakosságú városainkban magyar komédiát is? oly kérdés, melyre még eddig nincs kétségtelen bizonyosságú felelet. — Ha ez Huszár Gál ajánlása daczára Sztárai darabjával sem történt volna meg, annak okát csak a nyelvben kell keresnünk, mert abból, a mit eddig Pilger Róbert után, Abel által is említve, Stöckel Lénárd Susanna-járól tudhatunk, állíthatjuk, hogy Sztárai darabja a maga nemében amannál semmivel sem áll hátrább.

Nemzeti dráma-irodalmunk érdekében csak sajnálhatjuk, hogy a debreczeni hitvallás idézett cikke oly nagy hatással volt a magyar reformált felekezetre. Mert ha azon népies irányban, bárha egy ideig azon felekezeti szellemben is, a melyben Sztárainak Antal és Borbás bírása színre lépett, a törzsökös magyar népi alakok sorozata s velök a magyar színmű-irodalom tovább fejleszthetett volna: az esetben ma már mi is az angolok és spanyolok büszkeségével tekinthetnénk irodalmunk ez ágára. Így is van okunk némi megnyugvásra, ha a mi kevés maradványunk van, az egykorú ilynemű alkotások nagy részével összehasonlítjuk, s elfogultság nélkül állítjuk párhuzamba. Másutt is a felekezeti vitázó szellem sugallta a komédiák irányát s ez korántsem nálunk nyilatkozott legdurvábban; valamint a népies nyelv eredetisége sem hangzik komédiáinkban bárdolatlanabbúl, mint nyugoti szomszédainknál. A prolog s epilog által képzett parenthezis, nálunk is a classicismus öröksége s a mennyiben compositióról lehet beszélni, a megróható lazaság nem egyedül nekünk róható fel. Annálfogva helytelen kritika az, mely e régiségeket felvont szemöldökkel állítja a mostani idő mértéke alá, vagy a felekezeti türelem modern diplomatikus szempontjából véli elítélhetőkné. A mi bennök nem nemzeti, az egészben véve a kor szellemére vall; a mi pedig ettől áthatva is magyarnak mondható, az ma már nem eshetik felekezeti szempont alá. S ha mégis találkoznék oly érzékenység, melyre kellemetlenül hatnának ez avas régiségek; gyógyítsa az a vigasztalás, hogy a mit Sztárai darabjaiban a kalvinizmus vétett a catholicismus ellen, szakasztott oly alakban járt neki vissza a kölcsönkenyér az unitarizmus részéről.

A «Disputatio Debrencinensis, comoedia választutina illustrata», melyet Jakab Elek fedezett fel s tett közzé (*Koszorú 1879. II. 343. l.*), világosan mutatja, hogy «Az igaz papságnak tüköre»

nyomán és után készült. Szerzője, Sztáraiéhoz fogható ügyességgel szatirizálja benne a kalvinizmust s ha a nemzeti színművészet műzsája bosszút kívánt volna állani Meliuson azért, hogy a debreczeni hitvallás idézett cikkét megírta: e komédiát ilyenül is lehet tekinteni. Ebben ő a pápa; pispök helyett cardinál benne Czeglédi György, vikárius pedig Túri Pál; Antal és Borbás helyett Filep, Gál és Máté bírák szerepelnek. Meliusék éppen oly gyámoltalan színben vannak előállítva, mint Sztárainál azok, a kiknek itt czímét viselik. Bírák uraimék éppen oly nyelvsek mint ott; a dogmatika theologia pedig talán még bővebben árad s éppen oly teljes térítő sikert arat mint Sztárainál. — Szerkezetbeli különbségnek mindössze is az vehető, hogy nincs prologus mint «Az igaz papságnak tikörében» s epilogus, mint a «Comoedia de matrimonio sacerdotum»-ban.

Tagadhatatlan az, hogy a válaszüti komédia, Sztáraiének travestálása. Plágiumnak annnyival kevésbbé mondható, mert az ismeretlen író szerzeményéből nemcsak az látszik ki, hogy tehetsége volt, hanem az is, hogy tudomással bírt a comicumnak abban is rejlő fokozott erejéről, ha ő Meliusék ellen, éppen a kálvinnista Sztárai művét travestálja. Bizonyynal nem teszi vala ezt, ha Sztárai úgy alaki, mint tartalmi tekintetben oly silánysággal állott volna elő, mely semmi figyelmet nem kelte ismeretlen maradt volna. Mivel azonban Sztárai inventiója, a protestáns körökben nem csak ismeretes, hanem kedvelt is lehetett: a válaszüti komédia írója ily módon akarta külsőleg is biztosítani a sikernek el nem tagadható részét.

Nem térhetünk ki azon kérdés elől: vajjon előadásra készültek s előadattak-e Sztárai darabjai? Azok, a kik mai mértékkel mérik eme drámai zsengeinket, határozottan nem-mel szoktak felelni. Én az igen-t mondók kisebb csoportjához tartozom. Fentebb talán sikerült rámutatnom azon összefüggésre, melyben Sztárai darabjai a reformáció kezdetén keletkezett komédiákkal állanak. Mi a német reformációval voltunk kezdettől fogva folytonos összeköttetésben; a mit külföldi tanúlt embereink ott láttak, tapasztaltak, igyekeztek itthon életbe léptetni. Iskoláink módszere, szokásai, szabályai a német tanítás mintája után készültek s részint személyes, részint levelezés útján fentartott állandó érintkezéseink által folyvást ebben az irányban haladtunk mind addig, míg a confessionalis két részre oszlás e tekintetben is különbségeket idézett elő. A mit Melanchton tett, helyeselt.

javaslott, az a mi tanítóink előtt követendő példa gyanánt tűnt fel. Dévay, Batízi a magok iskolájában csak úgy adathattak elő magok s mások által írt színműveket, mint Sztárai Tolnán. Amazokéi inventió s szerkezet tekintetében gyengébbek lehettek, mint az olasz színművészzel is ismerős Sztáraiéi, de az valószínű, hogy a magyar népies alakok szerepeltetését már azok megkezdték. Az az ellenvetés, hogy ma képzelni sem tudjuk a Sztáraiéhoz hasonló darabok előadását, csak azt mutatja, hogy nem Shakespeare előtt élünk. Bizony Bornemisza, Melius és Telegdi predikációival is furcsa volna ma próbát tenni s még sem kételkedünk, hogy a magok idejében szó szerint adattak elő s áhitattal hallgattattak végig. Azok a tolnai tanulók, kiket Szegedi Istvánék neveltek a papi pályára, semmi nehézséget sem, sőt gyönyörűséget találtak a Sztárai-féle darabok betanulásában s előadásában, melyek közül egyet Huszár Gál is ily célra ajánlhatott kinyomatva, az ilyenekben gyönyörködő selmeczi, körmöczi s beszterczei tanácsoknak. Láttuk, hogy az unitáriusok követték a kálvinista példát, hát vajjon a jezsuiták magoktól jöttek az iskolai színjátékok oly szorgalmas ápolására? Bizony nem haszontalan mulatságból, sem csupán növendékeik mulattatására fordítottak rá oly nagy gondot, hanem felismerték ellenfeleik kezében a használható eszközt és fegyvert s azután hasznát vették a mint csak ügyességöktől teltt. 1540-ig sok ízben kipróbált eszköz volt ez a protestánsok kezében, tehát nem nagyon kellett rajta gondolkodni. Így voltak a katekhizmussal, így nálunk a postillákkal.

Lehet, hogy a Debreczeni hitvallás idézett czikke többkevesebb, vagy éppen minden reformált iskolából kizárta az iskolai drámát, — de csak egy időre. Melius utódai, a következő században már másképp gondolkoztak. Fenmaradt ugyanis egy, a kassai reformált seminarium őszi examenére meghívó s Czeplédi István ottani papsága idejében 1667. szeptember 9-én kelt levél, melyet a kassai helvetika scholának tanítómesterei, Felvinczi Sándor, Lisznyai Pál és Almási Péter írtak alá, kik ezt mondják: «mi is minden dolgainkat s forgolódásainkat az híres sárospataki scholához igyekeztünk conformálni. Ime azért ez 1667. esztendőbeli examenünknek másodikja is elközelget, melyet egy comœdiabeli actusocskának játékával együtt patronus urainknak jó tetszésekből rendeltünk ad diem 22. et 23. præsentis stb.» — Ez arra mutat, hogy «az híres sárospataki scholában» azelőtt is megvolt ez a kassaiak által követett szokás; egyszerű-

smind arra is következtetés vonható belőle, hogy a mint Kassára eljutott, úgy találhatott útát egyéb iskolákba is. A levelet közlő Szentpétery Sámuel megjegyzi (*Sárospataki füz. 1862. évf. 636. l.*), hogy Pelsőczön, majdnem 1800-ig minden nyári közvizsgálatot a tanulógyermekkek által előadott víg hősi vagy vallásos játékok követett.

De hagyjuk annyiba. Balassa Menyhárt árultatása, Szegedi Lőrincz Teophániája úgy is sorban fognak következni, velők, rólók folytathatjuk a mondani valókat; — most térjünk Sztárai egyes műveire kiadásuk sorrende szerint.

Első helyre zsoltár-fordításait s templomi énekeit tettük, mivel ezek egyikének sincs megírva szerzettetési ideje s mivel tudjuk, hogy ezeket vagy legalább nagy részöket Laskón már kezdettől (1543) fogva énekelte, míg évszámmal jegyzett első munkája 1549-ből származik. A 322. lapon már jellemeztük e fordításokat egy pár szóval; itt csak azt jegyezzük még meg, hogy ezek épen olyan paraphrázisszerű átdolgozások, mint a milyenekkel eddig találkoztunk. Nagy Sándor, jeles tanulmányában, egyenkint is helyes ítélettel szól róluk, s midőn elismeréssel utalunk reá, ez által türelempróbáló hosszadalmasságunk is részesülhet némi mentségben.

I. X. Psalmus, megvan az 1590-dik évi énekeskönyv 106. lapján s ettől kezdve a Gönczi-féle gyűjtemény kiadásain keresztül, a reform. énekes könyvben a jelen századig. Nótájául a múlt század végén is Hartyáni Imrének *Háborusága Dávid királynak* kezdetű éneke van jelezve. Versfejeiben: MICHAEL STARIVS FECIT — olvasható. Schemájával először Szkhárosinál találkoztunk (5+5+6), annak VI. számú énekében (*II. k. 199. 457. l.*).

1. sorral vesd össze a XXXVII. ps. első sorát.

3. sorral vesd össze az ily kezdetű siralmas ének első sorát: *Keserves szível Magyarországbán mondhatjuk magunkról stb.*

4. s. kezdetét v. ö. a 34. sorral és XCIV. ps. 4. sorával. — E sorral megkezdődnek a Sztárai verselését annyira jellemző invariációk.

5. sort újabb kiadások így igazíták: *Miért előttem (miként nyomorgok!) elrejtezhén hallgatsz. Helyesebb volna: Miért éntőlem, mig én nyomorgok te rejtekben állasz.*

10. s. *Hányja ő magát.* V. ö. I. k. 320. l. — Katalin leg. 911. s. *Jó fiam, magad mit hányod?* — 3483—5 sor:

Az pogánok vígadoznak
 És öremökben tombolnak,
Önmagokat igen hányják. — Pesti G. CLIV

mese: De bolondság ki magát ilyen igen hányja.

10—12. sorral v. ö. Szkhárosi, Az Átokról 5—12. sorát.

13. s. *nagy-felemelte.* — Pesti G. X. mese: tanácsot ada neki, hogy *nagy-fel repillene* onnét.

14. *semminek véle.* — Lásd Dézsinél I. 311. s. (17. 284. lapon). — Pesti G. CLXXIX. m. Gyakorta kicsínek, kiket *semminek* gyanítanak.

15. s. szívéből *kivette* e. h. *kivetette.*

17. s. *sakmerőképen.* 25. s. *tolvajképen.* — XCIV. ps. 17. s. *számtalanképen.* — XCII. ps. 9. s. *csudaképen.*

18. sort v. ö. XXXVI. ps. 18. sorával.

22. s. *rakva.* — Máté 23. r. 25. v. és Lukács 11. r. 39. v. hasonló szókötéssel van fordítva Károlynál; Pestinél csak az első esetben, míg a másodikban a Münch.-codexxzel egyezően *telles* szó áll a *rakva* helyett.

26. s. *dagály* Molnár Alb. szerint: *furor, ira*; de olykor *zelus* és *invidia* is. Jord.-c. 68. l. haragudjék meg az én *dagályom* — mire haragszik az te *tagalyod.* — 722. l. bel telének *dagálllyal.* Ez utóbbi helyet Károlyi így fordítja: *bételének haraggal*; Félegyházi pedig így: *bételének irigységgel.* (Ap. csel. 5. r. 17. v.) — Lásd itt a XXXVII. ps. 26. sorában is. Geleji, A váltáság titka, II. 40. l.: *talám eddig kiforrott dagáljának mérge.* — V. ö. I. k. 328. l.

31. s. *nyomódja.* Lásd I. k. 222., 332. II. 321. III. 11. IV. 249. l. — Ehrenf.-c. 11. l. *fél lábadval nywmosál én torkomra es nywmotván másik lábadot vessed én számra, úgy hogy én torkomra és én számra nywmotván te lábaidval stb.* — Apor.-c. 51. l. *megnyomódod az oroszánt és a sárkánt.*

43. 47. s. *hitlen.* Lásd I. k. 316. lapját. II. k. 279. 311. l.

II. XII. psalmus, megvan Bornemiszánál a LXXXV. levélben; az 1590. évi én. k. 95., 1593. évi én. k. 308. lapján s így tovább. Elrontva Kájoni 2. kiadásában is a 495. lapon. Versfőkben Sztárai MIHAL. Nótája mind végig az maradt, t. i. a szintén Sztárai által fordított 34. zsoltár. Schema: 4 + 4 + 3, mit már Szeremlyéninél, Kákonyinál s Tinódinál (Eger) láttunk.

4. s. *többire* a mai *többyire* helyett még Molnár Albertnél is.

13. s. *Rovaszság.* Bornemiszánál így van nyomtatva, mi

emlékeztetne a XII. és XIII. századi s néha későbbi *Ruuo*z, *Ruo*z alakra; különben a müncheni-codex már *rau*az-t ír.

24. s. *ezentől*. Dézsínél is, lásd a 287. lapon. — Pesti G. Evang. *Soha te rólad valaki ezentől ne egyék*.

32. s. *megeresztvén*. E szót a régi magyar ötvös műnyelv többszörösen használta, például *feleeresztteni*, *eresztő viasz*, *feleeresztő festék*, stb.; Sztárai azonban a *megeresztvén*-nel aligha akart egyebet mondani ennél: *megolvasztván*.

37—40. sorból Dávid mentől kevesebbet ír, hanem a törökre és clerusra nem jó szemmel néző Sztárai, — mint a többiek is — azokra fordítá.

III. XV. psalmus, megvan Bornemiszánál a CCXXXIII. levélén; az első unitárius én. k. 217. lapján; az 1590. évi én. k. 109. s az 1593. évi én. k. 321. lapján; a második unitárius én. k. 570. lapján, stb. Kájoninál (497. l.) szintén elrontva, de nem annyira, mint az elébbeni. Versfőkben: STARINUS IL. Schemája az elébbenié.

1. s. *olyatén*; 35. s. *ilyetén*.

8. s. *igy jól* helyett nem fordul elő *igyól*; holott a 84. lapon, a XXVIII. zs. 15. sorában *igyól* áll. Lásd a 290. lapot.

9. s. *álmélkodás* helyett az 1635. évi Gönczi-kiadásban már *álmélkodás* áll. Lásd: LXIV. zs. 42. és LXV. zs. 221. sorában is.

17. s. *Jó életben az ki magát foglalja*. — Érdy-c. 11. l. *foglallyátok magatokat lelki jószágban*.

23. s. *nem ad helt*. XXIX. zs. 18. s. *mert azok helt adnak*. XXXII. zs. 4. s. *helt nem adnak*. V. ö. a 287. lappal.

IV. XXIII. psalmus, megvan az 1579. évi (Debreczen) én k. 69. lapján; Bornemisza LXXXVI. levelén; az első unitárius én. k. 222. lapján; az 1593. évi én. k. 237. lapján; a második unitárius én. k. 577. lapján, stb. Kájoninál (498. l.) a 9-dik strófa híjával; különben az 1579-dik évi kiadással leginkább egyező szöveg. Versfőkben: STARAI MIHÁLY. Nótája: *Néktek emlékezem* stb.; azaz Nagy Bánkai Mátyásnak 1560-ban írt Hunyadi János historiájáé (IV. k. 27., 273. l.). Ugyanazért, ha ezt a nótajelzést magától Sztáraitól származottnak tekintjük, akkor ezt a zsoltárát ő csak 1560 után szerezhette.

4. s. E sor második része az 1579. évi szöveg szerint: *minden hív keresztyénnek képében*.

7. s. *hozzá hallgat*, a Katalin-legendán kezdve gyakran előforduló kifejezés. V. ö. I. k. 314. l. Tinódi is többször hasz-

nálja. — Pesti Gábor ezt: *sequere consilium meum*, szótárában így fordítja: *hallgass hozzám*. Lásd alább is gyakran.

8. s. *élés* helyett *élet* áll az 1579. évi kiadásban.

9. s. *fűvein* helyett *fűvével* ugyanott.

12. s. *tanyitótól* helyett *tudomántul* u. o.

20. s. 1579. kiad. szerint: *Méltatlanságomhoz az ő szent fiáért igazságát mutatja*.

26. s. u. o. *hiveidet* helyett *népeidet* áll.

31. s. u. o. *Megvigasztalsz engem, mindenkor megadod bőrséggeled*.

33. s. u. o. *ő gyarlóságától megszabadítál* helyett: *halandóságátul megszabadítás*.

36. s. u. o. *mikoron véghez viszem* helyett: *mindenkor helyhez-tetem*.

39. s. u. o. *életemben csak te benned én bízom* helyett: *életemet én csak te reád bízom*.

V. XXVI. psalmus, megvan az 1579. évi én. könyv 187. lapján; ezen kívül csupán a XVII. századi kiadásokban találjuk meg. Mivel azonban a versfőkben olvasható MICHAEL FECIT, az egy Tuba Mihályon kívül, sem Siklósi Mihályra sem Végkecskeméti Mihályra nem vonatkoztatható s mivel a következő XXVIII. Psalmus MICHAEL-je alatt, a hagyomány szerint, szintén Sztárai értendő: a Sztárai verselését jellemző inversióknál fogva, ezt is ide soroztuk. Schemája egy a XII. és XV. zsoltáréval.

16. sort vesd össze a 38. sorral és a XXXII. zs. 47. és a XXXIV. zs. 28. sorával.

VI. XXVIII. psalmus, megvan Bornemisznánál a LXXXVIII. levélen; az 1593. évi én. könyv 333. lapján; Kájoninál, az 500. lapon. stb. Schemája: 4 + 4 + 4 + 2. Szkhárosi is erre írta 1547-ben «Az átokról» című versét (II. k. 207. l.).

VII. XXIX. psalmus, csak a Göncziféle XVII. századi kiadásokban van meg. Versfejeiben: STARAI IAHAL olvasható, a mi csak szövegromlás folytán állott elő. Schemája: 6 + 4 + 6. Ha a nótajelzés eredeti, akkor Németi Ferencz, tokaji kapitány éneke nótájára szereztetett, melyet még ma is énekelnek a reformátusok.

2., 11., 20. s. *villámás*, mint a régibb nyelvben rendesen. V. ö. a 286. lappal.

3. s. *mennyűtő kő* régen szintén így a mai *mennykő* helyett. V. ö. a 281. és 286. lappal. — Pázmány már préd. 683. lapján ezt

írja: Tudjuk, hogy a *Meny-kő* tüze sokszor megolvasztja a szablyát.

16. s. *szökdöcsöl ma szökdécsel.*

26. s. *Az nagy álló fáknak ő ágait leszegdeli.* — Bécsi-c. 227.

1. *pásztor vagyok én szegdelvém szederjfákat.*

VIII. XXXII. psalmus, megvan az 1590. évi én. k. 112. lapján; azon innen csak a XVII. századiakban. Versfőkben STARINVS DE IUSTO. Nótája, mint jelezve is van, a XXIII. zsoldtáré.

4. s. *ellent tartnak.* Sylvesternél (II. k. 139. l.): *Az nyeresigre való gond ellent tart az íginek.* Pázmány is széltére használja.

11. s. *Az ő bűneinek megisméretiből.* Így olvassuk Nagy Bánkainál (Hunyadi 179. s.): *Magyari uraknak az megmaradéka.*

21. s. *Nagy vesztegléssel.* Kulcsár-c. 71. l. *merth vezteglék.* — Károli: *én mikor veszteglenék.* Vulgata: *quoniam tacui.* V. ö. I. k. 292. l. — Alább a 119. lapon Sztárai írja, hogy: *veszteg hallgata.* 129., 130. l. *Légy veszteg; vesztegjetek.*

37. s. *Ezért minden szentek tehozzád folyamznak.* Kulcsár-c. 71. l. *Azerth folyamyk the hozyad mynden zenth.* — Károli: *Azért könyörög neked minden szent.* — V. ö. XCIV. ps. 68. s.

IX. XXXIV. psalmus, megvan Bornemisza XCII. levelén; az 1590. évi én. k. 27. lapján; az 1593. évi én. k. 313. lapján stbi. Kájoninál az 504. lapon. Versfőkben: MICHAEL STARINVS FACIEBAT. Schemája egy a XII., XV. és XXVI. zsoldtárával.

7. s. *azt örvendem.* Lásd: I. k. 236. lapján.

11. s. *Vélem öszve.* V. ö. a LXXIV. ps. 5. sorával. Lásd: I. k. 317., 352. lapján. Kulcsár-c. 76. l. *Ees velem ezwe nagyohatok en vramath.* Ehrnf.-c. 155. l. *el sem hagyja sonha adeglan myglen veletekuel ewzuen ez kutbalol ky hoza.*

15. s. *azontól.* A 287. lapon az *ezentől*-t jegyeztük meg.

X. XXXVI. psalmus, megvan Bornemisza XCIII. levelén; az 1590. évi én. k. 30. lapján; az 1593. évi én. k. 292. lapján stb. Versfőkben: STARINUS FACIEBAA. Schemája egy a X. psalmusával.

6. s. *megaránzottam.* Ozorai Imrénél olvassuk: *Ah pap jámbor elmegyen vala, meg aránza vala menyivel meg írné azokat.*

26. s. *Velek egyembe.* Itt, szintén Sztárainál a 116. lapon: *Én vélem egyemben.* Lásd: I. k. 295., 317. l. — *barmoknak örvöket.* Ez csak Bornemiszánál olvasható, míg Gönczinél *örvöket* helyett *élteket* áll. Ha az *örvöket* nem sajtóhiba, a mi nem valószínű, az

esetben jelentése csak: *nyáj*, csorda lehet s majdnem bizonyos, hogy az ezt jelentő török *szürü*-vel hasonlítandó.

27. s. *áldomás* = áldás. Épen így a XXXVII. zs. 83. és LXV. zs. 43. sorában. Lásd: I. k. 324. l.

31. s. v. ö. a XXXII. ps. 37. sorával.

XI. XXXVII. psalmus, csak a XVII. századi énekes könyvekben maradt fen. Versfejeiben: MICHAEL STARINVS KONTRA MAGNUM ORABAT. — Schemája a XII., XV., XXVI. és XXXIV. zsoltáréval egy.

22. s. *Ne zúgódjál*. Lásd: I. k. 324. l.

34. s. *Együgyűvek*. Bécsi-c. 31. l. *alázatosaknak és együgyűveknek*.

101. s. *Úgy leseli az hamis az igazat*. — Debr.-c. 25. l. *Az nömös embör, miért hogy tudja vala hogy sok helyön leselnéje őtet*. — Ehrf.-c. 41. l. *lesezi vala és lesezven*.

121. s. *mellőle elmúltam*. Illyés és Ákháb 263. s. *mellőle múltán*. Pesti G. Evang. 82. lev. *Ees el akarya wala ewket mulnya*. Lásd a 287. lapon.

XII. LXIV. psalmus, megvan Bornemisznál a CVII. levélen; az 1590. évi én. k. 116. lapján; az 1593. évi én. k. 318. lapján stbi. Csonkán s elrontva Kájoninál, 519. lapon. Versfőkben: MICHAEL STARINVS. Schemája egy a XII., XV., XXVI., XXXIV. és XXXVII. zsoltáréval.

6. s. *Tarts meg* régiesen, *Tartsd meg* helyett.

9. s. *titok tanács*. Lásd I. k. 335., 361. l. Alább a 211. l.

20. s. *csak egy szálnyé sem félék*. Ma: *szálnyira*. XVI. s XVII. századi vitázó theologusaink gyakran használják. Itt ugyancsak Sztárainál a 116. lapon: *Egy szálát se félj te*. Háromszéken: *«Szálnéba, annyi mint: szálnyiban vagy szálnyit vagy szálát (p. o. sem hibázott. (Magy. nyelvészet. 1861. 208. l.) Hasonló az, a mit Tinódinál (Szegedi veszed. 146. s.) olvasunk: Az császár erejét egy csöppné (csöppnyire) sem félék*. Különben Sztárainál (Illyés és Akháb 462., 562. s.) ezt is olvassuk: *Egy szálát se félj te, egy szálát se féltek*. Lásd még: 233., 235., 238. lapon is.

XIII. LXV. psalmus, megvan Bornemisznál a CVIII. levélen; az 1590. évi én. k. 98. lapján; az 1593. évi én. k. 316. lapján stbi. Elforgatva Kájoninál, 520. lapon. Versfőkben: STARINVS FECIT S. Stróphái tizenkét-tagú sorokból állnak; a sormetset meg van tartva.

6. s. *sentelet* = sanctificatio. — Bécsi-c. 31. l. *hogy te házad*

te szenteletedben maradjon meg. 226. l. Izraelnek szenteleti megpusztoltatnak.

31. s. *Tengernek habjai azzal szállítatnak. — Apoc. 78. l. felmagasztatot ő haba, fel mennek mennyekiglen és le zálnak mélségekiglen.*

XIV. LXXIV. psalmus, megvan az 1590. évi én. k. 118. lapján; s a XVII. századiakban. Versfőkben: STARINVS. — Schémája a X. és XXXVI. psalmusokéval egy, csak hogy itt a stróphák két sorból állnak.

XV. XCII. psalmus, megvan az 1593. évi én. k. 337. lapján; s a XVII. századiakban. Megcsönkítve Kájoninál, az 528. lapon. Versfőkben: MICHAEL STARINVS. Schémája egy a XII., XV., XXVI., XXXIV., XXXVII. és LXIV. zsoltáréval.

XVI. XCIV. psalmus, megvan a XVII századi én. könyvekben s elferdítve Kájoninál, az 529. lapon. Versfőkben: MICHAEL STAINVS CONTRA IMPIOS. — Schémája egy a X., XXXVI. és LXXIV. psalmusokéval.

XVII. Hálaadás. Megvan az 1579. évi én. k. 130. lapján; az Akadémia Csonka én. k. 142. lapján; Bornemiszánál a LX. levélen; az első unitárius én. k. 458. lapján; az 1590. évi én. k. 190. lapján; az 1593. évi én. k. 25. lapján; a második unitárius én. k. 342. lapján, stb. Kájoninál a 465. lapon. — Schémája a LXV. zsoltáréval egy.

XVIII. Semmiből teremte . . . . Megvan Huszár Gál én. k. CXCI. levelén; Bornemisza XIII. levelén; a XVII. századi én. könyvekben a harmadik strophá hűjával. Versfőkben: STARINVS. — A stróphák első sora tizenkét szótag sormetszettel; a második tizenegy; a harmadik nyolcz. A rímelés nagyon szabálytalan s a kezdetben mutatkozó refrain szintén nincs végig megtartva.

XIX. Miatyánk . . . . Megvan Huszár Gál én. k. CXCII. levelén; Bornemisza XIII. levelén; a XVII. századi stb. én. könyvekben. Versfejei: MICHAEL. — Stróphái hét-szótagos hét, rímelő sorból állanak. — E két ének után, Huszár Gál ezt írja énekes könyve CXCI. levelén: Vadnak kezünknel több dícséreték is a Christusnak születéséről, kiket mind ide nem akartunk írni, miérthogy a mint arányozzuk, némelyeket tudatlan emberek szerzőttek, kikkel a több jót is megrútítanak.

XX. Minden embereknek . . . . Megvan Gönczi 1635. évi kiadása 195. s az 1675. évi lőcsei én. k. 79. lapján. Versfejei:

MICHAEL. Hétsoros stróphái különböző hosszúságú sorokból állnak; csak az első tizenkét szótag; a második, harmadik s ötödik tizenegy; a negyedik s hetedik öt; a hatodik hét szótag.

XXI. Mennyi sokat szól . . . . Megvan Bornemisza XLIX. a. levelén; Gönczi XVII. sz. kiadásaiban stb. Versfőkben: MICHAEL STARINVS. — Schémája egy a XII., XV., XXVI., XXXIV., XXXVII., LXIV., XCII. psalmusokéval.

15. s. *Nem változik ezüsten.* — Tinódinál 288. l.:

Ifjú Móré László akkort foglylá esék,
Ki nem sok időre tőlök megváltozék;
Jó Dombai Mihál, Terek Tamás esék,
Kik oda levének, mert meg nem segéllék.

308. l.:

Kik közfűlök örök rabságban esnek,
Ki nem változhatnak, ők gyötrettetnek.

22. s. v. ö. az 50. sorral.

23. s. *Büneidből ki nem fejtezel.* — Apoc-c. 119. l. *Úr meg feith békózottakat.*

27. s. *fottig* e. h. fogytig, már a Katalin-legendából ismeretes.

30. s. *csűf* = *jocosus*, *scurra*, *histrio*. Tinódi gyakran használja, lásd III. k. 410. lapját. — Geleji, A váltás. titka II. 1137. l.: *a kik a mire magok nem érkeznének is, tsufokat, tsulfákat, asztali hazugokat, erővel tett bolondokat tartanak, és az asztal felett azokkal tsevegtenek, hazudoztatnak.*

31. s. *hamisolvák* mondását = czáfolják. Lásd a 241. lapon Cranmerus históriája címét s 144. sorát; v. ö. a IV. k. 321. lapjával.

41. s. *Roszas vagy te.* Szkhárosinál (II. k. 182. 229. l.):

Mit járna hát Krisztus ott a keresztfával,
Roszas seregével, pökdösött orczával. — —
Holt testre felvonszák rosszas, bűdös kápát.

46. s. *Kellemetes Istennek.* Lásd I. k. 298., 305. l. Debr.-c. 420. l. *hit nélkül lehetetlen kellemetössé lenni istennek.* Nagyszombati-c. 262. l. *Mikoron azt aléjtanád, hogy nekik kellemetös volnd, gyakorta ugy leszön, hogy ő tőlök inkább megutáltatol és megítélnék.*

XXII. Eleázár históriáját lásd a II. k. 317—324. és 477. lapján. V. ö. Nagy Sándor id. műve 35—37. lapjával.

XXIII. Sz. Illyés és Ákháb király. Megvan a Hofgreff-gyűjtemény *gs*—*ls* levelén, Csikei Istvánnak ugyanezen tárgyról szóló

éneke után (*l. II. k. 155—158 l.*); Bornemisza én. k. CCXCII—CCC. levelén; Decsi-codex 116—140. levelén; Lipcsei-c. 54—62. levelén. Külön kiadásai közül három maradt fenn, u. m. Debreczen 1574. — Ugyanott év nélkül a XVI. században. — Ugyanott 1619. — Megjegyzendő, hogy Bornemisza szövege s utána a Decsi- és Lipcsei-codexé, valami rímkedvelő ember által igazgatva van; mi a Hofgreff-gyűjtemény után közöltük, mely eredetinek látszik. Hofgreffnél található hangjegyeit eredetiben, megfejtve és átírva kiadta Mátrai Gábor, Magyar Énekek Dallamai 28., 29. lapján, hol azt is megjegyzi, hogy Kákonyinak 1544-ben szerzett Eszter historiája felett ugyanazon hangjegyek állván, e dallamot aligha Sztárai szerzette. — Az énekbe foglalt történet olvasható Királyok I. könyve 17. részében. Versfejeiben: MICHAEL STARINVS áll, s azontul nincs értelem. Strópháit négy tizenkét szótagú sorból alkotá a szerző s bár a rímre kevés gondot fordít, mégis a jól megtartott sormetszet, el nem nyújtott párbeszédnek s elég gyors elbeszélés, együtt véve megfoghatóvá teszi, hogy e különben is minden időben érdekesnek talált bibliai történet ezen előadása, kedvelt olvasmány volt a XVI. s XVII. század folyamán. Az akkori időbeli dolgokhoz való hasonlatosság, mi a címbe érintve, az ének vége felé meg ki is van fejezve, még kapósabbá tehetette az ilyen vonatkozásokban gyönyörködő magyar közönség előtt.

20. s. megszáraztaték. Az 502. sorban: szárazzá tevé.

34., 43. s. *vider*. Ma is hangzik így a *veder* némely erdélyi vidéken. Münch. c. 171. l. *veder*. Érdy c. 74. 75. l. *vyder*. Bornemisza *veder*-nek nyomtatta. — Geleji, Titkok titka 61. l. *Ezentől teneked a tseberből vederben hágunk! mindjárt, várjad tsak*.

53. s. *megbetegvék* mind Hofgr. mind Bornemisza.

54. s. *Halálra kórjula* stb. Born.: *halálra fordula*. — Debr. codex 149. l. *Ennek utánna halálra kórula*. 159. l. *a fáracságból megkórula s kevés napoknak utánna kih mulék ez világból*.

60. s. *Vesd össze* a 619. sorral.

70. s. *feszőle*. Virg.-c. 34. l. *iesus meg fezwluen vajjon*. — Érdy-c. 377. l. *in Romában jévök esmeg meg fezwlnöm*. Monda Péter: *uram ha esmeg megfezwltetöl? felele esmeg*. Monda Péter: *hát én megtérök, hogy te veled egyetemben meg fezoyleftsem*.

100. s. *Homlok leborúlva*. 204. s. *homlok esék*. — Abból, hogy Sztárai csak így írja, szinte bizonyos, hogy a 429. sor azon változata, mely Bornemiszánál olvasható (*hanyatthomlok*), nem Sztáraitól származik. V. ö. IV. k. 321. lapjával.

119. s. *Kinek imé előtt mostan imhon állok.* — Tinódinál (*Erdéli hist. 509. s.*) : No magyarok láták, után indulának.

132. s. *drabant.* 446. s. *darabant.* Lásd III. k. 426., 428. l.

155. s. *sok tar papoknak* = pilises, tonsurás pap. V. ö. az ének 198. sorával, hol a Bál-isten papjait nevezi így, továbbá 627. és utolsó előtt való sorával. Molnár Alb. Calvin Institutiója fordításában 1494. lapon írja : az főnek teteje azért *taroltassék meg* stb. Pázmány a kölesönt adja vissza, midőn Kalauza 269. lapján ezt írja : *mérészen kákognak a beretvált nyakú tar varjúk, a hitető és lélek-prédáló prédikátorok.* — Lásd alább a 222. lapon is.

166. s. *ugordálnak vala.* Molnár Alb.-nél : *ugordás* = saltatio. Tinódi is az *ugord* alakot használja, mint ma is az erdélyi legtöbb szójárás.

182. s. *ötöz* a régi nyelvben rendesen *öntöz* helyett.

194. s. *álmélkodik.* Hofgr.-nél így, míg Bornemisza *ámélkodik*-ot ír.

210. s. *Hét tromba.* Hofgr.-nél így, Bornemiszánál : *Hétszer is te.* A Decsi- és Lipcsei-c. Bornemiszát másolja. A *tromba* hihe-tően sajtóhiba a ma is használatos *izromba* helyett, mivel a szótagszám is csak ezzel van meg.

230. *hammas* e. h. *hamvas, hamus.* Komáromi Csipkésnél, Igaz hit, 255. l. Az írásban sem híre sem *hamma.* Épen úgy, mint a székely balladák közül Kőmives Kelemenné-ben : *gyöngé teste hammát ; — annak gyöngé hammát ; — az ő gyöngé hammát.* — Pázmány predikációiban (kegyes olvasóhoz 3. l.) írja : noha nem mondhatom ezeket a predikációkat hamar műnek, mely *hammas* szokott lenni stbi. — Sztárai *hammas pogácsáját* Páriz-papai *hamu alatt sült pogácsá-nak* (*panis focarius*) mondja ; Károli szén között *sült pogácsának* fordítja ; Káldi *hamuban sült kenyérnek.*

312. s. *megbúsula* helyett Born. *dúl-fül vala.*

395. s. *Egy sod ördög.* A *sod* szó ismeretlen. Az ördög régi könyveinkben leginkább *csalárd ördögnek* szokott íratni s ezért lehetne gondolni, hogy talán a *sod* értelme a csalárdnak felel meg. Sztárai alább (431. 467. s.) *bálvány-ördögöt* ír. Egyetlen hely, hol tudtommal előfordul, az egyetemi könyvtár 98. sz. XV. századi codexének 176. levelén a következő : *in ista cena dominus deus gloriosus apponit tres cibos preciosissimos, scilicet culpe remissionem, gratie collationem et glorie eterne promissionem, sic tamen quod et peccator tres cibos apponat, scilicet peccatorum contritionem, confessionem et satisfactionem, sed nunc multi sunt de natura ioculatorum sodh,*

qui semper volunt comedere de alieno et nunquam de suo. — A meny-nyiben a latin szöveg az evés fogalmát is össze látszik vele kötni, meg kell említeni a Székelységen s Nagykunsaágon divatos szodé szót is, mely falánkot, mohót, torkost jelent. (Krizsa, Vadr. szótár. — Ny.-őr III. 230. l.)

425. s. *mentől nagyobb fia.* Kat. leg. 1114. s. *Hogy mentül kússebb szolgálom.* V. ö. I. k. 322. l. — Dobainál 135. s. *Sőt még azok közül mentül kissebbikkel.*

429. s. *lám egyszer leesék helyett* Born. *hanyatt homlok esék.* Lásd a 100. sorra tett jegyzést.

432. s. Bornemisánál: *Értenék meg tüle mit mond életihöz.*

474. 484. 494. s. *ittegyen.* A codexek ezen ismeretes alakját, párjával az, *ottogyannal* (lásd itt a 652. sorban s alább a 221. lapon) együtt XVII. századi íróink is széltére használják p. o. Molnár Alb., Geleji stb.

535. s. *dögös* = pestilens, pestifer. — Dobainál, 149. s. *Dögös körságomban fekvén közöttetek.* Szkhárosi, Átok. 35. s. *Nagy hévséggel, hidegséggel és nagy dögösséggel.*

538. s. *sómillye* = sótartó. Monár Alb. nemesak ezt hozza fel, mint a *salinum* magyar nevét, hanem külön a *millye*-t is, mely szerinte *piris*, *theca*, *salinum*. Calepinus magyarja nem ismeri s XVI. századi s későbbi összeírásokban sem fordul elő. Szinte bizonyosnak látszik, hogy a *salzmühle*-ből formáltuk, noha az *só-daráló*. A nagykörösi regestrumok ezt *sóörmény*-nek mondják a XVII. században. — *Tömjénmillye* = Weihrauchbüchse — ma is.

561. s. *barmól* = barom módra. Monoszlai Andr. Apologia 397. l. *Luther Márton szabadságot enged az keresztyén asszonidálatoknak, hogy hiteket megszegrén akárkivel barmul, törvény kívül ölgyűljenek*

613. s. *kerengeti vala.* Lásd I. k. 305. lapján.

629—640. s. A Ferdinándra és Fráter Györgyre vonatkozó három stropha csak az 1574. évi kiadásban van meg; a többiből, valamint Bornemisánál s az ezt másoló Deesi- és Lipseicodexek szövegéből is hiányzik.

XXIV. *Comœdia de matrimonio Sacerdotum.* E töredék, (csupán a Dív 1. 4. és 5. levele van meg s ezen végződik) mely valamikor könyvtáblából került elő, már 1854 előtt Toldy Ferencz birtokában volt. Magyar költészet története első kiadásában (I. k. 193. l.) ennyit mond róla: «egy prózai satira a katolikus papok nótlenségét gúnyolja beszélgetés alakjában.» Csak mikor a «Comœdia de Sacerdotio» egyetlen példánya előkerült, akkor

látta, hogy a két munka mindegyike Sztáraitól származik, s 1868. július 27-én ismertette őket az Akademia I. osztályának ülésén. (*Értekezések 1867 — 69.*) A kettőt együtt látva, lehetetlen is azonnal fel nem ismerni közös eredetöket. A szereplők azonosságán kívül, e töredékből is kitetszik a szerzőnek egy nyomon haladó okoskodása, egy célra törekvése, a hatni akarás hitvitató eszközeinek hasonló alkalmazása. Ezeken kívül még «Az Igaz papságnak tiköre» kezdetén valóságos hivatkozás történik a papok házasságára, hol Borbás bíró e kérdést intézi Antal bíróhoz: «ismég nem tetszik-e tenéked a papok házassága?» mire Antal bíró ezt feleli: «De immár azt igazlanám, mert az Isten szerént vagyon, de nagyobb dolgok kezdenek annál lennyi.» — Itt az epilógust ezzel kezdi a Gyermek: «Tisztelendő uraim! hallotta kegyelmetek a veteködést, mely volt az uraim között az Úristennek szent szerzése felől, az igaz házasság felől stb.» Borbás és Antal szóváltása világosan erre céloz. — Amott az első actus végén (221. l.) mondja Antal Borbásnak, «jér vonjuk *ismég* szembe őket (a papokat) az vikárius eleibe, és ottogyan szóljanak osztán, ha mit tudnak szólnyi.» Toldy ezt, valamint alább (222. l.) Böröczknek ezen szavait: «nem akarnám, hogy *ismég* fejemre bizonyítanának a breviárból» — szintén e töredékre vonatkozó célzásnak tekinti. — Volt e Sztárainak még egy harmadik comoediája is, mint Toldy gyanítja, de nem vitatja? — állítani nem lehet; de hogy e kettőnek nyelve is egy szerzőre vall, az kétségtelen.

137. l. az uraim megosztóznak az apáczákkal. Ma: apáczákon osztóznak. Ének Pannonia megv. 127. s. *Az fékével kaszások osztóznak.* Lásd erre a jegyz. I. k. 241. l.

138. l. A *hiszem, bizony, bátor*, párbeszéd-élénkítő szavaknak hasonló használatára több példát látunk Az Igaz paps. tikorében a 221 — 227. lapon.

Bizony jó, de én annak előtt stb. v. ö. a 238. lapon ezzel: *Úgy vagyon, de bizony én stb.*

Ag eb. Fordult már elő Tinódinál, Ilosvainál. — Pesti G. 92. meséjében tulajdon értelmében használja e kifejezést. Lásd itt is alább a 225. lapon.

Összevetendő még Antal és Borbás bírónak a két darabot befejező beszédmódja.

139. l. *tetetes* = látszó, külső; képmutató. V. ö. II. k. 440. l. — Ekt. 98. sz. codexe 399. levelén olvassuk: *justitia eorum erat*

simulatoria *kepmutalo auagh tettetes*. — azoktól megválva. Kat. leg. 123 sora:

Megválva nyilván csak attúl
Ha ki tartatnék kórságtúl. —

Lásd erre a jegyzést: I k. 313. lapján. — Margit leg. 214. l. az sororok hetvenen voltanak, *szolgálóktul megválván*.

XXV. Holofernes és Judit asszony hist. — Megvan a Hofgref gyűjtemény *ns* — *qs* levelén; Bornemisza Én. könyve CCCVII—CCCXIII. levelén; Lipcsei cod. 62 — 69. levelén; Lugossy-c. 61—69. levelén. — Hofgrefnél az utolsó strophában Taryay Mihál-nak Bornemiszánál Starai Mihály-nak van nyomtatva a szerző neve; kétségtelen azonban, hogy a Tarjai név csupán olvasásbeli vagy sajtóhibából származott. Az ének Hofgreffnél található hangjegyeit eredetiben, megfejtve és átírva kiadta Mátray Gábor id. m. 32. 33. lapján, hol azt is megjegyzi, hogy az 1546-ban szerzett Eleázár historiája felett ugyanazon hangjegyek állván, ezek nem Sztárai, hanem Eleázár ismeretlen szerzőjétől származnak. Mint-hogy azonban a II. kötet 477. lapján általunk nyilvánított vélemény mellett Nagy Sándor. (id. m. 35—37. l.) még új okokat is hozott fel s szinte bizonyossá tette, hogy Eleázár szerzője sem lehet más mint Sztárai: a két ének közös dallamát csak Sztárainak tulajdoníthatjuk. Jegyezzük még meg, hogy Bornemiszánál is ez áll a Holofernes és Judit szövege felett: *Az Eleázár nőtája*. Az itt énekbe foglalt történet olvasható a Judit könyve című ó-szövevségi apokryphus iratban. Sztárain kívül még Tinódi is feldolgozta e történetet (*III. k. 237. l.*) — A stróphák két 13-as, egy 12-es és egy 7-es sorból állnak, mint Eleázár históriájában. A rímelés itt is csak olyan mint ott; rendszerint a negyedik sor visszatérő ríme az első és második sorral egyez, míg a harmadik csak szabad sor: azonban gyakran mind a négy sor összerímél, néha pedig egyik sem, olykor olykor pedig a harmadik sor épen közép rím kedvéért áldozza fel szabadságát. Sztárai után a két Szegedi, István és Gergely kedvelte e strópha-szerkezetet.

17. s. *mihelen* = mihelyt. — Debr.-c. 222. l. egy barátot lele, ki *mihelion* a töb fraterök imácságra aggyák vala magokat, *ottan* kimegyön vala. — Pesti G. CLXV. m. *mihelyen* hallom, futamásra kell dolgomat vennem. CLXVI. m. ezt *mihelyen* fulánkommal illetem, haljon meg *legottan*.

18. s. *siket füllel nem mülák*. Halotti besz. num igg ember *mulchotia* ez vermut. — Pázm. Kal. 191. l. hogy több dolgokat hall-

gatással mülassak. — Pósa-házi, Igazság istápjá, I. 294. l. Az útféleken való feszületeknek, nem szoktak süveget vetni. Mi is elmülunk a nélkül is azok mellett.

48. s. Nagy sok országokat — — mind *elbirtanak*. A kifejezés gyakori a codexekben, s költőink is használják. Tinódi (118. l.):

Az két porkolábnak köszön, ezt írja:

Temes, Maros két felét mind *elbirta*.

Zrinyinél XIII. én: Én birtam világot, s ő *birjon* engem el?

98. s. *megszikülének* = megszűkülének. Régen inkább *szüksöleni* vmi nélkül, később *szűkölködni* vmi nélkül. A *megszikülének* vmi nélkül nem igen fordul elő.

104. s. *szoméhal haljunk*. V. ö. I. k. 262. lapjával. — Kákonyinál, II. 296. l. Ne hagyná meghalni *szomjóhol* útában. — Tinódinál (III. k. 243. l.) *Szoméhsággal* sokan meghalnak vala. 245. l. Éhel, *szoméhal* most nagy sokan vesznek. — Érdy-c. 292. l. Az megfeszőltre mondom, hogy *ehel zomeehal kel meg halnod*.

127. s. *könyörgetitek*. Bécsi-c. 81. l. ez *igeckel könyörgeti* vala = his verbis blandiebat. — Debr.-c. 101. l. *csókolásával és szűzi tejével könyörgeti* vala őtet. Winkl.-c. 262. l. megállván oltalmazjad és örökké megtarcsad, *könyörgessed* és őrizjed.

129. s. *szerződőtök*. Molnár Albertnél már: *szerződöm* = transigo, paciscor. Itt ez a sor és a következő hasonló értelmet fejez ki s emlékeztet a régi írók által gyakran használt *szerzett nap* kifejezésre.

142. s. *inkábbban*. — Debr.-c. 208. l. holott is *inkábbban* elneheződvén, még sem szónék meg.

155. s. *Homlok leborúla*. V. ö. Illyés és Ákháb 100. sorára tett jegyzettel (350. l.)

168. s. *elburitád*. V. ö. a II. k. 455. lapjával. Tinódinál is többször.

191. s. *kenettel keneték*. A «*Patris sapientia*» fodításában is (I. k. 162. l.) *szent kenettel kenetik* = *conditur aromate*. Lásd az erre tett jegyzést. I. k. 345. l.

193. 476. s. *násfa*. Lásd a II. k. 398. lapját.

195. 477. s. *sólya* = solea. Münch.-c. 81. l. *sollackal saruztas-sanac meg*. Pesti Gábornál ugyanaz (Márk 6. 9.) hogy *sarujok sólya* lenne. — Pázm. préd. 29 a. l. miképpen a *bársony sólya* nem enyhíti a köszvény fájdalmát, a királyi korona el nem vészi a főfáját stb.

197. s. *Arany levegőkkel*. Ennek a münch.-c.-ben (31. l.) a

higy szó felel meg, mi az *inauris* régi magyar fordítása. Hogy az *arany levegő* magában nem *fülbe való*t jelent, legjobban megtetszik Monaki Erzsébet hozományának jegyzékéből (1630. febr. 8.), mely így kezdődik: «1. Egy aranyas *függő* kiben vagyon elegyes öt rubint és öt smaragd. 2. Más ugyan arany *függő* csillag formára csinált, kinek az alján három *arany levegő*, mindenesül penig apró gyémántokkal rakott. 3. Egy bokor *fülben való függő*, tiz gyémánt az kettőben». (b. Radvánszky, II. 253. l.) Az 1. és 2. számú *függők* alatt *násfát* kell érteni (v. ö. II. k. 398. lapját.) s csak a 3. számú alatt *fülbe való függőt*. — Az *arany levegő* egy jelentésű a Katalinlegendában (2751. s.) előjövő *lánna*-val, mi a latin *lamina*, német *Lahn* magyarítása és a *slog*, *islog*, *islangal*, (szláv ?) mely Baranyában ma is hallható s melyet a Tájiszótár *levengős tü*-nek magyaráz és a *pillangóval*. 1557-dik évi levélben: az *pyllago* huszonöt pénz árra — — — aran fanalat és az *pyllangot* (Lev. tár. I. 267. l.). Baranyában ma is *pillangó* = kerek réz- vagy ezüst lapocskák a menyecske fejkötőjén (Nyör. II. 184. l.) Háromszéken: *aranypili*. U. o. 521. l. Bornemisza Péter (IV. r. 600. l.) Ézsaias 3. részét fordítva írja: az úr elveszi az kari ékességeket, fékettőket, *levégőket* stb. Ugyanő írja (548. l.): ez tetszik énnekem az német asszonyokba, hogy fő népek is csak tiszta fejr varrást viselnek, nincs semmi *aranyas pillagó* köztök, kit az mi nemzetünk közt is az értelmes asszonyok követni kezdettek. — A *levégő* egyébiránt egy a *lebegő*-vel úgy is mint *aranyas levegő*, úgys mint *levégő ég* (*lebegő* = *levegő*. Ipolyvidéke. Nyör. III. 428. l.) — Pázmány, Préd. 130. lapján írja: A saskeselyű minden madaraknál fellyeb röpi; mikor azért az emberi látásnak czéllyán fellyül mégyen, ott *leveg* a tiszta égen. — «Geleji K. Istv. Titkok titka 315. l. Ő emlékezik meg a vízözönben a mély vizek hátán annyi napokig a setít szoros bárkában *levegő* Nóéről. Különben a *levégőt* még az Érsekújvári-cod. passiója köv. helyén is olvassuk: az kűre tötték Salamonnak zászlóját, kinek vasa érczből volt csinálván; és az kópja ötszegű volt és az végén volt egy *levégő* — — Az zászlónak lobogója kedig selyemből volt csinálván stb. — 1808-ban Váczon megjelent Falusi bormester 77. lapján: semmiféle *levengő* matéria nem látszik a borban.

204. s. *szemét megité* = megüté. Ma *szemet szúr*.

205. s. *terhelő* e h. *terhelé*.

297. s. *medgyünk* = mit tegyünk? Lásd alább a 233. lapon is kétszer.

317. s. *szól* regiesen e. h. *szólj*.

336. s. *Mennyet* e. h. *mennyit*.

357. s. *város virrasztó* Tinódinál város *örző*, mint itt is a 361. sorban. Lásd a régi magyar örkiállítást: *Justus Lipsius, opera omn. III. 310. l.* — *Bél. M. Notit. II. 433. l.* — *Clusuis Bellon. observation. lib. 3. 18. 440. l.* — *Ipolyi, Myth. 283. l. Beszterczébánya 116. l.* — V. ö. Balassa kiadás 240. lapjával.

363. s. *gyortya* e h. *gyertya*, mint ma is a székelységen.

377. s. *öl* e h. *él*. Ugyanúgy találjuk Csikei Istvánnál, Szabadkai Mihálynál, Dézsi Andrásnál. V. ö. *II. k. 448. 484. l.*

390. sort v. ö. a 155 sorral s a 350. lappal.

423. s. *bajra hínak*. V. ö. I. k. 329. lapjával. Prágai A. Fejed. serk. 605. l. hirtelen oltalom kívántatik az hirtelen *bajra hívás* ellen. — Káldi Gy. I. 357. l. Megengedte Krisztus, hogy az ő híveit *bajra híhassa* az ördög.

427. s. *alita* = véle.

442. s. *bolygóban esének*. Lásd: Istvánfi P. Voltér, 63. s. Szkhárosi, Az fejedelemségről 246. s. Kétféle hitről 19. sorát.

XXVI. *Historia de vita beati Athanasii*. XVI. századi (év n.) kiadásából csak két példány maradt fenn., kéziratokból nem ismeretes. Versfejeiben: MICHAEL STARINVS DE VITA DOCTISSIMI AC BEATISSIMI ATHANASII ALEKSANDRIAE EPISCOPI FIDELISSIMI CHRISTIANIS VNIVERSIS SED INPRIMIS HIS OPTMIS AC ORNATISSIMIS CIVIBVS TVLNENSIBVS VERITATEM EVANGELICAM PROFESSIS FIDELITER SCRIBIT ET CANIT EET SVAM INTERIM FORTVNAM SI LICET PARVA COMPONERE MAGNIS EANDEM ESSE OSTENDIT ET SVA EISDEM SERVITIA CVM SVMMA FIDE COMMENDAT. Stróphái egy rímbe végződő, négy 12 s egy 13 szótagú sorból állanak. Néha az ötödik sor is 12 szótagú. A sorok közepén a sormetszet meg van tartva. A ránk maradt egyetlen kiadás szövege felett, mint kiadásunkban is látható, ez áll: «Ad notam, Röttenetes bűn lám volt az fösvényység.» Ez Szkhárosi Horvát Andrásnak «Az fösvénysegről» című énekének első sora, mely énekről azonban meg kell jegyeznünk, hogy két első sora 11, többi három sora pedig 12 szótagból áll, és így alig hihető, hogy Sztárai erre a nótára szerezte volna a maga énekét. Más valakitől származhatott ez a téves nóta-jelzés.

Athanasius életéhez Sztárai, Joannes Aretinus művén kívül Ruffinust és Epiphanius *Historia Eccl. tripartitáját* is hasz-

nálta forrásul. Mint már említettük, mi nem mutathatjuk ki Athanasius életének ezen leírásából azon eseményeket, melyek Sztárai élete egyik vagy másik viszontagságához hasonlítanak; mivel azonban ő maga mondja a versfejekben, hogy «suam interrim fortunam eandem esse ostendit»; hinnünk kell, hogy főképen baranyai püspökségétől történt megválásának körülményeire czéllozhat. Sztárai már nem volt Baranyában mikor ott az Antitrinitárius mozgalom kezdődött, azért az arianismus alatt ezt nem lehet keresnünk. Minthogy a szerző magát Athanasius képében szerepelteti; Árius, Euzébius alakjában csak Meliust képzelhetjük.

41. 43. s. *Tartják Árriussal* — — *tartják a Krisztussal*. Szokottabb kifejezés: *párját tartják*. Szkhárosinál (Kétféle hitről 146. s.):

Jól ha mi megnézzük szerzetesek dolgát,
Kik a pápa zsoldján élnek *pártját tartják*.

46—75. s. v. ö. Ruffinus Lib. X. Cap. 14.

76. 84. 577. 632. 648. 718. 730. 855. s. *Döge Arriusnak* = vallásbeli tévelygése. Katalin legenda 3659. sora:

Hogy az *dögnek* főkélyével
És az tévelygésnek mérgével
Ötet lássuk *megdögletni*
És azért magát megöletni.
Mely *döget* tűrünk vala,
Isteninkért veszünk vala.

76—110. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. I. cap. 12. 15. és lib. II. cap. 5.*

82. s. *Levelét mindenütt elfoltatta vala*. — Bécsi-c. 66. l. elereszték a *leveleket a folyóktól*, kik minden vidék szerint *folosván* és kimenének a gyors *folók* a követeket elölkelvén. *Foló* vagy *folyó* = cursor. *folosván* = discurrentes. Székel Estvánnál, Crón. 219. lev. A király ezt halván nagy örömmel az urakhoz *foltata*, azaz futtata. Alexander püspök is levelét mindenütt *elfoltatta* azaz gyors *folók*, hívivők által küldözé. — Más már e szó értelme Pázmánynál, Préd. 683b. lapján: a szent lélek tüze nem színnel és külső tettetéssel változtattya embert, hanem szívét lágyittya és belső vétkét megemésztí. Ama gyilkosnak kardját megolvasztja; ama dús gazdag aranyát szegényekre *folytattya* stb.

88. 217. s. *tudományával, bölcsességével hanyakodik*, v. ö. a már többször előfordult *maga hanyás, magát hanyini* kifejezéssel.

106. s. *derékképen* = főképen, mi alább (122. s.) szintén előfordúl.

111—120. V. ö. *Hist. tripart. lib. I. cap. 21.*

120. s. *csendesség*. Lásd a II. kötet 449. lapját.

121—145. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. I. cap. 20.*

122. s. *megkorpázá*. Pósa-házi, A három kérdésre stb. 150. l. Mérészen dorgállya és korpázza a romai pápát stb. — Igazs. istápjja I. 379. l. A bizony dolog, ha ma Christus urunk tanítványival edgyütt a földön járna, *korpázná* a pápista papokat a sok emberi találmányokért. — Czeglédi I. Barátsági dorg. 456. l. Ha ma szent Ágoston élne így *korpázna* titeket. Comáromi C. György Pápastaság Ujsága 217. l. János püspököt igen sok helyen *korpázza*, feddi ezen dolog miatt. — Szerémi Györgynél is így találjuk Dózsa György mondását: *Korpázd ez bestiet* (63. l.)

139. s. *egy*-re lásd az I. és II. kötet szómutatóját.

140. s. *visszát von*. Lásd a II. k. 440. lapját.

146—155. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. I. cap. 21.*

164. s. *Isten s ember valván* = lévén, mint alább a 345. sorban. — Lásd az I. k. 269. lapját.

166—183. s. v. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 1. 2.*

178. s. *elől venni*. Nád.-c. 168. l. minekutánna feltámadandok, *elől veszlek*. — Félegyházinál: *elől veszlek titeket*. Károlinál: *előttetek megyek*. Ugyanaz a münch.-c. 101. l. *elől kellek tütöket*. — Ehrenf.-c. 15. l. *eleve veve feleletyt*. Debr.-c. 200. l. első az *elől vevő* isteni szeretet. Ez utóbbi idézetnek latin eredetie Temesvári Pelbártnál; *Primum amor dei praeveniens*. Melotai Ny. Istv. Agendája 255. lapján: Ha ki penig Agapának, szeretetnek lakodalmának mondaná, bizony dolog, hogy az olyan lakást mindenkor *előlvötte* (azaz megelőzte) az úrvacsorájával való élés.

184—190. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 7. végét.*

191—205. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 1.*

206—260. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 3.*

229. s. *Csavargó beszéd*. XVI. XVII. századi polemikus íróink sűrűn használt kifejezése. Matkó, Bányász cs. 171. l. *Csavar-gásra* ficzomodék. — Comáromi C. Gy. Pápastaság Újs. 235. l. Ekképen ötlöve hatolva s *csavarogva* forgott akkor is és kezdődött ez a nagy nevezet. — Czeglédi I. Barátságghy dorg. 96. l. hiában *csavarogott* az a Róka, mert majd csávában kél a farka. — Dávid Fer. Igaz vallástétel Hhh₂ l. *Czauarog* czac Caroli roka és karomkodial: Bizony meglátod hogy bőred még a czauába kerül.

261—310. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 2. 5.* — *Ruffinus lib. X. cap. 2.*

283. s. *szidalmatosság*. A Góry és Nádor-c. csak *szidalmaságot* ír, a bécsi-c. pedig épen *szidalmságot* (262. l.)

292. s. *eretnek pártolás* = e. *pártoskodás*.

298. s. *párti* = *pártján levők* vagy *pártosi* mint alább a 493. sorban.

319. s. *czebeskedic* áll az első kiadásban. E szót más irónál nem találom. — Hasonló Matkó, Bányász Csák. 112. l. lehetetlen a Sámba számárnak Isten hegyére *felczipikelni*.

326—340. s. V. ö. *Ruffinus, lib. X. cap. 5.* — *Hist. tripart. lib. II. cap. 9. 10.*

366. s. *igyemben* talán csak a verső kedvéért írva így e. h. *egyemben*, azaz *egyetemben*.

381—405. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. II. cap. 14.*

441—495. s. V. ö. *Ruffinus lib. X. cap. 9.*

480. s. *sok csalt kezde gondolni*. — Geleji K. István a Titkok titka előbeszédében Ariusról szólva, egyebek közt ezt is írja: Melly dögös értelemért az akori tudós tanítóktól a szent írásokból sürgettetvén, és erőlen érdekeltetvén, ravasz csellengésekvel élt és róka módon a *cselt* egyfelé is s *másfelé* is hányta stb.

481. s. *lépegeti* helyett *lepegeti* olvasandó, mi am. *fedezgeti takargatja*. Fekete Imrénél (II. 356. l.) olvassuk: Bőrrel főtől (a tőké) *belepedé*.

482. s. *előbeli igéjét*. Münch.-C. 136. l. lésznek az embernek utoli gonoszbak az *előbeliek*nél = erunt novissima hominis pejora prioribus.

496—570. s. V. ö. *Ruffinus, lib. X. cap. 14. 16.* — *Hist. tripart. lib. III. cap. 6. 7. 8.*

511. s. *Sok hazugságoknak az egyik*. Münch.-c. 51. l. Mongyad hogy e két fiamnak egyik. 116. l. azoknak sem egyikhez nem eresztetett. 118. l. így lőtt a napok egyikben. — Bécsi-c. 1. l. kiknek egyik hivattatik vala Orphának.

515. s. *hamis pörösi*. Pörös = vádló, felperes. — Matkó, Bányász csák. 247. l. Te lévén a Matkó peresse, vallyon megáll-e a te törvénytételed.

566. s. *csalatság*. Tinódinál sokszor találjuk. Káldi György-nél I. 29. l. Sem *csalatság*, sem kételkedés nincs Istenben.

591—670. s. V. ö. *Hist. tripart. lib. III. cap. 10.*

681—5. s. E czélzás ekkor (1557-ben) még csak a külföldi unitárius mozgalmakra vonatkozhatott.

686—710. s. V. ö. Hist. tripart. lib. III. cap. 12.

711—720. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 5.

721—735. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 8. 9.

736—785. s. V. ö. Hist. trip. lib. II. cap. 24.

786—810. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 2.

811—840. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 5. 6.

841—855. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 7.

856—885. s. V. ö. Hist. trip. lib. IV. cap. 23.

864. s. *elvakarodának*. Lásd Tinódinál is III. k. 399. l. — Matkó, Bányász csák. 7. 57. lapján.

865. s. *az dér nehéz a békának*. Pázm. Ötödik lev. elején is : *nehéz a dér az békának*.

882. s. *megtudakozék*. V. ö. I. k. 236. lapjával.

886—1015. s. V. ö. Ruffin. lib. X. cap. 17. 18. 19.

906. s. *sántál*. Sz. Molnár A. szótárában : Az ki sántával lakik, sántálni tanul.

909. s. *vélem öszvén*. Lásd az I. k. 317. 352. és itt a 346. lapon olvashatókat. A szlavóniai tájszólásban ma is megvan a *vélem öszve* kifejezés.

919—20. s. Sz. Molnár A. így jegyezte fel a példabeszédet : *Az ki urával pöröl Isten annak orvosa*. Más alakja neki : *a kinek ura pöröse*, Isten annak az orvosa.

946. s. *előve hozák*. Érdy-c. 526. l. Ennek bizonyosságára egy bizon példát hoz *előve*. — 593. l. szent Demeter *előve járulván* szabadon megfogák. 594. l. személ szerént *előve vonyák* szent Demeter vitézt. Alább itt a 237. l. *előve adod* olvasható.

961. s. *felreaskodának* = *felriaszkodának*. — Érdy-c. 340. l. És mikoron megakarnák mosni láták hát asszony állat : ottan *felreaskodának*, kezdének nagy kejtást tenni stb.

964. s. *vesztőt e h. vesztét*.

979. s. *fejével érné* = *fejével játszanék*, azzal fizetné meg.

1046—1110. s. V. ö. Ruffin. lib. X. cap. 20. — Hist. tripart. lib. V. cap. 17.

1111—1115. s. V. ö. Hist. tripart. lib. V. cap. 50.

1126—1140. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VI. cap. 1.

1136. s. *kezde kábálkodni*. — Czeglédi Istv. Barátsági dorgálás 300. l. Ne *kábálkodgyál* ezután effélét ! Balásfinál is, Tsepregi isk. 451. l.

1141—1145. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VI. cap. 4. 17.

1146—1150. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VI. cap. 2.

1151—1190. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VI. cap. 43.

1155. s. *nékik megtakarná* = iussit reparari templum. A *takar* szó Tinódinál is gyakran jó élé *élést takarit*, *betakarit* értelemben. Egyszer *takartat* = halottat temettet, mint ma is: *eltakarit* = eltemettet. (Eger 1447. s.) Itt: *ki takarit*, *tataroz* értelemben vehető.

1160. s. *rakására* = építésére.

1163. s. *Fefelyek helyett Sefelyek* olvasandó. A latin szöveg szerint: ad repurgationem faciendam argenteos hamos et cophinos et scaphas habuerint. A *scapha*-t jelentő *sefely* a német Scheffelből alakult.

1173. s. *elrekkenének*. Lásd I. k. 245. lapján.

1187. s. *sietetesség*. Lásd I. k. 297. lapján.

1191—1250. s. V. ö. Ruffin. lib. X. cap. 33. 34.

1237. s. *sebbel* — a mai *sebbel-lobbal* helyett.

1251—1260. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VI. cap. 47.

1265. s. *Luciperrel vacsorálnak*. Emlékeztet a népnél divatos fenyegetésre: *Úgy megüttek, hogy vacsorán éred Pilátust*; mint itt is a 239. lapon: *még im ma vacsorán érheted Lucipert*, *Judás doktorod* *dal egyetembe*.

1266—1285. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 1.

1285. s. *Isten hivataljának* = Isten hívásának vagy elhívásának (*vocatio*). — Pázm. Préd. írja: ha Isten *hivatalának* nem engedünk. — Sz. Némethi Mihály, Dominicái Elöljáró beszédében írja Szegedi Kis Istvánról, hogy: 1553-ban Békésre adaték *hivatala*. — Köleséri S. pedig Czeglédi Istvánról írja, hogy: minekutánna megházasodott volna, a tállyai szép virágzó Ecclesiában lőn *hivatala*. (Sion vára.)

1286—1320. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 3. 4. 6.

1321—1350. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 7. 8.

1351—1360. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 13. 14.

1361—1445. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 16.

1451—1470. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 27.

1471—1475. s. V. ö. Hist. tripart. lib. VII. cap. 36.

1492. 1556. s. *Új udvar* = vendégség, lakoma. Tinódinál, Ilosvainál sokszor előfordul.

1544. s. *Kikkel minket sátán ostrom ez világban*. — *Ostrom* e h. *ostromol* mint Tinódi, Erdéli hist. 1536. sorában *udvarnak* e h. *udvarlanak*. V. ö. a 292. lapon. a *vezérjen* alakra tett jegyzéssel.

XXVII. Comoedia lepidissima de sacerdotio. — Eredetijének egyetlen példánya gr. Apponyi Sándor tulajdona. Lásd a XXIV. számra tett jegyzést.

Ajánlás 5. sorában: *a szegin kiföldi plébánosok*. — Melius, Az szent Jánosnak tött jelenésnek magyarázatja 39. lapján írja: Hát ti valakik predikációt nem hallatok, az isten dolgaiban nem munkálkottok, hanem mint kotló tikok veszteg ültök, jáczotok, mint ime ráczok, *küföldiek*, isztok, tobzottok stb. Sz. Molnár Alb. már *külföldi*-t ír szótárában. — V. ö. a 214. 218. lappal, hol Sztárai *külső* helyett mind a kétszer *kiűsőt* ír.

7. s. *emberek nélkül igen szűkös volna*. V. ö. Kat. leg. 1649. sorával s lásd az I. k. 315. 325. lapját, valamint a M. Nyőr. V. 243. lapját.

211. l. *pilis* = tonsura. V. ö. a II. k. 461. lapján olvasható jegyzéssel.

u. o. *borzadt szakál*. Matkó, Bányász Csák. 181. Bizony *felborzadna* még hajatok is.

u. o. *sápolódik*. Lásd a III. k. 418. lapján olvasható jegyzést.

u. o. *tőkfejű Salamon bátyánk*. Matkó Bányász Csák 211. l. X út *Tőkfejű* írásában vévén eszében Hogsa Mátyás.

212. l. *igazlanám* = helyeselném. 222. l. *igazolják*. 225. l. *igazoljuk*.

213. l. *Minem* = vajjon, nemde? — Tinódinál is (233. l.) *minem eb vagyok én?* Lásd még IV. k. 271. lapján.

u. o. *tegetlen*, 224. l. *e tegetlen* = minap, e minap. Lásd II. k. 486. lapját.

u. o. *vesztegj* = halgass. — Érdy-c. 339. l. Monda az jámbor fejedelem: *vesztegjetek*.

u. o. *majd elsillyedsz*, 230. l. Jaj, hogy veszenk, hogy *sillyedenk*. — Veresmarti Mihály, Intő s tan. lev. 287. l. A mikor látják is *sillyedésöket*, pökik tenyeröket stb.

217. s. *meny* = menyecske. Istvánfi Miklós, Tar Benedek énekeiben is előfordult.

219. s. *tornikál*. Szabó Dávid szótárában: tornyikolok = kákogok, fecsegek. Ellenem azt tornyikollya. — *Kornykál* v. *kornyikol* inkább a gajdolásszerű éneklésről szokott mondatni. Különben a *k* és *t* a szó elején felválthatja egymást p. o. *köpní* és *töpní*. *köldök* Somogyban *tüdök*.

219. l. *megoldozat*. V. ö. a 345. lapon olvasható jegyzéssel.

220. l. csak *sajtárul* tud, avagy diákul. A *sajtár* szó a Kat. leg. 2054. sorában is előfordult:

Hogy mentül hitványb *sajtárunk*
És elvetett rossz diákunk stb.

Az erre tett jegyzésben (I. k. 328. l.) már gyanítottuk, hogy a *saitár* szó, a *zsoltárost*, *zsoltár éneklőt*, *karénekest* (psalmista) fejezi ki. Sztárai szavai után ezt még bizonyosabban állíthatjuk, s egyúttal idézhetjük Vásárhelyi Gergely Catechismusának is (1604. évi kiadás 261. l.) következő polemikus szavait: Efféle házasság hozzájok illendő, mert ők nem papok, igaz házasságok is vagyón, mert ők nem kötelesek Istennek szorgalmatosság nekül való tiszta szolgálatra, csak hirdetők és praedikátorok, mely tisztre minden *saitár deáknak* szabad úta vagyón, csak az pápát, barátokat, apácákat tudják káromlani, fő tanító doktor leszen, ha szinte hegedős, kocsis avagy hajdú volt is.

221., 225., 240. l. *fából csinált barátok*, *fa papok*, *váz papok*. Mindezek a kifejezések a némaságot, szótalanságot akarnák jelenteni, a mivel a reformáció hívei a nem prédikáló, csak miséző katolikus papságot szokták gúnyolni. A *fa-Jankó*, *fa-kép*, *fa-kutya*, *fa-Peti*, *fa-szent* csúfnevek nyomán jöttek szokásba. A *fa-szent* helyett Matkó, Bányász Csákánya 79. lapján már *fa-legénykéek és asszonykák felől* beszél. Veresmarti Mihály is említi Intő és tan. levele 244. lapján, hogy bálványozóknak, *fa-legényeket*, *szenteket imádóknak* volt szokás a katolikusokat csúfolni. Csúzi Zsigmondnál pedig (*Evang. Trombita* 73. l.) *fa-evángyelistá* is fordul elő. — A *váz* = *váz*. Molnár Albert és Pázmány *vász*-nak írja préd. 7. l. mint valami *vászszal* megijeszteti az gyermeket. 23. l. *ijegető vász*-nak tartották.

222. l. *Serbitelő könyv*. — *Serbitelő* helyett szokottabb a *berbitelő*, mely már Szkhárosinál jött elő s a székhelyföldön ma is élő szó. (Lásd. II. k. 455. l.). Itt alább Cranmerus históriája 417. sorában is: *birbitélnék*.

222. l. Csak *farkval sem csavarítás* s úgy is eljősz. — Virg. c. 55. l. Az farkas testének minden intésével, *farkának csavargatásával*, leppögetésével — mind azt mutatá és azt fogadá, hogy valamit akarna és neki mondana, azokat mind megteszi.

223. l. *fora innen*. Talán a mai *félre innen* szólásmód mély hangú alakja? A német *fort*- és *vor*-ból nem igen magyarázható ki.

224. l. *Kankó*. Úgy látszik, hogy a barátok csúfneve volt. Alább is előjön a 226. lapon.

225. l. az *ageb atyja* legyen farkas. — Mátyás király trufájában írja Székely Estván (*Krón. 219. lev.*) Király: Efféle *aghebet* nálunk holddal vetnek. Öreg ember: Nálunk is vetettek vala, de több ki nem kele benne az *ageb* atyádnál.

226. l. *hágsó-szökö-kankó*. A *hágsó*, *hágsó* és *háskó* szó ma is meg van különösen túl a Dunán s a székelyföldön. Jelenti azon ajtó helyett szolgáló rést, mely a kertkerítésen nem földig, hanem csak átléphető magasságig szokott nyitvatni, hogy gyermek és apró jószág ne könnyen juthasson át rajta. *Hágsó-szökö* = hágsón szökdelő, ugráló. V. ö. III. k. 183. 444. l.

u. o. *dolgunkat* (ügyünket) pápára *veendjük*. Cranmerus, 167. l. *vev* ü *dolgát* az *átkozott pápára*. A mai fellebbezés, *feljebb vitel* régi kifejezése. — Gregoriáncz Pál püspök írja 1557-ben: lássák tervén szerint az ti *dolgokat*, a mell tervént, ha valamellytek nem *igazolna*, tehát nem hosszú appellációval, hanem csak ottan y felsége személyére *vehesse*. (400 m. l. 255. l.)

o. u. *forgassátok* magatokat a *sütő-vassal*. — Dávid Fer. Igaz vallástétellel. Siiy l. Hogy az egy Isten a Három legyen, noha *igen vagy érötte a sütő vassal*, hogy megbizoniczad, az istennek ígéje soholt nem mondja.

228. l. *magá* = de, jöllehet.

229. l. *eb öröljön*. Moldvai Mihálynál *Eb köszönje meg tótoknak*.

230. l. *tikmon*. Codex-irodalmunk rendesen ezt a szót használja *tojás* helyett, mint a dunántuli köznyelv még ma is.

231. l. *Lássadsza*. 234. l. *Lásshatszsa*. 232. l. *Hozsza*. 237. l. *hozzadsza*. 234. l. *Eredsze*. — A XVII. század folytán is széltére használt alakok. Jord.-c. 509. l. *lássadze*. Pósa-házi, Igazság ist. I. 93. l. *számlálhattza* elő azokat a példákat.

235. l. Az itt előforduló 1559-ik évszám, nem a Comoedia szerzetetésének, hanem csak nyomtatásának éve gyanánt tekintendő, a mikor Huszár Gál még «óvári egyházi szolgál» volt. Hogy ezt az évszámot Huszár Gál tette a szerzetetés korábbi éve helyébe, nem csak abból bizonyos, hogy ő már 1560-ban Kassán volt predikátor, hanem a következő jegyzetből is.

236. l. Hol *ördögbe* vagyon az a ti pispektök. — Nem *ördögben* hanem *Erdélyben*. — Ez a szójáték azon egyháztörténeti tényre vonatkozik, melyet már e kötet 269. 270. lapján említettünk. Kálmáncsehi Sánta Márton püspökségére czéloz, a ki 1556-ban Petro-

vics Péterrel, pártfogójával együtt időzött Kolozsvárrt s részt vett az ott tartott vallásos vitatkozásokban. Ugyanazért a komédia iratása idejét is erre az évre kell tennünk, mert Kálmáncsehi 1559-ben már nem élt (mh. 1557 októberben.)

237. l. *elëve adod*. Érdy. c. 298. l. *Kelj felj és állj elëve*. — Virg. c. 141. l. ha az isteni beszéd *eleue* nem hozatik.

u. o. ne legyen *kardos*. — Pósaaházi, Igazság istápja I. 91. l. Nem is okos emberhez illik a szó felett *kardoskodni*.

238. l. *Kéremés*. E szó az Érdy. c. 169. 306. l. valamint Fekete Imrénél s Tinódinál (III. k. 404. l.) *kérelmés* alakban fordul elő; míg a Nagy-Szombati- és Nádor-Codex, Pázmány stb. Sztáraival együtt *kéremést* ír. A Thewrewk. c. 52—59. l. mindkét alakot használja.

u. o. *apol* = esókol. Lásd az I. II. III. kötet szómutatóját.

u. o. *fölöstökömbé*. Trombitás Balázs írja 1554-ben: ez éjjel éfféltül fogva *felesteken* korig. (400 m. l. 141. l.)

239. l. *Luciper*. A codexekben is többnyire így találjuk.

u. o. *óvcson* ma: olcsón, vagy ócsón. Emlékeztet a Halotti beszéd ezen helyére: *kinec odut hotolm ovdonia* es ketnie. hug *ovga* stb.

u. o. az nagy *verőt*. — Ezen tiszta magyar eredetű szavunkat már végkép kiszorította a használatból a német származású *pöröly* s a szláv *kalapács*. — A Nádor- és Winkler-Codexeken innen Pázmánynál is gyakran található, valamint Molnár Albert szótárában.

XXVIII. História Cranmerus Thamás érsekről. Egyetlen példány maradt fenn, 1582-dik évi Debreczenben megjelent kiadásából (Szabó K. *RMKvtár* 194. sz.) E példány ma a British Museumé, melyet Buttler D. Ede. az Akademia és Kisfaludy társaság külső tagja betűről-betűre lemásolván, lehetővé tette, hogy e kötetben Sztárai ismeretes műveinek teljes gyűjteményét adhatjuk. Szövegünk czíme a nyomtatvány címlapján olvasható, melyen még ez is áll: *Starai Mihály által enekben szeresztetet. Debrecembe, Nyomtatott Rodolphus Hoffhalter által. 1582. Esztendeben.* Versfejeiben: MICHAEL STARINVS DE VITA THOMAE CRANMERI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS FIDELISSIMI PERPETVAE MEMORIAE ERGO FIDELITER FECIT. — Az 1556. május 21-én kivégzett Cranmer érseknek közönségesen ismert történetét négy év múlva, 1560-ban Laskón foglalta énekbe Sztárai. Hat-soros strópháit 14 szótagú rímes sorokból alkotta, azon-

ban a 4. és 6. sor csak felényi, t. i. hét szótagból áll. Ez által a stróphák utolsó része, az egymást gyorsabban követő rímekkel élénkebb hangzásúvá lesz; míg a hosszú sorokat a rendesen megtartott sormetszet teszi könnyebben olvashatókká. Az elbeszélés röviden, folyamatosan adja elő a történetet, úgyhogy az ének-szerző tehetségének hanyatlására épen nem lehet belőle következtetni.

1. s. *ötvenhatában*. Szokatlan s azért is nyomtatási hibának vehető, mivel már *ötvenhatban* is egy szótaggal hosszabb a kelleténél.

2. s. *tengernek szigetében*. Mesék, ráolvasások szövegében máig előforduló kifejezés. Sztárai a 100. lapon is használja.

49. s. *Tudó nagy eretnekül*. Pázm. préd. 1210. l. *tudó dolog* az, hogy az igazmondás gyűlölséget szerez.

83. 209. s. *igen tétőázának*. — Bécsi-c. 168. l. láttyák vala ötöt a vének egy minden napon bemenette és *testoua* járatta. — Pósa-házi, Igazság Istapja 228. l. a próféták írását roszzsul tekernék *tétova*. Sztárainál a 85. 154. lapon: *téstova hánnyja*.

211. s. *Czirkáló*. Molnár A. szótárában *tzirkálom* am. Inquiro, disquiro, lustro. Pázmány, pred. 209. l. eléb igen *megczirkálák* és vizsgálák. — 1555 ben írja Ibraliom bek Magyar Bálintnak: tudakozol rólam ki vagyok és ugyan *czirkalz*, mit *cirkálz* ellien igen. mi nem *cirkállók* ekképpen az magyar urakat és vitézeket mint *kegyelmed cirkállia*. Thewr.-c. 174. l. oly dolog ám a lölki ismét, hogy mint egy *czirkálló* avagy *őrálló*.

231. s. *jól tudja vala ihát*. Ha az *ihát* nem nyomtatási hiba, akkor *ih, inh, joh* szóval van dolgunk, melylyel már az első kötetben találkoztunk. Az értelem volna *jól esmeri vala szívét, szíve szándékát*.

285. s. *zajának* talán csak hibásan nyomtatva e h. *zajjának*. Egyébíránt Temesvári Pelbátrnál előjön a *zaya* madarnév a «garriendo.»

308. s. *felajtárok* (eredetiben: *felaitarok*). Ma inkább *fullajtár* hangzik. V. ö. M. Nyőr VII. 106. l.

319. s. *Érsekhez jüvélnék vala*. — Jüvél vagy jövé a jő-nek gyakorítója, mint jár, járál; néz, nézél.

367. s. *mindenive* = mindenüvé.

370. s. *indulás* = támadás, lázadás.

418. s. *tanácsok* = tanács urak, tanácsosok.

431. s. *pölöngér*. Bornemiszanál még: *prengér* és *perengér*. Verancsicsnál: (II. 49. l.) *perlengér*.

445. s. *riutolja vala*. Katalin leg. 2033. sorában is előfordul.

467. s. *torza-borza*. A *torzas-borzas-t* Szabó Dávid jegyezte fel a *torzom-borzzal* együtt. *Birzes-borzas* szakállról van szó egy mysteriumban (*Népk. gyűjt. I. 80. l.*) A *Borza* alak tudtommal ma már csak vezetéknév gyanánt ismeretes, de a *Berze* alak azonkívül, hogy szintén vezetéknévül szolgál, közbeszédben is *borzast* jelent. *Berze* mint név már 1211-ben előfordul. V. ö. M. *Nyőr II. 201. l.*

491. s. Minden ember azonnal érlette imádná. — Mintha csak a Halotti beszéd után íratott volna: *mend angelcut. hug uimaggio. noc erette*. A codexekbeli imádságokban, litániákban mindenütt előfordul, p. o. Peer.-c. 219. 357—363. l. — Thewr.-c. 36—41. l. Sztárainál itt a 144. lapon.

494. 571. s. *mezit fővel lábbal*. A Ehrnf. és münch.-c. még *mezeitelen-t* ír. Winkl.-c. 167. l. *mezeitelen lábbal*. Nád.-c. 195. l. *meztelen lábbal*. Molnár Alb. már följegyezte a *meztlábú-t*. A *mezt fővel* ritkán fordul elő. — V. ö. I. k. 260. l.

500. s. *béneimet* e h. áll *bűneimet*. — A Halotti beszéd *bun-e* helyett legtöbbször *bin-t* találunk a régiéknél, de *bén-t* nem igen.

505. s. *folyamok*. Rendesen *ik-es* ige.

554. s. *csalárdú*. Más írónál nem találom.

609. s. *özvegyek, menyek, szűzek*. V. ö. a 137. lapon ezzel: *szűz volt-é, házas avagy özvegy volt-é?* Istváni, Balassa s mások is gyakran használják a *meny* szót *menyecske* értelemben. A münch. c. egészen a mai értelem szerint írja 141—142. l. *meny ő napa ellen és nap ő menyé ellen*.

635. *eyyemben* e h. *egyetemben* igen sokszor található a régiéknél.

Ezzel bevégeztük Sztárai munkáira tett jegyzeteinket. Ez idő szerint nem ismerünk több oly irodalmi maradványt, a mi neki volna tulajdonítható. Szenczi Molnár Albert, Postilla Scultetica-ja 1070. lapján a magyarországi reformáció munkásairól szólván, ezt írja: «Magyarországban Sztárai Mihály, az melly soc Ecclesiákat reformált, praedikatorokat ordinált, és tulajdon kezével postillát írt eleikben és az sacramentomoc kiszolgáltatásának formáját leírta nekic.» — Ez állítás alaposságában alig kételkedhetünk. A kérdés legfeljebb az lehet, vajjon a tulajdon

kezével írt művek alatt kéziratban maradt munkákat kell-e értenünk, vagy nyomtatványokat? Szinte hihetetlennek látszik, hogy a kinek ennyi apróbb műve maradt fenn nyomtatásban, annak oly közhasználatra szánt ama munkái, maga vagy mások által ki ne adattak volna. Molnár följegyzése szolgáljon ösztönül a kutatásra!

SZÓMUTATÓ.

- a**geb 138. 225. 353. 365.
 áldomás 8. 22. 23. 25. 27. 28. 63.
     66. 68. 92. 95. 285. 347.
 alít 62. 67. 105. 113. 153. 164.
     195. 204. 205. 231. 284.
 alkhat 201.
 áll 51. 61. 289.
 állapik 124. 127. 151. 189.
 állat 169. 205.
 állat (fel-) 255.
 ámélikodik (el-) 26. 70. 79. 98.
     99. 100. 152. 203. 292. 344. 351.
 apáczamaró 226.
 apol 63. 69. 238. 292. 366.
 arányoz (meg-) 91. 346.
 arczúl 46. 288.
 árultatás, árultató 175. 187. 193.
 asszony-ember 145.
 azontól 88. 346.
- b**arimól 132. 352.
 bajra hív 153. 357.
 berke, -éz 17. 284.
 bír (el-) 141. 355.
 birbitél 255. 364.
 bolygóban esik 154. 357.
 bor-elköszönés 67.
 bosszút (meg-) 124.
 böcsüs 63.
 bőves 22.
 burít (el-) 10. 145. 283. 355.
 burul (le-) 44. 60. 66.
- c**sal 173. 360.
 csalárdú 260. 368.
 csalatság 14. 176. 284. 360.
 csavargó 164. 359.
 csebeskedik 167. 360.
 csel 360.
 csellengés 360.
 csendes-ség 161. 359.
 csép-szaggató 212. 234.
 csigged (le-) 51. 289.
- csúf 113. 349.
 czirkáló 248. 367.
- d**agály 76. 343.
 dagályosság 94.
 derék erő 51. 289.
 — sereg 45. 289.
 derhenő 284.
 dérrrel-dúrral 138.
 dög 159. 178. 179. 185. 358.
 döglet (meg-) 176. 181. 202.
 dögös 131. 352. 360.
- e**gybebeszél 199.
 egyembe 92. 116. 193. 197. 262.
 egyes 161. 166.
 eleve hoz 119. -ad 237. 366.
 előbéli 173. 360.
 előljáró 51. 289.
 előlvenni 163. 359.
 előve hoz 189. 361.
 engedelem 24. 28. 285.
 enyészt (el-) 10. 283.
 ennye 49. 55. 289.
 ereszt (meg-) 78. 344.
 erőlen 360.
 eskés 25. 285.
 estáp 64.
 ezentül 34. 78. 287. 344.
- f**a kés 67. 291.
 fa pap 221. 240. 364.
 falka 64. 67. 197. 291.
 fart vet 27. 286.
 fejtezik (ki-) 113. 349.
 felajtár 251. 367.
 felel (össze-) 168.
 fertelmes 42.
 feszöl 117. 350.
 foltába 198.
 foltat (el-) 160. 358.
 fol valamit 23. 285.
 folyamik 87. 92. 106. 203. 258. 346.
     368.

fora innen 223. 364.
 forgódik 67. 77.
 fottig 113. 349.
 fölöstököm 238. 366.
 futamik 45. 46. 115. 123. 152.
 153. 288. 289.
 futamtat 36. 287.

gyakor 50. 289.
 gyengeség 15.
 gyolkos 14. 284.
 gyortya 151. 357.
 gyűhesség 57.

ha 23. 39. 44. 46. 131. 288.
 hágsó-szökő 226. 365.
 hálóra! 237.
 hallgat hozzá 80. 171. 175. 203.
 235. 344.
 hamisol 113. 241. 246. 349.
 hammas 122. 351.
 hányakodik 104. 160. 164. 342.
 358.
 harap 284.
 hasonlik (kétfelé-) 158.
 hátot ad 46. 288.
 helt ad 44. 48. 79. 85. 86. 205.
 287. 344.
 hirhőszik (el-) 32. 286.
 hivatal 200. 362.
 holnapon 46.
 holval 44. 287.
 homlok (leborúl) 117. 145. (esik)
 121. 152. 350. 355.
 hópénzes 33. 287.
 huszár 35. 36.

igazol 212. 225. 243. 246. 363. 365.
 ígéz 27. 285.
 így 37. 52. 70. 82.
 igyemben 169. 360.
 így jól 13. 19. 172. 344.
 igyól 58. 84. 150. 290.
 iha 249.
 imád (érette-) 257. 368.
 indulás 253. 367.
 inkábbban 144. 194. 355.
 iramtatott (ki-) 228.
 irégy 112.
 istrása 46.
 ittegyen 129. 352.
 izgat 126.
 izre rontatik 40.

kába-lkodik 105. 195. 260. 361.
 kankó 224. 226. 234. 365.
 kápa 224. 227.
 kapsi 289.
 kardos 237. 366.
 kel 48. 229. 289.
 kenetik 146. 355.
 kérdőzködik 144.
 kéremés 238. 366.
 kerenget 134. 352.
 kicsinné 197. 213.
 kiföldi 210. 363.
 kiűsö 214. 218.
 komplár 233.
 kopoltó 64.
 korpáz (meg-) 161. 359.
 kórjúl 116. 350.
 könyörget 144. 355.
 közikben 142.
 kűetlen 46. 288.

lángos 16. 284.
 lassódik 52.
 láttat 67.
 lepegeti 173. 360.
 lesel 96. 347.
 levegő 147. 355.
 lidérez 284.
 lőkörömrre nyírt haj 211.
 luterség 19.

maga 138. 228. 288. 365.
 medgyünk 149. 233. 356.
 megisméret 86. 346.
 megoldozat 219. 363.
 megvetekedés 171.
 men (ki-) 25. 285.
 meny 217. 261. 363. 368.
 menyé 150. 190.
 mennyekező 67. 68.
 mennyütés 85.
 mennyütő kő 39. 85. 345.
 mentől nagyobb 128. 352.
 metszőnk 65. 291.
 mezít fővel 257. 260. 368.
 mihelen 140. 354.
 mindéltig 48. 91. -len 98.
 mindenive 253. 367.
 minem 106. 213. 363.
 múltat (meg-) 47. 288.
 múltni 140. 354.
 múltni mellől (el-) 43. 97. 123.
 287. 347.

nap leenyíszet 58. 290.
 násfa 146. 155. 355.
 negédség 62. 291.
 nyakrafőre 39.
 nyiredék 210.
 nyomódja 76. 343.
 nyomtat (ki-) 46. 288.
 nyúgot(-ja) 106. (-ó) 208.

okulár 239.
 olyha 167.
 orrol 65.
 ostrom 209. 362.
 osztózik vele 137. 292. 353.
 ottogyan 135. 221.
 oveső 239. 366.
 ő l e h. ő l 152. 357.
 őrl valamit 14. 21. 65.
 őrv 92. 346.
 őrvend valamit 88. 346.
 ötöz 120. 351.

párt 167. 360. -ot tart 169. 171.
 184. 358.
 pártolás 167. 249. 360.
 pártos 173. 174. 175. 177. 179.
 181.
 patvaros 106. 188.
 pilis 211. 212. 218. 236. 363.
 pilisetlen 211.
 pillangó 356.
 pirong 170.
 pirongás 174. 179.
 poklól jár 54. 290.
 pokol bűn 12. — nép 197. 284.
 pölöngér 255. 368.
 pörös 174. 188. 360.

ravó 30. 286.
 reaszódik (fel-) 189. 361.
 rekken (el-) 196. 362.
 reménkedik 100.
 rosszszas 113. 255. 256. 349.
 rovaszság 77. 343.
 rútól 256. 368.

saitárul 220. 364.
 salamonkodik 134.
 sántál 187. 361.
 sápolódik 211. 363.
 sebbel 198. 362.
 sefely 196. 362.
 semmié tesz 12. 284.
 — vél 14.

semminek vél 17. 75. 343.
 serbitelő 222. 364.
 seregöl (meg-) 106.
 serkeget 44. 288.
 sietetesség 197. 362.
 sívó 33. 286. 287.
 sívolkodik 11. 283. 284.
 slóg, islog, islang 356.
 sod ördög 127. 351.
 sokságos 87.
 sólya 146. 155. 355.
 sómillye 131. 352.
 sütővas 226. 365.
 száguld (el-) 29. 286.
 szálát 116. 129. 132. 147. 238. 347.
 szállíttatik 100. 348.
 szálnyé 98. 196. 233. 235. 347.
 szárasztatik (meg-) 115. 350.
 szegdel (le-) 85. 346.
 szégyenség 45. 186. 288.
 szentelet 99. 347.
 szerencsész 68. 292.
 szerez (fel-) 44. 288.
 szerzet 3.
 szerződik 144. 355.
 szidalmatosság 166. 360.
 szikül (meg-) 143. 355.
 szoméhal 143. 355.
 szovárván 16. 284.
 szökdöcsöl 85. 346.
 szűkös 210. 363.

tábort jártat 30. 89.
 tahát 137. 146. 254.
 takar (meg-) 196. 362.
 tar papok 119. 121. 134. 135. 221.
 351.
 társsá vesz 47. 288.
 tébologtat 61.
 tegétlen 213. 224. 363
 tenger szigetében 100. 241. 367.
 tetetes 139. 353.
 tétoáz 244. 248. 367.
 tikmon 230. 365.
 titok 97. 211. 347.
 tol (meg-) 51. 289. 290.
 tolyva tolyák 177.
 -tól megválva 139. 354.
 tollazás 292.
 tökfő 211. 363.
 tornikál 219. 363.
 torza-borza 256. 368.
 tromba 121. 351.
 tudó 243. 367.

ugordál 120. 351.
újolan 123.
új udvar 207. 209. 362,

vakarodik (el-) 186. 361.
valhat 41. 66. 103. 291.
valván 162. 359.
változik 113. 349.
vaáz pap 225. 364.
végezik (el-) 71. 293.
véle öszve 68. 88. 101. -én 187. 346.
361.

vendég útonjáró 65. 291.
venni (dolgot) 26. 246. 365.
verhenyő 16. 284.
verő 239. 366.
vesztegel 129. 130.

veszteg hallgat 119.
veszteglés 87. 346.
vesztegj 213. 363.
vezérjen 68. 292.
vider 115. 116. 350.
villámás 33. 85. 286. 345.
virrasztó 151. 357.
visszát von 161. 359.
vízerek 11.

zaj 250. 367.
zúgódik 93. 167. 347.

jámbor 31.
jelenik (ki-) 26. 185.
jószág 67.
jüvél 252. 367.

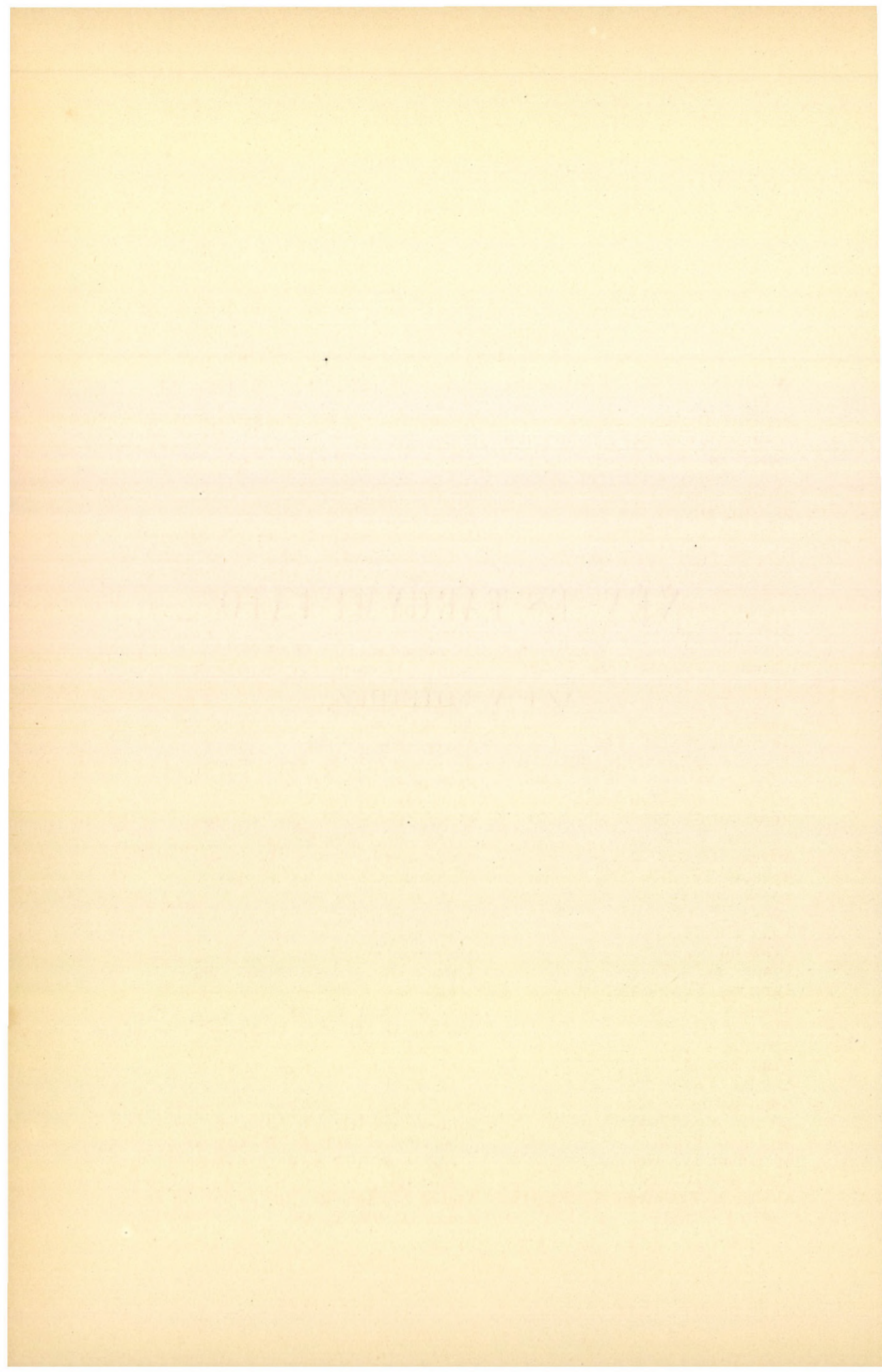

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

AZ I—V. KÖTETHEZ.

Abádi Benedek II. 434. 441. 5. III. 421.

Abaházi Aba Imre IV. 359.

Abaricon IV. 156.

Abauji nyj. I. 313.

Abauj vármegye III. 114. IV. 309.

Abdiás V. 117.

Abdolitt Mikola III. 23.

Ábel III. 3. V. 7. 132.

Abelard Péter hymn. I. 347.

Ábel Jenő V. 324. 7. 339.

Abimélek V. 21.

Abinadáb III. 230.

Abra III. 245. 7. V. 144.

Ábrahám IV. 57. V. 11. 21—28.

Abraham a Santa Clara V. 324.

Ábrahámfy István IV. 300.

Ábrámfé Imre III. 86.

Absolon V. 48.

Abyssares IV. 136. 144.

Ádám I. 10. 90. 206. III. 3. V. 7. 132.

Adam de s. Victore, hymn. I. 348.

Adrasztus IV. 86.

Adrianus V. 136.

Adviga III. 321. 335.

Aelianus IV. 319. 320.

Aestes víz IV. 133.

Afrika IV. 159. 170.

Ágág III. 227.

Agapetus V. 136.

Agapus IV. 187.

Agranus IV. 146. 152.

Ahipolia IV. 183.

Aja aga III. 300.

Ajanduk I. 250.

Ajasz basa III. 37. 261.

Aidolei IV. 346.

Aimo petrus I. 276.

Ajnavai rév III. 419.

Aj Toldi IV. 346.

Aj Toliszi IV. 346.

Ajvat aga III. 289.

Akademia évkönyvei I. 284. III. 469. IV. 352.

Ákháb II. 135. V. 13. 114—135.

Akhior III. 241. 3. V. 141.

Ak-kó IV. 346.

Alba societas IV. 358.

Albert király IV. 27.

Albirt herczeg III. 354. 6.

Albumazár I. 111. 331.

Aldanai Bernáld II. 30. 55. 62. 102. 402. 7. 420. 435.

Alexander V. 158.

Alexándria I. 34. 57. 77. IV. 107. V. 158.

Alia Imre III. 86.

Ali budai basa III. 66. 9. 77. 90 — 104. 111. 2. 6. 124. 5. 152. 3. 5. 6. 7. 163. 4. 5. 7. 175. 421. 430—435. V. 308.

Ali bég I. 25.

Alicarnassus IV. 93.

Ali csasz III. 23. 179. 181. 397.

Al-Magyari III. 127.

Almásvár III. 30. 3. 404.

Alonso Perez III. 30. 85. 402. 420. (Lásd: Kis-Kampó).

Alpári János III. 211. 4.

Alphorábius I. 37. 38. 40. 41. 42. 44. 46. 307. 8. 10.

Alszász IV. 302.

Alten areg IV. 346.

Alten-Kán IV. 346.

Alvincz III. 17. 21. 28. 55. 396. 415. 6.

Alvinczi Péter V. 331.

Amalekiták III. 226. V. 50—57.

Ambri V. 115.

Ambrosius I. 353. 4. 5. 6. 361. 6. II. 481.

Amhát aga III. 310.

Amhát basa III. 77. 80. 2. 4. 7. 90. 102. 3. 111. 6. 7. 124. 7. 153. 4. 7. 163. 4. 5. 8. 175. 6. 425. 437.

Amhát bég III. 40.

Amon IV. 106. V. 48.

- Amphoserus IV. 103.
 Ampopolis IV. 183.
 Amurates császár IV. 27. 29. 31. 35.
 Amyntas IV. 94.
 Anadzarbia V. 160.
 Ananiás IV. 175. 190. V. 63.
 Anaxarcus IV. 161.
 András deák III. 94. 135.
 II. András király IV. 359.
 III. András király III. 360.
 András komornik IV. 214.
 András pap V. 267.
 Anetás IV. 177.
 Anglia ország V. 241.
 Anjou-kori oklvt. IV. 370.
 Anna III. 224. 5. V. 59.
 Anna Belonia V. 247.
 Antal pór király III. 351.
 Anna királyné III. 8.
 Antalfi Imre III. xxv.
 Anonymus III. xxxvi.
 Anthemius Osvald III. 450. 1.
 Anthymus sziget III. 250. 450.
 Anticyra IV. 87.
 Antigonus IV. 103. 208. 218.
 Antikrisztus II. 160. V. 18. 274.
 Antiokhia IV. 177. 9. V. 36. 163.
 Antiokhus II. 317. V. 29.
 Antipater IV. 87. 163. 169.
 Anyavár III. 298.
 Apáti Ferencz I. 200. 235. 263. 273. 306. 374—6. II. 444. 5. 488. IV. 374.
 Apezi mező III. 302.
 Apollonius I. 340. IV. 343. V. 33.
 Apor-codex II. 480. 1. 2. V. 343. 7. 9.
 Apor Péter m. IV. 340. 1.
 Apostolok csel. II. 138.
 Apponyi Sándor gr. V. 363.
 Aprós Pétör III. 87.
 Apulia III. 32. 360. 1. 4.
 Aquilla IV. 183.
 Aquinoi Tamás V. 333.
 Aquisgranum III. 342.
 Arábia IV. 57. 176. 9.
 Aracia III. 38. 407.
 Arad III. 62. 407.
 Aranyas I. 238. III. 394.
 Arany János I. 231. 243. 6. 282. 311. 5. 347. II. 395. 9. III. xxxviii. 432. IV. 341. 7. 354. 360. 1.
 Arateziusok IV. 125.
 Aratosia IV. 102.
 Arbates IV. 171.
 Arbella IV. 107. 115.
 Archaeologiai értesítő II. 384. 398. 425.
 Archaeologiai közlemények I. 281. 321.
 Archiv d. Ver. für. Sieb. Landesk. II. 379.
 Archiv für wissensch. Kunde v. Russland III. 424.
 Arcius V. 160.
 Arcto IV. 100.
 Ar dai Nagy Antal III. 121.
 Areopagita Dienes IV. 183.
 Aretinus Joann. m. V. 357.
 Arfaxát III. 237.
 Arideus IV. 168.
 Arimazes IV. 130.
 Ariosto V. 334.
 Aristakhus IV. 186. 201.
 Aristetas IV. 214. 240. 323—341.
 Aristonius IV. 151. 166.
 Aristoteles I. 54. 55. 60. 67. 68. 105. 107.
 Arius V. 158—206. 358.
 Arkelaus V. 188.
 Arménia IV. 88. 171.
 Armprust Jakabné — Romsz May-ladt Margit IV. 363.
 Árokháti Lőrincz III. 93.
 Árokszállás III. 388.
 Áron V. 51.
 Árpád I. 4. 5. 6. 7. 8. 229. 230. 231. 242. 245. II. 5. 372.
 Árpádkori új okt. II. 422. 4. 477. III. 434. IV. 322. V. 291.
 Arpasit Farkas III. 86.
 Arsenius V. 187.
 Arsenoe IV. 216. 227.
 Arszlán bék III. 93. 124. 6. 134. 152. 167. 8.
A solis ortus cardine I. 357.
 Assyria III. 237. V. 59. 140
 Astiages II. 301.
 Asverus II. 277.
 Athanasius I. 307. V. 157—209.
 Athenas IV. 84. 88. 183.
 Atti della Acad. delle Science di Torino IV. 324.
 Attila II. 18.
 Attila hegye III. 458.
 Attorf III. 445. 6.
 Atyja III. 298.
 Augusztá III. 201.

- Auspurg III. 205.
Ave beate Rex Stephane I. 377.
Ave hierarchia I. 383.
Ave maris stella I. 365.
Ave regina coelorum I. 379.
 Averzano IV. 358.
Ave salutis hostia I. 248.
 Avitus IV. 298.
 Azor IV. 135.
 Azáriás V. 63.
- B**abay Máté II. 397. 462. IV. 374.
 Bábi basa III. 300.
 Babius Péter IV. 291.
 Babolcsa III. 297.
 Babonák IV. 257. 258. 380. 2.
 3. 4.
 Babylonia II. 18. III. 249. 260. 2.
 452. IV. 46. 88. 103. 170. V. 12.
 Bácsmegyei András III. 303.
 Bácsmegyei Terek János III. 122.
 Bagdád III. 452.
 Bagó Márton II. 487.
 Baiszmul III. 198.
 Baja II. 462.
 Bajazet III. 338. 9. 340.
 Bajnai Gáspár II. 467.
 Bajviadal III. 300. 308—14. 456.
 IV. 245. 365.
 Bay András III. 122.
 Bay Ferencz III. 122. 7.
 Bak Orbán III. 210.
 Bakics Pétör III. 62. 195. 7. 9.
 203. 420. 2. 460.
 Baksai Tamás III. 120. 2.
 Baktria IV. 88. 102. 171.
 Bálám V. 15.
 Balásfi Tamás, Tsepr. isk. I. 314.
 324. 355. II. 395. 456. V. 361.
 Balassa Bálint versei I. 315. 339.
 II. 374. 398. 9. 400. 2. 9. 420.
 446. 8. 467. 470. III. xvii. 418.
 429. 431. 458. 9. IV. 301. 314.
 8. 332. 374. 381. V. 288. 357.
 Balassa Borbála III. 444.
 Balassa Menyhért III. xii. xxxiv.
 29. 34—40. 51. 2. 210. 1. 289.
 296. 401. 2. 414. 448. 457. 8.
 Balassa Simon III. 303.
 Balassa Zsigmond III. 93.
 Balassi János III. 310. 461.
 Balaton III. 90. 112.
 Balázs deák III. 472.
 Baldád IV. 64.
- Bali bék III. 278. 9. 299.
 Balika Mihál III. 87.
 Bálinttitt Tódor III. 51.
 Bálint pap III. 116. 152. 164. V.
 265.
 Bali vajda II. 483.
 Ballagi közm. I. 335.
 Balog András III. 122. 143.
 Balog Bálint III. 123.
 Balog Fülöp III. 301.
 Balog Lőrincz III. 406.
 Bálványimádás IV. 367. V. 56.
 Banfrani herczeg III. 193.
 Bánk Pál III. 28. 101. 404.
 Bánóczy József IV. 308.
 Bánóczy István V. 297.
 Baracsi mező III. 304.
 Baranya III. v—xii. 281.
 Baranya bora III. 65. 421.
 Baranya Jakab II. 456.
 Baranyai nyj. II. 399. 406. 457.
 IV. 319. 383. V. 356.
 Baranyai Pál II. 261. 468—70.
 III. 424. 449. V. 290.
 Barát Miklós III. 123.
 Barat aga III. 303.
 Barbára császárné III. 353. 4.
 Barbél János III. 123.
 Barbél Máté III. 87.
 Barcsai III. 397.
 Barcsai Gáspár III. 180.
 Barla Sz. István II. 426. 471.
 Barna Ferenczné III. 419.
 Barna Kata III. 419.
 Baronyai György III. 120. 3.
 Baróti Sz. Dávid II. 426. III. 466.
 Barrabás IV. 177.
 Barsonus I. 262.
 Bartalis Antal I. 300. 1. 2.
 Bártfa II. 429. 442. 3. 478. 9. III.
 436. V. 318. 327.
 Bártfai Kristóf II. 411.
 Bartholomaeides, Regestrum II.
 371. 4. 411.
 Bartsch K. m. IV. 380.
 Basó Dömötör III. 219. 221. 2.
 Basó Márton III. 217. 19. 220. 1. 2.
 Basó Mátyás III. 216. 222. 448.
 Bässler, Auswahl altchr. Lieder
 I. 347.
 Báta II. 204. III. 344. V. 295.
 Báthori András III. xvi. 30. 4.
 8. 9. 40. 4. 5. 8. 75. 87. 306.
 399. 400. 1. 2. 4. 5. 7. 411.
 420. 5. 459. 460.

- Báthori Boldizsár I. 269. III. 397. 454.
 Báthori György III. 114. 136. 310. 2. 461.
 Báthori István III. xxv. V. 286.
 Báthori Miklós III. 73. 424. V. 321. —né III. 429.
 Batina V. 298.
 Batizi Andr. m. I. 336. II. 53—124. 396. 8. 410. 2. 429. 441. 5. 462. 5. III. 424. IV. 270. 1. 295. 362. V. 274. 284. 290. 1. 341.
 Batizi Miklós IV. 308.
 Bátor I. 234.
 Batthyáni Benedek IV. 288.
 Batthyáni-codex I. 231.
 Batthyáni Farkas III. 85. 428. IV. 290.
 Batthyáni Ferencz III. 421. 5. 8. 9. 434. IV. 289.
 Batthyáni Orbán III. 454. IV. 51—56. 288—293. 390.
 Bauhofer m. V. 317.
 Bázal II. 428. 9. V. 336.
 Beatrix királyné III. 410.
 Bebek bástya (Eger) III. 110. 120. 9. 130. 140. 1. 5.
 Bebek Ferencz I. 375. III. 217. 218. 9.
 Bebek György III. 310. IV. 248.
 Bebek Imre II. 412. 428. III. 110.
 Bebek István V. 248.
 Bebek tornya III. 132. 170.
 Beck, Gesch. d. kath. Kirchenlie- des II. 416.
 Beck Márk II. 435.
 Bécs II. 374. 427. 8. 433. 4. 5. 6. 7. 462. 478. 490. 1. 2. III. 32. 147. 402. 5. 437. IV. 36. 302. 312. V. 134. 244. 303.
 Bécs (Új-) III. 161. 195.
 Becse III. 15. 34. 6. 7. 8. 66. 73. 4. 350. 392. 404. 6. 7.
 Bécsi-codex I. 229. 232. 3. 4. 5. 6. 7. 240. 1. 2. 5. 6. 9. 250. 1. 2. 4. 5. 260. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 270. 1. 9. 280. 1. 2. 3. 285. 6. 7. 8. 9. 291. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 300. 1. 4. 5. 6. 311. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 320. 1. 2. 4. 5. 6. 8. 9. 330. 1. 2. 3. 4. 5. 342. 5. 8. 355. 7. 8. 360. 1. 2. 3. 5. 6. 9. 372. 4. 5. 382. 3. II. 396. 417. 420. 6. 432. 440. 1. 8. 451. 3. 8. 481. 2. 4. 5. III. 412. 8. 421. 9. 440. 450. IV. 272. 314. 8. 333. V. 284. 290. 345. 6. 7. 355. 8. 360. 7.
 Bécsi kapu (Buda) III. 300. IV. 378. 380.
 Bécsi képes krónika I. 229.
 Becskerek III. 15. 34. 6. 7. 8. 63. 6. 9. 74. 392. 404. 6.
 Becskereki Fábján III. 86.
 Béda I. 196. 371.
 Békefalusi Gergely III. 92.
 Beke Ferencz I. 205. 378.
 Beke Jakab I. 378.
 Békes Gáspár III. xxv.
 Békesi Conc. Emil I. 382.
 Békés megye III. 396. IV. 286.
 I. Béla király I. 202. 277. 280. II. 19.
 IV. Béla kir. III. 434. IV. 369.
 Béldi Pál II. 446.
 Belgrád III. 425.
 Bél Mátyás, Adparatus III. 387. Notit. IV. 341. 9. 377. 8. 9. 380. V. 357.
 Bendeguz II. 18.
 Benedök kovács III. 123.
 Benhadád V. 123.
 Beniamin IV. 18.
 Benkuit Gergely III. 86.
 Beodra III. 407.
 Beöthy Zsolt I. 30'. 339. 341.
 Beregszász V. 265.
 Beregszászi ref. zsinat II. 413. 479.
 Beremeni János V. 307.
 Berényi Bársony Balázs IV. 302.
 Beriszló Péter I. 204. 376. II. 365—7. 482—7.
 Bernika IV. 197.
 Bersa IV. 24.
 Bertalanffi Pál V. 296.
 Bertyrus V. 160.
 Besenyő III. 38. 407.
 Beszermén III. 350.
 Beszperim III. 90. 112.
 Besztercze III. 16.
 Beszterczebánya II. 478. 456. IV. 301. V. 210. 338. 357.
 Betlehem III. 227. 8. IV. 100. V. 131.
 Bethlen Farkas III. xxi. xxv. 317. 391. 403.
 Bethlen Gábor III. 443. IV. 366. —né V. 279. 331.

- Betsabé II. 251.
 Betulia III. 240. 3. 4. 7. 9. V. 142.
 Beythe Istv. m. IV. 383. V. 317.
 9. 321.
 Beza Tódor IV. 299.
 Biai Gáspár II. 253. 466—7. V.
 292.
 Bibbiena V. 334.
 Bicskei Benedék III. 87.
 Bidujó IV. 35. 280
 Bihar IV. 312.
 Biharmegye IV. 290. 347. 359. 360.
 Bihar-Várad I. 202. 233. 277. 280.
 1. III. 27. 357.
 Bindseil m. II. 445. 464. 8. III.
 455. V. 277. 9.
 Bíró Szép Anna IV. 373.
 Bissus IV. 103. 119. 126.
 Bitó Emerentia IV. 303.
 Blandrata III. 404.
 Blandius János V. 262.
 Blaskó III. 348. 50. 1.
 Blaskó Antal III. 115. 121.
 Blochwitz m. IV. 380.
 Bocaccio II. 386.
 Boeckai István III. 397. IV. 305.
 315.
 Boeckai Miklós III. 181.
 Bódai Sára III. 441.
 Bod-codex I. 241. 9. 305. 326. 7.
 334. 342.
 Bodó Ferencz III. 388.
 Bódog asszon klastroma (Eger)
 III. 126.
 Bódog Ferencz III. 87.
 Bodon III. 340. 466.
 Bodorlak III. 38. 407.
 Bod Péter II. 375. 414. III. 417.
 V. 267.
 Bodrogi Ferenczné I. 262.
 Boethius I. 51.
 Bogacsevit Stépán III. 74.
 Bogáti F. Miklós I. 289. 294. 9.
 300. 2. 313. 4. 325. 7. III. 396.
 411. 2. 3. 5. 457. 467. V. 284.
 5. 8. 9. 290.
 Bogisich Mihály III. xxxv.
 Boldogkő vára II. 427. IV. 300.
 Bolgárország III. 339. 40. IV. 35.
 Bóli Péter III. 86.
 Bolyki bástyája III. 132. 154.
 170.
 Bolyki Tamás III. 114. 131. 170.
 Bolyki tornya III. 145. 150. 2.
 174. 5.
 Boltz Bálint V. 337.
 Bonfinius I. 274. 5. 296. III. vi.
 468. IV. 273. 9.
 Bonifacius V. 136.
 Bonyha III. xxi. 316. 7.
 Bononia II. 39. V. 334.
 Bor Mihály III. 114.
 Borbás ispán III. 87.
 Bornemisza Boldizsár III. 387. IV.
 290.
 Bornemisza Gergely II. 385. III.
 20. 113. 9. 121. 2. 4. 9. 130. 2.
 141. 2. 3. 8. 150. 3. 8. 9. 160.
 4. 6. 9. 174. 5. 460.
 Bornemisza János III. 86.
 Bornemisza Miklós III. 477.
 Bornemisza Pál III. 389. 460.
 Bornemisza Péter I. 246. 261.
 281. 4. 323. 340. 3. 375. 381.
 2. II. 375. 6. 383. 425. 431. 2.
 8. 441. 454. 5. 462. 9. III. 418.
 449. IV. 267. 270. 1. 281. 293.
 5. 7. 303. 329. 343. 384. V. 269.
 273. 274. 289. 292. 7. 319. 321.
 341. 3. 6. 8. 9. 354. 6. 380.
 Bornemisza Tamás I. 303. IV. 290.
 Bornemisza Sebestyén III. 196.
 Borsai Miklós III. 100.
 Borsodmegye III. 114. 131.
 Borsova havassa I. 279.
 Bosnyák Ambrus III. 51. 458.
 Bosporus III. 434.
 Bosznaság III. 352. 3. 4. 342. 3. 7.
 Boszna vize III. 328.
 Both János I. 28. 232—6. 284.
 298. 302. 3.
 Botka Tivadar IV. 371.
 Bozók III. 98. 434.
 Bozsit Péter III. 51.
 Böhl Ed. m. V. 303.
 Bölönyi Sándor IV. 360.
 Böszén I. 271.
 Brádi Márton III. 86.
 Branyicska III. 21. 396.
 Brasordus János V. 262.
 Brassó II. 430. 1. III. 25. 7.
 Breznyik J. m. V. 338.
 Breviarium Rom. I. 362. 370. 9.
 Paulin. I. 367.
 British Muzeum V. 290.
 Brutus M. Hist. III. 396. 7. IV.
 290.
 Brüll N. m. II. 421. 366.
 Brünn IV. 353.
 Brüsseli okmánytár III. 404. 411.

2. 3. 4. 5. 420. 1. 5. 8. 9. 433.
4. 460.
Bucholtz, Urkund. III. 415. 7. 8.
426. 435. 459.
Buciphalus IV. 149.
Buda I. 27. II. 5. 10. 194. 213.
372. 412. 427. 8. 487. III. 7. 8.
9. 18. 27. 36. 61. 6. 77. 90—104.
112. 157. 178. 183. 254. 270—
276. 9. 288. 297. 8. 9. 300. 22.
3. 5. 6. 8. 9. 30. 2. 4. 5. 6. 49.
50. 7. 8. 9. 60. 1. 4. 5. 6. 370.
387. 8. 9. 390. 422. 453. 4. 5.
6. IV. 27. 31. 36. 242. 250. 2.
290. 347. 351. 3. 378. 380. V.
308. 319.
Buda bérce II. 372.
Budaházi János III. 283.
Budaházi István III. 123. 7.
Budai Ézsaiás m. IV. 283.
Budai Ferencz, Polg. Lex. I. 275.
6. II. 454. III. xxxiii. 405.
Budai Ilona III. 411.
Budai Miklós IV. 360.
Budai templom IV. 369.
Budapesti egyetemi könyvtár I.
227. stb. III. 412. IV. 272. 296.
V. 293. 353.
Budapesti szemle II. 401.
Budenz József I. 262. 312. 3. 7.
329. 355. 6. 369. 382. II. 400.
Buják III. 94. 5. 297. 309. 310.
1. 2. 461.
Bullinger H. V. 278. 303. 336.
Bunyitai Vincze m. V. 276.
Burekhardt J. m. V. 334.
Burgundiai herczeg III. 339.
Busa tornya III. 93.
Buttler D. E. V. 366.
Calepinus IV. 372.
Caligula IV. 178.
Calixtus pápa II. 166. V. 170.
Calvinus m. II. 464.
Campania I. 286.
Camyndusok IV. 93.
Cantabrigia V. 243.
Cantuaria V. 242.
Capistranus János IV. 36.
Carthago IV. 159.
Cassander IV. 171. 208.
Castaldo III. 30. 2. 3. 44. 5. 9.
52. 3. 4. 5. 6. 72. 87. 402. 3.
4. 5. 414. 5. 6. 7. 8. 420. 2.
434. 5.
Castrén m. IV. 346.
Cato I. 89.
Catullus IV. 298.
Celenas IV. 86.
Cesarea IV. 177. 187. V. 160.
Chaucer II. 386.
Chlinchit György III. 86.
Christe qui lux es et dies I. 361.
Christe redemptor gentium I. 370.
Chrysopoeus István V. 267.
Cicero I. 84. IV. 292.
Cilicia III. 237. IV. 90. 171. 173.
177. V. 163.
Clairvauxi Bernát I. 274. 365.
Claudianus IV. 298.
Claudius IV. 178. 183. 194.
Cleander IV. 86.
Clemens Alexandrinus IV. 323.
Cleophas IV. 135.
Clusius m. V. 357.
Cobet C. G. IV. 323.
Cocceius m. IV. 385.
Codex diplomaticus I. 238. II.
380. IV. 352. 7. 374.
Colonia II. 204.
Colus doktor V. 253.
Commodianus V. 283.
Comoedia V. 136—139. 210—240.
Comoedia története V. 324—342.
Compostella II. 204.
Conditor alme siderum I. 354.
Cop Mihály V. 336.
Cornelius Agrippa V. 244.
Cornides-codex I. 261. 6. 334. 342.
367. 379.
Cornides Dániel I. 227. 228. II.
372. 5.
Corpus inscript. lat. II. 379.
Corus IV. 187.
Costus I. 32. 37. 38. 45. 46. 48.
89. 307. 110.
Coxe Lenárd II. 410.
Cranmerus Tamás V. 241—262.
Craterus IV. 117. 169.
Creta IV. 201.
Croton Ferencz III. 445.
Cules IV. 103.
Curaeus I. 285.
Cydnus víz IV. 91.
Cyprian V. 283.
Cyprus IV. 178. 201. V. 163.
Cyrus II. 301. III. 253. IV. 160.
187.
Chiabai Mátyás III. 436. 7. 8. 9.
440. 1.

- Csabi bástya (Eger) III. 110. 120.
 Csabi István III. 110.
 Csábrág III. 208—223. 447. 8. 458.
 Csaholy IV. 308.
 Csák III. 38. 407.
 Csák János IV. 370.
 Csák Imre III. 94.
 Csáki Mihál III. 17. 29. 393. IV. 291.
 Csáktornyai Mátyás III. 410.
 Csálya III. 38. 40. 407.
 Csallóköz V. 210.
 Csalopia Dávid V. 279.
 Csanád III. 21. 2. 3. 37. 8. 49. 74. 111. 396. 7. 406. 7. 425.
 Csángó nyj. I. 321. II. 422.
 Csányi Ákos III. 448.
 Császáz György IV. 309.
 Császáz Lajos I. 323.
 Császáz Matyás II. 462.
 Csátfalva IV. 347.
 Csáti Demeter II. 5. 371. 2. 4. 488.
 Csefi Ferencz III. 86.
 Cseh Gábor III. 458.
 Csehország II. 19. III. 342. 9. 50. 2. 4. 7. IV. 249.
 Csejte vára III. 76. 424.
 Cseke I. 7. 243.
 Csekelő I. 244.
 Csekillő I. 244.
 Cselkő István m. I. 350.
 Chemey papa II. 485.
 Csenger IV. 308.
 Csengeri János IV. 298.
 Csengeri zsinat II. 465.
 Cserényi Mihály m. I. 357. 458.
 Cserepovith Miklós III. 21. 2. 3. 51. 407.
 Cserey Mihály m. IV. 341.
 Cseréyné-codex III. 472.
 Csetti kőbánya III. 389.
 Csév-vár III. 297.
 Csicsery cs. I. 285.
 Csikei István II. 155. 447. 484.
 Csíki nyj. I. 235. 6. 317. II. 461.
 Cs. Komáromi Gy. Bibl. I. 300.
 Papist. újs. II. 454. III. 413. IV. 322. V. 351. 9.
 Csizió János II. 487.
 Csóka III. 337.
 Csókai rév III. 419.
 Csókakő III. 298.
 Csoma-codex II. 461. 476. V. 289.
 Csomboli Miklós III. 87.
 Csontos János I. 373.
 Csorba József m. V. 293.
 Csőszapa IV. 278.
 Csupor I. Monoszlai
 Csurgó III. xi. 443.
 Csurog III. 406.
 Csúti Gáspár III. 96.
 Csúza V. 298.
 Csúzi Zsigmond m. V. 364.
 Czech-codex I. 231. 232. 4. 246. 9. 250. 1. 2. 4. 5. 9. 260. 1. 3. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 270. 4. 9. 282. 306. 313. 5. 344. 5. 365. 6. 383. V. 290.
 Czéczei Dorkó III. 419.
 Czéczei Lénárt III. xviii. 35. 58. 9. 405. 418. 9.
 Czéczei Péter III. 419.
 Czeplédi István m. II. 371. 460. 1. III. 411. 4. IV. 322. V. 274. 326. 359. 261. 2.
 Czelling ispán III. 353. 4. 5. IV. 35.
 Czibak Imre IV. 289.
 Czikárdi mező IV. 28. 279.
 Czobor Erzsébet IV. 382.
 Czolna III. 200. 446.
 Czuczor Gergely III. 432.
 Czudar György IV. 248.
 Czvik III. 199. 446.
 Dacia III. 338. IV. 132.
 Daczó Tamás III. 211. 3.
 Dágon III. 225.
 Dali Ferencz III. 86.
 Dalida III. 242.
 Dalmacia III. 359. 364.
 Damaris IV. 183.
 Damaskom III. 237. IV. 98. 111. 175. 189. 199. V. 122.
 Damján III. 422. 453.
 Damján lova III. 453.
 Dancs Pál III. 301.
 Dániel III. 249.
 Daniel, Thes. hymn. I. 339. 347. 365. 370. 1. 2. 382. V. 271.
 Dankó József m. II. 435. 462.
 Danovcse V. 299. 301.
 Dán vajda III. 345. 6.
 Dárius IV. 85.
 Darnó II. 204.
 Daróczy István II. 456.
 Daruvár III. viii. xii. xxvii. 456.

- Dávid I. 184. II. 17. 251. 346.
III. 224—236. 253. 313. 449.
Dávid Ferencz II. 464. V. 359. 365.
Deák Farkas I. 293. II. 458.
Debeli Musztafa III. 304.
Debreczen II. 431. 7. 468. III.
XI. XX. XXI. 62. 177. 187. 350.
388. 443. 4.
Debreczen reformáltatása V. 265.
305. 318.
Debreczeni-codex I. 234. 5. 6. 9.
241. 2. 3. 6. 9. 250. 1. 4. 263.
5. 7. 279. 281. 7. 8. 9. 290. 1.
7. 305. 6. 8. 313. 4. 8. 321. 2.
4. 6. 9. 330. 2. 4. 6. 358. 372.
II. 373. 8. 400. 440. IV. 373. 4.
V. 290. 346. 350. 4. 5. 9.
Debreczeni hitvallás V. 337.
Debreczeni nyj I. 271.
Debreczeni Péter II. 271.
Decsi-codex II. 461. 471. V. 349.
Dédala IV. 135.
Defterek III. 419.
Dejákö III. 298. 326. 465.
Deli Balázs III. 86. 122.
Deli Cset III. 311.
Deli Dömjén III. 86.
Deli Huszajn III. 294. 311.
Deli Kubát aga III. 289. 291.
Deli Kurt III. 301. 2.
Deli Malkucs II. 311.
Deli Mehmet IV. 367.
Deli Mentés III. 259.
Deli Odáverdi III. 300.
Deli Perhát III. 303.
Demeter váradi püspök I. 282.
Denis m. III. XXXIII.
De patre verbum prodiens I.
359.
Derbe IV. 178.
Dersffi István III. 420.
Derzsi Ferencz III. 437.
Dervis bék III. 124.
Dézs I. 6. 117. 232. 240. II. 372.
Dézsi Andr. m. I. 326. 330. 5. 6.
342. II. 479. 484. V. 5—72.
274—293.
Dézsi István V. 279.
Dézsi Márton V. 279.
Dézsi Tamás V. 279.
Dezsőfi Ferencz III. 96. 8.
Déva III. 13. 26. 31. 3. 4. 179.
181. 387. 404.
Dévay B. Mátyás II. 125—8. 410.
2. 3. 4. 427—432. 442. 3. 9.
451. 462. 5. III. IV. 283. 300.
V. 266. 297. 341.
Dévai Ferencz II. 427.
Dévai Gergely II. 371. 427.
Dévai János II. 427.
Didó III. 379.
Dienes gárdinál IV. 28.
Dies est laetitiae I. 346.
Dína V. 48. 145.
Diód vára III. 26. 398. 9.
Diószeg III. 28. 400.
Disputatio Debreczinensis V. 339.
Doba (Kis-Nagy) II. 443.
Dobai András II. 141—150. 441—
445. 478. IV. 331. V. 297. 351.
Dobai Székely Sám. I. 300.
Dobó Anna IV. 312.
Dobó Domokos III. 405.
Dobó Ferencz III. 436.
Dobó István III. 107—176. 435—
443. 460.
Doboka III. 101. 405.
Dobraviczky László III. 432.
Dobróvár III. 332. 3.
Dóczy János IV. 289.
Dóczy Miklós III. 62.
Doleschall S. E. V. 307.
Dombai Mihály III. 51. 96. 9.
100. 288.
Dombovár III. VIII. x. 298. 472.
Don Gáspár III. 78. 80. 220. 427.
449.
Dormán György III. 123.
Dormán Kristóf III. 437. 460.
Dorotheus IV. 219.
Dotaim IV. 6.
Dózsa György V. 359.
Döbrentei-codex I. 232. 235. 242.
250. 268. 287. 9. 292. 306. 312.
4. 8. 323. 330. 4. 5. 344. 353.
5. 6. 7. 8. 9. 360. 1. 2. 3. 4. II.
377. 440. 8. IV. 281. 382.
Döbrentei Gábor I. 228. 233. 8.
243. 259. 264. 272. 8. 302. 3.
4. 313. 338. II. 373. III. 468. 9.
Döbrököz III. 283. 4. 298. 301.
456.
Döbröközi Laczk III. 322.
Döngelegi Gáspár III. 123.
Dörfi István III. 62. 420.
Drágfi Gáspár II. 413. 431. 478. 9.
Dragul vajda IV. 32.
Dráma I. Comoedia
Draskovith György III. 414.
Dráva III. 9. 274. V. 302.

- Dráva János III. 20.
 Drávamelléki nyj I. 323.
 Drégel vára III. 92. 3. 7. 297. 432.
 Drinápoly III. 17. 52. 425.
 Druget Miklós IV. 248.
 Druget Vilmos IV. 363.
 Drusius I. m. IV. 323.
 Dubicza II. 483.
 Dugonics András I. 227. III. 396. IV. 341. 9. 378. 9.
 Dukes I. 308.
 Duna I. 4. 7. 8. 24. 229. 235. 7. 242. 4. II. 5. III. 9. 96. 112. 194. 280. 273. 290. 1. 2. 8. 340. 1. 406. IV. 31. 245. 378. 380. V. 192. 209. 297.
 Dunamenti nyj I. 311. III. 421.
 Dunántúli nyj I. 239. 264. 295. 319. 374. II. 486. III. 444. V. 365.
Ebert, Gesch. d. Chr. lat. Literatur I. 353. 357.
 Ebron III. 242.
 Eck Bálint II. 442.
 Ecseg IV. 370.
 Edom IV. 57.
 Edomandus V. 248.
 Efézom I. 181. IV. 183. 5. 7. 205. V. 160.
 Efraim IV. 15.
 Egeg III. 97. 8.
 Eger II. 219. III. xvi. xviii. xxiii. 101. 2. 4. 105—176. 297—307. 402. 435—443. 459. 460. IV. 34.
 Egervári László V. 293.
 Egör III. 201.
 Egör víz III. 108. 125.
 Egrös III. 38. 407.
 Egyedi Tamás III. 38. 9.
 Egyet. phil. közl. I. 339. II. 488. IV. 342. 7.
 Egyiptom I. 172. II. 13. 233. III. 226. 241. IV. 12. 102. 170. 208. V. 141. 162.
 Ehrenfeld-codex II. 440. 8. 458. IV. 271. 281. V. 287. 8. 9. 290. 343. 6. 359. 368.
 Ehség II. 382. 459.
 Eisel R. m. IV. 380.
 Ekemező III. 396.
 Eleázár II. 317. IV. 23. V. 31.
 Eliáb III. 230. 1.
 Eliákhim III. 240.
 Elifás IV. 64.
 Elizeus V. 122.
 Ellenőr I. 327.
 Elszöcz III. 197. 446.
 Éltető I. 358.
 Emán IV. 60.
 Ember Pál II. 414. 441. 451. IV. 284.
 Embolima IV. 136.
 Emergetusok IV. 125.
 Engel, Monum. III. 398.
 Eneás III. 379.
 Eneides III. 379.
 Énos V. 7.
 Enyed III. 28. 400. 1. 2. 4.
 Enyingi Török cs. III. vii.
 Epafras IV. 206.
 Eperjes III. 392. 404.
 Ephistion IV. 97. 160.
 Epimeneusok IV. 125.
 Epiphanius m. V. 357.
 Epirus IV. 83.
 Epörjesi Janicskó III. 115. 121..
 Erasmus II. 438. V. 242.
 Érd I. 7. 242. 4.
 Érdy-codex I. 232. 6. 7. 8. 9. 241. 5. 6. 9. 250. 2. 5. 260. 1. 3. 4. 7. 279. 280. 1. 3. 4. 8. 292. 5. 9. 300. 3. 4. 5. 6. 8. 313. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 320. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 9. 330. 1. 2. 4. 5. 6. 9. 341. 8. 9. 352. 360. 1. 3. 5. 9. 370. 4. 5. 6. 7. 9. 383. II. 373. 4. 381. 440. 451. 2. 3. 8. 9. 485. III. 410. 421. IV. 271. 2. 319. 375. 386. 7. 8. 9. 390. V. 284. 6. 344. 350. 5. 361. 3. 6.
 Erdélyi János I. 278. 369.
 Erdélyi István III. 428.
 Erdélyi nyj. I. 236. 241. 333.
 Erdélyi orsz. gy. Emlékek I. 375. III. 393. 4. 9. 400. 1. 2. 3. 4. 411. 7. 434.
 Erdélyi prot. közlöny V. 332.
 Erdélyi Tört. Adatok I. 233.
 Erdélyiség I. 3. 5. 6. 229. 233. II. 379. III. 178. IV. 30.
 Erdödi Pétör III. 196.
 Erdödi ref. zsinat II. 411. 3. 478.
 Erdőd vára II. 333. 478. 9. III. 298.
 Erdőhegy III. 38. 40.
 Erdősi Sylvester János m. I. 264.

298. 321. 9. 331. 344. 8. II.
129—140. 416. 424. 9. 432—441.
462. 3. 477. 8. 9. 489—92. III.
xxii. xxxi. IV. 330. 362. V. 266.
284. 345.
- Erdösi Tivadar II. 489.
- Erix IV. 136.
- Érsekujvári-codex I. 235. 253. 265.
288. 9. 297. 9. 306—36. 348.
363. 9. 370. 9. 385. V. 356.
- Erzsébet királyné I. 275. 6. III.
321. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. IV. 279.
- Eskodán Harán basa III. 311.
- Eszék III. 271. 298. 354. 6. 455.
- Eszéki István V. 309.
- Eszéki Mihál III. 87.
- Eszter II. 277.
- Esztergom II. 215. 374. III. 66.
290. 8. 458. 9. IV. 301.
- Ethiopia III. 237.
- Eudemus IV. 88.
- Eufrates IV. 87. 116.
- Eugenius pápa IV. 32.
- Eunomius V. 204.
- Europolis IV. 93.
- Eusztakhius V. 163.
- Euzebius V. 160. 358.
- Euzen, Euzin I. 271.
- Exequiae principales V. 280.
- Ex more docti mystico* I. 360.
- Eyzing Ulrik III. 421.
- Ezékias V. 60. 128.
- Ézsau IV. 57.
- Éva I. 91. 175. 188. 18. 9. 191. V. 7.
- Evang. egyh. és isk. V. 307.
- F**aber János II. 427. 8.
- Fabó András II. 437. 460. V. 318.
- Falcz gróf herczeg III. 192.
- Faludi Ferencz I. 239. 300. 357.
III. 397. 466.
- Faperön III. 194. 5.
- Farahó II. 13. 4. 5. 212. III. 208.
222. 241. 2. 253. IV. 8. V. 141.
- Farkas András II. 11—24. 374.
402. 450. 462. 479. 480. V. 267.
291.
- Farkas Gyenis III. 211. 3. 448.
- Farkasit Pétör III. 86.
- Farkas János III. 120. 2.
- Farkas Mihál III. 211.
- Fegelis IV. 146.
- Fegyvernek I. 247.
- Fejértói János V. 278. 303.
- Fegyveres I. 247.
- Fekete-Bátor IV. 347.
- Fekete Boldizsár III. 87.
- Fekete Gergely III. 87.
- Fekete János III. 86.
- Fekete Imre II. 334—362. 480.
III. 404. IV. 317. V. 290. 360.
- Fekete István III. 123. 4. 156.
- Fekete Kőrös I. 281.
- Fekete Lőrincz III. 114.
- Fekete Mihál III. 211. 4.
- Fekete Szaniszló III. 341.
- Félegyházi Tamás, Új test. I. 298.
318. 321. 9. 331. II. 441. 456.
IV. 282. 322. V. 265. 343. 359.
- Felix IV. 191. 4.
- Fellak III. 38. 51. 75. 407. 425.
- Felmer IV. 389.
- Fel-Némöt III. 116. 125. 154.
- Fels Lénárd III. 388. 9.
- Felső magyarországi Minerva I.
227.
- Felvincz III. 31. 403.
- Fenenna III. 224.
- I. Ferdinand III. xiii. xvi. xxii.
xxiii. xxvi. xxvii. xxviii. xxxiii.
xxxiv. 4. 7. 8. 42. 60. 75. 97.
112. 5. 146. 156. 161. 2. 176.
177. 8. 194. 5. 200. 1. 4. 8. 9.
291. 367. 8. 385. 8. 9. 390. 8.
400. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. 410. 1.
4. 5. 7. 8. 425. 6. 8. 9. 431. 5.
6. 454. 8. 9. 460. 1. 3. IV. 269.
284. 9. V. 134. 298.
- Ferencz legenda I. 251. 262. 4. 9.
270. 280. 6. 9. 292. 3. 4. 5. 8.
315. 6. 8. 320. 5. 332. 359. 361.
(lásd Ehrenfeld-c.)
- Ferrari Márk Antal III. 416.
- Fertővidéki nyj II. 422.
- Feru aga III. 179. 182. 4.
- Festetich-codex I. 304. 313. 357.
8. 9. 365. 6. 7. 370. 9.
- Festus IV. 195.
- Figedi Gábor III. 37. 406.
- Figedi János III. 115. 9. 121. 2.
4. 7. 148. 150. 3. 160. 4. 6.
174. 5.
- Figyelő I. 375. 382. II. 434. 452.
- Filippis IV. 180. 5.
- Filöp András III. 119. 122.
- Filöp Dömötör III. 119. 123. 139.
- Firdúsi II. 379.
- Fischer, Kirchenlieder Lex. II.
416.

- Fit porta Christi pervia* I. 366.
 Flacius Illyricus V. 305.
 Flaminius Cornelius I. 276.
 Flandria III. 194. 5.
 Flavius Josephus III. 453.
 Florencz IV. 357. V. 334.
 Fodor Bálint II. 464. 5.
 Fogarasi János I. 285.
 Forgács Balázs I. 22. 275. 6. III. 323. 4. 7.
 Forgács Ferencz III. xxxiii. xxxvi. 391. 3. 6. 415. 6. 7. 8. 420. 1. 5. 6. 7. 8. 9. 430. 1. 2. 3. IV. 288. 308.
 Forgács Simon III. 78. 86. 430.
 Forgács Zsigmond II. 456.
 Forró Pál IV. 315. 7. 8. 9. 320.
 Fortunatus I. 362. 3. IV. 298.
 Földvári István III. 427.
 Fővárosi Lapok II. 422.
 Fraknói Vilmos II. 427. 8.
 Francovith Gergely IV. 362.
 Francia IV. 129.
 Frangepán Farkas III. 445.
 Frangepán Ferencz II. 430.
 Frankl Vilmos II. 410. 1. 3. 429. 443. 478. III. 432. 6. IV. 269. 284. 308. 312. V. 338.
 Frankó III. 349.
 Franzius Farkas m. IV. 330.
 Fráter György III. 7. 8. 10—370. 387. 8. 390. V. 274.
 Fráter János III. 10.
 Fricz bék IV. 35. 280.
 Fridericius András II. 410.
 Fridrik császár IV. 28. 32. 35. V. 274.
 Frigyes rajnai v. fejed. III. 391.
 Fülel I. 276. III. 97. 459.
 Fülel herczeg V. 261.
 Fülöp doktor IV. 92. 105.
 Fülöp evang. IV. 187.
 Füstös János m. IV. 307.
 Gaba V. 43.
 Gabas IV. 132.
 Gabelus V. 61.
 Gábríel I. 180. 188. 189. 192. 197. Gács I. 275. 6.
 Gaji Horváth Gergely V. 293.
 Galád III. 38. 407.
 Galambóc III. 341.
 Galata IV. 32. 205.
 Gálházi Miklós III. 120. 3.
 Galilea III. 237. IV. 7. V. 176.
 Gál pap V. 265.
 Gálszécsi István II. 374. 5. 410. 433. 441. 478.
 Gamaliel IV. 174.
 Gamaxus IV. 137.
 Gangyes víz IV. 133. 146.
 Gara I. 276. III. 471.
 Garai Erzsébet II. 385.
 Garai Farkas III. 122.
 Garai János III. 342. 4. 361. 4.
 Garai László IV. 28.
 Garai Miklós III. 322. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 361. 4. -né 362. IV. 248. 369. 370.
 Garan víz III. 290.
 Garbitius Mátyás IV. 323. 4.
 Gardineus István V. 246.
 Gasparit Mihál III. 119. 123. 139.
 Gáza IV. 104. III. 242.
 Gázon IV. 23.
 Géczy István IV. 289.
 Gedeon II. 17. 74—80.
 Gedrosia IV. 157.
 Gedrossus IV. 156.
 Gelasius V. 136.
 Geleji Kat. I. m. II. 420. 441 IV. 282. 382. 3. 4. 6. 8. 9. 390. V. 269. 325. 7. 332. 3. 343. 9. 350. 356. 360.
 Gellén Erzsé I. 327.
 Genf V. 337.
 Geráris V. 21.
 Geréb Péter III. 387.
 Geresgal III. 298.
 Géresi Kálmán I. 285. 6.
 Gergely V. 160.
 Gergely diák I. 28. 302. 3. IX. Gergely pápa V. 274.
 Gergöl kovács III. 221.
 Gergöl vajda III. 51. 86.
 Gerlach István IV. 379. 380. V. 319.
 Gersei Benedek III. 120. 3.
 Gesta Romanorum III. 453.
 Geszthy László I. 205. 377. 8. II. 485. V. 129.
 Geszty Ferencz II. 397.
 Gesztös III. 297.
 Getyei Ferencz III. 196. 445.
 Ghimes vára I. 22. 275. 6. III. 323.
 Giczi III. 55. 416.
 Gilethi Miklós IV. 248. 363.
 Glesán János III. 87.

- Gochyt János I. 285.
 Godocsi III. 291. 458.
 Góliát III. 224—236. 253. 313.
 Gooss K. m. II. 379.
 Gorbai Amboris III. 87.
 Gordián IV. 87. V. 136.
 Gorgiás V. 35.
 Góry-codex I. 231. 232. 3. 4. 5.
     8. 9. 240. 1. 6. 7. 9. 250. 4. 5.
     262. 4. 270. 282. 7. 8. 9. 290.
     2. 3. 4. 304. 5. 6. 313. 5. 6. 7.
     322. 4. 6. 7. 8. 9. 334. 5. 6. 8.
     361. 3. 9. II. 395. 420. 432. 440.
     453. 5. 477. 484. 5. V. 286. 360.
 Göcseji nyj I. 267. 289. III. 444.
     IV. 272.
 Gömöry-codex I. 252. 260. 264.
     5. 337. 8.
 Gömöri nyj II. 453. IV. 383.
 Gömör vármegye III. 115.
 Gönczi György én. k. IV. 281. 2.
     5. 297. V. 265. 273. 346. 8.
 Gönyő III. 388.
 Görbe Bencze III. 303.
 Görcsöni Ambrus I. 244. 282. 7.
     290. 1. 3. 5. 9. IV. 327. V. 283.
     6. 7. 9. 290.
 Górgény III. 21.
 Görögország I. 36. 48. II. 194.
     III. 36. 7. 338. IV. 88. 163.
     171. 185.
 Gregoriáncz Pál V. 365.
 Greguss Ágost IV. 341. 2.
 Gritti II. 218. IV. 289.
 Grüneisen m. V. 335.
 Guezit Bertalan III. 86.
 Guido de Columna V. 293.
 Gusztovit György III. 123.
 Gyalu III. 12. 31. 391.
 Gyárfás István m. III. 435. 6. 7.
     460.
 Gyarmat III. 93. 297.
 Gyeffer aga III. 300. 1. 310. 259.
 Gyergyó Sz. Miklós III. 426.
 Gyet III. 229. 234.
 Győi rév III. 419.
 Gyöngyös III. 302. 468. 9.
 Gyöngyösi Beniamin m. V. 293.
 Gyöngyösi-codex I. 231. 240. 251.
     261. 2. 3. 271. 7. 8. 303. 6.
     316. 326. 336. 7. 9. III. 469.
 Gyöngyösi István I. 297. III. 396.
     7. IV. 327.
 Gyöngyös-vidéki nyj II. 396.
 Győr I. 281. III. 96. 297.
 György deszpót III. 350.
 Györmegye III. 414.
 Gyula II. 375. 410. III. 27. 40.
     422. IV. 286. V. 305.
 Gyulábanni III. 298.
 Gyula-Fehérvár III. XXVII. 10.
     14. 17. 20. 1. 4. 9. 30. 1. 178.
     366. 8. 392. 4. 5. 6. 400. 2. 3.
     IV. 30. 40. 54. 390.
 Gyulafi Lestár V. 286.
 Gyulai Gábor II. 442. 477. 8.
 Gyulai György III. 119. 131.
 Gyulai Hedvig II. 384.
 Gyulai Pál I. 268. III. XXXVIII.
     V. 324.
 Gyurbát vajda III. 179. 181.
 Gyülevíz I. 243.
 Gyzdawyth Péter V. 266.
 Haas Mihály m. III. 471.
 Hag Ferencz (Francz) I. 24. 289.
     290.
 Hagen Herm. Carmina med. aev.
     I. 366.
 Hagymási Kristóf III. 462.
 Hajder basa III. 408.
 Hajdú Benedek IV. 373.
 Hajdúk III. 42. 62. 71.
 Halas II. 456.
 Halasi Bálint II. 471. 2. V. 301.
     5. 6. 9.
 Halász III. 303.
 Haller János m. IV. 326.
 Halmi Miklós III. 123.
 Halom bék III. 124. 167. 438.
 Halotti beszéd I. 234. 5. 9. 240.
     5. 6. 7. 250. 1. 2. 4. 5. 260. 3.
     4. 5. 6. 7. 270. 287. 290. 5. 301.
     2. 3. 9. 320. 1. 2. 9. 330. 2. 3.
     7. 355. 7. 362. 6. 9. 378. II.
     485. III. 451. V. 354. 366. 8.
 Hamza I. 26.
 Hamza aga III. 300. 432.
 Hantz Gyula II. 422. 452.
 Hanvai Albert III. 311.
 Harasses vize IV. 102.
 Haraszti Ferencz III. 86.
 Háromszék III. 101.
 Háromszéki nyj. I. 235. 8. 345.
     II. 457. 461. 5. III. 389. 356.
 Haszadi János III. 462.
 Hasszán basa III. 427. IV. 290.
 Hatos Gusztáv II. 383.
 Hátszag III. 184.
 Hatvan III. 298. 301. 2. 3. 4. 310.
     388.

- Hatvani Lőrinczné III. v.
 Hazáel V. 122.
 Hazai okmt. II. 435. III. v. 387.
 393. 433. IV. 288. 351. 6. 9.
 370. 2. V. 279. 293.
 Házasság II. 120—124. 153—5.
 166. 218. 230.
 Havasel III. 77.
 Havaselföld II. 441. III. 24. 178.
 184. 333. 345. IV. 31.
 Havaselve II. 19.
 Hebler Mátvás II. 464.
 Hécezi III. 128.
 Héder bék III. 61. 420. 2.
 Hédervári Kont István III. 336. 7.
 Héderváry László IV. 34.
 Hédervári nemzetség IV. 371.
 Hegedűs III. 43.
 Hegedűs István III. 135. 6. 439.
 Hegedűs Márton III. xxxii.
 Hegyalja II. 27.
 Hegyaljai nyj. II. 458.
 Heinrich Gusztáv II. 488. IV.
 341. 2.
 Hejczei Mihál III. 139. 171.
 Heller Sebestyén II. 430.
 Helleszpontusz IV. 87. 171.
 Helkána III. 224.
 Heltai Gáspár I. 236. 276. 299.
 300. II. 465. III. 385. 6. 419.
 424. 430. 5. 6. 461. 3. 5. 7. 8.
 9. 470. 1. IV. 267. 273—278.
 320.
 Henckel János II. 411.
 Henokh V. 8.
 Henyei István III. 40. 170.
 II. Henrik franczia király III.
 394.
 Heodus Lorius V. 262.
 Herbolya herczeg III. 342. 3. 4. 5.
 Herczeg-Szölös II. 289. 471. V.
 298.
 Herkules III. 371. 3. 6. 380. V.
 242.
 Herman III. 101.
 Heródes I. 171.
 Heródes Agrippa IV. 179. 197.
 Hetei Sebestyén III. 181.
 Heures a l'usage I. 339.
 Heyden Sebald I. 291.
 Heves III. 303. IV. 359.
 Hevesi Mihály V. 270.
 Hevesi nyj. I. 266.
 Hidaspes IV. 102. 133.
 Hidaspiások IV. 125.
 Hidvég III. 303.
 Hilarius I. 353. V. 136.
 Hirkania IV. 102. 123.
 Hispania IV. 159. V. 161
 Hobein E. Buch d. Hymn. I. 361.
 Hody Humphred IV. 323.
 Hofgref II. 375. 383. 411. V. 287.
 349. 354.
 Holofernes III. 208. 238—250. 3.
 V. 140—156. 354—357.
 Hollókő III. 94. 309. 461.
 Homlódi Zsuzsánna I. 268.
 Homonnai Gábielné III. 114.
 Honter János II. 464.
 Hoperus János V. 262.
 Hopner Péter III. 399.
 Horacius I. 56.
 Horányi E. Memor I. 300.
 Hórebhegy V. 122.
 Hornyik János IV. 285.
 Horogszeg III. 38. 407.
 Horsundorfer Wülfing IV. 369.
 Horvát Bertalan III. 196. 8. 291. 2.
 420. 2. 445. 458.
 Horvát Ferencz III. 30. 40. 1. 51.
 262. 5. 286. 407. 420.
 Horvát Gáspár II. 398.
 Horvát Gergöl III. 119. 123. 136.
 Horvát György III. 86. 211. 4.
 Horváth János III. 446. 466.
 Horvát István I. 300. 1. II.
 371.
 Horvát Kelemen III. 211.
 Horváth Mihály I. 282. III. 389.
 391. 2. 4. 404. 5. 416. 454.
 Horvát Mihál III. 120. 3. 7.
 Horváth Mihály III. 17. 393.
 Horvát Vid III. 211. 3. 5.
 Horváti János II. 322. 5. 6. 0.
 9. 330. 2. 3. IV. 351.
 Horvatinovit III. 210. 1. 9. 22.
 Horvátország II. 19. III. 359. V.
 183. 6.
 Hős Pétör III. 123.
 Hrelit III. 51.
 Hubiár aga III. 309. 310. 1. 2.
 461. 2.
 Hugo Latamerus V. 262.
 Hunfalvy Pál I. 369.
 Hunor II. 16.
 Hunyadi Ferencz (Dálnoki J.)
 Trója vesz. I. 291. 295. 296.
 303. 306. 312. 3. 4. 426.
 Hunyadi János IV. 27—40. 273—
 281.

- Hunyadi János czímere 281. V. 278.
 Hunyadi László IV. 40.
 Hunyadi Mátyás IV. 36. 40.
 Hunyadvára III. 26. 178. 9. 401.
 Hur V. 51.
 Huss V. 271.
 Hussiták I. 279. III. 342. 352. 5.
 Huszár Gál II. 441. IV. 297. V. 210. 319. 338. 9. 348. 365.
 Huszain III. 304.
- J**
 Jadra IV. 370.
 Jáfet III. 264. V. 9.
 Jagellók I. 273. 373. II. 381.
 Jahrbücher f. jüd. Gesch. u. Lit. II. 421.
 Jajczavára I. 284.
 Jakab IV. 177. V. 137. 162.
 Jakab Elek V. 339.
 Jákó V. 293.
 Jákob patr. IV. 5. 16.
 Jakosit Ferencz III. 96.
 Jancsó Benedek II. 434.
 Jankó-szállása IV. 279.
 Jankovác IV. 278.
 Jankovics Miklós I. 376. III. xxiii. IV. 303.
 Jankula II. 30.
 Jankula vajda II. 19. IV. 27. 278.
 János ev. II. 137.
 János festő III. 452.
 János ispán III. 123. 211.
 János király III. 338.
 János piriél III. 322.
 János Zsigmond III. xxviii. xxix. 7. 11—370. 387. 8. 9. 403. 4. 461. IV. 290.
 János váradi püspök I. 282.
 Jánosi Pál III. 302. 311.
 Jánus I. 180. 181. 182. 192. 196.
 Janus Pannonius II. 489. IV. 299.
 Járed V. 8.
 Jász II. 336. 345.
 Jászai Márton III. 114.
 Jászay Pál II. 381.
 Jászai prépost III. 114.
 Jázon III. 371—381. 472.
 Jazovai rév III. 419.
 Ibraim basa III. 258. 261. 2. 452.
 Ibrain oda basa III. 300.
 Ibrain vajda III. 286.
 Ibraliom bék V. 367.
 Icon vicissitudinis hum. IV. 316.
 Idacha IV. 135.
- Idari Péter I. 284. 294. 6. 312. 4. 5. 6. 360. 375. IV. 308.
 Idenfi László III. 34. 101. 405.
 Iéhu V. 122.
 Jeremiás V. 13.
 Jeriko III. 240. V. 129.
 Jerobeám V. 59.
 Jerusalem II. 18. III. 237. 9. 240. IV. 46. 174. 187. 209. V. 15. 162.
 Jesilbás III. 254. 5.
 Jesse III. 237.
 Jézabél V. 115.
 Iglávia III. 352.
 Ikács III. 347.
 Iládia III. 38. 407.
 Illyefalvy István II. 488. III. 396. 453.
 Illyés II. 155. V. 114—135.
 gr. Illésházi József m. II. 452. IV. 383.
 Illyés István m. IV. 297.
 Illyés, Pétör v. fia III. 101.
 Illicinus Péter m. IV. 301.
 Illosvai I. 265. 299. 325. 8. II. 371. 446. 457. III. 410. IV. 81—263. 308—390. V. 287. 8. 290. 1.
Imperatrix gloriosa I. 372.
 Imre Sándor I. 276.
In crucis pendens arbore I. 371.
 India IV. 88. 133. 156. 171.
 Indus víz IV. 133.
 Ioanna V. 248.
 Jób IV. 4. 53. 57—68.
 Jobáb IV. 57.
 Joel dr. m. IV. 324.
 Johanna III. 404.
 Jókai, Magy. nemz. tört. I. 275. 6.
 Jokundus V. 136.
 Jónás II. 89—95.
 Jongelin apát IV. 371.
 Jordán III. 237. V. 130.
 Jordánszki-codex I. 231. 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 240. 1. 2. 3. 4. 6. 9. 250. 2. 4. 5. 261. 2. 6. 7. 8. 270. 281. 2. 9. 290. 2. 3. 4. 6. 7. 8. 9. 303. 5. 6. 312. 3. 4. 5. 6. 320. 3. 5. 7. 8. 9. 330. 1. 4. 5. 352. 8. 361. 3. 9. 374. 5. 8. II. 400. 1. 2. 420. 4. 5. 432. 440. 1. 8. 453. 5. 6. 8. 9. 484. III. 410. 1. 2. 6. 8. 420. 7. IV. 271. 2. 319. 321. 2. 3. 382. V. 291. 343. 365.

- Józsa barát V. 308.
 Josafát V. 122. 6.
 Józsa János III. 123.
 József I. 109. 172. II. 13. 14. IV. 5—26.
 József II. 17. V. 50—57.
 Jovianus cs. V. 199.
 Imre király II. 380.
 Ingolstadt III. 193. 4.
 Ipolyi Arnold I. 281. 355. II. 381. 405. III. 398. IV. 341. 2. 367. 380. V. 293. 8. 304. 357.
 Ipolyvize III. 294.
 Iratosi T. János m. II. 413. 441.
 Iregi Miklós IV. 28.
 Isai III. 227. 8. 230.
 Isidorus I. 85.
 Issus IV. 93.
 Istenmezei Sándor III. 123.
 II. István I. 281.
 István deák III. 80. 1.
 Istvánfi cs. II. 384.
 Istvánfi István III. 433. IV. 376.
 Istvánfi Katalin IV. 288.
 Istvánfi Pál I. 296. 302. 3. 5. 6. 312. 3. 6. 321. 5. 7. 374. II. 25—52. 383. 446. 488. III. 392. 414. 433. 460. IV. 288. 329. 362. V. 294.
 Istvánfi Miklós m. III. xxxiii. xxxvi. 3. 92. 6. 408. 415. 6. 7. 9. 420. 2. 5. 6. 7. 8. 431. 2. 3. 445. 7. 8. 457. 8. IV. 288. V. 363.
 István ispán III. 87. 430.
 István, spanyol frater V. 251.
 István vajda III. 333. 4. 341.
 Iszkra János IV. 29. 34.
 Izabella királyné II. 448. III. xviii. xxviii. xxix. 7—370. 389. 394. 7. 8. 403. 418. IV. 290. 1. 2.
 Izsák II. 113—120. IV. 57. V. 21—28.
 Izsák vajda IV. 29.
 Jubár IV. 163.
 Juda IV. 7. 22.
 Júdas IV. 175.
 Judit III. 237—250. 3. 450. V. 140—156. 354—357.
 Julia I. 271. 333. II. 420. III. 411.
 Juliánus cs. V. 195.
 Juliánus gardinál IV. 32.
 Julius IV. 201. 3. V. 185.
Iuste iudex Jesu Christe V. 272.
 Justinus IV. 313—320.
 Justus Lipsius V. 357.
 Juvencus V. 283.
 Iváni György III. 121. 3. 156.
 Iváz ben Bejtullah V. 299.
 Kaczer György II. 470.
 Kádár Kata I. 241. 271.
 Kádas György V. 280.
 Kajdacs V. 296.
 Kaidáz aga III. 75. 425.
 Kain III. 3. V. 7. 132.
 Kajoni én. k. I. 301. 343. 351. IV. 282. 288. V. 292. 343. 4. 6. 7. 8. 9.
 Kakat III. 292.
 Kákonya II. 471.
 Kákonyi Péter II. 275—314. 467. 471—6. 480. III. 396. IV. 315. 329. 362. V. 349. 355.
 Kákonyszállás II. 471.
 Kalandai Jakab III. 211.
 Kalauz Márton IV. 367.
 Kalcedonia V. 160.
 Káldi György I. 232. 5. 300. 313. 329. 418. V. 357. 360.
 Káldy Miklós IV. 365.
 Kalepinus császár III. 341.
 Kalevipoeg IV. 380.
 Kállai cs. levéltára I. 373. IV. 359.
 Kállay János I. 373.
 Kalmáncsehi V. 309.
 Kalmáncsehi S. Márton II. 427. 464. IV. 286. V. 265. 270. 297. 365.
 Kálmán porkoláb III. 119. 139.
 Klámány Lajos m. IV. 373. V. 292.
 Kalocsa III. 304. 454.
 Kalvin V. 336.
 Kám III. 265.
 Kamarás Mátyás II. 371.
 Kámbér bég III. 37. 42. 3. 124. 167.
 Kamichacz III. 390.
 Kamonyai Imre III. 123.
 Kamorai Gábrriel III. 123.
 Kamuti Balázs II. 382. III. 122.
 Kanaán IV. 5. 16.
 Kanizsa II. 243. 461. 2.
 Kanizsai János III. 335. 359. 60.
 Kanizsai István III. 359. 360.
 Kanizsai Lőrincz IV. 248.
 Kanizsai Orsolya II. 462.

- Kanya III. 272.
 Kapitány György III. 308—314. 461.
 Kapostűjvár III. 297.
 Kappadocia IV. 90. 171.
 Kapui Mihály II. 462.
 Kapunyás Miklós IV. 376.
 Kapuvár II. 462.
 Kara Hajdár III. 284.
 Karán V. 69.
 Karánsebes III. 10. 422.
 Kardos Józsa III. 181. 6.
 Kardosné III. 388.
 Karinthia IV. 33.
 Karka folyó III. 390.
 Karkas víz III. 10.
 Karith víz V. 115.
 Kármán Demeter III. 43. 409.
 Karmelus hegy V. 118.
 Karmenia IV. 157.
 Karniolia IV. 33.
 Károly (nagy) császár I. 368.
 Károly (vastag) császár I. 368.
 I. Károly király II. 19. IV. 370.
 II. Károly király I. 22. 275. 6. 7. III. 322. 3. 4. 5. 6. 8. 30. 363.
 IV. Károly cs. IV. 249. 353.
 V. Károly III. 17. 191—207. 393. 428. 9. 444. V. 242. 4. 334.
 Károlyi Árpád m. III. xxxiii. 445.
 Károli Gáspár I. 237. 300. II. 456. 463. III. 420. 450. IV. 314. 322. V. 286. 343. 5. 6. 351. 9.
 Károlyi oklevéltár IV. 376. 383.
 Károm III. 336. 466.
 Kárhágó III. 379.
 Kassa I. 281. 3. II. 204. 410. 1. 2. 427. 8. 462. III. xvi. xvii. xviii. xix. xx. xxiii. xxiv. xxv. xxviii. 34. 5. 57. 8. 9. 71. 96. 118. 148. 161. 207. 216. 223. 253. 307. 314. 369. 385. 8. 392. 403. 418. 9. 430. 6. 458. 461. 471. 2. IV. 252. 351. 3. 365.
 Kaszon basa III. 22. 5. 7. 37. 66. 9. 83. 7. 111. 178. 9. 183. 282—7. 397. 8. 9. 422. 456. V. 308.
 Kasszándra IV. 83.
 Katai Alep IV. 346.
 Katalén I. 47. 219.
 Katalin legenda I. 31. 231. 232. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 240. 1. 4. 5. 251. 286. 8. 290. 1. 2. 3. 5. 7. 8. 9. 300. 3. 6—36. 341. 342. 355. 8. 362. 7. II. 378. 452. 4. 484. IV. 314. 5. 320. 9. 362. 390. V. 285. 291. 342. 4. 9. 351. 4. 8. 363. 4. 8.
 Kató I. 161.
 Katona I. Hist. crit. I. 243. III. xxxiii.
 Kattandsula IV. 346.
 Kaukasz IV. 125. V. 304.
 Kazár II. 10.
 Kazinczy-codex I. 239. 253. 4. 288. 293. 4. 5. 6. 309. 316. 320. 5. 6. 332. 5. 6. II. 463.
 Kazinczy Ferencz II. 434. 6.
 Kazinczy Gábor I. 284.
 Kazméri István III. 86.
 Kazul basa III. 49. 254—262. 451.
 Kávási János III. 211. 3.
 Kecseti Márton III. 424.
 Kecskemét II. 402. III. 422. IV. 285.
 Kecskeméti Mihály IV. 286.
 Kékkő III. 97.
 Kelecsényi András III. 211. 4.
 Kelemen pápa V. 334.
 Kelenföld I. 7. 242. 243. III. 389.
 Kelevíz I. 243.
 Keller A. Fastnachtsp. II. 422.
 Keller Máté III. 410.
 Kelő I. 243.
 Kemenesalji nyj. I. 326. II. 374. IV. 317.
 Kemény János III. 25.
 gr. Kemény József II. 385. 436.
 Kemény Zsigmond IV. 341.
 Kénán V. 7.
 Kendefi János III. 25. 7. 184. 399.
 Kende Panitné II. 39.
 Kendi Antal III. 28. 9.
 Kendi Bálint III. 114. 135.
 Kendi János III. 401.
 Kendőörsi Mihál III. 87.
 Kenézi Márton III. 86.
 Kerecseni András III. 432.
 Kerecseni László III. 433.
 Kerei Gáspár III. 295.
 Kerepes III. 388.
 Keresztelő Sz. János IV. 184.
 Keresztesi mező III. 8. 29. 388. 401.
 Kereszturisz. nyj. I. 235. 269. II. 372.
 Keresztúri Péter III. 181.
 Kertez III. 257.

- Kerubin I. 175. 206.
 Kesereu I. 264.
 Keszthelyi-codex I. 334. 368. 9.
 379. 380. 1.
 Kétegyháza III. 422.
 Kéván vajda III. 183.
 Kevél Ferencz III. 87.
 Kevi Péter deák I. 237.
 Khadim Ali basa III. 422. 430.
 V. 308.
 Khám V. 9.
 Kikinda III. 407.
 Kinizsy Pál I. 23.
 Királyfia Kis Miklós IV. 343.
 Királszéki III. 107. 125. 6. 139.
 167. 8. 171.
 Kis András III. 211. 3. 5.
 Kisasszonyfa II. 384.
 Kisdi én. k. I. 267. 274. 351.
 Kis Dienös III. 120. 3.
 Kis Kampó III. 30. 8. 41. 62.
 72. 89. 402. 8. 428.
 Kis Károly III. 38.
 Kison víz V. 121.
 Kis Péter III. 29.
 Kis Pétör Antal III. 115. 121.
 Kis-Somlyó III. 38.
 Kisvárdai István IV. 312.
 Kisvárdai Tamás II. 371.
 Kizdiszék III. 101.
 Klein, Gesch. d. Dramas V. 334.
 Knauz Nándor III. 469. 470. IV.
 352. V. 327.
 Kochfy György IV. 300.
 Kolbász Farkas III. 86.
 Kolkos szigete III. 371. 4.
 Koller, Hist. ep. quinqueeccl. II.
 468.
 Kolóniai püspök III. 193.
 Kolozs III. 101.
 Kolozsmegye IV. 309.
 Kolozsvár II. 464. 5. III. xx.
 xxi. 4. 5. 16. 32. 60. 104. 369.
 393. 403. 4. 5. 416. 420. V. 275.
 366.
 Kolozsvári György és Márton
 szobrászok I. 282.
 Kolozsvári Miklós képiró I. 282.
 Kolpen III. 350.
 Komárom III. 291. 2. 7. 388. IV.
 279.
 Komáromy Lajos II. 401.
 Komjáthy Benedek I. 250. 329.
 IV. 385. V. 286.
 Komlós András II. 374.
 Komornik Miklós III. 86.
 Kompanit II. 48.
 Konstancia V. 172.
 Konstans V. 180.
 Konstantinápoly III. xi. 254. 7.
 262. 359. 389. 435. 452. IV. 36.
 289. V. 157. 174. 278.
 Konstantinus V. 157.
 Konstantius V. 180.
 Kont István IV. 371.
 Kont Miklós IV. 248. 353. 371.
 Kopácsi István II. 478. 9. V. 296.
 Kopasz Márton III. 95.
 Korazain III. 254.
 Korduba V. 161.
 Korenizza II. 483.
 Korinthus IV. 84. 183. 5.
 Korlát Imre III. 87.
 Korlatovith III. 16. 393.
 Kornis Miklós III. 387.
 Kóródi Máté III. 120.
 Korokca III. 297.
 Koron Farkas III. 114.
 Korpádi János III. 336.
 Kósa III. 179. 180.
 Kosár Benedek III. 8.
 Koszorú V. 330. 9.
 Kosztencza II. 483.
 Kottannerné m. IV. 279.
 Kozár III. xi. 282—7. 457.
 Kovachich (Scriptores) I. 274. 5.
 II. 448. 459. III. 387. Form.
 sol. I. 300. Suppl. IV. 289.
 Köchör István III. 86.
 Köglövit György III. 96. 7. 417.
 431.
 Kölesér III. 279.
 Köleséri S. I. 317. V. 362.
 Königsbergi töredék I. 231—4.
 288. 298. 306. 216. 331. 356.
 367. 378.
 Körmendi Máté III. 123.
 Körmöczbánya I. 339. V. 210. 338.
 Körös III. 22. 3. 7. 85. 399.
 Körösközi Demeter III. 211. 3.
 Körösudvarheli Nagy Máté III.
 87.
 Kört III. 291. 458.
 Körti Bertalan III. 87.
 Kőszegi Albert III. 156.
 Kötöny I. 359.
 Közmondás III. 50. 3. 4. 113. 136.
 170. 219. 222. 3. 265. 326. 439.
 IV. 201. 374. V. 49. 52. 58. 62.
 65. 7. 186. 8. 199. 239. 251. 362.

- Krakko I. 283. II. 371. 4. 5. 410.
 1. 427. 9. 432. 3. 4. 462. 3. 4.
 5. 477. 9. IV. 286. 292. V. 294.
 Kremer A. Culturgesch. d. Orients
 III. 452.
 Kremer Farkas III. 421.
 Kresznerics Ferencz I. 243. 453.
 III. 391.
 Kreta IV. 94.
 Kreusl János I. 341.
 Krizskó Pál I. 339. V. 338.
 Krisztina legenda I. 251.
 Kriza-codex I. 248. 9. 251. 271.
 288. 306. 316. 325. 345. 361.
 Kriza, Vadrózsák I. 233. 245. 267.
 8. 9. 271. 282. 312. 6. 7. 9. 321.
 5. 342. 5. 6. 8. 353. 5. 8. 363.
 374. II. 395. 409. 457. 465. III.
 397. 411. V. 329. 351.
 Kruppa III. 328. 9.
 Krusócz IV. 35.
 Kruzsit János III. 96.
 Kruzsit Péter III. 414.
 Kucsuk Bali basa III. 459.
 Kudátku Bilik IV. 346.
 Kulesár c. V. 345. 6.
 Kulesár Imre III. 123.
 Kunok II. 16.
 Kurfirst Friderik János III. 191—
 207. 445.
 Kurtz Ae. m. IV. 324.
 Kusalkó IV. 240. 310.
 Kusztos Balázs III. 120. 2.
 Kusztovit Horvát György III. 119.
 Kuthen I. 359.
 gr. Kuun-codex I. 279.
 Cuet I. 235.
 Küküllő I. 241. III. 22. 101.
 Kis Küküllő III. 21. 317.
 Küntökti IV. 346.
 Kusid I. 229. 230.
 Kusen I. 271.
 Cuzen I. 271.
 Kuzen I. 271.
 Cwzen I. 271.
 Lacedemon IV. 163.
 Laczkfi András III. 322. IV. 242.
 8. 363.
 Laczkfi István III. 322. 359. IV.
 248. 351.
 Laczkfi Mihály IV. 248.
 Laczkfi Miklós IV. 248.
 Ládonyi Demeter II. 435.
 Lagmaga III. 286.
 I. Lajos I. 282. II. 19. III. 321.
 2. 8. 330. 1. IV. 242. 4. 8. 9. 250.
 1. 2. 3. 352. 3. 9. 370.
 II. Lajos király I. 205. II. 19.
 384. III. 8. 398. 410. 3. 421. 2.
 432. 452. IV. 288. V. 327. 330.
 Lak III. 297.
 Láamekh V. 8.
 Lamédon III. 373. 4. 381.
 Lamnidon IV. 170.
 Lampe, Hist. eccl. II. 471. V. 302.
 5. 6.
 Landgróf III. 193.
 Landorvári Dorka IV. 343.
 Lányi, A magyar clerus érdemei
 II. 469.
 Laskai János m. IV. 325. V. 305.
 Laskai Ozsvát V. 331.
 Laski Jeromos IV. 289.
 Laskó II. 471. V. 262. 298. 366.
 Laskó lakosainak névsora V. 299
 —301.
 IV. László I. 281. IV. 27. V. 293.
 V. László III. 360. 1. IV. 27. 280.
 Látron gróf III. 199.
 Lázár János III. 387.
 Lazius Wölfg. II. 492.
 Lecky V. 337.
 Lehóczky, Stemmatogr. II. 384.
 Lehr Albert IV. 322. 365.
 Lelesz III. 301. 2.
 Lengyel László II. 19. 381.
 Lengyelország I. 202.
 Lengyel Pétör III. 87.
 Leo V. 136. 334.
 Leonatus IV. 151. 156. 168.
 Leszenpront Sebestyén IV. 301.
 Lezczekzi János V. 330.
 Léva III. 96. 97. 208—223. 289.
 290. 2. 7. 447. 458.
 Levita V. 42—49.
 Libanus IV. 159. V. 85.
 Liberius V. 191.
 Licaria IV. 103.
 Lidda IV. 180.
 Lidia IV. 103. 171. 9. 182. 3. V.
 160.
 Liebrecht-Dunlop II. 386.
 Likaonia IV. 178.
 Likardus Cardmakerus V. 262.
 Likava vára II. 427.
 Linder Sebestyén IV. 302.
 Lipesei-cod. IV. 271. 2. V. 281.
 4. 354.

- Lippa III. 9. 10. 13. 22. 5. 7. 31.
3. 4. 5. 8. 9. 40. 1. 3. 4. 7. 8. 9.
50. 3. 4. 5. 74. 6. 101. 2. 6. 111.
185. 275. 366. 387. 390. 9. 404.
6. 7. 8. 410. 1. 2. 4. 420. IV.
290.
Lippai Kristóf II. 466. 7.
Lipszia III. 200.
Lisias IV. 188. V. 35.
Liszkai H. György III. 119. 123.
Lisznayai Kálmán IV. 381.
Lisznayai K. Pál m. I. 382.
Liszti János I. 274. 5.
Litvaság IV. 27.
Longinos I. 166.
Losonczy Anna III. 429.
Losonczy Antal III. 13. 15. 20. IV.
291.
Losonczy Eufrosina III. 424. 9.
Losonczy István III. xxxv. 30.
4. 8. 41. 2. 8. 51. 2. 72—89.
101. 3. 6. 111. 134. 160. 309.
310. 345. 6. 396. 402. 6. 8. 424—
430. 461.
Lóth V. 132.
Löcse II. 437. V. 318.
Lökös Bertalan IV. 248.
Lökös Mihál III. 114.
Lucius V. 205.
Lugos III. 10. 20. 9.
Lugossy-codex II. 423. 5. 443. 4.
5. 7. 469. IV. 271. 2. 282. 303.
4. 313. 382. 3. 4. 7. 8. 9. V. 285.
354.
Lugossy József I. 301. 355.
Luka Józsa III. 203. 447.
Lukács II. 135.
Lumbroso m. IV. 323.
Lundi érsek III. 446.
Lupus-Lupinus II. 374.
Luther I. 343. 7. II. 204. 206.
225. 6. 430. 9. III. xxxi. 192.
V. 19. 207. 242. 274. 336.
Luxorius IV. 298.
Lycia IV. 86. 171.
Lycus vize IV. 107.
Lysimachus IV. 171.
Lystra IV. 178. 201.
Macedonia III. 338. IV. 87. 163.
171. 180. 5. V. 12.
Mácsai Miklós III. 304.
Macsóiai Ferencz III. 86.
Macedoniai Fülöp IV. 83.
Madárhegy III. 439.
Madáts Gáspár m. I. 323.
Magal III. 230.
Magassy János II. 385.
Maghy Pál II. 397.
Magna societas ungarorum IV. 358.
Magnencius V. 191.
Mágocsi Ferencz II. 380.
Mágócsi István III. 468.
Magor II. 16.
Magyar Állam III. 470.
Magyar Bálint III. 448. V. 367.
Magyar dipl. Eml. az Anjou k.
IV. 357.
Magyari István m. I. 340. II.
438. III. 396.
Magyar könyvekről régi írók nyi-
latkozata IV. 325. 326.
Magyar Könyvzemle I. 377. II.
465. V. 293.
Magyar Nyelvészet I. 314. II. 399.
III. 389.
Magyar Nyelvőr I. 238. 270. 284.
5. 6. 9. 291. 2. 3. 9. 315. 6. 8.
320. 1. 2. 3. 5. 7. 9. 341. 8.
356. 7. 363. 373. 4. II. 374.
396. 9. 402. 3. 7. 422. 448. 452.
5. 7. 8. 460. 1. 3. 5. 485. 6. III.
397. 411. 9. 421. 6. 454. IV.
271. 2. 318. 333. 355. 372. 382.
3. 4. V. 351. 6. 363. 7. 8.
Magyar protest. Figyelmező III.
417. 9. V. 266. 9.
Magyar Sion II. 431.
Magyar tört. tár I. 282. II. 468.
III. 307. 391. 410. 4. 421. 2. 4.
5. 452. IV. 278. 290. 352.
Magyar Tud. Értekező III. 471.
Mahalaél V. 8.
Mahmud császár III. 395.
Mahumet II. 332.
Mahumet császár I. 23. III. 346
IV. 36. 39.
Majlát István III. 277. 8. 9. 394.
447. 455. 6. IV. 289. V. 275.
Majlát Istvánné IV. 390.
Majus, Vita Jo. Reuchlini V. 335.
Makarius V. 162.
Makhabeus V. 29—41.
Maklár III. 124.
Makó III. 42.
Makra II. 17. 380.
Makri Lukács III. 210.
Malakik IV. 156.
Malasok IV. 149. 153.

- Málévár III. 298.
 Malvezzi III. 405.
 Mameranus Miklós III. 445.
 Mamhut csasz III. 19. 23.
 Mamminger Vilmos II. 435.
 Manasses III. 208. 244. IV. 15.
 V. 13.
 Mancinelli II. 373. III. 468. IV.
 391.
 Manlius János III. 354. V. 326.
 Manue III. 242.
 Manuel Miklós V. 335.
 Maratom IV. 98.
 Marcellus IV. 177.
 Marcus IV. 206.
 Marci Chronica I. 231. 282.
 Mardus IV. 117.
 Margai Miklós III. 86.
 Margita II. 435.
 Margit legenda I. 232. 4. 6. 241.
 4. 7. 9. 254. 5. 265. 6. 288. 295.
 8. 9. 305. 6. 313. 7. 8. 320. 1.
 2. 330. 1. 2. 3. 376. II. 461. 3.
 471. IV. 373. V. 354.
 Mária I. 9. 10. 64. 65. 69. 71. 72.
 102. 109. 110. 161. 164. 174.
 180. 192. 197. 198. 202. 205.
 206. 219. 277. 8. 281.
 Mária királyné I. 275. 6. 281. 2.
 III. 194. 321. 2. 8. 9. 330—5.
 358. 415. 420. 1. 5. 9. 433. 4.
 V. 241. 2. 8.
 Marinit Klára I. 378.
 Máris V. 160.
 Marjai Lukács III. 388.
 Markalf III. 266.
 Márki Sándor IV. 360.
 Markos Péter IV. 290.
 Márkus V. 309.
 Marmarika V. 160.
 Marnavich I. T. m. II. 484.
 Maros III. 16. 27. 30. 1. 42. 3. 8.,
 81. 111. 8. 185. 368. 407. 425. 8.
 Maros Ilye III. 398.
 Marosszéki nyj I. 293. II. 458.
 Maros-Vásárhely II. 464. III. 21.
 393. 8. 400. 1. 416.
 Marosvásárhelyi Teleki könyvtár
 I. 227.
 Maróti János III. 342. 4. 360.
 Márs III. 377.
 Martinuzzi II. 385. III. xviii.
 xxviii. 390. IV. 290. 1. 390.
 V. 134.
 Martira IV. 132.
 Martonfi András III. 21.
 Martonfi Bálint III. 21.
 Martonos III. 68. 9.
 Márton pap III. 116. 432.
 Márton pór király III. 351.
 Masargas IV. 135.
 Maskó III. 96.
 Massai Agnes II. 470.
 Matatias 32.
 Mátó ev. II. 134.
 Mátó bán III. 349.
 Matkó István, Bányász cs. I. 312.
 8. II. 459. 460. 1. III. 389. 399.
 410. IV. 322. V. 359. 260. 1. 3. 4.
 Mátray Gábor m. I. 250. II. 375.
 420. 1. 5. 448. 458. 467. 472.
 4. 7. III. xxxv. 335. 419. 424.
 430. 5. 443. 5. 7. 9. 450. 1. 2.
 4. 6. 7. 461. 2. V. 349. 354.
 Matusnai Sebestyén III. 96. 7.
 Mátyás Flórián I. 261. 297. 316.
 334. 5. 344. 356. 369. 370. II.
 400. 4. III. 391. 423. 441.
 Mátyás fhg I. 281.
 I. Mátyás király I. 23. 27. 29.
 205. 273. 4. 281. 3. 4. 296. 302.
 450. 373. 385. II. 19. 381. III.
 412. IV. 375.
 Mátyus földje II. 20. III. 351. V.
 210.
 Mátyus János V. 286.
 Maxencius I. 77. 80. 120. 134.
 154.
 Maximilián herczeg III. 193. 4.
 203.
 Maximilian cs. k. IV. 379.
 Maximus V. 163.
 Mazaeus IV. 114.
 Mázsás András III. 427.
 Mecskei István III. 107—176. 437.
 441.
 Meczet bék IV. 30.
 Medea III. 371—381. 472.
 Medgyes III. 20. 1.
 Medgyesi Pál I. 238. 9. 244. IV.
 321.
 Media IV. 88. 103. 119. 171.
 Mediolanum V. 192.
 Mehemed bég III. 389.
 Mehmed basa III. x. xxv. 9.
 270. 2. 288. 295. 300. 1. 366. 389.
 405. 6. 454. 7. 9.
 Melanchthon II. 413. 427. 430.
 3. 4. 464. 8. IV. 367. V. 275.
 6. 336. 340.

- Melyt Pál III. 462.
 Melius Péter II. 426. 437. 464.
     IV. 286. 368. 383. V. 265. 288.
     309. 318. 320. 341. 358. 363.
 Melotai Nyilas István II. 446. 7.
     456. IV. 321. V. 359.
 Memhet aga III. 37. 124. 167.
 Memi aga III. 304.
 Memphis IV. 106.
 Mendoza kapitány III. 86.
 Ménesi bor II. 380.
 Menetas IV. 116.
 Mennyei zengedező kar IV. 281.
 Menino III. 416.
 Menophantus V. 160.
 Merarius III. 244.
 Mérey László I. 302.
 Merey Mihály II. 384.
 Merényi László mes. IV—343.
 Meris IV. 153.
 Merz A. Archiv. für wiss. Erf. d.
     Alt. Test. IV. 323.
 Mesék IV. 343. 347.
 Mesopotámia IV. 159. V. 21.
 Meszes III. 30. 4. 5.
 Methaal V. 116.
 Methusála V. 8.
 Mező-Szeged II. 155. 445.
 Mezőségi nyj. I. 238.
 Michael Pannonius II. 373.
 Midianiták IV. 7.
 Midrás III. 453.
 Migdonia V. 162.
 Mihalkovit bég III. 37. 40. 1.
 Mihalya III. 200. 446.
 Mihály császár III. 338.
 Mihály deák IV. 284.
 Mihályfi Tamás III. 387.
 Mikeás V. 126.
 Mikháloghli Khidr bég III. 420.
 Miklosich III. 442.
 Miklós pápa IV. 36. 307.
 Miklós püspök V. 163.
 Miklós Ridleus V. 262.
 Miklós vajda III. 86.
 gr. Mikó I. Erd. történeti adatok.
     II. 419. 464. III. 459. 466.
 Mikola IV. 246.
 Milák III. 86.
 Milesia IV. 103.
 Mineróna asszony III. 16.
 Minik III. 193. 445.
 Mirese vajda III. 345. 6.
 Miscellanea Tigurina V. 302. 3.
 Misegrád IV. 27. 279.
Miserorum pia adiutrix I. 253.
 Miskolcz II. 430. 1. 447. III. 288.
 Miskolczy Gáspár m. IV. 318. 329.
 Miskolczy István I. 282.
 Misnie III. 201. 446.
 Mitrenis IV. 116.
 Mizia III. 338. 9. 347.
 Myska herceg I. 280.
 Mocsáry, Nógrádm. leírása I. 276.
 Moczer Tamás V. 306.
 Moga Bálint III. 86.
 Moga János III. 86.
 Mogyoróssy János II. 380.
 Mohács I. 351. 384. III. 8. V. 295.
 Moldova II. 16. 19. III. 77. 87.
     101. 178. 333. 399. I.V 31.
 Moldovai Mihály II. 470. III.
     xxi. xxxii. IV. 323. V. 365.
 Molita IV. 204.
 Molnár Alb. m. I. 295. 305. 312.
     3. 5. 6. 7. 336. 341. 375. 8. 382.
     II. 410. 439. 453. 7. 460. 1. 6.
     470. 7. 9. 410. 7. 9. 421. 4. 9.
     442. IV. 272. 318. 323. 340. 372.
     3. 6. 383. 7. V. 269. 271. 4. 287.
     8. 290. 343. 350. 2. 5. 361. 3.
     4. 6. 7. 8.
 Monacis de Laurentius I. 276.
 Monaki Erzsébet V. 356.
 Monostor III. 32. 404.
 Monoszlai András m. V. 352.
 Monoszlai Csopor Pál III. 342.
     4. 5.
 Monyorókerék III. 454.
 Móré János III. 87. 211. 5.
 Móré István IV. 289.
 Móré László II. 175. 454. III.
     86. 288. IV. 290.
 Móré Tamás II. 456.
 Móricz herceg III. 156. 199.
     200. 1. 2.
 Mortimer Hugó IV. 358.
 Morvai III. 292.
 Morvaország III. 354. 364. IV. 249.
 Mózes IV. 174. V. 8. 50—57.
 Muceius Tamás V. 306.
 Muche Pál II. 469.
 Mucsavit III. 51.
 Muczkowski. Statuta etc. Cracov
     II. 371. 4. 432. 465.
 IV. Muhammed IV. 366.
 Munkács III. 34. 350. 404. V. 275.
 Munkácsi János V. 290.
 Murány III. 208—223. 447. 8.
 Murát aga III. 286.

- Murát bék III. 283.
 Murát szultán III. 338.
 Murát (vak) V. 278.
 Musicanis IV. 153.
 Musz aga III. 289.
 Musztafa basa III. 37. IV. 31.
 Musztafa szegedi bég I. 233. III. 124. 167.
 Musztafa Tenbel III. 427.
 Musztafa vajda III. 286.
 Muti István III. 283.
 Muzin aga III. 303.
 Müncheni-codex I. 232. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 240. 1. 2. 9. 250. 1. 2. 4. 5. 260. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 270. 280. 1. 4. 6. 7. 8. 290. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 304. 5. 6. 312. 3. 5. 6. 7. 8. 9. 320. 1. 2. 5. 6. 7. 8. 9. 330. 1. 2. 3. 4. 5. 7. 342. 5. 6. 8. 355. 6. 8. 9. 360. 3. 4. 6. 8. 9. 372. 3. 4. 5. II. 396. 400. 1. 3. 424. 5. 432. 440. 1. 8. 451. 3. 6. 7. 8. 460. 479. 484. 5. III. 411. 2. 6. 8. 421. 9. 435. 450. IV. 272. 281. 375. 382. V. 284. 6. 7. 8. 290. 1. 355. 360. 8.
Nabarzanes IV. 121.
 Nabugodonozor II. 18. III. 208. 237. 8. 9. 243. 253. IV. 208. V. 13.
 Nábót V. 124.
 Nádasdi Anna IV. 390.
 Nádasdi Ferencz V. 332.
 Nádasdi Tamás II. 384. 413. 428. 433. 4. 5. 6. 462. 3. 489. 490. 1. III. xiv. xv. xvi. xxii. xxiii. xxiv. xxv. xxviii. xxxiii. 30. 3. 46. 388. 397. 8. 402. 3. 5. 411. 2. 420. 8. 433. 443. 456. IV. 290. 364. 7. 390. V. 266. 321. 332.
 Nádor-codex I. 232. 3. 4. 5. 9. 240. 2. 5. 8. 9. 250. 2. 3. 4. 260. 1. 2. 4. 5. 6. 7. 270. 1. 286. 7. 8. 9. 291. 3. 4. 5. 9. 305. 6. 311. 2. 3. 6. 9. 322. 3. 5. 7. 8. 330. 1. 3. 5. 6. 342. 5. 6. 7. 9. 356. 374. II. 400. 3. 5. 417. 420. 4. 451. 485. III. 418. IV. 322. V. 359. 360. 6. 8.
 Nágoli Urbán III. 120. 3.
 Nagy Ág (Aachen) II. 204. 458.
 Nagy Ambrus III. 52. 62. 4. 211. 4. 291. 303. 420. 458.
 Nagy András III. 94.
 Nagy Antal III. 119. 123. 6.
 Nagy Balázs III. 122. 9.
 Nagy Bálint III. 68. 9. 70. 119. 123.
 Nagy Bánkai m. I. 328. III. 418. IV. 1—42. 267—282. 303. V. 284. 9.
 Nagy-Bánya II. 479. III. 392.
 Nagy Bertalan III. 123.
 Nagy Borbás III. 114.
 Nagy Dobsza II. 471.
 Nagy-Egyöd III. 86.
 Nagy-Falu III. 302. IV. 241. 253. 347. 376. 380.
 Nagy Gábor III. 123. IV. 302. 3.
 Nagy Gergely III. 86.
 Nagy Gergely pápa II. 480.
 Nagy György III. 180. 1.
 Nagy Gyula I. 373.
 Nagy János III. 120. 2. V. 279.
 Nagy Ida III. 318. 432. IV. 309. 311. 2.
 Nagy Imre I. 285. 377.
 Nagy Imre III. 114. 133. 406.
 Nagy István III. 123. 150. IV. 285.
 Nagy Iván I. 276. 378. 383. III. 429. IV. 300. 2. 348. 357.
 Nagy Kampó III. 30. 41. 8. 53. 5. 62. 4. 72. 102. 402. 8. 414.
 Nagy-Károly II. 443. III. xvi. 392.
 Nagy-Kőrös II. 456. IV. 366.
 Nagy-kunsági nyj. I. 328. 341.
 Nagy-Lak III. 38. 42. 407. 425.
 Nagy László III. 211. 3.
 Nagy Lukács III. 147.
 Nagy Márton III. 95.
 Nagy Mihál III. 120. 3.
 Nagy Miklós III. 211.
 Nagy Orbán III. 211. 4.
 Nagy-Oroszfalu III. 402.
 Nagy Pál III. 87. 114. 136.
 Nagy Péter III. 407.
 Nagy Sándor IV. 83—172. V. 12.
 Nagy Sándor V. 317. 342. 9. 354.
 Nagy Szabó Ferencz II. 464.
 Nagy-Szombat III. xii. xiii. xiv. xv. xxvii. 195. 296. 351. 457. 471. IV. 40. 267. 8. 9. 270. 301. 2.
 Nagyszombati-codex I. 232. 240. 5. 9. 250. 1. 2. 4. 260. 1. 2. 3. 5. 7. 271. 280. 2. 9. 291. 2. 4.

8. 9. 303. 4. 5. 315. 6. 7. 8. 9.
320. 2. 6. 7. 336. 342. 7. 8. 9.
374. V. 366.
- Nagy Tamás III. 114. 122.
- Nagy Vitális III. 86.
- Nándorfehérvár I. 24. 279. III.
37. 52. 65. 280. 298. 348. 350.
455. IV. 27. 29. 34. 37.
- Narciscus V. 160.
- Nászdalok IV. 298—304.
- Nazuf aga III. 289.
- Nearcus IV. 161. 166.
- Néma barátok III. 115.
- Nemes Tamás III. 211. 3.
- Németi Ferencz II. 419. 442. V.
345.
- Németország I. 30. II. 21.
- Német-Újhely IV. 35. 250. 1.
- Nemrót II. 18.
- Nemzeti jellemvonások I. 340.
- Neoezaria V. 162.
- Népdalok és mondák I. 278. 292.
6. 304. 317. 320. 1. 342. II. 422.
III. 429.
- Népköltési gyűjt. I. 348. IV. 343.
355. V. 324. 368.
- Nericia IV. 156.
- Nero IV. 194. 206.
- Neroniás V. 160.
- Nevek magyarázatja IV. 254—263.
- Névy László I. 282. 244.
- Nicea IV. 149. V. 162.
- Nikánor IV. 94. 138. V. 35.
- Nikápoly III. 335. 8. 340. 359.
360. IV. 31.
- Nikha V. 160.
- Nikomedia V. 160.
- Nilus IV. 106.
- Ninive III. 237. V. 69.
- Nissa IV. 135.
- Nitetom IV. 187.
- Nóé III. 263. 4. V. 8. 16. 132.
- Nográd III. 298. IV. 349.
- Nográdi szandsák III. 432.
- Numidia IV. 159.
- Nürnberg I. 300. II. 428.
- Nyaláb vár IV. 311. 2.
- Nyári Albert b. III. 416.
- Nyári Ferencz III. XII. 195. 6.
8. 9. 291. 2. 3. 4. 5. 6. 445. 6.
457. 8.
- Nyári Lőrincz III. 102. 3. 4. 199.
405. 435.
- Nyelvemléktár I. 264. 278. 303.
4. 5. 6. 336. 342. 3. 5. 6. 8. 9.
350. 371. 2. 3. 5. 7. 9. 380. II.
480.
- Nyelvtud. Közlem. I. 299. 304.
316. 324. 5. 336. 344. 6. 363.
9. II. 400. 486.
- Nyig-Tótfalva II. 158. 447.
- Nyilas István IV. 75. 76. 297—
304.
- Nyír III. 351.
- Nyir-Bátor III. XVI. XVIII. 15.
16. 18. 269. 392. 448. 452. IV.
290.
- Nyirkállai Tamás I. 28. 322.
- Nyitra III. 297.
- O**berstorff Ádám III. 420.
- Oceanus IV. 144. 154.
- O gloriosa domina* I. 367.
- Ohétes III. 372. 4. 6. 380. 1.
- Ojtoz III. 101.
- Oláh Agoston III. 300.
- Oláh András III. 303.
- Oláh Miklós III. 107. 112. 146.
7. 156. 7. 8. 9. 161. 2. 205. 407.
426. 436. 7. 445. 7. IV. 268.
- Oláh Sz. Miklós IV. 347.
- Olaszország II. 27. 384. III. 342.
352. IV. 159. 183. 201. 358. V.
15.
- Olasz Pál III. 322. 333.
- Old IV. 346.
- Omár Khalifa III. 452.
- Omphis IV. 136.
- Onori Gábor III. 123.
- Opulia III. 58. 9.
- Orbaiszék III. 101.
- Orbonáz György III. 123.
- Orkhán bég V. 279.
- Ormai Józsa III. 448.
- Ormándi János III. 127.
- Ormánsági nyj II. 401. 486. IV.
318. 382.
- Ormány Anna IV. 386.
- Orosi IV. 347.
- Oroszfalvi pap III. 92.
- Oroszi Gábor III. 126.
- Oroszlánkő III. 297.
- Oroszország II. 16.
- Orr-szedés III. 423.
- Orsinus IV. 159.
- Ország István III. 211.
- Ország Kristóf III. 76. 88.
- Ország László III. 88.
- Ország Lászlóné III. 429.

- Ország Mihály I. 296. III. 349.
 Ostermayer III. 417.
 Oxiartes IV. 95. 132.
 Oxidraha IV. 149.
 Oxius IV. 117.
 Oxonia V. 243.
 Óziás V. 143.
 Ozius V. 161.
 Öllő (Üllő) III. 156.
 Ölsnitz III. 445.
 Ördög Balázs III. 87.
 Ördög Mátyás III. 90—104. 112.
 433. 4.
 Őrségi nyj. II. 399. 403. 458. III.
 439.
 Őrsi Laczkó III. 303.
 Ősz László III. 181.
 Ozd III. 101.
 Ozora III. xii. 298. 301.
 Ozorai Imre V. 346.
 Ozorai Píró III. 349. IV. 356.
- P**adéi rév III. 419.
 Pádua II. 384. IV. 288. V. 294.
 Pafnucius V. 162.
 Pajorország III. 193.
 Paksi Borbás III. 122.
 Paksi Ferencz III. 423.
 Paksi János I. 241. III. 90. 431.
 Paksy Kata IV. 386.
 Paksi Lajos I. 373.
 Palásti mező III. 98. 434.
 Palatics Gergel III. 181. 3.
 Pál deák III. 460.
 Pálélése III. 38. 407.
 Pálffy István IV. 366.
 Pálffy Pál IV. 315.
 Palipercon IV. 135.
 Palmerius Mátyás IV. 323.
 Pálócziak III. 349.
 Pálóczi Antal V. 294.
 Pálóczi Katalin V. 294.
 Pálócz nyj. I. 236. 7. 9. 306. 326.
 II. 425. III. 431. 6. 441. IV.
 373.
 Palota (Veszpr.) I. 351. III. 297.
 Pál pispek V. 162.
 Pamphilia IV. 86. 171. 9.
Pange lingua gloriosi I. 363.
 Panit II. 48.
 Panithy János IV. 269. 298.
 Pannonia I. 3. 230. II. 17. 371.
 IV. 108.
 Pan Szplavna III. 198.
- Pápa III. 297. 389. 417. 431. V.
 265. 317. 8.
 Papageorgios Sp. m. IV. 324.
 Pápay Sám. Magy. Literatura I.
 301.
 Pap Gyula, Palócz népk. I. 306.
 326.
 Paphlagonia IV. 87. 171.
 Papok házassága V. 137. 212.
 Pap Tamás V. 296.
 Pareus David, Delitiae poet. hung.
 IV. 313.
 Párizpapai Fer. m. I. 375. V. 265.
 351.
 Párizs V. 244.
 Parlagi György I. 373.
 Parlagi Krisztina I. 199. 373.
 Parmenio IV. 91. 110. 113.
 Párnás György III. 86.
 Párnás Lukács III. 87.
 Parthia IV. 112.
 Parymások IV. 125.
 Pasargatas IV. 159.
 Pásztói János V. 295.
 Patai Tamás II. 371.
 Pathai István m. IV. 272. 340.
 Patócsi Ferencz III. 13. 15. 20.
 7. 34. 5. 8. 40. 396. 400. 7. 410.
 IV. 291.
 Patócsi Margit IV. 300.
Patris sapientia I. 343.
 Patrophilus V. 160.
 Pattantyús Balázs III. 86.
 Pattantyús Tamás III. 87.
 Pauer Károly II. 386.
 Paulinus IV. 298. V. 160.
 Pausaniás IV. 83.
 Pázmány Péter I. 233. 243. 267.
 312. 3. 4. 6. 7. 9. 334. 340. II.
 395. 426. 438. 454. 6. 9. 460.
 481. III. 389. 404. 442. 9. 450.
 3. IV. 307. 317. 321. 330. 374.
 384. V. 286. 9. 345. 350. 1. 4.
 5. 6. 8. 361. 2. 4. 6. 7.
 Pécs II. 384. III. 66. 298. 455.
 Pecsevi III. 425. 6.
 Péchy Ferencz I. 246. 270. II.
 6—10. 373. 452. 469. III. 424.
 449. 468.
 Pécsi püspöki könyvtár III. 451.
 Pécsváradi Gábor V. 295.
 Pécsváradja III. 298.
 Pedamonta II. 27.
 Peer-codex I. 232. 3. 4. 5. 6. 7.
 8. 9. 241. 3. 6. 9. 251. 3. 4.

260. 2. 3. 4. 5. 8. 271. 7. 8.
280. 1. 5. 8. 9. 292. 4. 5. 6. 7.
305. 6. 314. 8. 328. 337. 343.
6. 350. 1. 2. 371. 2. 3. 381. II.
397. 487. V. 368.
Pegradi György III. 353.
Pekri Anna III. 88. 429.
Pekri Lajos II. 427. III. 275. 454.
V. 298.
Pele IV. 186.
Peless III. 371. 2. 3. 381.
Pencistes IV. 151.
Penflinger Kata III. 177. 443.
Perdikkas IV. 94. 164.
Pereki Lőrincz II. 464.
Perényi Ferencz III. 58. 114. 455.
Perényi Gábor III. 40. 4. 5. 73.
6. 8. 88. 299. 305. 6. 459. 460.
IV. 312.
Perényi János II. 412. 3. 433.
Perényi István IV. 312. 362.
Perényi Mihály III. 114. 432.
Perényi Péter II. 384. 413. 429.
430. 442. 3. III. 109. 273. 7.
8. 280. 297. 9. 305. 388. 455. 9.
460. IV. 282. V. 495.
Perga IV. 179.
Perhát III. 211. 4. 460.
Perneszi Egyed III. 432. 3. IV.
376.
Persepolis IV. 117.
Persia III. 254. IV. 88. 103. 117.
V. 12.
Perusit Gáspár III. 22. 393. 7. IV.
289.
Pest I. 176. II. 5. III. 9. 156.
273. 299. 300. 3. 4. 389. 390.
454. IV. 243. 451.
Pesti Beke Ferencz I. 205.
Pesti Ferencz II. 371.
Pesty Frigyes III. 471. IV. 366.
Pesti Gábor m. I. 233. 4. 5. 6. 7.
8. 9. 240. 1. 2. 3. 4. 5. 250. 1.
267. 8. 281. 8. 291. 2. 6. 7. 8.
305. 312. 3. 6. 7. 8. 9. 320. 1.
2. 3. 7. 9. 331. 342. 8. 374. II.
382. 395. 425. 441. 458. 461.
470. 9. 484. 491. III. 420. 5.
442. IV. 325. V. 284. 9. 342.
4. 7. 353. 4. 5.
Pesti Hirlap IV. 354.
Pesti Imre III. 393. 6. 402. 462.
Pestyéni János III. 119. 122.
Péter pap V. 267.
Péterfi András IV. 302.
Péterfi Miklós III. 346. 7. 8.
Péterfi Tamás IV. 248.
Péteri Márton II. 371.
Pétersvárad Balázs II. 385. III.
460.
Pétersváradja III. 37. 298. 406.
Pető Gáspár III. 113. 9. 121. 2.
4. 7. 9. 1-2. 3. 4. 148. 150. 2.
160. 4. 6. 9. 174.
Pető János III. 34. 9. 447.
Pető Péter III. 431.
Pétör deák III. 181.
Pétör ispán III. 86.
Pétör vajda III. 101. 279.
Petrarca II. 386.
Petrovai Miklós III. 464. 6. IV.
362.
Petrovics Péter II. 466. 7. III. 8.
10—370. 387. 390. 1. 4. 6. 9.
404. 454. IV. 290. V. 269. 366.
Phalereus Demeter IV. 209.
Phenécia IV. 87. 170.
Philadelphus IV. 209.
Philocrates IV. 323.
Philotes IV. 171.
Philpotus János V. 262.
Phiton IV. 168.
Phrygia IV. 87. 171.
Pilátus I. 162. IV. 177.
Pilger Robert m. V. 339.
Pintér Sándor m. IV. 343.
Pissina IV. 358.
Pitár Pétör III. 86.
Pithon IV. 180.
Plancus András II. 436.
Plátó I. 51. 119. 332.
Plutarchus IV. 320.
Pobor István IV. 356.
Podjebrád I. 282.
Podmaniczky III. 408.
Pofaig gróf III. 193.
Pohárnok Miklós III. 211. 4.
Polak, Persien III. 452.
Polisium IV. 106.
Polyák Lőrincz III. 410.
Polycrates V. 135.
Poncía III. 338.
Ponori Thewrewk József m. III.
xxiv.
Porphyrius I. 127. 129. 131. 132.
148. 149. 151. 152. 153.
Porticanus IV. 153.
Portugalia III. 193. 349.
Porus IV. 136. 187.
Pósaházi János m. I. 325. 7. II.

441. 455. 461. IV. 282. V. 325.
 355. 3. 365. 7.
 Pozneszti püspök III. 12. 391.
 Pozsega III. 332.
 Pozsgai György III. xxiv.
 Pozsgai János III. 122. 133.
 Pozsgai Miklós III. 123.
 Pozsony II. 427. III. xiii. xiv.
 75. 209. 352. 7. 420. 448. IV.
 280. 301. 2. V. 326.
 Pozsony vármegye III. 398.
 Prága I. 30. 281. III. 194. 5. 6.
 7. 206. 348. 353. 4. IV. 249. 353.
 Prágai András m. II. 447. IV. 325.
 334. V. 357.
 Prásmán III. 101.
 Pray-codex I. 231. V. 324.
 Pray György I. 227. 228. 233. 4.
 6. 7. 9. 240. 2. 6. 7. II. 371. 2.
 III. xxxiii. 392. 8. 9. 400. 8.
 415. 8. 428. 445.
 Prejkó III. 349.
 Prestóczy Lukács III. 86.
 Prestok IV. 153.
 Priamus III. 374.
 Pribék János III. 122. 150.
 Pribék Imre III. 136.
 Pribék Józsa III. 123.
 Prot. egyh. isk. lap V. 265.
 X. Psalmus V. 75.
 XII. Psalmus V. 77.
 XV. Psalmus V. 79.
 XXIII. Psalmus V. 80.
 XXVI. Psalmus V. 82.
 XXVIII. Psalmus V. 83.
 XXIX. Psalmus V. 85.
 XXX. Psalmus II. 246.
 XXXII. Psalmus IV. 54. V. 86.
 XXXIV. Psalmus V. 88.
 XXXVI. Psalmus V. 91.
 XXXVII. Psalmus V. 93.
 XLIV. Psalmus II. 71.
 LIII. Psalmus IV. 45.
 LV. Psalmus IV. 48.
 LXIV. Psalmus V. 97.
 LXV. Psalmus V. 99.
 LXXIV. Psalmus V. 101.
 XCI. Psalmus I. 221.
 XCII. Psalmus V. 102.
 XCIV. Psalmus V. 104.
 CIII. Psalmus IV. 71.
 Ptolemais V. 160.
 Ptolomeus IV. 187. 208—240.
 Ptolomeus Melanger IV. 94. 156.
 166.
 Publius IV. 205.
 Pukhán (Kis) III. 96. 100. 434.
 Putifár IV. 8.
 Pynarus víz IV. 93.
 Qued I. 235.
 Quesereu I. 264.
 Qu. Curtius Rufus m. IV. 309.
 313—320.
 Rabidejon V. 50.
 Rác Farkas III. 86. 122.
 Rác István III. 86.
 Rác János III. 312.
 Rác Száva III. 51. 414.
 Rácország II. 19. IV. 31. 35. V.
 183.
 Radloff m. IV. 346.
 Rádai Pál IV. 349.
 Radán Balázs V. 1—4. 265—274.
 b. Radvánszky Béla m. II. 382.
 397. 8. 422. III. 397. 415. 444.
 IV. 805. 316. 366. 386. V. 280.
 356.
 b. Radvánszky-codex I. 339.
 Rafael V. 61.
 Rages V. 61.
 Ráguel V. 64.
 Rákos III. 288. IV. 32.
 Ralyay Pál III. 418.
 Ramadán aga III. 289.
 Ráolvasás I. 233. 245. 320. 335.
 382. II. 405. 425. 452. IV. 329.
 Ráosztás II. 457.
 Ráskai György V. 294.
 Ráskai Mihály V. 294.
 Ráskai Pétör III. 123.
 Rátkai Gáspár II. 398.
 Rátkai Pál III. 96. 7.
 Ráva II. 372.
 Ravasz István IV. 357.
 Recsef III. 283.
 Rédei Ferencz III. 120.
 Regécz III. 114. 350.
 Regestrum bursae cracov. II. 371.
 V. 269.
 Régi Magyar Nyelvemlékek I. 228.
 233. 4. 6. 7. 8. 240. 1. 3. 5.
 259. 269. 278. 280. 5. 6. 302.
 3. 313. 338. 342. 375. 6. 8. 382.
 II. 373. 380. 410. III. xxiii.
 393. 419. 441. 5. 7. IV. 301. 2.
 312.

- Reisacher Bertalan II. 435. 6.
 Rén Nadrespán III. 192.
 Reuss Ed. m. IV. 324.
 Rezem III. 193. 201. 445.
 Révai Ferencz II. 384. 429. 430.
 442. 478. 9. III. 432. IV. 283.
 Révai Mihály II. 443.
 Révai Miklós I. 227. 228. 232.
 301. 350. 369. 373. II. 372. 439.
 III. 442.
 Révész Imre II. 375. 412. 3. 427.
 9. 431. 2. 7. 8. 443. V. 265. 9.
 319.
 Rhavv György III. 436.
 Rheinatu III. 446.
 Rhodis I. 34.
 Ribini II. 430. 9. V. 306. 318.
 Ricchi m. V. 334.
 Rigerus János V. 262.
 Rigó mező IV. 33.
 Rima-Szécs IV. 313.
 Rimay János II. 470. IV. 319.
 Robert Károly III. 408.
 Robertus Ferrarius V. 262.
 Robertus Gloderus V. 262.
 Ród III. 359.
 Roggendorf V. III. 389.
 Rolandus Taylerus V. 262.
 Róma-ság I. 77. 108. 154. II. 43.
 204. 217. 224. 373. 435. III.
 341. 350. IV. 186. 9. 205. 6. V.
 12. 181.
 Rómer Fl. m. I. 350. 378.
 Rozgonyiak III. 349.
 Rozgoni Simon IV. 28.
 Rozson Kristóf III. 100.
 Roxonia IV. 132. 165.
 Ruben IV. 6. 7. 17.
 Rucit János III. 86.
 Rudolf cs. és király I. 281. 2.
 Ruffinus m. V. 357.
 Rupp J. m. I. 350. IV. 369.
 Rusztán basa III. 275.
 Ruszten bég III. 37.
 Ruzzante V. 334.
 Sábán vajvoda III. 289. 294. 5.
 Sabat IV. 153.
 Sabratuok IV. 153.
 Sáfár István III. 123.
 Sáfán László III. 86.
 Ság III. 93. 290. 297. 458. 460.
 Sáhít Almáz III. 254.
 Sáhizmail III. 254.
 Sáir IV. 57.
 Sajó-Lád III. 388.
 Sajó-Sz.-Péter IV. 312.
 Sajó-szt.-péteriek végzése I. 238.
 Salamon II. 17.
 Salamon m. király I. 283.
 Salgó III. 297. 302.
 Salgói Török Pál V. 279.
 Salm Miklós gr. III. xvii. 16.
 195. 209. 210. 1. 2. 5. 6. 7. 8.
 9. 220. 1. 2. 306. 9. 392. 3. 445.
 7. 459.
 Salome II. 421.
Salve benigne rex Ladislac I. 277.
Salve crux digna I. 338.
Salve mundi salutare I. 256.
 Samaria III. 237. 240. V. 123.
 Samet IV. 15.
 Samma III. 230.
 Sámson I. 3. II. 17. 289. 334.
 III. 242. 265.
 Sámuel II. 346. III. 224. 5. 6. 7.
 IV. 46. V. 53.
 Sanderus doktor V. 262.
 Sándor bástyá (Eger) III. 108. 9.
 130. 145.
 Sándor-codex I. 234. 8. 240. 1. 9.
 252. 4. 5. 265. 6. 305. 313. 7.
 352. II. 456.
 Sándor Ferencz III. 96. 9. 100.
 Sándor István I. 369.
 Sankó Miklós I. 245.
 Sánta Pál IV. 269. 301.
 Saptrafa IV. 116.
 Sára V. 66.
 Sárbogárd III. v.
 Sarepta V. 115.
 Sári András III. 134.
 Sarkad III. 27.
 Sarkady István III. 451.
 Sarlóköz II. 20. 381.
 Sárközi Gábel III. 283.
 Sárosi Laskán III. 59.
 Sárospatak II. 441. 2. III. 388.
 IV. 284. V. 295.
 Sáros vára III. 218.
 Sáros vármegye III. 114.
 Sarud III. 303.
 Sárvár II. 4. 8. 9. 437. 462. 489.
 491. III. xvi. xxii.
 Sátoralja-Ujhely IV. 282. 4.
 Saul II. 17. 346. III. 224. 5. 6.
 7. 8. 9. 230. 2. 3. 4. 5. 6. 313.
 V. 53.
 Saulus IV. 174.

- Saxonia III. 191—207.
 Sayanedrai Péter III. 85. 402.
 (Lásd: Kis Kampó).
 Sbardella Ágoston III. 96. 100.
 392.
 Schard Simon IV. 323.
 Schedius I. 282. 300. 1.
 Schesaeus, Ruinae Pann. II. 412.
 III. xxxiii. IV. 291. 3.
 Schiefner m. IV. 346.
 Schmalkaldi háború III. xix.
 Schmitth, Episc. Agr. IV. 269.
 Schradt Kristóf III. 420. 2. 433.
 Schrauf Károly II. 482.
 Seylicia IV. 201.
 Scythia I. 3. 5. 231. 232. II. 13—
 16. 212. IV. 112. 126. 129.
 Sebesi Nagy Pétör III. 86.
 Sedechias II. 18. V. 127.
 Sedulius I. 357.
 Sekundus V. 160.
 Selmecz III. 434. IV. 380. V. 210.
 338.
 Seleucia IV. 178.
 Seleucus IV. 208.
 Selucia II. 27.
 Séllye III. 292.
 Sélyei Balogh István m. IV. 368.
 Sem III. 264. V. 9.
 Semte III. 397.
 Seneca I. 92.
 Sennakherib V. 60.
 Sepp m. IV. 380.
 Serédi Gáspár II. 429. 442. III.
 459.
 Serédi György III. 78. 114. 5.
 135. 405.
 Serédi István III. 393.
 Seron V. 34.
 Seth V. 7.
 Sforzia III. 96. 100. 157. 405.
 415. 6.
 Shakespeare IV. 342.
 Sibrik György III. 392.
 Sibrik Oszvát IV. 300.
 Sicilia III. 322. 379.
 Sidon IV. 100. 201.
 Sidonius Apollinaris IV. 298.
 Signeon III. 340. 466.
 Sikhem IV. 6.
 Siklós II. 384. III. ix. 431. 471.
 IV. 282. V. 296.
 Siklósi Mihály IV. 43—47. 282—
 285. V. 296.
 Simánd III. 15. 27.
 Simeon IV. 17.
 Simeon Metaphrastes I. 307.
 Simmakhus IV. 138.
 Simon bíró II. 155. 446. 8.
 Simontornya III. xii. 66. 298.
 301. 322. 359.
 Simrock, Lauda Sion I. 371.
 Sinai hegy I. 158. 159.
 Sinai Miklós II. 375. III. 417. V.
 265. 274.
 Sirok III. 297.
 Sirotniczki Károly III. 206.
 Sisimitres IV. 132.
 Sismán Ferencz III. 40.
 Skanbria III. 9. 91. 273. 366.
 Skaricza Máté m. V. 267. 294.
 306. 7.
 Slezia II. 19. III. 32.
 Slik Albert III. 197.
 Slokkaber III. 197. 445.
 Snama III. 354. 6.
 Sobjasok IV. 149.
 Socrates I. 66.
 Sodoma V. 132.
 Sófár IV. 64.
 Soklyós III. 298. 361. 455.
 Soklyósi Nagy Albert III. 121.
 Solti Bernát IV. 313.
 Solymos III. 10. 31. 3. 4. 101. 2.
 111. 302. 404.
 Somlyó III. 38. 77. 407. 426.
 Somlyóvásárhelyi úrbér II. 485.
 Somogy bora II. 17. 20. 380. III.
 65. 421.
 Somogyi András III. 122. 150.
 Somogyi Ferencz III. 114.
 Somogyi Máté III. 211.
 Somogyvár III. 297.
 Sophites IV. 145.
 Sopron V. 317. 321.
 Söli Farkas III. 100.
 Sövénházi Ferencz III. 73. 86.
 Sövénházi Márta I. 306.
 Spiridion V. 163.
 Stankár Ferencz II. 435. 6.
 Steinschneider M. I. 308.
 Stelczér, Gesch. Darst. d. ev. Kirch.
 in Tirnau IV. 269. 301.
 Stöckel Lénárd II. 429. 430. 1.
 442. 3. 478. III. 436. IV. 283.
 V. 339.
 Strikoviabeli Lázár II. 411.
 Strutius (nyomdász) II. 491.
 Styria IV. 33.
 Subics R. H. I. 227. II. 371. 2.

- Sukán János III. 123. 139. 150. 440.
 Sulyok István III. 79. 86.
 Sulyok Sára III. 441.
 Surán III. 292. 3. 7.
 Susa IV. 117.
 Sybilla Hellesponcia I. 119.
 Sybilla Tiburcia I. 109.
 Sybryk Oswalth I. 236. II. 409.
 Sylvester pispök V. 164.
 Syngrenyus János II. 491.
 Syria IV. 112. 127. 170. 7. 183.
 Szabács viadala I. 23. 232. 242. 4. 5. 7. 9. 251. 4. 264. 5. 7. 8. 272. 3. 284. 5—300. 384—5 II. 446. III. xxxvi. 401. 425. 7. 433. 4. 8. 440. IV. 318. 329.
 Szabadkai Mihály I. 204. 376. II. 367. 482—7.
 Szabari Benedök III. 86.
 Szabó Dávid m. V. 363. 8.
 Szabó Imre I. 341. III. 147.
 Szabó Károly II. 465. 475. 6. III. xxviii. 386. 454. 464. 9. 472. IV. 267. 271. 308. 313. V. 319. 332. 366.
 Szabolcskai Mihál III. 120. 3.
 Szabolcsmegye IV. 359.
 Szabó Márton III. 123.
 Szabó Péter I. 350.
 Szabó Stépán III. 51.
 Szabó Vitális III. 211.
 Szádeczky Lajos III. 422.
 Szádüddin török író IV. 278.
 Szakács Balázs III. 123.
 Szakmár III. 350. IV. 207.
 Szala II. 20.
 Szalacscai György III. 114.
 Szalaházy Tamás II. 427.
 Szalai Imre III. 123.
 Szalay Ágoston m. I. 233. 6. 7. 9. 240. 286. 290. 3. 4. 7. 317. 327. 9. 363. 378. 382. II. 385. 397. 400. 1. 410. 425. 436. 447. 455. 6. 7. 8. 9. 462. 470. 484. 5. 6. III. 394. 408. 417. 8. 422. 3. 4. 5. 6. 7. 9. 431. 2. 448. 456. 461. IV. 300. 333. 364. 5. 7. 374. 6. V. 286. 8. 356. 365. 6.
 Szalay László m. III. xxv. xxxiii. IV. 289. 290. 379 V. 320.
 Szalánczi János III. 24. 5. 397.
 Szalkai Balázs Chron. I. 351. III. 146. 7.
 Szalkai László ív. I. 361.
 Szalkai mező III. 288—296. 457.
 Szalmanasszár V. 59.
 Szalonkemen III. 36. 7. 298. 350. 406.
 Szalonta IV. 347.
 Szamos III. 351. 80.
 Szamosközy István m. II. 461. III. 403. 461.
 Szamos-Ujvár III. 417.
 Szamozata V. 202.
 Szántó IV. 309. 312. 3.
 Szapolyai János I. 377. II. 10. 21. 375. 380. 409. 428. 9. 466. III. xxvi. 7. 8. 10. 2. 70—365. 387. 388. 433. 454. V. 266. 295. 6.
 Szárdika V. 186.
 Szárkándi Pál III. 96. 158.
 Szarvas Gábor I. 363. 373. II. 399.
 Szarvaskő III. 146. 7.
 Szász András IV. 302.
 Szász-Sebes III. 8. 17. 19. 20. 5. 8. 9. 30. 1. 368. 387. 395. 6. 402. 3. 4. 411.
 Szatmár IV. 309.
 Szatmári nyj. II. 416.
 Száz III. 284. 457.
 Századok I. 243. 285. 6. 293. 339. II. 383. 4. 5. 405. 435. 7. 452. 460. 1. III. 390. 410. 6. 432. 3. 9. 445. 6. 458. 472. IV. 301. 371. 6. V. 270. 280. 294. 7. 318. 324. 6.
 Százhalom I. 7. 244.
 Száva I. 24. III. 332. 3. 6. V. 303.
 Szeben III. 13. 4. 399. 400. 410.
 Szécsén vára III. 93. 297. 302.
 gr. Széchenyi Béla II. 382.
 Szécsi György III. 443.
 Szécsi Miklós IV. 248. 351.
 Szeged III. 61—71. 298. 419—424. IV. 290.
 Szegedi András V. 290.
 Szegedi Ferencz III. 409.
 Szegedi Gergely II. 467. V. 265. 320. 354.
 Szegedi Gergely fer. szerz. II. 428.
 Szeged György II. 385.
 Szegedi János m. III. xxiv. xxxviii.
 Szegedi Kis István II. 466. 7. IV. 384. V. 307. 341.
 Szegedi Lajos II. 464.
 Szegedi Lőrincz III. 424. V. 341.
 Szegedi Szarka Ferencz V. 278.

- Szegedi Tamás II. 451.
 Székely Antal I. 238, II. 481. III. 428.
 Székely Balázs II. 325. 477. 9. V. 290.
 Székely István I. 235. 279. 283. 4. 6. 7. 305. 314. 5. 7. II. 441. 487. 8. III. 390. 412. 4. 421. IV. 278. 9. 281. 307. 341. 375. V. 271. 283. 4. 9. 290. 958. 365.
 Székely Klára III. 460.
 Székely Lukács III. 408.
 Székely muzeum II. 480.
 Székely oklevéltár I. 233.
 Székely nyj. I. 235. 6. 245. 254. 262. 271. 319. 322. 7. 336. 341. 353. 8. 363. II. 424. 455. 470. 4. 485. III. 418. 465. IV. 296. 382. 3. V. 351. 364. 5.
 Székely Pál III. 403.
 Székelyvásárhely III. 395.
 Szekesfejérvár I. 8. 229. 231. 246. II. 468. III. vi. xii. 8. 66. 298. 330. 365. 387. 418. 454. IV. 27. 28. V. 266.
 Széköl Antal III. 211.
 Széköl György III. 123.
 Széköl Kálmán III. 123.
 Székölszéki Mihál III. 87.
 Széköl Miklós III. 96.
 Szekszárd III. 298. IV. 279. V. 295.
 Szele Jakab II. 484.
 Szelepcsényi én. k. I. 267. 351.
 Szelim szultán III. 254.
 Szenczi Márton III. 114.
 Szendrei névtelen III. 469.
 Szendrő II. 366. IV. 29. 34.
 Széni Márton III. 87.
 Szennás IV. 185.
 Szent Ágoston I. 32.
 Szent Ambrús V. 202.
 Szentannai Tamás III. 37. 406.
 Szent Antal II. 165. 220.
 Szentantali Gergely V. 305.
 Szent Apalina II. 164. 451. 2.
 Szent Balázs II. 165. 452.
 Szent Bernát I. 12. 208. 272. 3. 4. 301. 313. 9. 337. 366. 8.
 Szent Brigida I. 260. 1. 344. 5.
 Szent Dávid I. 36. 223.
 Szent Domonkos V. 230.
 Szent Domokos élete I. 237. 8. 9. 244. 6. 7. 9. 252. 4. 5. 280. 2. 6. 290. 4. 6. 305. 6. 312. 5. 6. 336. 349. 357. 376. II. 451. IV. 373.
 Szent Ferencz szerzete I. 350. 371.
 Szent Gellért hegye III. 9. 272. 389.
 Szent Gergely II. 452.
 Szentgyörgyi Gábor II. 384. V. 321.
 Szent György piacza III. 337.
 Szent György vára IV. 301.
 Szent János II. 183. V. 18.
 Szentjánosi Mihál III. 87.
 Szent Imre I. 281. 2. II. 19.
 Szentimrei Jónás III. 406.
 Szent István I. 204. 220. 231. 281. 2. 301. 377. II. 19. 164. 183. 452. IV. 28.
 Szent Iván tüze II. 35. 400.
 Szent Kakukilla II. 164. 452.
 Szent Katalin (Alexandriai) I. 31. 219. II. 164.
 Szent Kazimirus II. 452.
 Szent-Király III. 34. 405.
 Szent Kozma Demjén II. 164.
 Szent Krisztina élete I. 265. 325. 6. 334.
 Szent László I. 22. 202. 277. 8. 9. 280. 1. 2. 3. II. 19. 226. 381. 461.
 Szent-László III. 300.
 Szent Lukács IV. 186. 201.
 Szent Márk II. 186.
 Szent Márton (szöppösi) III. 160. (losonczy) IV. 34.
 Szent Miklós II. 6—10. 165. 373. 452. IV. 391.
 Szent-Miklós III. 399.
 Szent Nikázius II. 452.
 Szent Orbán II. 164.
 Szent Ottolia II. 164.
 Szent Pál I. 31. II. 163. IV. 3. 173—207.
 Szent Péter II. 164. IV. 177. 206. V. 137.
 Szent Péter utcája I. 176. 350.
 Szepes vármegye III. 114.
 Szepsiszek III. 101.
 Szerafin I. 175. 206.
 Szerém II. 17. 19. 20. 380. 398. III. 421. IV. 33. 163. V. 304.
 Szerémi Gy. II. 380. 395. 8. III. 388. 390. 6. 404. 411. 431. 9. 443. 454. 5. 6. IV. 284. 289. V. 296. 304. 359.
 Szerémi Illés V. 305.

- Szeremle II. 462.
 Szeremlyéni Mihály II. 233—243.
 461—3. IV. 295.
 Szergius IV. 178.
 Szigeti Imre V. 305. 6. 8.
 Szigetvár III. VII. X. XI. 250. 276.
 297. 433. 450. 1. 3.
 Szigliget III. XI. 443.
 Szikszai bor III. 161.
 Szikszai F. Balázs szót. I. 382.
 IV. 309.
 Szikszai Helopoeus Bálint V. 265.
 Szikszai János II. 371.
 Szikszó II. 413. 429. 442. III.
 IXXV. 112. 437.
 Syladhy Péter I. 350.
 Szilágyi Mihály I. 283.
 Szilágyi Sándor III. XXXIII.
 391. 2.
 Szilágyország IV. 240.
 Szilágyság II. 5. 271. 413.
 Szilla IV. 182. 3.
 Szilvás III. 98.
 Szilvási Mihály IV. 282.
 Szina III. 388.
 Szinai mező III. 8.
 Seines I. 271.
 Szinyérváralja II. 432.
 Sziráki Balázs IV. 298.
 Szirmai Antal m. II. 442. 7. III.
 448. V. 294. 7.
 Szirmai Pál III. 123. 130. 143.
 Sziitnya III. 208—223. 447. 458.
 Szkhárosi Horvát András II. 159
 —230. 449—461. III. xxx. 424.
 469. IV. 282. 295. 320. 332. 374.
 382. 6. V. 284. 290. 1. 349. 364.
 Szlavóniai nyj. II. 399. 402. 457.
 463. V. 361.
 Szlemenics Pál m. IV. 352.
 Sz. Némethi Mihály m. V. 362.
 Szogdia IV. 88. 107. 112. 130. 171.
 Szólláti György III. 120. 3.
 Szólláti Pál III. 301.
 Szolnok III. XIX. 101. 2. 3. 4.
 7. 114. 5. 6. 8. 147. 163. 4. 5.
 7. 253. 436. 7. 8.
 Szombatheli Benedek I. 245.
 Szombat kapu (Buda) III. 325. 465.
 Szombaty János m. II. 442.
 Szomer János IV. 301.
 Szonda III. 66. 298. 300. 1. 9.
 311. 2. 461.
 Szondi György III. 92. 3. 432. 3.
 Szováti János IV. 29. 279.
 Szőke András III. 122.
 Szőlős-Ujvár III. 428.
 Szörény János III. 86.
 Sztachovics Remig II. 452.
 Sztára V. 293.
 Sztárai Máté V. 293.
 Sztárai Mihály I. 345. II. 317—
 324. 447. 9. 477. III. xxxi.
 450. IV. 317. 321. 367. V. 71—
 262. 293—3.
 Sztépán vajda III. 96.
 Szuhai István III. 94.
 Szulaman III. 304.
 Szulejmán szultán I. 284. 305.
 III. IX. XI. XIII. 35—370. 389.
 390. 451. 5. 9. IV. 290.
 Szulimán basa III. 275. 299.
 Szűcs István m. V. 274.
 Szűle I. 358.
 Szvitmelya III. 198.
 Szvorényi I. 304.
 Tabdi Antal III. 87.
 Tábori élet I. 310.
 Tahmaszp III. 451.
 Találos mese I. 339.
 Talestris IV. 125.
 Tállya II. 177. 198. 207. 214. 227.
 451. III. 116. 127. 350.
 Támár V. 48.
 Tamás deák III. 401.
 Tamás doktor V. 262.
 Tamáshida III. 40.
 Tamasitt György III. 301.
 Tanais II. 16. IV. 102. 126.
 Táncz I. 266.
 Tánczszó I. 342. 353.
 Tápéi rév III. 419.
 Tar Benedek II. 151. 445—447.
 V. 363
 Tar Lőrincz III. XXXVII. 357. 8.
 463. 8. 9. IV. 356.
 Tar Margit (ágyunév) III. 388.
 Tarcsai György III. 428.
 Tarczal III. 388.
 Tarczali zsinat II. 479. IV. 312.
 Tárda (Darda) III. 271. 454.
 Tardi Péter III. 120. 3.
 Tardoskeddi Szerencse Benedekné
 I. 323. 334. 382. IV. 329.
 Tarjáni Kristóf III. 154.
 Tarlo János IV. 292.
 Tárnok Ferencz III. 219. 221. 2.
 Tarsis IV. 173.

- Tarsus IV. 91.
 Tasi László III. 86.
 Tasi Miklós III. 86.
 Tasnád III. 388.
 Tata III. 389. 454.
 Tatárország II. 16.
 Tebriz III. 257. 452.
 Tegnyei Péter III. 120.
 Tékozló fiú II. 261.
 Telegdi Miklós, pred. I. 306. II. 426. IV. 269. 372. 387. V. 292. 304. 324. 330. 341.
 Telekessy Imre II. 436. III. 462.
 gr. Teleki J. Hunyadiak kora I. 279. 284. 285. 290. II. 381. IV. 279. 281.
 Teleki-codex I. 253. 321. 341. IV. 317.
 Temerkényi rév III. 419.
 Temes III. 118. 407.
 Temesköz III. 346. 7. 8.
 Temesvár II. 466. 7. III. 10. 1. 7. 9. 23. 9. 31. 3. 4. 5. 8. 41. 8. 51. 2. 72—89. 90. 7. 101. 2. 6. 111. 163. 367. 392. 404. 6. 410. 3. 424—430. V. 275.
 Temesvári Gáspár II. 371.
 Temesvári István I. 295. 314. III. 409. 411. IV. 318.
 Temesvári Nagy János III. 181.
 Temesvári Pelbárt I. 237. 245. 9. 253. 279. 307. 8. 9. 310. 5. 9. 320. 2. 330. 1. 2. 3. 340. 370. 7. 381. II. 373. 4. 424. 438. III. 453. V. 329. 359. 367.
 Temesvár-Prajkó kapuja III. 83. 428.
 Temesvár-Szigetváros III. 79.
 Temetés IV. 368.
 Tenedon IV. 103.
 Terebes III. 388.
 Tercsi Mihál III. 94.
 Terek Balázs III. 211. 3.
 Terek Dömötör III. 123. 130.
 Terek Tamás III. 211. 4. 5. 288.
 Tersi Basa III. 211. 4.
 Tertullian V. 283.
 Tertulus IV. 192.
 Téseni Kelemen III. 211. 4.
 Tetem I. 7. 244.
 Tétény I. 244.
 Tetétleni Pál III. 120. 3.
 Tétis III. 371.
 Teufel Erasmus III. 400. 422. 433. 4.
 Thahy Bernát III. 418.
 Thaly Kálmán I. 263. 285. 6. 7. 290. 4. 5. 6. 7. 342. 374. II. 384. 461. III. xxviii. 439. 471. 2. IV. 304. 5. 6. 7. 8. V. 289. 292.
 Theagonius V. 160.
 Thebas IV. 84.
 Theiner m. IV. 369.
 Theodoctus IV. 220.
 Theodorus V. 160.
 Theonazes V. 160.
 Theopompus IV. 220.
 Thessalia III. 338. 371. 381. IV. 84. 163.
 Thessalonica IV. 183.
 Thethenei István V. 308.
 Theucrus I. 278. 9.
 Theuricus Sidallius V. 251.
 Thewrewk-codex I. 231. 6. 240. 6. 252. 4. 5. 9. 260. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 270. 1. 280. 9. 306. 320. 2. 6. 345. 8. 350. 1. 2. 383. V. 366. 7. 8.
 Thewrewk Emil I. 315.
 Thiton IV. 171.
 Tholdi György IV. 242. 360.
 Tholdi Lőrincz IV. 242.
 Thlodi Mihály IV. 347.
 Tholdi Miklós IV. 241—253.
 Tholdi Tamás IV. 347.
 Thoht István III. 423.
 Thracusok IV. 125. 140.
 Thúri Boldizsár IV. 313.
 Thúri Gergely IV. 313.
 Thúri György III. 458. IV. 313.
 Thúri Katalin IV. 262. 312.
 Thúri Mátyás IV. 313.
 Thúri Pál IV. 263. 312. 3. 381.
 Thursates I. 139—143.
 Thurzó Anna III. 458.
 Thurzó Borbála II. 398.
 Turzó Ferencz III. 460.
 Thurzó György lev. I. 286. 7. 8. 290. 7. 376. II. 398. 421. III. 442. IV. 382.
 Tiberius IV. 178.
 Tigris vize IV. 102.
 Tihan III. 297.
 Tihanyi-codex I. 289. 294. 305. 312. 5. 326. 8. 330. 374. III. 410.
 Tihemér III. 127. 168.
 Timotheus IV. 180. 3. V. 188.
 Tinódi Sándor III. xxv.

- Tinódy Sebestyén I. 231. 284. 6. 7.
 9. 290. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.
 323. II. 395. 9. 405. 425. 443.
 6. 457. 470. 486. III. IV. 312.
 8. 322. 3. 7. 9. 333. 362. 3. 4.
 9. 374. V. 285. 7. 9. 291. 2. 3.
 344. 7. 8. 354. 5. 361. 2. 3. 6.
 Tirus IV. 100. 187.
 Tisza III. 61. 63. 68. 69. 105. 388.
 399. 406. 7.
 Tisza-dunaközi nyj. III. 440.
 Tiszamenti nyj. I. 311. II. 438.
 Tiszántúli nyj. I. 238. 333. 362.
 II. 453. V. 351.
 Tisza-Varsány III. 454.
 Titel III. 37. 406.
 Titus IV. 179. V. 164.
 Tóbiás II. 325. V. 58—70.
 Tokaj III. 8. 350. 388. 405. 462.
 Told IV. 346. 7.
 Toldy Ferencz I. 227. 231. 232.
 4. 7. 243. 8. 9. 259. 272. 4. 6.
 8. 282. 4. 5. 8. 300. 1. 4. 6. 7.
 312. 4. 8. 324. 5. 6. 8. 330. 2.
 3. 4. 342. 5. 373. 6. 7. 381. II.
 372. 6. 7. 385. 6. 418. 421. 4.
 7. 434. 6. 446. 7. 9. 458. 462.
 III. XXII. XXIV. XXXIX. 455. 471.
 IV. 267. 297. 303. 8. 313. 341.
 2. 8. 364. 376. V. 293. 352. 3.
 Toldi János III. 311.
 Tolna II. 468. III. VI. 283. 455.
 6. V. 209. 295. 306. 8.
 Tolna lakosai névsora V. 310—317.
 Tolnai Bálint IV. 294. V. 291. 2.
 Tolnai Dávid IV. 294.
 Tolnai Dénes IV. 295.
 Tolnai F. István m. II. 441. IV.
 282. V. 267.
 Tolnai Ferencz IV. 295.
 Tolnai György IV. 51. 57—68.
 294—296.
 Tolnai Gergely IV. 295.
 Tolnai Imre IV. 295.
 Tolnai István IV. 295.
 Tolnai János IV. 295.
 Tolnai Lukács IV. 295.
 Tolnai Mátyás IV. 295.
 Tolnai Miklós IV. 295.
 Tolnai nyj. IV. 372.
 Tolnai Tamás IV. 295.
 Tolnai Vincze IV. 295.
 Tomori III. 84. 428.
 Tomori Egyed IV. 300.
 Tomori István II. 427. IV. 300.
 Tomori (Kis) III. 86.
 Torda I. 241. II. 463. 4. III. 29.
 394. 5. 8. 400. 1. 4.
 Tordai Benedek II. 246. 465. 6.
 V. 270.
 Tordai Demeter V. 270.
 Tordai névtelen II. 243. 463—5.
 Torda Zsigmond II. 445. 464.
 5. 8. III. 455. V. 275. 6. 9. 305.
 Torja III. 101.
 Toriga III. 201. 446.
 Torma Miklós III. 302.
 Töke Ferencz II. 385. III. XXIV.
 450.
 Tömlökön úszás II. 17. 379.
 Török császár I. 27.
 Török Bálint I. 305. III. VIII.
 XVII. XXVI. XXVII. 9. 26. 177.
 9. 180. 3. 250. 270—6. 7. 366.
 387. 8. 390. 443. 7. 9. 453. 4. 5.
 6. IV. 290. 312. V. 265.
 Török Ferencz III. 76. 88. 177.
 275. V. 321.
 Török János III. VIII. XX. XXI.
 XXVII. 22. 3. 6. 7. 47. 8. 177—
 187. 275. 9. 280. 9. 407. 443. 4.
 Török Imre I. 199. 264. 373.
 Török István V. 321.
 Török-magy. okmt. II. 446. 456.
 III. 398.
 Törökország I. 27. 29. II. 366.
 Török Péter III. 68. 284.
 Történelmi tár II. 382. III.
 XXXIII. 392. 3. 4. 7. 9. 400.
 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 411. 7.
 422. 443. 6. 8. 458. 9. 462. IV.
 302. 373. 6. V. 333.
 Tóth Ferencz m. II. 419. 471. V.
 266. 274. 9. 317. 321.
 Tóth Lőrincz IV. 371.
 Tót Mihály III. 51. 61—71. 81.
 Tót Miklós IV. 248.
 Tótország II. 19.
 Tót-Váradja III. 25. 45. 179. 397.
 Tövis III. 404.
 Tövisi Mátyás V. 306.
 Tracia III. 338. IV. 94. 116. 163.
 171.
 Trencsén vára III. 402. IV. 249.
 353.
 Treukris V. 176.
 Trincseöni Péter III. 123.
 Troás IV. 186.
 Trója III. 371. 3. 4. 381. IV. 85.
 206.

- Trombitás Balázs V. 366.
 Truppai Gergely I. I. 416.
 Tudományos Gyűjtemény I. 227.
     361. II. 405. III. 398. 451. IV.
     285. 302. 3. V. 293.
     420. 1. 7. 453.
 Tudomány Tár I. 286.
 Túr III. 350. IV. 312.
 Turkowith Miklós V. 266.
 Turóczi Cronica I. 283. III. VI.
     398. 464. 5. 6. 7. 8. 470. IV.
     279.
 Turszon vajvoda III. 311.
 Tutius IV. 186.
 Tündérszép Ilona IV. 345.
 Türk Dániel II. 347. V. 270. 318.
 Türr István III. 453.
 Tymnus IV. 151.
 Tyrus V. 160. 174. 187.

Üdvarhelyszéki nyj. I. 271. 312.
 Újheli Pál III. 87.
 Újhely III. 413.
 Újlak III. 298.
 Újlaki es. IV. 371.
 Új Magyar muzeum II. 381. 5.
     III. 451. 471. V. 280.
 Újszászi Sándor III. 86.
 Újsziget II. 429. 434. V. 266.
 Ulászló király II. 19. 381.
 Ulicia mezeje III. 79.
 Ulumán bég III. 35. 7. 8. 9. 41.
     3. 5. 6. 7. 9. 50. 1. 2. 3. 5. 76.
     84. 106. 299. 408. 413. 4. 420.
 Unitárius én. k. IV. 281. 297. V.
     344. 8.
 Ung vármegye III. 114.
 Ungnád Dávid IV. 379. V. 319.
 Ungnád Kristófné III. 429.
 Unterburger András III. 439.
 Usitides IV. 57.
 Usz Istvánné III. 419.
 Utriculariusok II. 379.

Vác III. 97. 147. 298. 311. 389.
 Vadkert III. 127. 168. IV. 329.
 Vág I. 286.
 Vagahó V. 153.
 Vajda János III. 121. 156.
 Vajdafi György III. 336.
 Valens V. 202.
 Valerius V. 136.
 Valerius Maximus I. 51.

 Váli Mihál III. 87.
 Valkai Andr. m. I. 331. III. 386.
 Valkai Kelemen II. 271. 470. IV.
     286.
 Valkó III. 268. 453.
 Vallaszky Pál m. II. 437.
 Valpó II. 384. III. 298. V. 302.
 Vámbéry Armin IV. 278. 346.
 Várad I. 281. II. 187. 204. 219.
     226. 464. III. 13. 15. 22. 8.
     38. 9. 400. 461. IV. 243. 290.
     347. V. 275
 Váradfő I. 281.
 Váradai disputáció IV. 313.
 Varanó IV. 32. 280. 313.
 Várdai Pál II. 215. 431. 460.
 Várdai Simon I. 24. 289. 290.
 Varjasi mező III. 51.
 Várkon III. 159.
 Varkucs Tamás III. 22. 3. 7. 38.
     40. 4. 5. 81. 108. 297—307. 396.
     7. 9. 427. 458. 460. 1.
 Váró I. 359.
 Varsán III. 350.
 Varsányi János III. 123.
 Varsáni Imre III. 146. 7.
 Vasadi-codex II. 426. III. 418.
 Vásárhelyi András I. 174. 206.
     246. 263. 4. 282. 306. 345.
     350—3. 371. II. 417. III. 451.
 Vásárhelyi Gergely m. V. 364.
 Vasárnapi Ujság II. 426. IV. 348.
     —50. 285—288.
 Vas Benedék III. 86. 181. 4.
 Vas Ferencz III. 55. 6. 416.
 Vass József m. I. 336. II. 399.
 Vaskapu IV. 31.
 Vas Mihály II. 443. III. 90. 1.
     431. IV. 284.
 Vas Miklós III. 123. 146. 7. 437.
 Vegetius I. 51.
 Vég hely Dezső I. 285.
 Végkecskeméti Mihály IV. 42. 48
 Vég Mihály IV. 285.
 Velenceze I. 30. IV. 351. 6.
 Velencezei Károly IV. 241.
 Veli aga III. 300.
 Veli bék III. 124. 152. 167. 302. 3.
Veni creator spiritus I. 368.
Veni redemptor gentium I. 356.
Veni sancte spiritus I. 370.
 Verancsics I. 284. 342. 384. II.
     419. 464. 484. 5. III. 387. 9.
     390. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.
     411. 3. 7. 421. 2. 8. 435. 440.

3. 4. 454. 5. 6. 7. 8. IV. 269. 290.
1. 2. 308. V. 266. 368.
Verbőczy Imre III. VIII. XI. XIII.
xxvii. 271. 282—7. 454. 6.
Verbőczy István III. xi. 398. 454.
6. IV. 290. V. 266.
Verbum supernum prodiens I. 355.
Verebéli Gáspár IV. 284.
Verebéli Mihál III. 211.
Vereskapu III. 399.
Veresmarti Mihály m. II. 454.
469. III. 440. V. 363. 4.
Verestorony III. 399.
Véres tőr III. 398.
Versun I. 271.
Veszprém I. 4. III. 431.
Veszprémi nyj. II. 402. 484.
Vexilla regis prodeunt I. 362.
Vezulehegy II. 27.
Vicenza V. 334.
Victorinus V. 283.
Világos III. 350.
Viltava vize III. 206.
Vince ispán III. 120. 3.
Vinnay Vristóf IV. 376.
Virágének I. 161. 339—342.
Virgilius I. 106. 109. 279. III.
379.
Virginia-codex I. 235. 6. 8. 240.
4. 284. 296. 304. 316. 324. 5.
6. 330. 5. 343. 375. 6. II. 432.
455. III. 410. V. 350. 364. 6.
Visegrád III. 298. 325. 389.
Vitéz Ferencz III. 122. 133.
Vitéz János III. 120. 2.
Vitéz István III. 119. 123.
Vitus Theodor II. 428.
Vives Lajos m. V. 325.
Vyrsin I. 271.
Vlák III. 261.
Volf György I. 375.
Volter Griseldis II. 27—52.
Voragine J. I. 326. 7. 332.
Vormácia V. 207.
Vöröskapu III. 25. 7.
Vörösmart V. 298. 301.
VR. (váradi regestrum) I. 241. 7.
271.
Vuková V. 302.
Wackernagel m. V. 271.
Weckenstedt, Wendische Sagen
IV. 350. 380.
Wenrich Vilmos m. II. 461.
Werner György II. 429.
Wesselényi Ferencz nádor III. 398.
Weszprémi-codex I. 238. 246. 262.
3. 288. 295. 9. 304. 5. 327. 335.
6. 9. 375.
Weszprémi I. Biogr. Med. I. 323.
Winkler-codex I. 229. 231. 232.
4. 5. 7. 240. 1. 2. 9. 252. 3. 4.
5. 260. 1. 2. 4. 6. 7. 8. 270. 1.
2. 288. 9. 292. 3. 4. 5. 8. 9. 304.
6. 311. 3. 6. 9. 322. 3. 4. 5.
7. 8. 9. 330. 1. 2. 3. 5. 6. 7. 8.
342. 3. 5. 6. 8. 9. 352. 6. 369.
373. 9. 380. II. 420. 440. 8.
455. 484. 7. III. 418. IV. 272.
314. V. 355. 366. 8.
Wirtömbergi herczeg III. 192.
Wittenberg II. 374. 410. 1. 2. 3.
4. 427. 8. 9. 430. 3. 4. 443. 7.
462. 5. 7. 478. III. 192. 200. 5.
436. IV. 312. 3. V. 269. 270.
306. 318.
Wolfard Adorján II. 489.
Wthysenith Gergely III. 390.

Xenippa IV. 132.
Xerxes III. 359.

Zábrág III. 322.
Zádorlaka III. 38. 9. 407.
Zádornik Amborús III. 115. 121.
Zagyva III. 102.
Zay András IV. 373.
Zay Ferencz I. 284. 293. 5. 303.
5. 384. II. 384. 5. III. 107. 162.
3. 195. 310. 395. 433. 5. 6. 441.
5. 7. 460. 1. 2.
Zalai nyj. II. 458. IV. 332.
Záré IV. 57.
Zarka és Wietorisz m. II. 437.
Zborniczki Miklós III. 16.
Zebridov András III. 391.
Zedekiás V. 13.
Zeitschrift von und für Ungarn
I. 227. 282.
Zeitschr. für d. histor. Theol. V.
335.
Zeke Jakab V. 288.
Zemplén vármegye III. 449. V.
293. 4.
Zentai rév III. 419.
Zerdahelyi Máté III. 437.
Zichy-codex I. 243. IV. 306. 351.
9. 376.
Zilah III. 405.

- Zimony III. 406. IV. 40.
 Zithopolia V. 160.
 Zoltai János III. 92. 121.
 Zoltán Imre II. 462.
 Zoltán Józsa III. 86.
 Zoltai István III. 113. 9. 122. 4. 7.
     9. 132. 148. 150. 1. 3. 160. 4.
     6. 9. 174. 5. 310. 1. 441.
 Zoltai Lőrincz III. XII. 294. 458.
 Zólyom III. 97. IV. 29. 35.
 Zombor III. 388.
 Zovánó III. 349.
 Zöréni Péter III. 221.
 Zrinyi Miklós (költő) I. 23. 284.
     6. 8. 299. 321. II. 486. III.
     XXXVII. 462. IV. 319. 366. V.
     283. 4. 6. 7. 8. 355.
 Zsámboki Anna IV. 76. 77. 297—
     304.
 Zsámboki János 274. III. XXXIII.
     XXXVI. IV. 302.
 Zsámboki Szabó Péter IV. 302.
 Zsámbokréti Miklós III. 87.
 Zsarnó IV. 39.
 Zsibrik Gergely II. 384.
 Zsigmond Benedök III. 138.
 Zsigmond császár I. 281. 2. II.
     19. III. 321—364. 463—471.
 Zsigmond lantos III. 410.
 Zsigmond lengyel király III. 394.
 Zsuzsánna II. 81—88. II 421.
 Zuatapolug I. 230. 331.
 Zürich V. 336.
 Zvonaries Imre m. IV. 372.
 Zwickau III. 446.
-

TARTALOM.

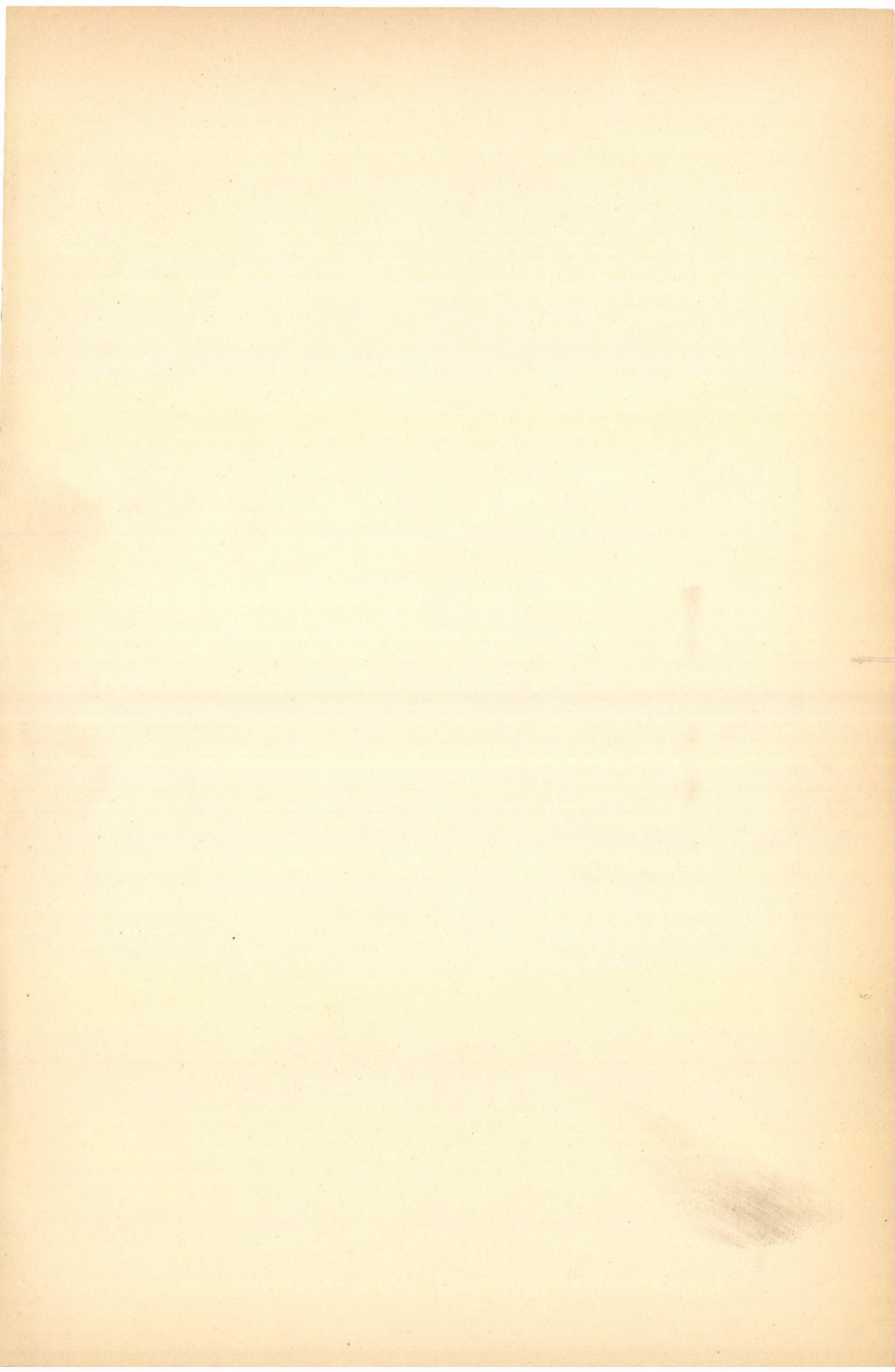
	Lap
ELŐSZÓ	V—XI
RADÁN BALÁZS	
Háborúságnak idején való könyörgés	3—4
Jegyzetek	265—274
DÉZSI ANDRÁS	
1. Világ kezdetitől lött dolgokról	7—20
2. Izsák áldozatjáról	21—28
3. Makhabeusról	29—41
4. Az Lévitáról	42—49
5. Moyses és Jozsue hadáról	50—57
6. Az ifjú Tóbiásnak házasságáról	58—70
7. Halott temetésekor való isteni dicséret	71—72
Jegyzetek	274—283
SZTÁRAI MIHÁLY	
1. X. Psalmus	75—77
2. XII. Psalmus	77—78
3. XV. Psalmus	79—80
4. XXIII. Psalmus	80—81
5. XXVI. Psalmus	82—83
6. XXVIII. Psalmus	83—84
7. XXIX. Psalmus	85—86
8. XXXII. Psalmus	86—88
9. XXXIV. Psalmus	88—91
10. XXXVI. Psalmus	91—92
11. XXXVII. Psalmus	93—97
12. LXIV. Psalmus	97—99
13. LXV. Psalmus	99—101
14. LXXIV. Psalmus	101—102
15. XCII. Psalmus	102—104
16. XCIV. Psalmus	104—106
17. Az úristennek való hálaadás	107—108
Az úr Krisztus születése innepire:	
18. Semmiből teremté	108—109
19. Mi atyánk atya Isten	109—110
20. Minden embereknek	111—112

	Lap
21. Az poenitentiáról és hitről --- --- --- ---	112—114
22. Szent Illyés és Ákháb király --- --- --- ---	114—135
23. Comoedia de matrimonio sacerdotum --- --- --- ---	136—139
24. Az Holofernes és Judit asszony --- --- --- ---	140—156
25. Historia de vita beati Athanasii --- --- --- ---	157—209
26. Comoedia lepidissima de sacerdotio --- --- --- ---	210—240
27. Historia Cranmerus Tamás érsekről --- --- --- ---	241—262
Jegyzetek --- --- --- --- --- --- --- ---	293—369
SzóMUTATÓ --- --- --- --- --- --- --- ---	370—373
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ az I—V. kötethez --- --- --- ---	375—412

JAVÍTANDÓK.

28. lap	9. sorában	látták	helyett olv.	lássák.
139.	» 13.	» köztelezte	» »	köttelezte.
173.	» 16.	» lépegeti	» »	lepegeti.
190.	» 4.	» érne	» »	érné.
196.	» 13.	» Fefelyek	» »	Sefelyek.
213.	» 7.	» Tudod-étegtlenn	» »	Tudod e tegétlenn.
272.	» 3.	» <i>index</i>	» »	<i>iudex</i> .
318.	» 31.	» korcsmás	» »	korozsmás.
324.	» 24.	» házra	» »	házra járó.

A M. T. AKADEMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

- NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK.** Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV—XIX. köt. 1862—1885. Ára kötetenként II—X-ig 1 frt 50 kr., XI-től fogva . . . . . 3 frt.
- NYELVEMLÉKTÁR.** Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—86. 8-adrét.
- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Cod. Közzéteszi: Volf Gy. Ára 2 frt.
- II. kötet. Wessprémi C. Peer C. Winkler C. Sándor C. Gyöngyösi C. Thewrewk C. Kriza C. Bod C. Közzéteszi: Volf Gy. . . . . Ára 2 frt.
- III. kötet. Nagyszombati C. Szent Domonkos C. Virginia C. Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. . . . . Ára 2 frt.
- IV. V. kötet. Erdy C. Közzéteszi Volf Gy. . . . . Ára 4 frt.
- VII. kötet. Tihanyi C. Kazinczy Codex. Horvát Codex. — VII. kötet. Ehrenfeld Cod. Simor C. Cornides C. Sz. Krisztina élete. Vitkovics C. Lányi C. — VIII. kötet. Sz. Margit élete. Példák könyve. A sz. apostoloknak méltóságáról. Apor C. Kulcsár C. — XI. kötet. Debreczeni C. Gömör C. — XII. kötet. Döbrentei C. Gömör C. — XIII. kötet. Feszetics Cod. Pozsonyi C. Keszthelyi C. Miskolczy töredék. — Közzéteszi Volf Gy. . . . . Ára kötetenként 2 frt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet: Középkori magyar költői maradványok. Ára 2 frt.
- II. kötet: XVI. századbéli magyar költők . . . . . Ára 2 frt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei . . . . . Ára 2 frt.
- IV. kötet: XVI. századbéli magyar költők (1540—75). . . . . Ára 2 frt.
- CODEX CUMANICUS** bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gr. Kuun Géza. Nagy 8-rét. Ára 5 frt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. Ára 60 kr.
- II. sz. Zürjén nyelvmutatványok. Közlik Budenz J. és Halász I. Ára 60 kr.
- III. szám. Halász I. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr.
- IV. szám. Máté evangélioma moksamordvin nyelven. Tyumenyev fordításából közölte Budenz J. . . . . Ára 60 kr.
- V. szám. Munkácsi Bernát. Votják nyelvmutatványok és nyelvtanulmányok I. . . . . Ára 60 kr.
- VII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. I. Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár . . . . . Ára 1 frt 20 kr.
- (Különnyomatok a «Nyelvtud. Közlemények»-ből.)
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsétsiig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz. Ára 2 frt.
- REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI.** A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. . . . . Ára 2 frt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONL. SZÓTÁR.** Irta Budenz J. Ára 5 frt.
- A MAGYAR IGEIDŐK.** Irta Szarvas Gábor . . . . . Ára 1 frt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 frt.
- A MAGYAR NYELVUJÍTÁS** óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. . . . . Ára 1 frt.
- KALEVALA.** A finneken nemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 frt.
- SIMONYI ZS.** A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. I. kötet. (A mellérendelő kötőszók.) . . . . . Ára 1 frt 20 kr.
- II. III. köt. (Az alárendelő kötőszók) . . . . . Ára 2 frt 40 kr.
- KAZÁNI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 1875. 8-rét. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 160 lap 1877. Egy-egy füzetnek . . . . . Ára 1 frt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 frt 20 kr. IX. köt. (1—12 sz.) 1882. Ára 3 frt 20 kr. X. köt. (1—13 sz.) 1882. Ára 4 frt. XI. köt. (1—12 sz.) 1883. Ára 3 frt 70 kr. XII. köt. (1—12. sz.) 1885. . . . . Ára 4 frt 60 kr.
- SZINNYEI JÓZSEF.** Finn-magyar szótár 1884. . . . . Ára 3 frt.
- AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHAS. ALAKTANA.** Irta Budenz J. Első füzet. Igeképzés. 1884. (Különnyomat a Nyelvt. Közl.-ből.) . . . . . Ára 1 frt.